

A MAGYAR ÁLLAMKORMÁNYZÁS JÖVŐJE

ÍRTA:

KISZELY GIDLA

CS. ÉS KIR. KAMARÁS,
A DÉLVIDÉK V. FŐKORMÁNYBIZTOSA
BELÜGYMINISTERIUMI NY. MINISTERI TANÁCSOS

II. KÖTET

THÁLIA-KULTÚRA MŰINTÉZET KÖ- ÉS KÖNYVNYOMDÁI R.-T.
BUDAPEST

TARTALOMJEGYZÉK

III. RÉSZ. Az igazságügy revíziója.

Justitia vak, mert a Veritas szemét bekötik a közjólétes állam emberei. A mai igazságszolgáltatás az adok-kapok csereforgalmában nem a consensust deríti fel, hanem csak a kifejezést, amelybe a consensus bele-szcrítatott... írás, tanú, eskü, közjegyző rossz bizonyítékok. Az igazságszolgáltatást az igazságsértések megelőzésére kell áthangolni. Ezért a consensust a mainál hívebben kell lerögzíteni. Az ítélő államerő előtt kell a szerződéseket megkötni. A bíróban egyesíteni kell tanút és közjegyzőt. Csökkenteni fogja a perek számát és egyszerűbbé fogja tenni az igazság tisztázását. Nem lesz költségesebb sem az állampolgárra, sem a budgetre.

Az ügyvéd-gondolat szabadalom a törvény megkerülésére. Az egyéni jólét feltételeit kell védeni, nem a magánérdekeket. Ezért államosítani kell az ügyvédséget. Vádló ügyész és védő ügyész. Ez sem jelent az államra megterhelést.

Az igazságszolgáltatásnak nem szabad helyrehozhatatlan tényeket alkotni. Bírói tévedés. Halálos ítélet. Megbélyegző ítéletek. A büntetés-gondolatot el kell ejteni. Az államkötelékből való kizárás. Jóvátételi kötelezettség. Fegyház- és börtönrendszer. Deportáció. Kényszermunka. Felelősségkérdés. A megvalósítás népszövetségi feladat.

Fellebbvitel. Esküdtszék. Nincs különbség bűnvádi es polgári peres ügyek közt. Mindkettőnek közös nevezője az egyéni túltengő önzés. A törvényeknek mindezekből következő reformja.....3—102. oldalig.

A házasság eszméjének revíziója.

Nincs törvényes és törvénytelen gyermek, csak természetes gyermek van. A közjóléti államnak ezt az egyenlőtlen elbánását az egyéni jóléti államnak ki kell egyenlíteni. A család gondolatáért alkották. Tulajdonképpen meghamisítja a családot, hypokrizist visz bele. Csak a családi vagyont szolgálja. A család összetartó ereje a szeretet. A törvényes és törvénytelen születés különbözőségének eltörlése meg fogja tisztítani az erkölcsöket. Az erre vonatkozó reform. 103—122. oldalig.

A külügy revíziója.

A diplomácia neve valami kultusszá emelt családfintaság fogalmává vált. Arra irányul ma, hogy államok egymás gyöngéit kilessék. Az egyéni jólétre hangolt állam ezt nem úzheti tovább. Az egymás gyöngéinek kilesése helyett az egymás gyöngéin való segítség elvére kell áthangolni a diplomáciát és az államoknak egymáshoz való viszonyát... A mindenbe avatkozás kérdése. Mindez népszövetségi feladat. . 123—129. oldalig.

A népszövetség eszméjének revíziója.

A világ legnehezebb eszméje. Fantomnak tartották. A csirája ma megvan. Csak fel nem ismerte önmagát. A népszövetség mint név sem helyes. Souverainnak kell lennie nem a souverainok fölött, hanem között. Ezért nem népek, hanem államok szövetségének kell lennie. Ennek okai. A megalkotás elvei. 130—169. oldalig.

Háború és hadügy.....169—188. oldalig.

Zárószó.....189—192. oldalig.

IV. RÉSZ. A magyar államkormányzás mai tényezői.

Államfő. Kormányhatóságok. Vármegyék és vezető egyéneik..... 295—371. oldalig.

III. RÉSZ.

AZ IGAZSÁGÜGY REVÍZIÓJA.

Justitiá-t képen és szobron bekötött szemmel ábrázolják. Ősidőktől fogva. Egy hatalmas, júnoi nőalak, mérleget tart a kezében és vastag kendő borítja a két szemét...

Nem tudom, apotheosis ez, vagy satira. Allegória csak vagy művészi bosszúállás. Mindenesetre azt mutatja, hogy Justitia, ahogy ma ismeri az emberiség — nem lát... Nem vak, a szeme van befödve. Az emberek kötözték el a látását.

Bántó ez az allegória. Ki lásson tisztán, ha nem az Igazság. Az igazság szemefénye előtt kristálytisztán kell minden ténynek és fogalomnak állni, másként nem igazság az igazság, csak ráfogás.

A Justitia szobrán tehát valami tévedésnek kell lenni. Vagy abban kell hibának lenni, miért látja az ember vaknak Justifiát. Vagy az ember szemében kell tévedésnek, hibának lenni, amiért vaknak látja Justifiát.

Azt hiszem, mindaháromban van tévedés. A Justitia szobra nem a Veritas szobra. Az ember azért látja vaknak, mert Veritasnak nézi a Justifiát és Justifiát tudja azért vaknak, mert nem tudja hypokritának önmagát...

Azt hiszem, így van ez. Justitia nem az Igazság, csak az emberi igazságszolgáltatás. Nem mindig Veritas, sokszor csak formalitás. Kendő, amellyel az emberek bekötik a Veritas szemét...

Valahol a klasszikus római időkben történt a baj. Ott tették meg bálványnak a formaságot. Ez a bál-

vány azóta kinötte magát. Ma kicsit a perrendszerőség a fő, nem a valóság...

Nézzük kissé a dolog genesisét. A primitív ember bizonyos fogalmakat csinált magának. Egyik volt köztük az enyém és tiéd. Az, amit én hódítottam el a természettől, az enyém volt. Amit te hódítottál el a természettől, a tiéd.

A másik a megcsinált fogalmak közt a csere volt. Az, amit te a tiédből nekem adtál azért, hogy én neked adjak valamit az enyémből, szintén az enyém lett. Az, amit neked adtam az enyémből azért, hogy te adj nekem a tiedből valamit, szintén a tied lett...

A harmadik fogalom a lopás lett. Az, amit te nem adtál nekem, de én el tudtam venni, épúgy tudtam használni, mintha enyém lett volna, de nem lett az enyém. A tied maradt, ha százszor elfogyasztottam. Az eltulajdonítás nem tulajdonszerzés ...

Ezek voltak az ősfogalmak és ezek az ősfogalmak hozták világra negyediknek az igazságszolgáltatást. Mihelyt a lopás fogalma egyszer megvolt, már igazságot kellett tenni az enyém és tied jogcímei között.

Dolgokra, amelyek az enyém és tied alanyának sajátos ismérveivel bírnak, nem volt ez nehéz. Ha elloptad a szomszéd közismert buzogányát, a sajátos formájú lovát, vagy a feleségét, nem volt nehéz a bizonyítás. A tulajdonodat visszaadták és a tolvajt agyonverték vagy a kezét levágták...

Olyan dolgokra azonban, amelyek a tulajdonos alany sajátos ismérvei nélkül valók és bizonyos mennyiségük mindenkinek a tulajdonában meg lehet és megvan, nehéz a bizonyítás. Gabonája lehetett mindenkinek egyforma és lehetett mindenkinek egyforma pénze, egyforma barma is.

Azt hiszem, itt született a formalitás. Az enyém és tied változhatlan igazságát bizonyos körülményektől kellett függővé tenni, amelyek néha fedték az

igazságot, néha azonban felrúgták. Az igazság nem változott azáltal, hogy a meglopott tulajdonos nem talált bizonyítékot. Az igazság azonban fel lett borítva azzal, ha bizonyíték hiányában a tulajdonos a tolvajé maradt. Az igazságszolgáltatás nem szolgáltatott ilyenkor igazságot, csak befejezett egy jogvitát. Az igazságszolgáltatás szemét külső formákkal bekötötte a tolvaj és a bekötött szemű igazságszolgáltatás szanctionálta az eltulajdonítást... A tolvaj hozott két hamis esküvőt, akik a javára esküdtek, a meglopott csak egy igaz tanút talált. A két hamis esküvel szemben, ellenesküre ezt az egyet se bocsátották. A hamis eskü alapján felmentették a tolvajt. Az eskü igazságát pedig tovább nem kutatták. Ha mégis kiderült, azt mondták rá, tévedt az igazságszolgáltatás... Arra talán nem is gondoltak, hogy az igazságszolgáltatás bekötött szemű tévedése hány új tolvajt csinált...

Arról nincs mit beszélni, hogy tanú és eskü formalitása klasszikus római jogokon és sötét középkorokon át a mai hajszal-keresgető perrendszerré hogyan fejlődött. Az a beszédes tény elég, hogy egy egyszerű elmaradás esetén ma is még makacssági ítéleteket hoznak. Mintha az elmaradás, vagy akár a makacsság megváltoztatná az igazságot... És mintha az állam feladata csak a jogviták befejezése és nem az igazság helyreállítása volna... mintha az egyéni jólétnek a helye nem állított igazságnál nagyobb ellensége is volna... Gondolják meg állambölcsek és törvényhozók, hogy az igazságnak minden ilyen állami cserbenhagyása, bifurkánsan hat állami és egyéni jólét ellen. Elkieseríti a sérelemben maradtak százait és felbátorítja a sérelemokozók százezreit. Ez nem egyszerű hatványon, ez a hatványok hatványán hat...

A kérdés az, lehet-e ez másként. És az a másik kérdés, ha lehet másként, belenyugodhat-e az egyéni jólét állama, hogy ne legyen másként... Ha

nemmel kell felelnünk az elsőre, egy nagyon fájdalmas nemmel kell belenyugodni az államnak a másikkba. De ha igennel felelhetünk az elsőre, akkor nagyon erélyes és nagyon határozott nem-et kell mondania az államnak a másikkra. Az állameszmének az egyéni jólét az egyetlen célja, a személy- és vagyonbiztonság, lelki szabadság és munkamegbeccsületvédelem az egyéni jólét *conditio sine qua non*-ja, személy- és vagyonbiztonságnak, lelki szabadságnak, beccsület- és munkavédelemnek pedig az igazság az egyetlen atmoszférája. Atmoszférája az igazság tehát az egyéni jólétnek is és vele az államnak. Az államnak tehát, ha csak van emberi lehetőség rá, biztosítania, szolgáltatnia kell ezt az atmoszférát... Másiként kell tennie, ha másként lehet tennie és igen, lehet másként tennie, ha másként kell tennie. Az államnak semmi erőfeszítéstől, semmi áldozattól, semmi centralizálásától a közérőnek nem szabad visszariadnia, hogy a máskéntet intézményesen megalkossa.

Nos, nemcsak kell lenni lehetőségnek, de van is lehetőség. Csak az államnak nem szabad a jogviták egyszerű befejezésénél megállnia, Nem szabad megállnia annál, hogy a vak Justitia szobra álljon a bírói fórumon, a Veritas tisztán látó szemefényét kell az igazságügyi paloták homlokzatára faragatnia. Nem szabad megállnia annál, hogy formai igazságot szolgáltatasson, el kell mennie odáig, hogy biztosítsa az eleven Igazságot.

Ez a szó a kulcsa a helyzetnek. Az igazságügyet nem az igazságszolgáltatásnál kell kezdeni, annál, ha már az igazság sértve lett, az igazságügyet ott kell kezdeni, hogy meg ne sértessék az igazság. Nem az ítélezésnél, a megelőzésnél. Nem a rendőrségnél, a törvényhozásnál. Nem a parlamentben, a lelkekben. Nem a felnőtteknél, a gyermeknél...

A polgárok túlon-túlnyomó része ma úgy nő fel

és úgy száll a sírjába, hogy a tízparancsolaton túl soha sem ismerkedett meg a törvénykönyvvel. A tízparancsolatot is úgy tanulja meg, ne ölj, ne lopj, másnak a jószágát, se feleségét ne kívánd, de úgy nem tanulja meg, hogy mi minden az, amikor öl, amikor lop és főleg amikor megkívánja a más jószágát ... A büntetőtörvénykönyv ezer rejtelmes hajszalhasogatását és a polgári kötelmi és perjogok milliós fortélyát pedig még úgy sem tanulja meg. Azt egyáltalán csak akkor látja, ha a bőrére húzzák. Eső után köpönyeg...

A csodával határos, — azt mutatja, hogy az ember mégse egészen rossz anyag — ahogy az emberiség az igazságügyinek nevezett téren szájhagyományok, továbbmondás, hírehallás révén mégis megélt. Sohasem tanították meg neki, mit szabad és mi mindent nem szabad és mégsem töltötte az egész emberiség börtönökben az életét.

Pedig a mai törvénykönyv nem egyszerű és szabatos tízparancsolat. A mai törvénykönyv útvesztő-rejtvény. Egyik, aki a tanulmányozásának' szentelte az életét, megtéveszti vele a másikat, aki pedig szintén a tanulmányozásának szentelte az életét. Az enyémenek és a tiednek csereforgalma olyan elbogosodott ma, hogy borotvaél választja el a megengedett, nem tiltott, a meg nem engedett és a megtiltott ezer vonatkozású szövevényét. Mester tojástáncos legyen az, aki, ha ismeri is, a borotvaélről soha le nem siklik... De hogy maradjon a borotvaél kétes biztonságú ösvényén az, akit nem tanítottak tojástáncot járni és hogy állja meg az, aki a tojástáncot megtanulta, hogy a másik ügyetlent az enyém-tied szövevényében koldussá ne táncolja... Hiszen ott függ mindenek feje fölött a rettenetes Damokles-paragrafus: a törvény nemtudása senkit nem ment... elég egy nyúl farknyi új törvény, amely a Corpus jurisok nagy

költőházában egy félreeső tojáshéjból az ő dodonai érthetlenségű mezében kikelt, hogy lerontson mindent, amit jogfogalmakban egy, aki nem szakspecialistája a Corpusoknak, egész életén összeszedett és törvénynek ismert...

A kegyetlen ridegségüvé vált római közjólétes — *salus rei publicae* — állam, minta-jogának köszönjük ezt az államkényelmi felületességet. A közjólétes állam, amely rabszolgákat is elismert, ördögöt bánta az egyént. Csak erős törvényt akart, amely az egyéni jólét belső összefüggése híján kívülről drótozza szorosra az államhatalmat. A finesszel dacára primitív eszközeivel a lelkek kormányzásának problémáját nem tudta megoldani, egyszerűen egy fictióhoz nyúlt. A törvényt így és így kihirdetem, akkor mindenki köteles tudomásul venni és akkor a nemtudásával nem védekezhetik senki...

Borzasztó tetszetős és egyszerű, nemde. Olyan tetszetős és egyszerű, hogy ma is tartjuk. Kétezer éve tartja mindenki. Csakhogy az egész költemény. Költeményebb Homérosznál — nincsen benne egy igaz szó. Mi az a kihirdetés. Mondjuk, hogy minden községben az egész lakosság összegyűjtése mellett felolvassák (ami nem történt soha és sehol), még akkor sem érti meg egy hallásra senki. Megtanulni meg két hallásra sem tanulja meg senki. Ha meg — amint ma van — egyszerűen kinyomatják a hivatalos közlönyben — meg se hallja senki, csak az, aki a hivatalos szövegek értelem-hyeroglifjeit szokva van keresni, és talán kiforgatni.

Köteles lehet tehát tudomásul venni — erőszakkal mindenre lehet kötelezni — de fizikailag még sem fogja tudomásul venni, nemhogy mindenki, de a pusztá kihirdetés útján senki. Tudást az emberi fejbe erőszakkal se lehet préselni. Tudomásul venni csak az fogja, aki külön tanulmány tárgyává teszi,

és tanulmány tárgyává csak az teheti, akinek megvan az előképzettsége hozzá, hogy a törvény szűkszavúságából vagy bőbeszédűségéből, mindenesetre rejtélyességéből ki tudja a szabad és nem szabad lényegét hámozni...

Ilyen pedig kevés van és sok van olyan, aki nem fogja a törvényt tudni és akit abban az esetben, ha rajtakapják a törvénytértésen, nem fog a törvény nem-tudása menteni.

Mondom, abban az esetben, ha rajtakapják. Talán olyanok kapják rajta, akik azért tudják már a törvényt, mert maguk már megtanulták a törvényt ki játszani. Ám mindegy. Akit nem kapnak rajta, annak nem baj sem az, hogy nem tudta, sem az, hogy megsértette a törvényt és így az a helyzet fejlődik, hogy nem tudni kell a törvényt, a törvényt nem is kell tartani, csak nem szabad magát rajtakapatni. Ekkor nem a törvény betartását tanulják az emberek, hanem a megkerülését...

Nem tehetek róla, ezzel a nagyratartott, márványba rögzített jogelvvel, a törvény nemismerése nem ment senkit, a törvény valami kelepce benyomását teszi. Az ember belehág, mikor nem is sejti, és bele lehet ejteni az embert, ha valaki az enyém és tied igazságát a saját javára igazságtalansággá akarja forgatni. Ennek a jogelvnek évszázadok óta a praeinissája hiányzik. Az a másik jogelv, hogy az embereket a törvényre ki kell tanítani. Az államnak intézményes módját kell találni annak, hogy az emberek kénytelenek legyenek a törvényt tudni, vagy legalább hozzáférhető módja legyen a törvénytudásnak, akkor, de csak akkor lehet aztán az egyéni jólét államában igazságnak fenntartani azt, ami a közjólétes állam jogalkotmányában nem igazság volt, hanem tehetetlen és rideg szembehunyás.

Igen, az igazságügy reformja is elsősorban iskola-

ügyi reform. A történelem fontos, fontos a geográfia is, de nem kevésbé fontos, hogy az enyém és tied hazai térképe már a gyermek lelkébe belerajzolódjék. Amerika ismeretének a gyermek később fogja hasznát venni, mint ahogy hasznát fogja venni gyermek és állam és egyéni jólét és az igazság, igazságszolgáltatásostul együtt annak, ha az enyém és tied finyássá kitenyészített határvonalainak tudatát minden állampolgár az életbe magával viszi.

Ez a téma itt abba a reformba kapcsolódik, amelyet a kultusztárca során az első kötetben már vázoltam. Azt kell csak hozzáadnom, hogy természetesen nem merő jogtudósokat akarok én az államokban nevelni, azt akarom elérni csak, hogy a törvény megértése megszűnjön kiváltság, megszűnjön ritkaság, megszűnjön önző érdekek fölénye lenni és kezdjen el mindenkinek hozzáférhető, kezdjen el, ami a rendeltetése, az egyéni jólét eszköze, kezdjen el az állameszme tehermentesítője lenni.

Nem olyan nehéz probléma ez, amilyen a kormányozható repülés volt. Ha azt meg lehetett oldani, végső ideje a földön való mozgás szabályait is mai önkényes áramlásaitól megszabadítani. A gyermeket megtanítani rá, hogy akkor is öl, ha tömegeket egymás ellen uszít és akkor is lop, ha a törvény betűi közt kaparítja magához a másét. Megkívánja a másét az is, aki becsületes áránál többet vesz a portékájáért és megkívánja az is, aki eltitkolja az adóköteles jövedelmét. Amint megkívánja a más feleségét az is, aki feleségül elveszi, de az is, aki titkos viszonyt folytat vele... Az igazság igazság, nem azon fordul, rajtakapja-e a bekötött szemű Justitia-szobor-igazságszolgáltatás, nem-e.

Az igazságügy egyéni jólétes reformjának ezt a tudatot kell belevinnie a lelkekbe és azután a törvénykönyveit kell áthangolnia erre a hangnemre. Nem ott

jhagyni károsodást, ahol csak formaságok mulasztása történt, hanem ott akadályozni, ahol az egyéni jogtalan önzés dolgozott. Nem azt mondani pervesztesnek, aki egy terminust elmulasztott, vagy egy rosszul stilizált szerződést kötött, hanem meg, vagy meg nem jelent a fél azt kutatni, ahogy mondani szokás hivatalból, — hogy melyik fél részéről van az ügyben jogosulatlan önzésre törekvés... Az önző túlkapást akadályozni minden esetben és az egyéni jólét jogos határát védeni minden esetben. A bíró ne azt figyelje, ki milyen fortéllyal tudott eleget tenni külsőségeknek, hanem azt kutassa, ki akart túllépni a jogos egyéni önzésen. A törvénykönyvnek az alaphangja tehát ne az legyen, hogy aki ezt és ezt követi el, hanem' az legyen: senkinek sem szabad sérelmet szándékolni a más jogos egyéni jólétén.

Az alaphangnak ez a különbsége óriási. Az állam ezzel nem eső után köpönyeg-megtorlója lesz elkövetett cselekményeknek, hanem megelőzője a jogvítás cselekmények elkövetésének. Közvetlenül odaáll az enyém-tied csere közepébe. A szándékot hiusítja meg, nem üti bottal a tett nyomát. Meg kell teremtenie a bíró előtti szerződéskötés intézményét...

Nos, kint van a nagy szó és hallom a rettenetes felhördülést. Megörült ez. Az istenért... hiszen most sem győzi a dolgát a bíróság. Micsoda hadseregét kellene felállítani a bírói székeknek, micsoda tömeget szedni erre az adónak, ha minden pizslicár tyúk-cserénél a többi bírói munka tetejébe előbb még szerződést kellene kötni a bírónak...

Hát biz ez rettenetes lenne. De még ha rettenetes lenne is, meg kellene tennie, ha az egyéni jólét úgy kívánná. Vagy célja az egyéni jólét az államnak vagy nem célja ...

Ámde, nem lenne rettenetes, mert nem menne mindennek a tetejébe... Sőt a mai bírósági munká-

nak és még sok más munkának a helyébe menne. Egy, szerződés, ha ügyvéd vagy közjegyző pontifikálásával jött is létre, perekre ad alkalmat ma, amelyek három fórumot megjárnak és minden fórumon ügyvédek és ügyvédek, bírák és bírák, felek és felek fejtörésére és költségfogyasztására adnak okot. A végén az egyik felet tönkreteszik, de a másikat sem gazdagítják meg. A harmadikat gazdagítják meg. Talán azt, aki segített kihámozni az igazságot, de talán azt, aki segített eltüntetni az igazságot. Kértem, vagyonzbiztonság ez? Lehúzzák rólam a meztelen bőrt, mert az egyenlőség garanciájához, az államhoz fordultam igazságért.

Ám erről később lesz szó. Most arról van szó, hogy hány ember dolgozott, fogyasztott költséget, miért... az igazságért... nem, nem is az igazság meghamisításáért... Megmondom, tisztán-pusztán azért, mert más kötötte a szerződést és más ítelt...

Igen. Pusztán ezért. A szerződésben, nemde a consensus a lényeg. Amiben megegyeztek a felek. így mondja ezt a klasszikus jog. Pedig nem. Az a consensus, amit kifejezésre hoztak... Hogy a lelkükben mit gondoltak. Akár egyikük, akár mindkettő csalárságot gondolhatott. Az ördög tudja, a bíró nem. A bíró azt látja, amit a szó mutat. Talán megérzi az egyik, talán mind a két csalárságot, így vagy úgy, csak abból ítél, amit a szó mutat. Ha nagyon lelkiismeretes, keresi a csalárd, vagy csak hibás vagy téves, gyámoltalan szavakban a consensus. De mentől csalárdabb a szó, mentől gyámoltalanabb a kifejezés, a- szerződésre alapított ítéletben annál sajnálatosabban tévedni fog. Meg fog állapítani legjobb esetben valami harmadikat, amit a szerződéskötés consensusa egyáltalán szóba sem hozott...

Nos, bele lehetne állítani még ebbe a sivár képbe az ügyvédet, két ügyvédet, aki minden elmeélet arra fordítja, hogy a szerződésből olyan consensusst for-

máljon ki, nem amely a szerződéskötésnél volt, hanem amely kedvező ítéletre adna okot... Hova lett itt igazság és consensus...

Nem érdemes erről tovább beszélni. Minden klaszszikus jogok nagyobb dicsőségére nem a consensus — a megegyezés — lesz az üzletkötés lelke itt, hanem csak az, amit egyik vagy másik félnek sikerült consensusnak beállítani. Ez is olyan, aminőnek az állam-eszmét láttuk. A régiek jól gondolták ki, az elődeink sora azonban nem tudta jól valósítani. Helyes az, hogy a szerződésnek a consensus a lelke, de nem helyes az, ahogy a consensust életbe rögzítik. A papirostra bízzák, vagy tanúkra, vagy esküre... pedig a papirostra mindenfélét rá lehet írni, a tanút mindenfélével meg lehet tévesztetni és az esküt mindenfélele lehet tenni... Rosszhiszeműen, de ami nagyobb baj, legjobbhiszeműen is ...

Hát itt a baj. Ha az adok-veszek cserének a consensus a lelke, és ha a papirostra kelecét is lehet írni, a tanúknak a szemébe port lehet hinteni és jóhiszeműen is lehet hamisat esküdni — akkor ebből az következik, hogy a consensust valami eskünél, tanúnál, papirosnál jobb médiumra kell bízni.

És itt a megoldás egyszerű. Arra a médiumra kell bízni, aki az igazságot — vita esetén — kiszolgáltatni lesz hivatva. Ha tanúként az ítéelő államerő fog a szerződéskötésnél ott állni, ha ő fogja a consensust pártatlan harmadikként papirostra rögzíteni, ha a consensus hű lefektetését az államerőt képviselő bíró esküje fogja garantálni, akkor vita esetén annak a bírónak nem lesz nehéz a consensust utólag az igazságnak megfelelően Ítéletté transformálni...

Sem szakemberek, sem laikusok ne méltóztassanak szörnyűködni. Nemcsak nem rettenetes, de még csak nem is új gondolat ez. A csírája ott van a régi hiteles helyekben és ott van ma is a mi kir. köz-

jegyzőinkben. Csak tökéletlenül van ott. A mi közjegyzőnk nem őrzi a consensust, hanem csak a neki bementett szót. Csak a verba volant, nem a fallácia ellen dolgozik... Nem keresi, a bemutatott szerződés a consensusnak megfelel-e... szabatos, nem szabatos, csalárd, nem csalárd, a bemutatott szerződést jegyzőkönyvezi. Ez az egyik baja a közjegyzőnek. Inkább fedezi, semmint akadályozza a csaláságot. Nem a gyöngét védi az erős ellen, hanem a gyöngé ellen az erősét még erősebbre vértézi... Hagyja, hogy a iuris incultus a iuris consultusnak a kelepcéjébe sétáljon, ha úgy tetszik. Csak ami mint egyszerű magánszerződés talán támadható lett volna, ha csalárd, az ő közbenjárása után sziklaszilárd jussá válik.

A másik baja meg az a közjegyzőnek, hogy felveszi a soi disant consensust, azután azonban a dolog fölött nem ő Ítélezik. Egy negyediknek — a bírónak — kell interpretálni, amit a három előző consensusnak papírra vett... Ugyan mi az ördögnek jó ez. Ha egyesíti az alkotmány a bírót és közjegyzőt, meg fogja kapni a szabatosságot, a hitelességet, a legtermészetesebb interpretációt, mindezekben igazság-octroi helyett magát az igazságot és last not least a közjegyzői tarifában a szükséges költséget. Méltóztassék erre nézve elolvasni azt, amit az első kötetben a tisztviselők — tehát a bírák — fizetésének rendezéséről már megírtam.

*

Ez a reform annál szükségesebb ma, mert az adok-veszek cseréjébe feleken és közjegyzőn kívül az a kétélű intézmény játszik közbe, amelyet nálunk ügyvédnek nevezünk. Megint egy szép és humánus gondolat, amelyet az állam magától eltolt és a túltengő önzés két kézzel és tíz körömmel a saját szféráiba ragadott...

Pedig...

Az igazságügy igen nagy része ma az ügyvédek kezében van, ott ahol ügyvéd van. Mert ez a sajátos intézmény nincs meg mindenütt; legalább nem egyforma alakban. A francia fejlődésben a notaire fele ügyvéd, fele közjegyző, az avocat csak a másik fele annak, amit a német Advocat-nak mond. Az angolnál is másforma a barrister ...

Ebből azonban csak azt a tanulságot vonom le, hogy az ügyvéd tehát nem olyan kirögzített fogalom, mint a bíró, amely minden néppsychében egyformán él. Sőt a mai fejlődöttségében szinte új fogalom. Száz év előtt még nálunk is a régi jó táblabíró-ügyvéd töltötte be ezt a tisztet... A különbözőségeivel azonban nincs miért foglalkoznom. Azzal kell foglalkoznom, kívánja-e és milyennek az ügyvédet az egyéni jólétes igazságügyi reform és ehhez a fejtegetéshez az ügyvédnek azt a kialakulását kell használnom, ahol a fejlődése a maximumot érte el. Ahol az ügyvéd fogalma úgy él, hogy annak minden jó és rossz ügyet védeni kell. Vagy sokallja valaki ezt a definíciót, hogy védeni kell. Ám mondja úgy, hogy védeni »lehet«. Nekem az is elég. A baj megvan, ha a rossz ügyet egyáltalán védeni lehet. Lejtő ez, amelyen az ügyvéd ki tudja, hol áll meg és ki tudja, hol áll meg vele az egyéni túltengő önzés.

Nézzük a kérdést floskula nélkül való szemmel. Ne higyjük el egyszerűen, hogy az ügyvéd az igazságot védi és az ártatlan gyöngét. Állapítsuk meg, hogy az ügyvéd gyakran védi az ártatlan gyöngé és az igazság ellen az ártalmas erőt. Az ártalmas erős fegyvertárába beleviszi a fortélyt...

Ám vegyük sorjában a dolgot... Zsinórmérték, nemde, az igazság. Az igazság, amely az egyéni jólétes állani szótárában az önzetlenségtől a jogos egyéni önzésig terjed. De a jogos egyéni önzésen túl egy hajszállal sem. Ezt védeni az államnak kell. Az ösz-

szesség egész közerejével, intézményesen, általánosságban és különös esetekben is, egyénien... Erre való a bíróság. Az egész igazságügy. Az egész kormányrendszer ... Ha az egész kormányrendszer nagy erő-kifejtésébe bejárul a magánügyvéd, à la bonheur... Nem nagy fér az állam iránti bizalom szempontjából, de akinek kedve telik benne, legyen...

Másként áll azonban az eset azzal, ami a zsinórmértéken az igazságon alul áll. Az igazságon alul az egyéni túltengő önzés áll. Ez ellen küzdeni kell az államnak, megint az egész kormányrendszerrel. Ha ebbe a küzdelembe bele járul a magánügyvéd is... Nem nagyon sok hasznát látom ugyan, de akinek kedve telik benne, ám ez is legyen...

Ha azonban a magánügyvéd ez ellen a küzdelem »ellen« járulhat csak egy atommal is az egyéni túltengő önzés erősítéséhez vagy épen diadalához, ha csak egy atommal járulhat is az igazság elburkolásához, sőt az igazság sértéséhez, szóval, ha rossz ügyet is védhet — akkor az ügyvédség nem egyéb, mint kiváltság az összességben, patens egyeseknek, hogy ha tetszik nekik, ők az igazság, az egyéni jogos önzés, az állameszme célja és a törvény ellen is cselekedhessenek... Patens, hogy Afrikautazók példájára kereshessék a törvénykönyv rengetegében a megkerülés utait. Patens, hogy a bíróságot, ha bírják, félrevezessék, patens, hogy a csalafintákat jogfejlődés címén államok törvénykönyveibe csempésszék ...

Lehet ez hivatás... lehet ez kamarákba tömörített intézmény... Lehet az állameszmében olyan szervezet, amelyről sohasem tudhatja az összesség, hogy a jogos önzés határán tetszik-e megállnia vagy sem... Lehet-e az államcél egyéni jóléttel szemben arra szóló patens, a souverainitás fogalmában, hogy valaki úgy keresse a megélhetését, ha fortélyoskodik a souverainitás épsége ellen ...

Van ma egy felfogás, amely azt állítja, hogy az ügyvédek teszik lehetővé a bíróság munkáját. Ők boncolják szeme elé a jogesetet, a szétboncolt részekből a bírónak csak össze kell válogatni az igazságot...

Csinos kis tévedés. Az ügyvédek ténykedése egészen más. Az egyik visszaforrasztja, amit a másik szétboncolt és amit a másik boncolt, azt összeforrasztgatja az egyik. A jogeset csak összefaragva, de még kuszábban kerül ki a kezeik közül. Az igazságon pedig nincs mit faragni. Az igazság csak egy. Vagy: adtam és kaptam. Vagy: adtam és nem kaptam. Teljesítés ellen teljesítés. Teljesítés, nem félszolgáltatás, sem háromnegyedrész. Egész. És ellenszolgáltatás nem fél, háromnegyedrész sem. Egész ...

Ezt pedig a bíró dolga megállapítani. Nem az ügyvédé vitatni... Talán mindkét vitató ügyvédnek sincs, de az egyiknek feltétlenül nincs igazaza...

Ennek az eszmemenetnek az egyszerűségével szemben szinte csodálkozik az ember, hogy mindez ma nem így van. A közjólétes eszme csinált itt zavart. Kitenyészttette a humanitárius eszmét... A közjólétes eszme létrehozta az államügyészt. Élőkön és holtakon keresztül egyet lehet csak védeni, a közjólétes állam ügyét. Erre kellett egy mindent támadó orgánus. Megteremtették.

Azután jött mint reactio a humanismus. Módot kell adni mindenkinek, hogy minden eszközzel védje a saját ügyét. Ez a csírája az ügyvédnek. Védi mindenki mindennel a, saját ügyét. Nemcsak a contrahens fél ellen, a bíró ellen is. Sőt elsősorban a bíró ellen. Meg ne találja valahogy az elfogulatlan szem a consensus lényegét...

A fejlődésnek ebben a folyamatában nem szabad természetesen fennakadni azon az ellenvetésen, hogy hiszen a polgári peres ügyeknél nincsen is államügyész ... Az igazságnak az önzés túltengésekkel való

örök küzdelme nem oszlik polgári és büntető per-jogra. A polgári és büntető perügyeket egyformán a túltengő önzésnek a jogosult önzés ellen való támadásai okozzák és az adok és veszek kölcsönösségének törvényén való részütés törekvése ott működik minden polgári és bűnügyi perben. Aki öl, azért öl, mert az egyéni önzését — a túltengőt vagy a jogosat — valahol akadályozták. Nem engedték, hogy raboljon, mikor venni akart, de adni nem. Elvették a feleségét vagy a becsületét, mikor amazok, akik elvették, akartak venni, de adni nem. Ezer ez a változata az adni és kapni két igének. Ott fekszik a csalásban és ott fekszik a szentségtörésben. Valaki egyikben, mint másikban kárt akar tenni a társ vagy társak személy-, vagyon-, lelki biztonságán, a becsületén vagy munkáján. Az egyéni jólétén ...

Ez a valaki azonban nem mindig az, akire a törvénykönyv közvetlenül rámutat. Ez a valaki szörnyű gyakran ott rejtőzik az események háttérében. A büntett nem ott születik, ahol rombol. A büntett olyan, mint a lavina. Valahol fönt, távol magasban, rideg sziklatetőkön indított meg természeti erő vagy könnyelmű, sokszor, igen sokszor gonosz kéz, egy lefelé száguldtában hatványosan növekvő hógörgeteget. A dolog nem volt bűncselekmény a szó törvénykönyvi értelmében, amint egy hólabda elhajítása meredek, lakatlan hegytetőn nem büntett, vagy nem büntett egy gyufa elejtése kiszikkadt erdőtalajon... És mégis, fálvakat pusztított el a lavina és néhány mértföld erdőség elégett...

A baj ott volt, hogy az egyéni jogos önzés nem kapta meg itt azt a »gondosságot«, amelyért ő maga »önmérsékletet« adott, mikor államba lépett. Az adok-kapoknak ez a kis kibillenése elég volt arra, hogy a tulajdonos, ha legközelebb az erdejében valakit cigarettával ért, félholtra verje, akit cigarettán ért. A tör-

vény súlyos testi sértés miatt megbüntette az illetőt és az illető, meggyűlölve az érzése szerint igazságtalanul büntető állameszmét, legközelebb megverje az adóvégrehajtót, vagy ami még rosszabb, magába fogadja az államellenes tanok mételyét...

Pedig milyen halvány volt itt az adok-kapok egyensúlyának megbillenése. És mennyi az olyan eset, ahol ez a megbillenés nem olyan halvány és nem olyan távoli... Ahol elburjándzottan önző fondorlatok nyúlnak törvénykerülő kézzel a tiéd után, ügyvédi praktikával a iörvény gyengeségét használják ellened, hogy mikor törvényes formák közt kifosztottak, vagy az agyonverés bosszúgondolata támadjon fel benned, vagy a magad részéről is levonjad a konzekvenciáit annak a kérdésnek: minek a törvény. És másokkal aztán te is úgy csinálj...

Nem csak az bűneset tehát, ha valaki felgyújtotta a falut, ele bűneset az is, ha a falu valamilyen szipolya földönfutóvá fosztogatta ki azt, aki a falut kinjában felgyújtotta. És akkor nemcsak ott kell az államügyész, ahol a falut már felgyújtják, az államügyész ott kell, ahol földönfutóvá foszthatják ki az állampolgárt. Nem ügyvéd kell tehát a szerződéskötéshez, aki a kifosztónak talán segít, a kifosztandónak meg talán nem segít.

Csak pillanatra, azt a megjegyzést, hogy nemde az igazság megelőző biztosításának és nem utólagos kiszolgáltatásának eszméjéhez érünk újra itt. Azután térjünk vissza az ügyvédhez ...

Azt mondtam, hogy a közjólétes állam államügyészének ellenpéldánya gyanánt teremtette a humanizmus az ügyvédet. A közjólét védelmével szemben az egyéni jólét védelmére. Az egyénnek az államhatalommal szemben való védelmére. De megmutattam azt is, hogy ez a közjólétes világban humánus eszme lehetett, de hibás eszme volt, mert hibás az

egész közjólétes fogalom. Fordított helyzetet teremtett. Az akkori állam nem az egyéni jólétet védte az egyéni önzés ellen, hanem magamagát védte — egy fantomot —, az ügyvéd pedig nem a csak az állameszme által védhető egyéni jólétet védte az egyéni önzés ellen, hanem az egyéni önzést az egyéni jólét ellen. Azt védi vagy »védheti« ma is, ha neki úgy tetszik.

Könyvem programján kívül áll, hogy elmerüljek a mai helyzet ecsetelésében. Ismeri eléggé mindenki. Ez a helyzet fonák, mert lehetővé teszi, hogy az egyéni önzést az egyéni jólét, az állam, az igazság ellen védhesse valaki. Nem használ itt sem perrendtartás, sem kamara, sem fegyelmi rendtartás. Maga az alapgondolat hibás. Hibás alapgondolaton csak hibásat lehet építeni. A feladatom az, a hibás gondolatot eltávolítani és a helyébe a helyes gondolatot tenni.

A hibás gondolat ebben, mint mindenben, a közjólét testetlen fantomja. A helyes gondolat pedig az egyéni jólét élő pozitívuma. Ezt a pozitívumot az állameszme van hivatva megteremteni, elültetni, védeni, nagyra nevelni. A kormányrendszerek igazságügyében tehát az egyéni jólét igazáról kell szónak lenni. A kormányrendszerek igazságügyének az egyéni jólét ügyének igazát kell büntető és polgári perekben keresni. A kormányrendszerek igazságügyének az egyéni önzésnek a támadásait kell visszaverni.

A helyes alapgondolatból kiindulva tehát a helyzet az, hogy az egyéni jólétnek nem kell magánügyvéd, mert azt az egész állameszme és kormányrendszer, az összesség souverain közereje védi. Az egyéni jólét támadójának, az egyéni önzésnek nem is szabad magánügyvédjének lenni, mert azt hiszen tiltja az összesség souverainitása. Vitázó egyéni önzések találékonyságával szemben úgysis ugyancsak nehéz az egyéni jólét igazát kihámozni, nem szabad tehát

senkit odaállítani, aki segíthet az egyéni önzéseknek ezt az igazat homályosabbá bábozni...

Könnyed és elméleti gondolkozók itt azt a konklúziót fogják levonni, hogy az ügyvédséget tehát az igazságszolgáltatás menetéből ki kell törölni. Ez azonban csak olyan következtetés volna, mint az a másik, ha az eső után köpönyeg példabeszédéből a köpönyeg eltörlését akarná valaki javasolni. Nem ez következik belőle, hanem az, hogy a köpönyeget helyesen és helyes időpontban kell felvenni. Nem az következik belőle, hogy az ügyvédséget el kell törölni, hanem az, hogy az ügyvédséget az államgépezet rendszerébe kell szervesen beleiktatni.

Az ügyvédség intézményét államosítani — ez a nagy szó, amit ki kell mondani. Ez a reform, amit meg kell csinálni. Ismétlem, az ügyvédség intézményét, nem az ügyvédeket. A védelmet államosítani úgy, ahogyan az államügyészben államosították a vádat...

Talán megint egy olyan eszme ez, amelyet monstruózusnak fognak kikiáltani. Talán épen úgy nem fogják ezt elképzelhetni, amint az akkori kortársak nem tudták elképzelni, hogy a meztelenre vetkőzött vádlottnak ne kellessék a talptól föig páncélba öltözött »nemzet lovagjával« megívni... Amint ma ezt az egyenlőtlen viadalt monstruózusnak látja már mindenki, én és velem talán sokan, épen olyan monstruózusnak érezzük, ha felet, vagy bár ügyvédet látunk az államügyésszel küzdeni...

Amaz az államsouverainitás csillogó dicsfényének harci mezébe öltözötten emel vádat — hivatalból... és hivatalból sújtja emennek a koponyájához a törvénykönyvek rengeteg arsenáljának összes hegyesre csiszolt szakállas buzogányait.

Emez az egyéni jólét jogának ruhájából pőrére vetkőztetetten hadonász a kezének szokatlan fegyver-

rel, míg az egy szál kard a vasas vitézén ha szikrát ad is, lepattan, a boldogtalan igen sokszor önmagát sebesíti meg.

No és mellette az ügyvéd. A fortély vékony gyíkleső jével a kezében ad be semmiségi panaszra semmiségi panaszt, a réseket, a hézagokat keresi a nemzet vitézének formaruháján, hogy hozzáférjen valahol néha az igazsághoz, néha a megtévesztéshez...

Nem segíthetek magamon, nekem teljesen logikátlan ez. Hogyan. Az állam csak vádolni tud, védeni nem. Hogyan. Az állam nem az egyéni jólét egy-egy alanyát látja minden emberben. Hogyan. Az állam ne tudná, hogy az egyéni jólét minden alanyát védeni kell az egyéni önzés ellen. Hogyan. Talán azt ne tudná az állam, hogy az egyéni önzés működhetik vádlóban és vádlottban, alperesben és felperesben egyformán ...

Nos nem. Az állameszme tudja mindezt. Csak az emberek nem. Egy középkori maradvány ez. A Madách Keplerének örök igazsága »a tévedésről, amely tovább öröklődik nemzedékről nemzedékre a főlíánsokban«. A főlíánsok érmének a hátsó fele. A főlíánsok átka. Kor veszi át a kortól, mert úgy kapta a főlíánsban...

Félre tehát a főlíánszal. Az állam feladata az egyéni jólétet védeni. A »mindenki« egyéni jólétét a mindenki egyéni önzése ellen. Nem önmagát, mint külön testet, nem az embert, nem a felet, nem a fel-, nem az alperest. Azt az egyéni jólétet, amelyet az egyén az egyéni önzésének túltengése által okozott lázban vagy ködben maga sem ismer fel... Amelyet maga támad sokszor, amikor önzően perel, önzően vádol, önzően követel, vagy midőn önzően nem fizet. Önzően támad. Önzően perelteti magát.

Mert, nemde, mindez a variáns lehetséges. Lehet igaza vádlónak és vádlottnak, állítónak és tagadónak,

követelőnek és adósnak... Lehet igaza annak, akire a merev és holt törvénykönyv ismérvei vádlóan mutatnak és lehet önző — túltengően önző, megengedhetlenül önző az, akinek a holt és merev törvénykönyv iOrmalismusa biztosítja a pernyertességet. Az államnak, ha őre akar lenni az egyéni jólétnek, nem szabad szem elől veszteni az adok-kapok bonyodalmak lavinaszerű voltát. Jeleztem fönt, hogy ami egymagába szakítottan véve az egyéni önzés túltengésének látszatát kelti, előzményeiben az egyéni jogos önzés legtermészetesebb elhárító védekezése lehet, az állam tehát a leghamisabb utakra juthat, ha egymagukra szakítottál! veszi a jogeseteket.

Vádoljon tehát az állam, ha jogesetet lát, de védjen is. Hiszen bizonyos vonatkozásban teszi is. A bírói pártatlanságnak az alapfogalma ez... A pártatlan bíróban egyesül a vádló és a védő is... Tulajdonképpen az állam pártatlansága ez.

Am azonban, ha szükségesnek látja az állam, hogy ezt a pártatlanságot a vád oldalán az államügyésszel alátámassza, támassa alá a védelem oldalán is, nem a gyilkos fortélyú magánügyvéddel, hanem a nemzet kardját ép úgy forgató államügyész másodpéldányának vasas páncéljával is.

Olyan mázsás ennek a hordereje, hogy külön fejtetést kell szentelnem neki. Ha az állam teszi magáévá vád, védelem és ítélet ügyét, hármassal aladialium alá kerül az egyéni jólét igazának ügye. A vádló ügyész fel fogja kutatni az egyik fél cselekvésének egészét, a védő ügyész a másikat... De mind-egyik csak az egyéni jólét érdekével fogja kutatni, nem honoráriumért. Nem egyéni önzésből, egyéni önzésért ... A védelem ügyésze éppen úgy az állami embere, exponense, képviselője lesz, mint a vád, nem lesz anyagi érdeke benne, hogy az egyéni jólét igazát homályosítsa, megkerülje a törvényt és félrevezesse

a bírót... Egy és ugyanaz lesz vád és védelem célja, nem az, előnybe juttatni a megbízóját, hanem az, az egyéni önzés túltengésével szemben érvényre juttatni az egyéni jólét megtámadott feltételét...

A harmadik palladium pedig a bíró. A jogesetnek ilyen pártatlan boncolása mellett a bíró csakugyan megláthatja az igazságot. Két jogászigig trenírozott és tiszteletdíjjal nem befolyásolt agy, fogja előtte megvonni a jogos és jogtalan önzés határait és fogja rajtuk megvilágítani az egyik és másik fél cselekvését. Az ő szintén jogászilag trenírozott és befolyásolatlan fejének tehát nem lesz nehéz olyan Ítéletet hozni, amely nem a formaságokon akasztja meg, hanem érvényre emeli a kiderülő igazságot.

Akik az egyéni jólétet egy csomó pénznek látják, azt fogják erre mondani, hogy hiszen így az egyéni érdek ki van szolgáltatva az államnak és hogy bolond lesz az ügyfél, aki őszintén elmondja a helyzetet a védőügyésznek. Majd hogy ellene használja ki. A megtévesztés már nem hogy a bírónál, az ügyésznél, a védelemnél fog kezdődni... Kérem azonban, mit ér az igazságnak az az őszinteség, amelyet csak az ügyvéd tud. A kompromittáló őszinteséget az ügyvéd sem mondja el, sőt kitanítja a felet, hogy mit ne mondjon el. Ez az őszinteség tehát csak arra szolgál, hogy az igazságot annál biztosabban eldugják... Más, egészen más szerepe lesz az őszinteségnek az állami védelem reformjánál. Az a szerepe lesz, hogy a felek gondosan kerülni fogják olyasminek az elkövetését, amiről tudják, hogy a védőügyésznek nem mondhatják el őszintén. És ez a beláthatatlan paedagógiai hatása ennek a kérdésnek, a védő nem lesz többé zárt ajkú tudója az egyéni jólét megsértésének, hanem egy garanciával több arra, hogy tudva ne bántsa senki a más jólétét. A törvénytörő pedig elveszti azt a biztonságot, amellyel eddig bírt, hogy

ha bármit tesz is, egy segítője mindenesetre akad, az ügyvéd...

Méltóztassék elgondolni, micsoda hatása volna annak, ha sok ember kockázatos ügyeiben az ügyvédi furfangra és a formalismusra nem számíthatna. Ha tudná azt, hogy a cselekvését az arra hivatott is csak addig fogja védeni, addig azonban körömszakadtig fogja védeni, — ameddig a mindenki jóléte és mindenkinek a jogos önzése engedi és követeli. Ha tudná azt, hogy a cselekvését kemény és beható bírálat alá fogják venni, kutatni fogják az előzményeit is és fel fogják mérni, hogy valahol az ő túltengő önzése nem adott-e okot a történetekre... Ma a jogesetekben az önzés kérdését senki sem nézi. A bíróságok sokszor vérző szívvel és összecsikorított foggal marasztalni kénytelenek alpereseket, akikről tudják, hogy áldozatai a felperes kapzsiságának és a törvény nyomtatott voltának. És kénytelenek futni hagyni alpereseket, akikről látják, hogy a kereső felperest kijátszották. Biztak vagy törvénytudatlanok voltak. Sok szép magyar föld cserélt ezen a bajon gazdát...

Óriási handicapje is az ügyvéd a vagyoni egyenlőtlenségnek és ezzel a törvény előtti egyenlőtlenségnek. Mert hiába szól a törvénykönyv maga egyformán mindenkire, kicsire-nagyra, ha az, aki a törvénykönyvet forgatni tudja, nem egyformán van hivatva forgatni kicsire és nagyra. Én pedig elfogadom, hogy bíró és államügyész egyformán forgatja a törvényt kicsire-nagyra, tagadom azonban, hogy a védelem is egyformán forgatná ma...

Az egyik győzi pénzzel, a másik — talán épen az, akit mások önzése kifosztott a vagyonából — nem győzi már. Amaz az ország legjártasabb ügyvédjeit fogadja ügyének védelmére, ez talán valami rászorult kezdőt tud rávenni, hogy bíbelődjön félig ingyen vagy

remények reménye fejében a dolgával. Micsoda rettenetes hátrány ez... Micsoda könnyelmű kockára vetése az egyéni jólét minden államcél érdekének... Micsoda visszataszító diadala az igazság fölött a pénznek.

Csak nagyjából jelzem a hatásokat, amelyeket az állami védelem reformja megteremt... Gondolják önök, hogy az állam védő ügyésze úgy húzhatná a pereket, ahogy ma húzzák keresni akaró ügyvédek... Gondolják önök, hogy az állam védő ügyésze úgy biztathatná pörlekedésre a feleket, ahogyan ma beugratják megint csak keresni akaró ügyvédek ...

Tudom, hogy nem gondolják és mégis szóváteszem, mert rá kell mutatnom, hogy az ügyvéd intézménye milyen veszedelmes faktor a bíróságok túlterhelésében. Az a védő, aki állami funkcionárius, aki nem honoráriumot kap pereskedő felektől skála szerint, akinek nem a fél ügyét kell védeni, hanem a fél ügyén át az államcél egyéni jólétét; akinek a munkateljesítményét tehát aszerint bírálják el — nem hogy mit csikart ki a félnek — de hogy mit tudott biztosítani az államcélnek, az a védő nem fog habozni, hogy elejtsen olyan ügyet, amelynek a védelmével veszélyeztetné az állam ügyét és a saját presztízsét is. Az a védő fel fogja világosítani a pereskedni kívánó felet, hogy az ügye mit és mit nem remélhet. A szeme elé fogja tární jőeleve a lavinát, megindított önzésének azokat a mozzanatait, amelyek az eljárását az egyéni jólét szempontjából aggályossá és önmagára nézve a bíróság előtt kilátástalanná teszik.

Méltóztassék elképzelni tehát ennek a révén mennyi perrel volna kevesebb. És mennyivel több komoly figyelmet, sablonmentességet, utánnézést lehetne szentelni a mégis folyamatba tett pereknek. Mennyit vesztené felületességben és mennyit nyerne intenzitásban az igazságügy, amely pedig alapja az egyéni jólét

minden feltételének, vagyonbiztonságnak, lelki szabadságnak, becsület- és munkavédelemnek.

Itt térek vissza ahhoz a kifogáshoz, amelyet fentebb említettem, hogy az egyén ezzel ki van szolgáltatva az államnak. Ha már a védőjét sem választhatja szabadon, hanem állami védőre szorítottatik, hogyan védekezék az állami onnipotencia ellen...

Nos, ez méltó és helyes kifogás a rideg közjólét és állammal szemben. Az egyénnek csakugyan szükséges volna a mainál sokkal intenzívebb védelem a közjólétes állam rideg, egyént feláldozó onnipotenciája mindenhatósága, — nem is, a mindenre készsége ellen. Állam ellen, amely rabszolgákat tudott túrni, állam ellen, amely eretnekeket tudott égetni, állani ellen, amely katonákkal tudott tízszeres adókat ínségsújtotta vidékeken behajtani, amely adójövedelmeket kufároknak tudott bérbeadni, vagy kegyenceknek prédájává tenni, állam ellen, amely páncélos vitézzel tudott igazságot szolgáltatni, az ilyen állam ellen kellett védelem. És kellett, sőt kell védelem azzal az állammal szemben is, amely nem szakított még a közjólétes fantom kísértet leplének amaz üstökös farkával, amely áthúzódik a mi századainkba is. Az ilyen állammal szemben lehet az egyén kiszolgáltatott voltáról beszélni, lehet azt mondani, hogy elég a kiszolgáltatottságból, vétek volna még tovább kiszolgáltatni... Habár... tegyük hozzá ... állami onnipotencia, állami mindenrekészség idején a magánügyvéd védelme se valami sokat ér. Állami onnipotenciák idején sűrűn megtörtént, hogy az ügyvéd, ha sokat ágált, a védettje után maga is a Towerbe vagy a vasálarc alá került...

Az igazi, az egyéni jólét állameszméjében azonban minderről nem is lehet szó. Nem lehet szó állami onnipotenciáról, nem lehet szó főleg az egyénnek az állammal szemben való kiszolgáltatásáról... Sőt, az

egyéni jólét állameszméje mellett arról kell szónak lenni, hogy ez az állameszme ne maradjon kiszolgáltatva az egyén önző önkényének.

Az egyéni jólét állameszméje egyformán gondoskodik a mindenki jólétéről. Megszűnik lenni, ha ezt nem teszi. Az egyéni jólét állameszméjénél tehát minden omnipotenciának határa, korlátja, visszaszorítója az egyéni jólét. Az egyéni jólét megteremtésére van, de csak ennek a megteremtésére szól az omnipotenciája és az alkotmányának minden porcikájában úgy kell megteremtve lenni, hogy csak erre a munkára szólhasson az omnipotenciája. Ennek a munkának az omnipotenciája azonban kell, hogy kiterjedjen az összességre. Ennek az omnipotenciának — mondjuk ki, magasztos omnipotenciának — alája kell rendelve lenni minden egyénnek. Ki kell ennek az omnipotenciának terjedni tehát minden egyén, vádolására és védelmére. Az egyéni jólétes államszerkezetben pedig akkor nem az egyén kiszolgáltatásáról van szó, hanem az állami összességi erő védelmének az egyénre való kiterjesztéséről van szó...

Mint minden reformnál, számolnom kell itt is a budgetaris jelentőséggel. Azt fogják mondani, hogy a védelem államosítása elviselhetetlen teher lesz személyzeti költségekben. A rengeteg pereskedőhöz rengeteg védő kell.

Ez azonban téves. Nagyon téves. Arra már utaltam, hogy a perek száma alá fog szállni. Ha rengeteg a per ma, az állami védő mellett a rengetegnél kevesebb lesz. Ez azonban csak egy momentum.

A másik momentum az, hogy nem minden pereskedőhöz fog kelleni egy-egy, hanem csak minden perhez fog kelleni egyetlen vádló és egyetlen védő. Egyformán a bűnvádi és egyformán a polgári perben. Ma nem-e minden egyes vádlott, minden egyes magánvádló, minden egyes felperes és minden egyes alperes

vonul fel — az államügyészen kívül — egy-egy külön ügyvéddel... A minimum tehát kettő, az államügyészen kívül... A maximum azonban végtelen... Lehet hat és lehet tizenkettő ...

Nos, a reformban az ügyésszel együtt lesz a minimum és maximum egyformán kettő... Az egyik, aki vádul az egyéni jólét nevében és a másik, aki véd az egyéni jólét nevében. Alperest és felperest, vádlottat és magánvádlót egyformán véd és vádol. Ha csak egy van, egyet, ha tizenkettő van, tizenkettőt... De mindig csak kettő...

Méltóztatik látni, mennyivel kevesebb homályterjesztő, a felboncoltat újra összeillesztgető ügyvéd és — ügyvédi, vagy ahogy ma mondják, perköltség ez... Mennyi tiszteletdíj, expensnota stbitől mentesülnek azok a honpolgárok, akiket az önzésük, vagy az önzés ellen való védekezésük a törvény elé visz... Ha valaki statistikát készíthetne róla, hogy milyen összegek cserélnek gazdát évenként ügyvédi díjakban, a hajszála égne fog állni.

Nos, az államnak ennél tehát mindenesetre kevesebb összeget kellene behajtani a vád és védelem két exponensének az anyagi ellátására. Óriási pénz maradna tehát a jogkeresők zsebében. Ám hogy azzal is végezzek, amit úgy szoktak nevezni, hogy ez a pénz nem az adózók, hanem a pereskedők — talán konok, rosszhiszemű pereskedők — zsebében maradna, már itt kiemelem, hogy nem úgy kell gondolni a dolgot. Az igazságügy apparátusának fentartása épen úgy egyéni érdek, mint a tanító-hadsereg. Vagy a közigazgatási apparátus. Ehhez a fentartáshoz tehát adózni kell mindenkinek, aki az egyéni jólét feltételeit élvezzi — amint az adótémánál az első kötetben már kifejtettem — igazságügyi adó címén a vagyoni tehetősége szerint, Ezt az igazságügyi adót abban az összegben vetné ki az állam, amennyibe az apparátus első felállítása kerül.

Ekkor jönne a perköltség. A perköltséget tariffálsan állapítaná meg, szemelőtt tartva azt, hogy a perköltséget az fizeti, aki a perben elmarasztaltott, ele az is úgy, hogy az igazságügyi adóban az apparatus fentartásához már hozzájárult... Előrelátható, hogy az első években a perköltség meghaladná az igazságügyi adót... A második évben tehát az a superplus, amely a következő évi igazságügyi adó mellőzése mellett is fenmarad, az első évi adó visszatérítésére volna fordítható.

Előrelátható azonban az is, hogy a reform egésze révén néhány év, vagy ha úgy tetszik, évtized, alatt valami treuga Dei-forma következne a perlekedések terén és akkor az apparatus fentartásához az igazságügyi adóra kellene, a feltétlen szükség mérvéhez képest, visszatérni újra ...

Rá kell mutatnom még a reformnak további két nagyjelentőségű hatására. Egyik a megélhetés általános olcsóbbodása, másik a vagyonsomósodások lefokozódása volna. Hatalmas két dolog, nemde... Hiszen a vagyonsomósodások a socialisnak nevezett bajok egyik legfőbb oka és a socialisnak nevezett bajok másik legfőbb oka a megélhetés általános drágasága. Érdemes hát foglalkozni velük... Az egyéni jólétnek egyenes ellentéte mindakettő...

Vegyük sorra. Az ügyvéd kettős forrásból él: az embertársak jogi járatlanságából és az embertársak önző hajlamából. A természettől tulajdonképen nem hódít el semmit. Anyagot, javakat épen nem és eszméket is alig... A jogot ő csak forgatja, de nem teremti. Legalább nem mint ügyvéd teremti. Ha teremti, mint jogász teremti és ezt mint állami védő is teheti... Sőt, mint ilyen, elfogulatlanabban teheti.

Az ügyvéd tehát azokból az anyagi javakból él, amelyeket mások küzdöttek ki a természettől és él ezekből úgy, hogy nem a munkája értéke szerint,

hanem a vitás cserezavar tárgyának egyszerű pénzértéke szerint adóztatja meg a mások ügyleteit és veszekedéseit, esetleg bűnözéseit. Milliók fölötti jogviták képviselote sokszor alig okoz neki a törvénykönyv egyszerű felütésénél több munkát és ez a semmiség a milliók alapulvételével olyan perköltséget hoz be neki, amelybe alperes és felperes egyformán belesántul. Ő a tertius, aki gaudet inter duos litigantes...

Legyen bár szerződéskötés, vagy pervitel, az ügyvédnek ez a költsége a csereügyletre hárul. A csereforgalomra, előbb vagy később. Aki fizeti, a cserén veszi be, nem olyan mértékben, amint az a cserét elősegítette, hanem olyan mértékben, amint fizette... Semmiért a milliós érték arányában.

Most méltóztassék felvenni azt, hogy hány és hány ügyvéd lép közbe a világcserebe... Hány és hány milliárd ezeknek a tarifális költsége. És méltóztassék azután ezeket a számlálatlan milliárdokat leszámítani a cserejavak árából... Méltóztassék azt a csekélységet tenni a helyébe, amelybe az a bíró és az az ügyész kerül, aki a szerződéskötő vagy pervivő munkájáért nem a vitás cseretárgy milliós értékén, hanem — miként az első kötetnél kifejtettem — csakis a jogeset bonyodalmasságán épített tarifa szerint részesül...

És nem a saját kivetése, hanem az állam útján részesül... Az állásával játszanék, ha túlmenne a tarifán. Míg az ügyvéd ... ugyan kérem... hány van — mert hisz van — de hány ugyan, aki, ha teheti, túl nem teszi magát a tarifás babonán...

*

Mielőtt az igazságügy ama részében, amely az igazságsértések megelőzésére irányul, tovább mehetnék, bele kell kapnom a megtörtént igazságsértések kérdésébe is, mert a megelőzés néhány fontos mozanata már azok között fekszik ...

A mai igazságügy ott vét talán legmélyebben az egyéni jólét minden feltétele ellen, ahol »helyrehozhatatlant« végez. Ahol olyat tesz, amit nem változtathat meg többé emberi hatalom. Amit nem hozhat helyre többé, a belátás sem, a bünbánat, a vezeklés sem, a souverainitás sem. Ahol nincs restitutio in integrum. Ahol hatástalan minden kártérítés ...

Mit ér az egyéni jólét minden alkotmányos feltétele, ha egy bírói tévedés megfoszthat az egyéni szabadságotól, a vagyontól, a megbecsültétől, a lelki nyugalamtól, a munkám kifejtésétől... Még a testem épségétől is és teheti mindezt úgy, hogy nemcsak én szenvedek tőle, de szenved velem és utánam egész generáció, sőt több generáció, visszahozhatatlanul. Egyetlen bírói tévedéssel, amely helyrehozhatatlan, nevetségessé válik minden alkotmány, minden souverainitás, minden közérő és állameszme. Mit ért, hogy az állam meg tudott védeni másoktól, ha nem tud megvédeni a saját baklövésaitól. Ha elvette, egészen mindegy, ki vette el a testem épségét, a vagyonomat, a becsületemet... hiába volt minden centralizáció, minden államhatár és minden közérő, minden kultúra is és minden önfegyelem, ha az önfegyelem, a kultúra, a centralizáció, a közérő csak arra volt jó, hogy tőlem elszedje azt, amiért centralizációt, kultúrát, önfegyelmet magamra vettem.

Ez, nemde, világos. És világos, nemde, az is, hogy nincs rettenetesebb tévedés, mintha az téved, akinek a tévedése törvény. Akinek a tévedése ellen talán elvileg szabad is volna, de fizikailag nem lehet ellentállni. Akit magunk segítettünk olyan erőssé tenni, hogy a tévedéseinek se lehessen fizikailag ellentállni... Olyan lehengerelő brutalitás van az állam tévedéseiben, amely kétségbeesésbe, a tehetetlenség kétségbeesésébe hajtja épen a gondolkozó embert. Hát nem elég lehengerelő brutalitás van a rideg természet elemi

erőiben, szükséges még, hogy önmaga még hozzáteremtsen az ember és hozzá az az ember, aki isteni adományai által eljutott már odáig, hogy sikeresen tud ma már védekezni a természetnek, a rideg természetnek nem egy elemi erejű brutalitása ellen...

Az emberi elme, amely felfedezései révén, meg tud fékezni ragályt és árvizeket, nem foghat bele nyugodni abba, hogy a vagyonát árvíz nélkül is eltevédhesse az állam. Csodálatos, ahogy eddig is hitt bíróságban, amióta az első »Justizmordot« valahol valamikor bíróság elkövette... Csodálatos, ahogy a ma nékem, holnap néked mementóját közömbös füllel elhallgatta és nem jött rá a gondolatra: ha »Justizmord« lehetséges, — nem félre a bírósággal — de félre örökre a hóhérbárdal.

Ne ijedjenek meg, tisztelt olvasóim, nem a halálbüntetés sokat vitatott kérdését akarom itt eldönteni vagy továbbfűzni. Minek arról tovább beszélni, van-e joga a társadalomnak — mondjuk ki — a többi embernek, megölni egy embert, aki a többiekre ártalmas volt, ha tudjuk azt, hogy megölt már a társadalom sok embert, akit csak »hitt« a többiekre ártalmasnak és — nem tudott a társadalom feltámasztani egyetlen embert sem, akiről megtudta, hogy ártalmatlan volt. Ez a szembeállítás elég. Amíg az állam nem más fantom, de az egyéni jólét nevében hajt végre Ítéletet és amíg az állam Ítéletében tévedés lehet, nem szabad, az egyéni jólét érdekében nem szabad végrehajtani olyan ítéletet, amely helyrehozhatatlant jelent...

A kérdés tehát az volna, ha ez egyáltalán kérdés volna, az állam a maga ítéletében tévedhet-e... Hiszen souverain. Amit akar, mindent akarhat és amit ítél, mindent ítélhet. Megvan a fizikai lehetősége, hogy akarhassa is és végre is hajtsa...

Nos, ez a rókák okoskodása, Azoknak az okoskodása, akik a vér és könny patináját halmozták rá

az államra. Akik az állameszmét valami testnek látják, amely talán területhől áll és emberekből.

Kifejtettem azonban már, hogy ez nem állam... Kifejtettem, hogy az állam csak eszme, amelynek teste nincsen. A többi lehet ország, lehet nemzet, lehet köztársaság, lehet királyság, állam csak az, ami megfelel az államfogalomnak, az államfogalomnak pedig csak az felel meg, ami az egyéni jólétre van rendíthetetlenül beállítva...

Midőn tehát államot akar valaki berendezni — nem csak országot, vagy köztársaságot, vagy épen diktatúrát — minden berendezést az egyéni jólétre kell beállítani. A souverain akaratot is rendíthetetlenül az egyéni jólétre kell beállítani és a souverain közérőt is. Souverainul sem szabad akarni semmit, ami az egyéni jólét ellen van és souverainul sem szabad végrehajtani semmit, ami az egyéni jólétnek ellene lehet.

Ha aztán ez az állameszme ülhetne be a bírói székbe, minden rendben volna. Az venné magának a fáradságot, hogy ítéletében az egyéni jólét minden exigenciáját szemelött tartsa. És ez az állameszme-bíró aztán nem is tévedhetne.

Sajnos azonban, a bírói székbe ember ül be. És e2 az ember, aki kezeli a souverainitást, tudjuk, tévedhet. Az állameszme szerint tehát úgy kell berendezni a bírói széket, hogy a bíró se kezelhesse oly módon a souverainitást, amely az egyéni jólétre sérelmes lehet...

Ha megállapítottam ezzel, hogy az állam nem, az államnak ember által végzett igazságszolgáltatása azonban minden törekvés ellenére ki van téve a tévedésnek és ha megállapítottam azt is, hogy épen a tévedés kizárása végett kell az igazságkiszolgáltató ember tévedései ellen keresni minden helyrehozhatóatlannak az elkerülését, akkor rátérhetek arra, hogy

itt nemcsak halálos ítéletekről van szó... Amint nem lehet feltámasztani a halottat, nem lehet helyrehozni az erkölcsi kivégzést sem. Nem lehet visszahozni a szabadságvesztés büntetésben eltöltött időt sem, nem lehet pótolni a vesztett munkát sem, sőt csak ritkán lehet restituálni a vagyoni kárt is...

Arról tehát, hogy az egyéni jólét államában — halálbüntetést végrehajtani nem szabad, nincs mit beszélni. Az élet elvétele teljesen jóvátehetetlen. Mindenki gondoljon arra, hogy ma néked, holnap nékem és akkor át fogja érezni, hogy inkább száz bűnös — nem, nem azt, hogy maradjon büntetlen — de azt, hogy maradjon életben, mintsem egy ártatlan lakoljon az életével...

Mert mondom, nem arról van szó, hogy büntetlen maradjon... Arról sem, hogy ártalmatlanná ne tétessek az ártó ember. Csak arról, hogy ne történjék helyrehozhatatlan — ha... Ha netán mégis, — az ördög sohasem alszik, akkor sem, ha a védőangyalok szenderegnek — az állam mégis tévedett a bírón átal.

Nem a büntetésről és nem az ártalmatlanná tételről, hanem a büntetés és ártalmatlanná tétel mikéntjéről van tehát szó... Megint csak az emberi önzés túltengéseinek kellő korlátok közé szorításáról. Arról, hogy aki nem akar vagy nem tud az egyéni jólét feltételeinek deferálni a maga fegyelmeiből, kényszerítessék a deferálásra az ő saját egyéni jólétének a megszorítása által... Az önzés vitessék harcba az önzés ellen... Érezze gyakorlatilag, fizikailag az illető, amit nem akart átérezni eszmében... Tapasztalj a az önzésén, hogy az existenciának egyetlen garanciája az egyéni jólétes állam. A tanítómestere és a büntetése legyen az, hogy ki legyen rekesztve az állán» által garantizott egyéni jólét feltételekből...

Valamikor volt valami ilyenforma. A törvényen kívül helyezés büntetése. A »vogelfrei«, amint a német

mondja. Az egyházban az egyházi átok. Agyonverhette az illetőt büntetlenül, aki akarta és más efféle. Ez azonban nem az, amiről itt szó van. Ez is az egyéni jólét ellen volna. Az egyéni jólét sértése annak a részéről, aki agyonverte stb., stb. Az, amiről itt szó van, humánusabb, sőt egyedül humánus. Az, amiről itt szó van, az annak az analógiája, amit az állam a szellemi betegekkel tesz. A saját eszét teszi a rövid-eszűek helyébe. Itt a saját erkölcsi önfegyelmét tenné amazoknak a hiányzó önfegyelme helyébe.

Rettenetes gradáció kínálkozik ebben. A magánzárkától a deportáción át az ú. n. politikai jogok elvesztéséig minden. Az egyéni szabadságvesztés mindenben, nem azonban a szabadságvesztés büntetés a mai értelmében... Mert a szabadságvesztés büntetés sokszor az egyéni jólét brutális megsértése, sokszor pedig az egyéni jólétnek meg nem érdemelt fokozása. Teljesen individuális ... Teljesen aránytalan.. Teljesen eredménytelen is néha és teljesen szomorú eredményű sokszor és ami legfőbb baj, ebben is sok van, ami helyrehozhatatlan...

A szabadságvesztés büntetéseknek ma lényegében három formája van. Az, ami körülbelül az államfogház nálunk. Az, ami körülbelül a börtön és fegyház nálunk. És az, ami nincs nálunk, a deportálás. (Az újabban intézményesített internálás valami enyhébb kiadása ennek.)

Nos, én ezek közül az államfogházat logikátlanak tartom. A börtönt és fegyházat a mai formájában a legveszedelmesebb intézménynek tartom. A deportálást és internálást tartom olyannak, ami mai formáiban hasonlít, de csak hasonlít ahhoz, amit bizonyos esetekre rendszeresíteni kellene...

Ezeket, nemde, indokolni kell.

Kezdeni az államfogházon. Ez, nemde, abban különbözik mindentől, hogy nem megbélyegző. Az

emberek körülbelül úgy állják ki, mint egy nátha-fogságot. Vagy kanyarót, vagy vörhenyt. Kellemetlen,, hogy el vannak vágva családtól és barátoktól, kávéháztól és színháztól, de kellemes, hogy írhatnak, olvashatnak, dohányozhatnak is, szabadon táplálkozhatnak és sétálhatnak is, ami a vörhenynél mind nincsen. Mikor kijönnek, senki sem mutat ujjal rájuk. Néha nemzeti hősök lesznek tőle. Néha virtuosos legények. Mert, nemde, politikai, sajtó- és párbajdolgokért szokták kimérni.

Nos, ha logikátlannak mondom, ezt nem azért mondom logikátlannak, mintha azt kívánnám, hogy minden büntetés megbélyegző legyen. A megbélyegző a helyrehozhatatlannak sok veszélyével bir, vigyázni kell vele, míg valakit egész életére megbélyegez az állam. Az egyéni jólét, a bírói tévedés lehetősége mellett azt kívánja, hogy a megbélyegzés csak olyan lehessen, amelyet tévedés esetén letörölhet az állam...

A logikátlanság másban van. A logikátlanság abban van, hogy vagy van valamely cselekvésben az egyéni jólét feltételeit sértő önzés, vagy belül maradt a cselekvő az egyéni jólét személy-, vagyon-, lelki-, becsület és munka feltételeinek jogkörén. És akkor a cselekvésére nem az a döntő, hogy politikai, sajtó-, párbaj- vagy bármi más téren nyilvánult-e az a túltengés, hanem egyedül döntő, hogy milyen fokú volt az az önzéstúltengés, mire ragadta az illetőt és mennyire van reparatio.

Nincs tehát kifogásom a meg nem bélyegző államfogház ellen, ha az statuáltatik, hogy a jogos önzésen, mondjuk, huszonöt fokos szög alatt túlhajló önzéstúltengésért meg nem bélyegző államfogház jár, de kifogásom van az ellen, ha politikai, sajtó- és párbajügyi önzéstúltengéseknek jár ez a megkülönböztetés... A politikai, sajtó- és párbajügyi túltengés mögött rejtőzhetnek olyan vaskosan kifejtett »nyerészkedés«, amelyért

nem párbaj-, sajtó- és politikai ügyben az illetőt fegyházba küldik. És rejtőzhetik olyan támadás az egyéni jólét ellen, amely máskép borítja fel az állameszmét, mint a legvaskosabbra fejlett nyereszkedés ...

Ha sikerült ebben megértetnem magam, vegyük a börtön- és fegyházbüntetést. A legveszedelmesebb intézménynek mondtam. Nos, igen. Egy óriási gyűjtőhely csupa — fel kell tennünk — bűnöző önzésű embernek. Mert hisz ha nem bűnözők is kerülhetnek oda, akkor hajmeresztően, rettenetesen igazságtalan is...

Ám veszem először a veszedelmét. Nem titok, nem is új. Mindenki tudja. Csak senki sem vonja le a következményt. A lelki fertőzés és erkölcsi ragályozás, a megbélyegezettek külön társadalmának összekovácsolódása, az elkeseredés és megrögződés intézményesítése ez. A kényelmes ellátás a munkakerülőnek, túrhetlen pokol a lelkileg is élőknek. Jutalom annak, aki jobbhöz nem szokott és ugyanazért a megtévedésért háromszoros vagy százszoros büntetés annak, aki jobb sorsban volt...

Mindenféle hatását látom, csak a javítást nem. Aki megtörik benne és bűnbánó lesz, megtört és bűnbánó lehetett volna más módon is. De aki ott tanulja az elvetemültséget, ha oda nem kerül, talán sohasem tanulta volna meg. Ha megtorlás a társadalomtól, — nem egyformán torol meg, ha ártalmatlanná tétel nem szünteti az ártalmat, csak későbbre zsúfolja fel...

Azt hiszem, elég ez arra, hogy az állameszme és egyéni jólét ellenségeinek tenyészágya legyen. És a megszüntetésén, ne a kifejlesztésén gondolkozzék az ember. Szó sincs róla, vannak esetek, amidőn legszorosabb őrizet és fegyelem alá kell venni embereket. Ezeket azonban izolálni kell egymástól, nem összehozni. Kívül helyezni az egyéni jóléten, nem kényelmebe helyezni... Az állam büntetésének csak egy

jogosultsága van, nem bosszú és nem megtorlás, hanem csak a nevelés. Az egyéni jólét megértésére és megvédésére. Ezt a célt börtön és fegyház mai formájában néha talán eléri, de sok esetben az ellenkezőt termeli ki. És ha az ellenkezőt csak egy esetben is kitermelheti, már a segítség reformját kell keresni. Az emberi igazságszolgáltatás struccpolitikája megnyugodhatok benne, hogy kára is van, de haszna is... Az állameszmének azonban épen az emberi igazságszolgáltatáson kell javítani...

Elértem ezzel ahhoz a jogosult kérdéshez, hogyan lehet itt az állameszmével és az egyéni jólét irányítójával az emberi igazságszolgáltatás gyarlóságán javítani. A választ erre összefoglalom a deportatio és az internálás dolgával is, amelyről azt mondtam, hogy hasonlít ahhoz, amit bizonyos esetekben tenni kellene. Hasonlít hozzá, de csak hasonlít. Nem az. Meg kell tehát mutatnom, mik az egyéni jólét szempontjából vett különbségei...

A deportáció mai formája az, hogy a fegyenceket valami távoli világrészbe küldik. Kényszermunkára szorítják vagy hagyják profószerű felügyelet alatt, de szabadon a megélhetésüket keresni. Van, ahol utána mehet a fegyenc hozzátartozója is. Van, ahol nőülhetnek és családot alapíthatnak egymásközt... Van az is, ahol egyedül teszik ki valamely ördögsgizetre. A szerencsétlen Alfred Dreyfus minden földi igazságszolgáltatás örök szegénye ...

A mi internálásunk lényege meg az, hogy — talán nem lévén távol világrészeink — állami földekre zsúfolják az országban veszedelmesnek tartott elemeket és dolgoztatnak velük, vagy nem is dolgoztatnak...

Nos hát, miben hasonlít ez ahhoz, amit tenni kellene...

Főnt úgy jelöltem meg, hogy azt, aki egyéni

önzése túltengésével megsértette a mások — és közvetlenül mindig ezzel, a saját — egyéni jólétét is és az egyéni jólét feltételeinek keretébe alárendelkezni nem hajlandó, a saját önzésével kell rákényszeríteni az alárendelkezésre. Meg kell próbáltatni vele, meg tud-e élni és hogyan, az egyéni jólét állami garanciái nélkül. Kívül kell helyezni az államon. Együttal mint a lefokozott szelleműeknél, az államnak kell pótolni az ő lefokozott erkölcsi érzéküket és helyettük gyakorolni az egyéni jóléti jogokat.

Nos hát, a deportációban az államon kívül helyezésnek ez a momentuma van. Az önzőt, aki nem tudott behelyezkedni az egyéni jólét feltételeinek kereteibe, kiválasztják, messzire viszik és tágabb vagy szorosabb őrizet alatt ott tartják...

Ez az alapgondolat jó. Ezzel az alapgondolattal nem teremt az állam végleg helyrehozhatatlan helyzetet — ha bírói tévedés derül ki, a deportáltat nem a másvilágra küldték, visszahozhatják. A tágabb és szorosabb őrizet is elasztikus fogalom. Lehet az illető önzésének bebizonyult mértékéhez felfokozni és lefokozni. Azon a távoli helyen nem is fogja a kultúrának azokat a jólétfeltételeit élvezni, amelyek otthon rendelkezésére voltak. Lefokozott vagy semminő személy- és vagyonbiztonsággal, garantálatlan lelki szabadsággal, a becsület- és munkavédelem zérójával fog találkozni. Ha mindezt otthon már élvezte, a különbséget hamar meg fogja a saját önzésén érezni. Láttuk ezt a különböző gyarmatosításoknál. Az aranymezők és a steppek világát annak idején, ha nem is elítélt fegyencek, de a társadalmak rakoncátlanabb elemei lepték el. Olyanok, akik nem tudtak koruk államvilágába behelyezkedni. Amidón törvények védelme nélkül, pusztaságban és vadonban szembetalálkoztak a természet zabolátlan erőivel, elemi hatalmakkal, állattal és emberrel, maguk alkottak egy rudimentalis

drákói sommázatú törvényt. A prairie-törvényt és lynch-törvényt. És azt betartották és betartatták. Rávitte őket a kényszerűség... Pedig ők nem is az egyéni jólét államát hagyták oda. A régi közjólétes államból váltak ki olyan időkben, amikor a mi fogalmaink szerint a közjólétes állam védelmén vajmi kevés volt a sajnálni való. Ennek az eszköznek a nevelő hatása tehát megvan. És mentől kifejlesztettebb államból az egyéni jólétnek viszik el az illetőt, a nevelő, kényszerítő hatás annál erősebb. Az ember, aki máshoz szokott, semmit sem érez meg olyan sanyarúan, mint azt, hogy nagyon gyenge egy ember egyedül...

Ez az alapgondolat tehát az, ami a deportációból hasonlít ahhoz, amit tenni kell. Megéreztetni az emberrel: lásd, mit érsz magadban, ha nem segítünk mi többien.

Az alapgondolat tehát jó. Jó abban is, hogy a túltengő önzés veszedelmeit eltávolítja a többi embertársaktól. A deportáció formájáról azonban már nem lehet ennyit mondani. A deportáció mai formája a börtön és fegyház összes veszedelmeit magában viseli. Épen olyan gyűjtőhely. Téglatömb helyett néhány mértföldre szorítva. Egy szélében elterülő és egy magaságba épített, de fegyencelep mindakettő.

A fegyencelepek pedig, ennek is és annak is, az egyéni jólét szempontjából meg van a veszedelmein kívül, egy hibája is. Azt a kínszenvedést, amit az ilyen telepen eltöltött valaki, szintén nem lehet helyrehozni. A testi kint, a nélkülözést lehet utólagos kényelemmel meg mivel jól-rosszul kárpótolni... a lelki szenvedést alig. Még a társadalmi bélyeget is el lehet törölni, a kedély világon hagyott nyomokat bajos. Fegyencelepek létesítését tehát minden eszközzel el kell kerülni. Izolálni kell a gonosztevőket, nem akkumulálni. Mint minden összetartásban, az ő összetartásukban is erő van. És mindenkinek szabad

lehet, csak az önzés erejét nem lehet szabad fokozni. Van belőle úgysis elég...

... Nem hagyhatom el az igazságügyi helyrehozhatlanságok és a szabadságvesztés kérdését anélkül, hogy ne szóljak azokról a szabadságkorlátozásokról, amelyek még nem kiszabott büntetésként, hanem, mondjuk ki, igazságügyi kényelmekből hajtának végre állampolgárokon. Az előzetes letartóztatás, a vizsgálati fogság és az őrizetbe vétel mindamaz eseteit értem, amelyeknek rendes jelszava az, a »szökés elkerülése«, vagy »a nyomozás érdekében«... Megvannak minden ország igazságszolgáltatásában és ha a leglelkiismeretesebben kezeltetnek is, a pusztta lehetőségük flagrns megsértése az egyéni jólét minden feltételének. De nem is kezeltetnek a leglelkiismeretesebben. Sablonosán kezeltetnek. Kaptafákra vagy recipékre. Egy feljelentés. Detektívek lepik meg az illetőt. Kihallgatják. Nyomoznak. Előállítják. Vallatják. Minden szavát ellene fordítják. Őrizetbe veszik. Újra vallatják. Előzetes letartóztatásba helyezik. Átadják az ügyésznek. Vádat emelnek. Átadják a vizsgálóbírónak. Vizsgálati fogságban tartják. Főtárgyalásra viszik. Azon talán aztán végre kisül, hogy nem követett el semmit sem. Ez akkor csak a jobbik eset. Sokszor a harmadik fórumon sül ki csak, hogy nem követett el semmit sem...

Akkor szélnek eresztik. Még bocsánatot se kérnek. Mehet haza a meggázolt hírnevével, a lázongó önértékeléssel, a szenvedései emlékével, az elszenvedett anyagi kárával.

Az egyéni jólét sérelmeinek kiküszöbölése végett, erős garantiákat kértem fentebb a bírói tévedés ellen. De mi a bírói tévedés ehhez az igazságügyi felületességhez képest. Hol van itt a személyi szabadság, a becsület-, a lélek-, a munka- és a vagyonvédelem. És hol nincs itt támadás a személyi szabadság, becsület, lélek, munka és vagyon ellen. És hol van az

állameszme, ha ilyen támadás lehetséges a nevében. Hol van az állami do ut des, ha egy rövideszűnek, gonosznak, önzésben túltengőnek a feljelentésére nem hogy cserbenhagy, de ellenem fordul az egész közerejével ...

Micsoda monstruózus eszme az olyan állameszme, amelynek az erejével ilyen visszaélés lehetséges.

Micsoda szeretet fűzhetne bárkit is az ilyen eszméhez ... Nem, tisztelt jogászvilág és világa az államférfiaknak, a középkori sötétség földön szorult kísértetlepedőjének a maradványa ez. A közjólétes állam nembánomságának a korcs ivadéka. Nincs semmi köze az állameszméhez. A közérő kezelésében kaptafákhoz szokott és előzményekhez tapadó emberi elméknek a tehetetlensége és reformlustasága ez...

Félre ne értsen senki. Nem megtagadni akarom én az előzményeket. Nagyra tartom az előzményeket, de csak akkor és azért, ha tanulságot vonnak le belőlük. És az épen az előzmények megbecsülése, ha levonatnak a tanulságok belőlük. Nem tapadni, de tanulni kell hát előzményekhez és előzményekből. Az eddig így volt, nem haladó, de maradó argumentum, ha pedig az egyéni jólét feltételei azt mutatják, hogy az igazságügyekben nem maradás, de haladás kell, akkor nem az a kérdés, hogy volt eddig, hanem az, hogy legyen ezentúl.

Nézzük tehát az egyéni jólét üvegével az ezentúl hogy legyen kérdését. A dolog egészen világos. Az, aki feljelentést tesz, vagy pöröl, ezzel a cselekedetével olyat kezdeményez, ami lehet az egyéni jólét mellett, de lehet az egyéni jólét ellen... Ha az fog bebizonyulni, hogy igaza van az egyéni jólét feltételei — tehát aa ő egyéni jóléte — szempontjából is, akkor a hatóság nem csinált bajt az eljárásával. Ez hát rendben volna... De ha nincsen igaza, ha a feljelentése jó- vagy rosszhisze-

műen téves, hamis, vagy valótlan, és a hatóság annak az alapján eljár, akkor a hatóság feltétlenül maga ütött rést azon az egyéni jóléten, amelyet védeni egyetlen feladata. Többé-kevésbé helyrehozhatatlan bajt csinált már azzal, ha valaki ellen nyomozást indított, valakit tárgyalásra vezetett, valakit írásos beadványok készítésére kényszerített is, de egészen helyrehozhatatlan kárt csinált, ha valakit őrizetbe vett, letartóztatott vagy vizsgálati fogságba helyezett...

Nem nagy probléma tehát, hogy mit kell itt tenni. Az egész az, hogy a hatóságnak nem szabad sem feljelentéssel, sem pörrel könnyelműnek lenni. Feljelentést és pört már akkor meg kell vizsgálni, mielőtt az alapján a hatóság eljár. Intézményesen kell biztosítani, nem a személyre kell hagyni, hogy a hatóság csak akkor járjon el, ha az eljárásra alapos indító okot talál. Ha annyira meggyőződést szerez az eljárás szükséges voltáról, nem a hatóság, hanem az eljárást elrendelő hatósági »ember«, hogy vállalja érte a felelősséget, nem mint hatóság, hanem mint ember...

Ezzel ki is van mondva a megváltó szó. A felelősség. A felelősség teljes mértékben. A felelősség, kezdve a feljelentő vagy perelő egyénen, folytatva a hatósági emberen és befejezve magán az állami összességen. A panaszlónak felelni kell azért, hogy támadást intézett az egyéni jólét ellen és külön azért, hogy beugratta az egyéni jólét ellen való támadásba a hatóságot. A hatósági embernek felelni kell azért, hogy beugrott az ugratásnak és külön azért, hogy hatósági támadásba vitte bele az összességet. Az összességnek felelni kell azért, nem hogy mindez az ő erejével történt és nem hogy mindezt nem tudta megakadályozni az erejével, de felelni kell azért, mert hisz lényege, egyedüli célja, hogy az egyéni jólétért feleljen...

Ne hivatkozzék senki arra, hogy nyitott ajtót dön-

getek, hogy mindez a felelősség ma is megvan. Ott van, nem tudom én, a rágalalmazási per, a zaklatási per, a tisztviselők vagyoni felelőssége... Nevetséges tessék-lássék... Hogy jut, ki ahhoz, hogy ő végezzen rágalalmazási meg nem tudom én milyen pereket az államhatalom hibás kezelése miatt, az egyéni jólét feltételeinek helyreállítására az állam helyett. És honnan vegyem hozzá az erőt és a költséget, hacsak arra is, hogy előlegezzem azokat... Ha komolyan veszi az állam az egyéni jólétet — pedig ha nem veszi komolyan, akkor nem állam, csak közigazgatási apparátus és adóprás — neki kell teljesíteni mindazt, ami helyreállítja az egyéni jólét megsértett feltételeit. Teljesítenie kell magától, automatice, felszólítás nélkül... Nem theoretizálok. Azt hiszem, theoretice nincs, aki ezeknek ellentmondjon. A gyakorlati lehetőséget fogják kétségbevonni, a gyakorlati lehetőséget fogom tehát vázolni.

A dolog tehát ott kezdődik a panasznál. Azt kell elérni a panasznál, hogy mindenki tartózkodjék a könnyelmű panasztételtől. Sem az egyéni jólétnek nincs szüksége, sem a hatóságnak nincs ideje a könnyelmű panaszokra....

Nos, az önzést azzal lehet csak eltéríteni a könnyed panasztételtől, ha tudatára hozzák annak, hogy kára lesz az alaptalan panaszból. Ha tudni fogja azt mindenki — már a politikai iskolázás során megtanítják rá —, hogy ha a panasz alaptalannak bizonyul, ellene a hatóság automatice megindítja a felelősségre vonás iránti eljárást és anyagilag és erkölcsileg felelnie kell majd okozott anyagi és erkölcsi károkért... Ha megtanítják arra is, hogy csak akkor tegyen tehát panaszt, ha nemcsak valószínűsíteni, de bizonyítani tudja a panaszának igazát... hogy adja elő azonnal a bizonyítékait, mert azok nélkül a hatóság eljárást nem indít. Hogy ha maga eligazodni nem

tud, vigye az állam vád- és védőügyészéhez a dolgát és csak lia az átvenni kész a panaszt, akkor indítson port, vagy tegyen feljelentést...

Ha megtaníjták végül neki az ellenkező eljárás-következményeit. Nemcsak azokat, amelyekkel az az államra jár, hanem azokat, amelyekkel az reá magára jár. Hogy viselnie kell a dolog minden költségét. Meg kell fizetnie mindazt, amit az állam a megtámadott sérelmeinek — anyagi és erkölcsi sérelmeinek — helyrehozatalára tesz és amikről részletesebben az alábbiakban lesz majd szó ...

Azt hiszem, ennyi cautela mellett meg fogja gondolni mindenki jól, mielőtt feljelent vagy pörbe fog. Ez tehát egy garancia. Van azonban további garancia is. Bizonyos panaszok és bizonyos panasztevők eseteiben lehet biztosíték letételét követelni is. Lehet, sőt kell bizonyos esetekben szabadságkorlátozó intézkedést tenni megtorlásnak. Visszatérek majd ezekre is. Most a másik etapról szólok. A hatóság emberéről.

A hatóság emberének fentiek szerint azt kell elérni, hogy ne indítson könnyelműen hatósági eljárást... Hogy vizsgálja meg előbb a panasz bizonyítékait. Vegye figyelembe, vajjon megkérdezte vagy sem a panaszos az állam ügyészét, hallgassa meg szükség esetén ő azokat, figyelmeztesse a panaszos felet, hogy az előfeltételeknek nem tett eleget, tételesen le biztosítékot és az eljárást csak úgy kezdje meg és csak odáig menjen vele, ha és ameddig hajlandó maga személyesen viselni a panaszossal együtt a felelősséget ... és viselni a saját külön felelősségét az alkalmazó államhatalommal szemben.

Az előbbiről már beszéltem, lássuk az utóbbit...

Az utóbbinak az állammal szemben való felelősségnek el kell menni egészen a hivatalvesztésig... Aki könnyelműen bánik az egyéni jóléttel, annak nem való az államhatalmat a kezében hagyni. Lefelé ter-

mészeten, lehet itt könnyebb esetekre gradatio, az előmenetel megvonása, a hatásköri degradatio stb. Mindez azonban nem ágy, hogy majd, hanem automaticé, a panasz alaptalan voltának kiderültével. És nem egy hivatalnokra szorítkozóan. Mindazokra kiterjedjen az egész vonalon, akik részesek az egyéni jólét ellen való könnyelműségben. Rendőrré, ügyészre, bíróra egyformán.

Azt hiszem, a garanciáknak ez a két alapja hatalmasat lendít már a hatósági meggondoláson. Nem fognak olyan könnyen lefogni embereket, nagyszájú feljelentésre, a nyomozás érdekében. Rá fognak érni egyenként behatóan foglalkozni a jogesetekkel, ha kevesebb és tárgyilagosabb lesz a panasz és nem lesz tanácsos kurtán végezni vele az ügyészségre való áttétellel, végre pedig egy vállvonogató felmentéssel...

Az egészet azonban csak az állam felelőssége tetőzi be.

Az állam felelőssége itt azt kívánja, hogy az államhatalom, mihelyt az egyéni jóléten esett sérelem kiderült, megint automaticé fogjon hozzá a jóvátételhez. Mindjárt az ítéletben. Ne bocsássa el a meghurcolt, megkínzott, lerontott ártatlant egyszerű rideg felmentéssel. Rehabilitálja nyilvánosan a könnyelmű vádlók jelenlétében, a honpolgárok összessége előtt, emelje fel a lelkét és önérzetét, melyet meggázolt, állapítson meg neki és fizessen ki azonnal minden anyagi kárának megtérítésére alkalmas összeget és az erkölcsi károk fejében állapítson meg és fizessen ki azonnal neki olyan összeget, amely kárpótolja őt sérelmeiért, ha már másban nem lehet, a jólét anyagi eszközeiben... Nem a honpolgárok adójából persze, hanem a könnyelműen eljártak terhére... Adjon neki telket, ellátást, mit tudom én, medáliát, ahogy a testi rokkantaknak ad. Az egyéni jólétért szenved a katona, az egyéni jólétért szenvedett a meghurcolt is...

Mielőtt tovább mennék, meg kell itt nyugtatnom azokat, akik attól tartanak, hogy majd így bolond lesz a hatóság valakit felmenteni. Vagy bolond lesz akárki panaszt tenni vagy panaszt vállalni...

Hát nem így áll a dolog. Nem szabad elfelejteni, hogy a reformnak első része, amint a megfelelő helyen kifejtettem, az előzetes bírói igazságügyi közreműködés. A bíró ott lesz az enyém-tied cseréjénél... bírói jegyzőkönyvben lesz a consensus lefektetve úgy, amint a felek közt létrejött, hitelesen és szakszerűen, a bíróság értelmezése, nem pedig egyelőre is családságokra vagy fortélyokra, vagy legalább hátsógondolatok lehetőségére berendezett magánszerződés szerint... És itt lesz a nagy különbség a mai közjegyzők és az akkori bírák funkciója közt. A közjegyző jegyzőkönyvbe veszi, amit a felek elibe tesznek, ha a saját halálos ítéletüket, hát a saját halálos ítéletüket... A közjegyző tehát nem a gyöngébbet, hanem az erősebbet védi. Ha a jegyzőkönyvbe vette, csak annál hitelesebb lesz a halálos ítélet...

Az akkori bíró ellenben tisztázni fogja a consensust. Ha fondorlatot lát, mindkét felet figyelmezteti, hogy ezt vagy ezt, így vagy így fogja megítélni a bíróság. Senkinek sem lesz módja egyfelől hivatkozni rá, másfelől túltengő önzéssel használni ki azt, hogy azt, amit akármelyikük aláírt, nem értette vagy nem úgy értette ...

Nos, ez az eljárás, nemde, rengeteg csalafintaságot fog az enyém-tied forgalmából kiküszöbölni. Panasz, per és feljelentés esetén pedig könnyűvé fogja tenni a hatóság dolgát. A consensus annyira tisztázott, szinte res iudicata lesz, hogy annak, aki megfelelően nem teljesített, nem fogja vállalni a perét, feljelentését stb. sem nyomozó, sem bírói hatóság, sem védő, sem vádló ügyész. Per és hasonló csak akkor fog hatóságilag felvételni és magánfél által is kezdenie-

helyeztetni, ha az egyik fél részéről a teljesítés tényleg nem történt és ezt a pert nem lesz nehéz eldönteni. A hatóságnak nem lesz szükséges a sötétségben tapogatózni, keresgélni, a bírói jegyzőkönyv alapján szörnyen egyszerű lesz állást foglalni...

De előrelátható az is, hogy ritkává fog válni az utólagos felmentésekkel végződő hatósági tévedés. Első, hogy nem lesznek, vagy ha lesznek, ritkán lesznek nagyszájú feljelentéssel való kísérletezések. Ha a hatóság úgy sem ül fel nekik, minek. Sőt, ha a hatóság automatikus rágalmozási stb. perrel felel rájuk, mindenki meg fogja rágni a szavakat, melyeket használ. Tudni fogja, hogy a hatóság kétélű fegyver. Aki oktanul kapkod hozzá, könnyen megvágja magát....

Második, hogy a meg nem rágott, rosszhiszemű feljelentéseket könnyen fel fogja ismerhetni a hatóság. Ott lesz a bírói jegyzőkönyv, ott lesz a vád és védői vélemény (az, amelyet a félnek adtak).

Harmadik az, hogy nem fogja a hatóság egyszerűen átháríthatni más hatóságra a döntést. Mind-egyiknek állást kell foglalni. Elutasítani vagy felvenni az ügyet és viselni a felelősséget. Több alaposság és több meggondolás, kevesebb gépiesség, kevesebb sablon. Aki ellen vádat emelnek, tehát megfontolt lesz már a vád és megfontolt lesz az elrendelt eljárás, nem valószínű akkor, hogy olyan teljesen ártatlan legyen, ami involválhassa a teljes felmentést.

Egészen rendkívüliek lesznek így azok az esetek, amikor a bírónak fel lehet mentenie a terheltet. És ez már sokat levesz az éléből annak az aggálynak, hogy a hatóságok majd derűre-borúra inkább mindenkit elítélnek, semhogy a felmentéssel járó következményeket viseljének. Van azonban ez ellen intézményes cautela is. Más hatóságnak kell intézkedni az eljárás elrendelése és másnak a felmentés kérdé-

seben. Ez nagyjában ma is így van, de kétszer így kell lennie ezután. Pártatlan a szó igazi értelmében csak az a bíró lehet, akit az elbírált ügyben semmi cselekvés, rokonszenv, sőt collégialitás nem feszélyez. Akit tehát nem előítélet pro vagy contra, hanem csak a felderített tények vezetnek. Az ítélezést tehát el kell választani minden más funkciótól. Aki Ítélni van hivatva, ne szívja magát tele egy hosszú eljárás során benyomásokkal és indulatokkal, álljon távol az ügytől parnassusi magaslaton...

Másik intézményes kautela a felelőssel. Az iméntiek értelmében megrostált és pártatlan bíró által megítélt ügyet egy épen olyan pártatlan második bíró is bírálja el. Ha a két ítélet nem egyező, döntsön köztük egy harmadik. Én így állítanám be a felelőssel gondolatát, nem pedig úgy, ahogyan ma van, hogy az első bíró fölött döntsön egy okosabb és afölött egy legokosabbik bíró. És hozzáteszem mindjárt itt, hogy automatikussá tenném ezt, olyanná, ami hivatalból és nemcsak a fél kérelmére történik... így kívánja ezt az egyéni jólét. A helyzet nem felelőssel volna, hanem csak továbbvitel. Az az elv: egy bíró tévedhet. Ember. De három bíró, nehezebben.

Kifejtem ezt közelebbről. Súly fekszik rajta. Az egyéni jólét kérdésének igen nagy súlya.

Az egyéni jólét érdekében az igazságnak, az anyagi, lényegi igazságnak kiderítése és érvényesítése *conditio sine qua non*. Az igazság kiderítésében tehát nem kímélhet az állam sem költséget, sem fáradságot, sem időt. Nem állhat meg annál, hogy valami salamoni módon kettévágja a veszekedő anyák közt a gyereket, azt kell kiderítenie, hogy a gyerek igazán melyiké volt. Bele kell ebbe a feladatba feküdnie, ha kell, három, ha kell, féltucat bíróval. Bele kell feküdnie nem okos, okosabb, legokosabb, hanem csupa legokosabb bíróval...

Azt jelenti ez, hogy az egyéni jólét konkrét kérdéseiben emberek élet, vagyon, becsület, lélek és munka ügyei fölött a köz erejével állást foglalni és ítélni nem közönséges, de nagyon nehéz feladat. Fölényes áttekintést, higgadt iudiciumot, szenvedélytelen belátást igényel. Még az a prima kvalitású egyén is, akinek mindez megvan, tévedhet az Ítéletében. Háromnak a votumát kell kívánnunk, hogy az egyéni jólét szempontjából a megnyugvásunk meglegyen.

Mit ér már most a hármas votum, ha csak az egy, az utolsó a legokosabb. A többi kettő alacsonyabbrendű. Amit azok Ítélték, megdőlt a harmadik ítélete előtt. Nem hármas votum ez akkor, hanem csak egy. A harmadiké. A legokosabbé, vagy mondjuk helyesen, a legutolsóé... Aki épen úgy tévedhet, ahogyan tévedett a két első ...

A mai felebbvitel gondolatának nagy hiányossága ez. Az igazságnak nem sokat használ és rettenetesen árt a bírói tekintélynek. Az elsőfokú bíróságok tekintélyének. Hogyan. bírói székbe — bírói székbe — ítélni emberek minden java fölött, az állam olyanokat ültet oda, akik nem votumot adnak le az igazsághoz, hanem a következő fokon megsemmisíthető nézetet... Minek ez... Miért nem kezdik akkor mindjárt azon a fokon, amely minden előzőt úgyis megsemmisíthet és egymaga tudja csak látni az igazságot döntően... Időtöltés ez csak, nem garancia. Ki hiszi el, hogy mert magasabb fizetésű és öregebb az a bíró, a legokosabb is...

Nem a kort és jogászai rutint akarom ezzel kicsinyelni. De azt tartom, ha kor és rutin értékek, akkor korral és rutinnal az első fokon kell kezdeni, korral és rutinnal a második votumot folytatni és lia szükséges, korral és rutinnal harmadik votumban dönteni ... És azt tartom, hogy nem csak a kor és rutin érték, sőt azt is tartom, hogy kor és rutin is lehet

ártalom. A. rutin sokszor ad módot tágítani a logikán, megalkudni az igazság néhány percentjével, a kor meg sokszor jelent előítéletet, néha pedantériát, néha rossz májlat is ...

Nem foglalhatok tehát exclusiv állást kor és rutin mellett, amellet azonban határozottan állást kell foglalnom, hogy az ítélőbírák, mind kivétel nélkül, megválogatott prima qualításu egyének legyenek. Az első ítéletet is kiváló bírói egyéniségek hozzák. És a másik két votumot is kiváló bírói egyéniségek adják...

Ezt úgy lehet megvalósítani, ha az ítélő bíró semmi esetben sem lesz kezdő igazságügyi szolgálat, hanem már csak kulminatio. Tetőpont. És ne kvalifikáljon rá sem elméleti képzettség, sem szolgálati létra, hanem csak elért eredmények. Ne lehessen ítélő bíró csak az, aki végigcsinálta a csereforgalmi bírói, a vádló és a védő ügyészi gyakorlatot és ezekben ért el olyan eredményeket, amelyek feltételezni engedik, sőt parancsolják azt, hogy ez az egyéniség megszerezte az ítélői bírónak szükséges szellemi és erkölcsi feltételeket ...

Azután pedig ne semmisítse meg egyik fok a másik »ítéletét«:... Ne is fokok legyenek, hanem bírói votumok. A három votum adja ki aztán az egy ítéletet.

Mert, és ezzel térek vissza a garanciák ama sorozatához, amelyek kizárják, hogy a hatóság a felmentő ítéletek következményeinek elkerülése végett elkerülje magukat a felmentéseket, — a legfőbb garancia itt is a bíró személyének kiválósága lesz... Az anyagilag független, erősgerincű bíró, aki felsőbbiségek tetszésétől, megsemmisítésétől, rossz conduite-listájától már nem, hanem csak a tévedése következményeitől félhet, tárgyilagos lehet a votuma kidolgozásában... Ha, de csak ha, a szellemi és erkölcsi képességei megvannak ehhez a kidolgozáshoz. Mert ha ezek nincsenek meg, függetlenség és erős gerinc is és minden

más is hiábavaló. Votum és ítélet lutrijáték lesznek. Véletlen lesz, eltalálják-e, vagy elhibázzák-e az igazságot.

És ez a legnagyobb argumentum mellett, hogy az ítélebírák csak a csereforgalmi, védői és vádló ügyészi kar legkiválóbbjai, ezek azonban már a iurisclictio, az ítékezés első actusától kezdve, végig a végső aktusig egyforma szóerővel és egyforma hatáskörrel legyenek... Itt nem szükséges az a centralizáció az államfő felé, amely az úgynevezett közigazgatásban szükséges... Helyi hatóság a helyi szempontokhoz, perifériális hatóság a perifériális szempontokhoz, központi összefoglaló szempontokhoz. Az enyém-tied igazsága lokálisan, perifériálisan és centrálisán csak egy. Az ítélet is tehát centrálisán, lokálisan és perifériálisan csak egy és ugyanaz lehet... Nem sérthetem a tiédet és te sem sértheted az enyémet. Pont...

Feltűnhetett, hogy amikor ítélebíróról beszélek, mindig egyes bíróról beszélek. Nem említek soha társasbírárságot. Nos, megemlítem hát itt, hogy a társasbírárságra az egyéni jólét szempontjából nem sokat adhatok. Alapjában véve tömegbírárság ez. Lefokozza az egyesbírói egyéni felelősségérzést. És alapjában véve egyesbírárság ez, inert minden tárgyalást voltaképpen az elnök — nem a törvényszéki, hanem a bírósági elnök — végez. Mélyebben azonban nem foglalkozom ezzel. Az egyéni jólét szempontjából közömbös, hogy egyesbíró, vagy hármas bíró dolgoz-e ki egy votumot, ha a votumért mind a társasbíró egyénileg felelős. Fejtegetéseimnek minden egyes szava mutatja, hogy az egyéni felelősség az, amit kidomborítandónak, hatályossá fokozandónak tartok a reformban. Az egyéni felelősség tehát az, amit biztosítani kell mindenkivel szemben, aki részt vesz a bírói votumban... A szavazóbírák száma elvileg nem fontos. Célszerűségi, szinte technikai kérdés...

Itt kell azonban végezni az esküdtszék intézményével... Rengeteg híve van és rengeteg ellensége is van. Az emberi szabadság garanciájának tekintik sokan és az igazságszolgáltatás megcsúfolásának is tekintik sokan. Merev törvényparagrafusok alkalmazkodásiánya igazat ad amazoknak, hangulatítéletek meglepetései igazat adnak emezeknek... bírói ítélet betűk értelmében kivégeztetett olyan tetteseket, akik az egész társadalom felmentését bírták és esküdtszéki verdict felmentett olyan bűnösöket, akik a tizenkét, vagy csak hat esküdt hangulatát megfogták...

Nehéz tehát igazat adni, vagy igazat nem adni akármelyik pártnak. Nehéz különösen addig, amíg a jury verdict-jét elfogadják praeiudikativ-ítéletnek és amíg a juryt csak a cselekmények bizonyos kategóriáira mondják ki illetékesnek... Egy örökség elperelése néha épen olyan megtámadása az egyéni jólétnek, mint az emberölés és egy igaztalan végrehajtás nagyobb túltengése lehet az egyéni önzésnek, mint egy sajtó útján elkövetett rágalmozás... Miért legyen tehát egyiknél a társadalom véleményére bízva a vétkes vagy nem vétkes kérdése, ha a másiknál a holt betűre hagyják...

Mindez azonban másként áll az egyéni jólétes reform világításában. Nézzünk hát az egyéni jólétes gondolat fényénél a szemébe az esküdtszéknek.

Az esküdtszék eszméje egy nagyon tetszetős és megnyerő gondolat... Tulajdonképen, nemde az, ítéljen maga a társadalom az inkriminált cselekedet fölött. A törvény merev, a bírák törvényhez kötvék, ami alakilag bűnös a merev törvény szerint, igazolt lehet az emberi lelkiismeret szerint. Ne ítéljünk el tehát törvény szerint olyanokat, akiknek a helyében lelkiismeretünk szerint másként mi sem cselekedtünk volna. Csupa humanismus. Megnyerő különösen azoknak, akik tartják azt, amit főntebb kifejtettem, hogy

bűnök előtt gyakran önzések lavinái vannak. Ez az, ami megvesztegeti az esküdszék pártolóit. Azok, akik az emberi szabadság egy palládiumát látják benne... Igazuk van. Hozzá tartozik a szabadságához mindenkinek az, hogy ne üssön rajta a közérő olyasmért, amit csak a törvény nem tudott jól distingválni, de amit minden lelkiismeretes embertárs jogosnak érez...

Idáig tehát rendben van. És mi is pártolhatnók az esküdszéket, ha idáig volna csak. Sőt pártolnunk kellene. Hiszen elég szépen van tovább vive a gondolat. Tizenkét fedhetlen polgártársat válogat össze vád és védelem, — azoknak a szemé elé tárják az ügyet törvénytudó férfiak, kitanítják őket a jogi tudnivalókra — azután »igazat mond« (ver-dict) a tizenkét polgár által képviselt társadalom afölött, hogy bűnösnek tartja-e a vádlottat, vagy nem bűnösnek. Hát ez is, nemde, rendben van. Legalább teoriában. Mert a praxis szempontjából lehetnek itten is aggályok. Vájjon képviseli-e a tizenkét polgár igazán a társadalmat. Vájjon a társadalomnak csak tizenkét »félésege« van emberekben, felfogásban, lelkiismeretben, ítélőképeségben, befolyásolhatatlanságban. Vájjon bármely tizenkettő között akad-e föltétlenül legalább hét olyan, aki igazán a lelkiismerete »igazát mondja« és nem áll vádló és védő szónoki tornájának a hatása alatt...

Mindezekre nemmel kellene felelni a gyakorlati élet szempontjából és sok minden másra is még nemmel kellene felelni az igazságkeresés szempontjából. Engedjék meg azonban tisztelt olvasóim, hogy ne foglalkozzam ezekkel a részletekkel. Az esküdszék koncepciójának a társadalom-ítélete gondolatának egy sokkal, egy még döntően mélyebb járású hibája van. Egy hibája, amely destruktív, nem constructívá teszi ezt a gondolatot. Züllesztővé, nem nevelővé. A fertőzés gondolatává, nem a tisztításává... Az a hibája,

hogy bizonyos cselekvésekre előre felmentvényt ad. A társadalom mindenkori erkölcsi nívóját megrögzíti előbb, azután leépíti... Nem haladást teremt az ön-fegyelemben, hanem visszaesést...

Hogyne. Legkönnyebben bemutathatom ezt egy konkrét eseten.

Férjek brutalitása az asszonyaikkal szemben, feleségek hűtlensége a férjeikkel szemben, nemde nem ritka dolog. Az nemde szintén nem ritka, hogy a férj megölte a hűtlen feleséget... Sőt. Ez a gesztus évszázadokon keresztül valami férfiasság dicsfényében, becsületkérdés volt. Előfordult az is, hogy a feleség megölte a brutális férjet. Ez meg századokon keresztül valami martíromság dicsfényében ragyogott.

Jön már most a társadalom esküdszék. Első intrádára talán nem, de lassan rájön az esküdti lelkiismeret, hogy ha nem is dicsfényes és ha nem is martiros cselekedet is az egyik és a másik is, még sem olyan előre megfontolt vagy előre meg nem fontolt gyilkosság ez a hitvesgyilkosság, mintha valami pénz utáni vágyból, vagy más utáni szerelmi vágyból öli meg előre megfontoltan vagy előre meg nem fontoltan a hitvesét.

Nos és ekkor egyszer nekigyürkőzik és felmenti az előre megfontolt vagy előre meg nem fontolt hitvesgyilkosság bűne alól a tettest... Hétnél több szavazattal kimondja a nem vétkest. A társadalom applaudál hozzá és — regisztrál. Regisztrálja, hogy itt és itt, ekkor és ekkor, ezt és ezt a hitvesgyilkost felmentették. Regisztrálja tehát azt is, hogy a társadalom felfogása szerint a brutalizált feleségnek nem túrni kell, hanem lehet revolverrel liquidálni és a felszarvazott férjnek nem nevetségesnek kell lenni, hanem az asszonytestbe mártott késsel kell a saját önérzetét helyrekendőzni... Nos, egy pár martirizált asszony liquidálni fog és egy pár agancsozott férj kendőzködni

fog. A jury pedig a regisztrált példán és a regisztrált társadalmi felfogáson fog indulni és ezzel az emberek felindulásait, szenvedélyességét fogja honorálni, nem az önfegyelmet. Fel fogja menteni helyesen a közönséges gyilkosság alól, de fel fogja ezzel menteni, és ezt már helytelenül, az önfegyelem hiánya alól is... A társadalom öndisciplinája vissza fog esni, nem előre menni... A nem egészen finom gavallér férjek és a nem egészen Lukrécia feleségek lepuskázása divatba fog jönni...

Nem szólok arról, hogy divatokban pedig megállás nincsen és hogy az önfegyelem lesiklása soha sem lokalizálódik egyetlen fajta cselekvésben. Ha egy ponton lazul az önfegyelem, lazul tovább, talán lassan, de lazul a többiben. Arról szólok, hogy az igazságügy intézményeinek nem az önfegyelem-lazítás a hivatása. Az igazságügy hivatása az, hogy azt az önfegyelmet, amely az emberek összeférésének ragasztó anyaga, a tökélyig magasítsa. Hogy az embereket az összesség egész erejével szorítsa rá az igazságtisztelet önfegyelmi fokára: te tartsd vissza magad az én jólétem érintésétől, mert én is visszatartom magam a te jóléted érintésétől...

Az ilyen intézmény tehát, amely nem az önfegyelem fokozására van szigorúan beállítva, nem illik bele az egyéni jólét alkotmányának a keretébe. Az egyéni jólét államában nem lehet esküdtszék, amely az állam igazságszolgáltatását a társadalom igazmondásával korrigálja, hanem bírói székek kell lenni, amely a társadalom fegyelmét az állam összességi erejével kontrollálja. És ha a bíróból a törvény merevsége miatt nem szólhat a lelkiismereti hang, amely az esküdtszékből szólhat, nem a bírót kell megfosztani az Ítélet jogától, hanem a törvényt a merevségétől. A törvénynek kell megadni azt a rugalmasságot, hogy a bíróból ne csak a paragrafustudás, hanem a psychologue ember

is szólhasson. Az állam azért van, hogy kormány- és fékrendszer legyen a társadalmon, a társadalom pedig a saját gyöngéit, hibáit, vétkeit legyezgeti az esküdti lelkiismeretben. A fék- és kormányrendszer összességi ereje nem lehet a hajtóerő ebben a legyezőszerkezetben. Az esküdtszéki társadalmat tehát nem lehet felruházni az összességi erővel...

Mindez, nemde, a büntető törvények reformját jelenti egyfelől, másfelől pedig az esküdtszéki intézménynek, nem, nem az eltörlését... annak is csak a reformját. A büntető törvény reformjáról mindjárt lesz szó, az esküdtszékéről itt mondok most csak annyit, hogy ha nem lehet ítéletjoga, lehet az esküdtszéknek votumjoga az Ítéletnél. A verdict ne döntse el a vétkes vagy nem vétkes-kérdést, ahogyan ma eldönti végleg, csak a bíró használatára a véleményét adja le és a véleménye alapvotumként szerepeljen.

Nos, ez a reform már összefügg a büntető törvény reformjával, amint az egyéni jólét nagy reformjában minden részlet összefügg egymással. Szólok tehát itt a büntetőtörvény reformjáról, visszatérve ezzel egyúttal oda, ahonnan kiindultam, a »helyrehozhatatlan« büntetések és hasonlók elkerülésének szükségéhez és módjaihoz az igazságügyben.

A büntető törvény merevsége abból áll elő, hogy a büntető törvény taxációt akar csinálni az emberi bűncselekményekben. Kategóriákba akarja tömöríteni az emberi önzés túltengésének eseteit, distinkciót distinkcióra halmoz, rettenetes elmeállással, hajszálkülönbségekkel, szándékosság, előre megfontoltság, gondatlanság, vétlenség, jogos önvédelem, intellectus felindultság, beszámíthatlanság és ezer más lelki és fizikai tényező szerint.

És ezzel az annyi és ezer más tényezővel is csak ezer és annyi Prokrustes-ágyat teremt, kaptafát és

sablont, amelyeknek egész óriás és szövevényes tömege sem közelíti meg az emberi bűncselekményeknek azt a még óriásibb és még szövevényesebb óceánját, amelyet az embermilliók egyedeinek eltérő volta teremt. Hisz nagyratartom én azt a bűnügyi taxatiót, elhiszem, hogy mind sorra tudta venni már azokat a pszichikai és phisikai tényezőket, amelyek bűnös cselekvésre hajthatnak egy vagy bármely emberi egyedet — mi ez azonban mind az óceán végtelenségéhez képest... nem tudta és nem tudhatja semmiféle taxatio sorra venni azokat a változatait az összetételnek, amelyben ezek a tényezők a különböző emberi egyedek cselekvésében szerepelnek...

Ez az, ami merevvé teszi a törvénykönyvet, aránytalanokká a törvénykönyv alapján kiszabott büntetéseket, igazságtalanokká az ítéleteket és paragrafusok sokszor fogcsikorgató rabszolgáivá a bírákat. Mert hiába mondják azt, hogy a bíró lelkiismerete alapján ítélni lehet. Bírói szabadság. Ez csak azt jelenti ma, hogy a bíró lelkiismerete szerint alkalmazza a paragrafust, de paragrafust alkalmaz. Egy paragrafust, amely imperative előírja, hogy ha valaki erős felindulásban egy embert megölt, azért ennyi és ennyi szabadságvesztés büntetés jár. Hiába látja a bíró, hogy az az erős felindulás egyik esetben jogos, a másik esetben kevésbé jogos, a harmadik esetben jogtalan volt, az első esetben azonban nyereszkezdéssel is párosult, a másodikban nyereszkezdéstől mentes és a harmadikban talán a nyereszkezdésnek ellenkezője volt, — az első esetben praemeditációval is párosulhatott, a másodikban fizikai okkal is bírt, a harmadikban betegség kifolyása volt. Az első esetben rovott múlta, a másodikban fedhetlen előéletre, a negyedikben könnyelmű világnézetre következett és így tovább ezer és ezer változat, a bírónak, ha hű akar lenni hivatali esküjéhez, alkalmazni kell a szabadságrabló paragrafust és a bírói cognitíójának

legfeljebb enyhítő vagy súlyosbító körülmények be-
számítása alakjában a szabadságvesztés büntetés tarta-
mának emelése vagy csökkentése által adhat levegőt.

Ez helyes volna fogják itt mondani, de hogy lehet
»erős« felindulásban elkövetett emberölés egyik esetben
»jogos«, a másikban »kevésbé jogos«, a harmadik-
ban »jogtalan«... Egyikben nyereszkes, a másik-
ban nyereszkes mentes. Egyikben praemeditált, a
másikban fizikai vagy éppen beteg...

Nos, hát ennél sokkal tarkább összetételei is
vannak az életnek és emberi indulatoknak. Ott vannak
az úgynevezett becsületügyek. Nem a párbajkódexet
értem, — az egészen sui generis —, értem a férfi és
férfi becsület sértéseit, a női becsületét, a családot,
a közéletét. Úgy kellene lenni, hogy ezeknek a meg-
sértése egy minden embernél. A törvénykönyvben így
is van lefektetve. A törvény egyformán bünteti az
apáca és az utcalány női becsületének megsértését.
Ám mégis mekkora ennek a kettőnek az emberi meg-
ítélésében az eltérés, ha a női becsület megsértéséért
az utcalány és az apáca is embert öl. Veszem elő-
ször a felindulás kérdését. A felindulás nemele lehető
mind a kettőnél. Bármily szent legyen az apáca és
bármily elvetemült az utcalány, emberileg érthető, hogy
bizonyos sértés esetén az agyát előnti a vér. Azt
kellene tehát mondani, hogy a tette nem volt gyil-
kosság, hanem erős felindulásban elkövetett ember-
ölés ... És mégis ... Az ember más igazságot érez itt...
Az apácának, aki szent élet élt, a felháborodása joga-
sabb volt, mint az utcalányé, aki durvaságok özöné-
ben szokott nap, mint nap fetrengeni.

Ebből az jönne ki, hogy az apácát a törvénynek
fel kell mentenie és az utcalányt... itt a kérdés,
felmenteni... hiszen a felháborodása kevésbé volt
jogos... megbüntetni... hiszen a felháborodása ke-
vésbé volt, de mégis jogos volt... az agyát talán

éppen azért öntötte el a vér, mert a sok tetejébe már nem bírt még több durvaságot tűrni...

Vagy mind a kettőt megbüntetni... Hiszen a felindulás jogos volt. Hogy lehet jogos dologért büntetni ... A megoldás sem így, sem úgy nem kielégítő, mert az apáca és az utcalány érzésvilágát nem lehet az erős felindulás közös paragrafus-kalapja alá hozni. Erős felindulás a sértett önérzet, erős felindulás a tulingereit düh is, erős felindulás a részegség is és erős felindulás a kínzó éhség is ... Ez ám csekélység... de hisz a törvénynek, államnak, éppen az erős felindulások ellen kell küzdeni. Az erős felindulások éppen azok, amelyek az emberek békés összeférését veszélyeztetik. Hogy lehet akkor az erős felindulást enyhítő mozzanatnak tenni. Hisz azzal szabadalmazva lesz a dühöncség. A fegyelmetlen, vérmes fej a legkényelmesebb állaspont lesz az életben... szerény emberölést csinál a gyilkosságból...

Az ilyesmi tehát nem distinkció. Ezzel nem lehet az emberölést az emberöléstől megkülönböztetni. Valaki megölt egy embert, — elvette tőle az egyéni jólét összes feltételét. Erre az egyéni jólétes állameszme szempontjából nem az a kérdés, önkívületben cselekedett-e, mentől önkívületesebben cselekedett, annál kevésbé szabad a tetteivel szemben, az államnak désintéressement jelenteni be. Annál jobban ragaszkodnia kell hozzá, hogy az illetőt ártalmatlanná tegye... Ahogy az örültet ártalmatlanná teszi. A közösség egész erejével kell odahatnia, hogy ezt az önkívületest az önkívülete az egyéni jólét több rombolására ne vigye.

Az egyéni jólétes állameszme szempontjából a kérdés itt az, hogy a tettes a tetteivel az egyéni jólétet mennyire sértette. Ez a distinkció és semmi más. Es ebbe a distinkcióba belefér az ember minden cselekedete ... Az emberölést nem, szándékosnak, vétlen-

nek, erős felindulásban, vagy megfontoltan elkövetettnek kell látnia, ha valaki a más egyéni jólét egészében tönkretette. És a csalást sem abban a színben kell látni, hogy valaki az adásvétel törvényes formaságait megsértette, hanem abban a színben kell látni, hogy valaki a más vagyonszükségét rövidítette. A becsületsértést abban a színben kell látni, hogy a tettes a más becsületbiztonságát sértette... és akkor tökéletesen mindegy lesz a tettesre nézve, hogy apácáét vagy utcalányét sértette-e.

És akkor mindegy lesz az is, vajjon a sértőt apáca vagy utcalány lőtte-e le. Akár apáca vagy utcalány volt, egyik úgy, mint a másik, valakinek az egyéni jóléte egészét tette tönkre.

Hajszálfinom különbség ez, de az a hajszál, amely a fényt az árnyéktól, a hideget a melegtől, a déli féltekét az északitól ellentétékké választja... Az igazságszolgáltatás elve nem az lesz, hogy valaki mit követett el — ezt nem lehet se listára, se kaptafára szedni —, az igazságszolgáltatás elve az lesz, mit sértett valaki azzal, amit elkövetett... Valaki embert ölt. Mit sértett ezzel... A megöltnek megsértette az egyéni jóléte minden feltételét. A megölt hozzátartozóinak megsértette a lelki szabadságát, ha eltartójuk volt a megölt, a vagyonszükségét is. A személyi biztonság feltételét pedig az összességre nézve megsértette. Önbíráskodott. Az önbíráskodás a személyi biztonság legnagyobb ellensége. Veszedelme az államnak és egyénnek. Amint minden, ami veszedelme az államnak, veszedelme az egyénnek és ami veszedelme az egyénnek, veszedelme az államnak is...

Mi már most ennyi jólétsértéssel szemben az állam-észme szerepe. Világosan kettő. Kiegyenlíteni a történet jólétsértést és megakadályozni jövőre az ilyen jólétsértés ismétlődését. Nem büntetni. Nem megtorolni. Sokkal több annál. Helyrehozni és megakadályozni. Az

állam a jólét garanciáit ígérte az embernek, ha elégtelenek voltak a garanciái, jóvátétellel tartozik, nem büntetéssel az embernek. A sértett vonatkozásában csak bosszúállás nem nevelés a büntetés értelme, a bosszúállásnak pedig az emberek összeférése szempontjából az államban nincs helye.

A szemet szemért, fogat fogért világából maradt vissza a mai büntető felfogás. Nem lehet kiverni az emberek eszmeköréből azt a frázist, hogy az igazságszolgáltatás megtorol. A tisztult világnézetben a megtorlásnak gyakorlati célja nincs. A megtörténtből meg nem történtté nem tehet semmit, csak ellenséges érzelmet szít és keserűséget.

Az állam szerepéből tehát ki kell irtani a büntetés irányzatot. A jóvátételt kell helyébe tenni — ez változtathat a megtörténten — és a megakadályozást kell benne kidomborítani. Ez változtathat a még meg nem történten, a jövőn... Erre pedig a nevelés szolgál, az elrettentés és példaadás és a fizikai akadályozás, a szabadság elvonás. A cselekvési szabadság elvonása... A jogosultság elvonása és a lehetőségé is...

Az igazságszolgáltatási reform irányelveit ebből az eszmeláncolatból kell megconstruálni. Az igazságszolgáltatás feladata nemcsak a sértett jogrendet, de a sértett egyéni jólétet helyreállítani. Az igazságszolgáltatás feladata tehát sorba venni azokat a sérelmeket, amelyeket fentebb példakép az emberölésnél megállapítottunk és minden más előtt jóvátenni a megtörténtből a jóvátehetőt...

Ha ehhez fog hozzá minden más előtt, meg fogja állapítani az igazságszolgáltatás, hogy a tettes önbíráskodott. Más egyéni jólétének a megtámadásával védte a saját egyéni jólétét, kereste általa a saját jóléte fokozását — rablógyilkosság, nyereszkes gyilkosság — bosszút állt vele a saját jóléte sérelmén, — testi, becsületi, lelki, vagyon- és munkasértések miatt

nyerészkedés nélkül elkövetett gyilkosság. A saját jóléte kedvéért lefokozta vele a más jólétének tartozó figyelmet — minden gondatlanságból elkövetett, de nem praemeditált gyilkosság... Az egyéni önzések olyan túltengése mind, ami helyrehozhatatlant okozott. Az állam minden souverainitása, akarata és tehetősége sem bírja feltámasztani a megölt testet. Az önbíráskodás tehát jóvá nem tehető a megölttel szemben. Az önbíráskodás legsúlyosabb következményeinek kellene követni a tettesre nézve a tettet...

Ámde, és itt jön a nagy igazságügyi mozzanat, védte-e az állam bíráskodása az önbíráskodót az adott helyzetben. Volt-e módjában, hogy állami bíráskodás útján háriítsa el magától a jólétnek azt a sérelmét, amelyet a megölt ellene tervezett vagy elkövetett ... Az állam megteremtette-e azokat a garanciákat az egyéni jólétnek, amelyek az önbíráskodóra nézve szükségtelenné tették az önbíráskodást. Fordulhatott-e a tettes az államhatalomhoz, vagy úgy állt-e a megölttel szemben, mintha nem is volna az egyéni jólétet garantírozó állam. Mintha trogloditák volnának megint. Egymással szemben álló emberi fenevadak.

Ha nem volt ott az állam, ha nem fordulhatott az önbíráskodó az államhatalomhoz, ha úgy jött rá a megölt, mint a troglodita fenevad a troglodita világban, akkor mindenki elítélheti az illetőt, csak az állani nem. Akkor nem az önbíráskodó okozta a bajt, hanem az, hogy nem volt elég garanciaerős az állam. Akkor nem az állameszme, hanem az állam berendezéseinek a fogyatékosága, a souverain akarat képtelensége vagy mulasztása volt az, amiért önbíráskodni kellett és akkor magára vessen az állam, hogy a mulasztása vagy képtelensége pótlására, a veszélyeztetett egyéni jólét védelmére, helyrehozhatatlanul le kellett rombolni egy egyéni jólétet...

Az igazságszolgáltatásnak tehát az a feladata itt,

hogy midőn az önbíráskodást megállapította, keresse az önbíráskodás okait. Az önbíráskodás a jogos önzés vagy a túltengő önzés kifolyása volt-e. Ha az önzés túltengő volt, akkor igen, a tettesé a felelősség. Ha azonban jogos volt az önzés, akkor a felelősség a megöltté és... mindkét esetben az államé.

Futólag mutatok rá csak, hogy ezt nem fedi teljesen a mai »jogos önvédelemből történt«. Amire itt részletesebben kell kitérni, az az, hogy ez a megállapítás visszakapcsolja fejtegetéseimet ahhoz a lavínához, amelyről az előzőkben már mondtam, hogy megelőzi az emberek bűnözését. Az igazságszolgáltatásnak rá kell irányítania a figyelmét erre a lavínára. Nem érheti be annak a felderítésével, hogy egy embert megölt egy ember, azt is kell vizsgálnia, az, akit megölték mennyire sértette a mások egyéni, a gyilkos egyéni jólétét. Csak ennek a vizsgálata adja ki az önbíráskodás mértékét. A jogos önvédelem nem csak a testre vonatkozik. A jogos önvédelem súlyosan vonatkozik a lélekre is. Vonatkozik súlyosan a becsületre is. Ezekre közvetlenül és egyenesen vonatkozik. De vonatkozik közvetetten a személy vagyoni és munkabiztonságára is. Egy ember lelki, személy- és becsületügyi szabadsága önvédelmében cselekszik akkor is, ha az állani védelmének elégtelensége miatt önbíráskodva pusztítja el lelke, becsülete, vagyona, munkája megromtóját...

Adott esetben vizsgálni keil tehát, hogy ezek terén mi történt... Egy asszony megölte a férjét... nem az esküdtszéktársadalomra kell bízni annak az elbírálását, vétkes volt-e ez az asszony vagy nem volt. A pártatlan bíróságnak kell gondosan mérlegelni, megvédte-e ő eléggé annak az asszonynak az egyéni jólétét ahhoz, hogy a megölt férj ne sérthesse mindennap az asszonynak az önérzetét, a lelkét, az ember-voltát ... Nem kötötte-e ő maga olyan bilincsekkel a

kínpadjához azt az asszonyt, amelyet csak egy revol-
vergolyóval törhetett szét...

És a pártatlan bíró-államnak kell éppen úgy vizs-
gálni azt is, hogy az az üzér, akit egy tönkretett
ember leütött, nem az állam gyöngesége révén tehet-e
tönkre gyilkosának az egyéni jólétét...

Ezek az enyhítő körülmények, nem az erős fel-
indulás. Ezek befolyásolják a beszámíthatóságot, nem
az, hogy az illető tettes részeg volt, vagy közismert
dühönc. Az, hogy részeg dühönc, bolond vagy mit
tudom én, túl érzékeny volt, csak az elhárítás alkal-
mazandó módját befolyásolják, nem azt a kérdést, hogy
annak a részeg dühönc, vagy érzékenynek önzése
lerombolta helyrehozhatatlanul másnak az egyéni jó-
létét. Ha védtem magam, mert az állam nem tudott
védeni, ha támadtak engem, mert az állam nem tudta a
támadást akadályozni — a következményekért az állam
felelős nem én. És ha támadott engem valaki ott,
ahol az állam nem tudott védeni, az felelős, aki ki-
használta az állam gyöngéjét. Aki visszaidézte a trog-
lodita világot. Nem csodálhatja, ha a felidézett trog-
lodita világban trogloditára talált, nem honpolgárra...

Ez a felelősségmegosztás meg fogja nemde változ-
tatni a büntető kódexet. A büntető kódex ezzel a
felfogással az lesz, aminek lennie kell, nevelő és meg-
előző kódex. Mindenki, mielőtt a más egyéni jólétéhez
nyúl, meg fogja gondolni, hogy az állam védelmét
csak addig élvezi, amíg nem tanúsít túltengő önzést.
És hogy önzésének túltengésével egyenlő fok alatt
csökken vele szemben a felelősség... Hogy rá hárul
át a felelősség tettesről és államról, ha megkerülve
az állam törvény-berendezkedését, rést üt a mások
jólétén és azok a mások más ponton kerülve meg
ugyanazt a berendezését az államnak, elveszik az ő
életét.

Sietek kiemelni itt gáncskeresők olcsó kifogásával

szemben, hogy ez természetesen nem jelenti azt, hogy ezentúl szabad az emberölés. Ezentúl sem szabad, sőt ezentúl még kevésbé szabad az önbíráskodás — és az emberölés mindig önbíráskodás. De ezentúl a becsületölés éppen olyan delictum lesz, mint az emberölés és a vagyonsértés, éppen olyan, mint a testi sértés. A test megsértése nem lesz privilegizált helyzetben az állam tilalmai között, a jólét egyéb feltételei fölött, amint a tízparancsolatban is egyforma sanctióru tilalom a ne ölj, ne lopj. Az embernek az egyéni jólét ellen való cselekvését nem a bőr folytonossági megszakítások centiméteres száma szerint, hanem a helyrehozhatatlanság vagy helyrehozhatóság mértékén fogják mérni és a tettes vétlenségét a szenvedő vétkességén, nem a mája állapotján fogják megítélni. Ha én nem bántok senkit, tiszteletben tartom mindenki jólétét és mégis agyonüt valaki, mindegy nekem, hogy bolond vagy gonosz ütött-e agyon. Azt várom az államtól, hogy betegtől és gonosztól egyformán megóvjon, mielőtt bármelyik agyonütött és ne akkor büntesse, ha én már halott vagyok. Nem a megtorló, hanem a megelőző igazságszolgáltatásról kell tehát szállóigének szólni. Nem büntető paragrafusokat kell kodifikálni, hanem az egyéni jólét sértéseinek az elrettentő következményeit kell paragrafusokba vésvé az emberek szeme elé állítani.

Azt kell az emberek szeme elé állítani, hogy ha megölték valakit, a bíró-állam meg fogja állapítani, hogy az önbíráskodás esete forog fenn. Fel fogja vetni ezután a kérdést, ki és milyen felelősséget visel ezért az önbíráskodásért. Tett-e a megölt olyat, ami a tettes egyéni jóléte ellen volt, tanúsított-e olyan túltengő önzést, amely sértette a tettes jogos egyéni önzését és ha igen, milyen fokút. Ha nem, már megállapítja a tettes felelősségét.

Ha azonban igen, megállapítja a megölt felelő-

ségét és felveti a kérdést, volt-e az állami berendezéseiben megfelelő eszköz arra, hogy a tettes önbíráskodás nélkül, az állam útján megvédhette a saját egyéni jólétét. Ha volt ez, megállapítja a megölt mellett a tettes felelősségét is.

Ha azonban nem volt, akkor már a tettes felelőssége megoszlik állam és tettes között. Akkor már indokolva van, hogy a tettes önbíráskodott, rajta csak az a felelősség marad, vajjon önbíráskodásában nem alkalmazott-e túlságos mértéket. Többet annál, ami az egyéni jóléte megvédésére szükséges volt. Ha igen, a tettes felelős marad. Ha azonban ezt sem tette — ha egyéni jólétének a megvédésére a helyrehozhatatlannak elkövetése volt szükséges vagy indokolt, akkor fel kell menteni a tettest minden felelősség alól és csak a megölt és az állam felelőssége marad fenn... Valaki tehát mindig benne marad a felelősségben. Abban az esetben, ha a megölt nem tett neki semmit, a tettes a jogtalan önbíráskodás címén és az állam azonban eimen, hogy nem tudott megvédeni a jogtalan önbíráskodás ellen. Abban az esetben, ha a megölt vétett a tettes egyéni jóléte ellen, de az államnak meg volt a berendezése, amely az önbíráskodást fölöslegessé és ezzel jogtalanná tette, a megölt a tettes egyéni jóléte ellen való támadás címén és a tettes a jogtalan önbíráskodás címén. Abban az esetben, ha a tettes vétett, az államnak a kellő berendezése nem volt meg, de a tettes túlhaladta az önbíráskodás során a szükséges mértéket, a megölt a támadás címén, az állam azon a címen, hogy nem nyújtott védelmet az önbíráskodás túlsága ellen és a tettes, az önbíráskodás túlsága címén. Abban az esetben, ha a tettes vétett, a kellő államberendezés nem volt meg, de a tettes nem túlzott az önbíráskodásban, a megölt a vétsége címén, az állam a berendezés hiánya címén.

Emberölés esetén természetesen a megölt felelős-

sége expiálva van egyéni jólétének teljes letörése által. Megállapítani csak azért kell, mert az ő felelőssége csökkent a tettes felelősségén. A tettes és az állam felelőssége azonban emberölés esetén fokozottabb azáltal, hogy helyrehozhatatlan is történt. Az állam nem tudja teljesíteni igazságszolgáltatásának első feladatát, a sértett egyéni jólét visszaállítását.

Pedig a felelősség — államé és tettesé — első helyen erre megy ki. Visszaállítani — ismétlem — nem a jogrendet, hanem a sértett egyéni jólétet. Visszaállítani egészében, ha lehet, annyit, amennyit lehet, ha egészében a helyrehozhatatlan miatt nem lehet. Tegyük hozzá, hogy egészében ritkán lehet, emberölés esetén egészében soha sem lehet. A megölt testét — mondtam nemde — feltámasztani semmi felelősséggel nem lehet. A lelki sebet sem lehet gyógyítani, ha a megölt halála hozzátartozókon igazi lelki sebet ejtett, a becsület sérelmét, a vagyon sérelmét és a munka sérelmét azonban sok esetben lehet helyreállítani. Az esetek többségében lehet.

Lehet és akkor kell. Az egyéni jólétes állameszme szemben a közjólétessel azt kívánja meg és nem a büntetéseket. Ha a megölt ember nem volt felelős az eseményekért, tettesnek és államnak kell eltartania az elárvult hozzátartozókat. Mindegy, hogy hatalmas kártérítés-tőke vagy állandó tartásdíj útján, de mindig az állam útján és az állam garanciája mellett.

Méltóztatnak észrevenni... itt térünk rá arra vissza, amit a reform büntetéseinek új rendszeréről fejtegetni kezdtünk. Ez a kártérítés vagy tartásdíj nem megtorlás kedvéért, de helyrehozatal címén elrettentő következmény erejével fog hatni. Meg fogja gondolni jólevele sok ember, törjön-e a mások egyéni jóléte ellen, ha tudja azt, hogy aztán az igazságszolgáltatás az ő egész munkáját a károsítottak jólétének helyreállítására fogja lefoglalni.

Ezt azonban csak ép felemlítem itten. Rátérek majd később. Most rövid ideig még a helyrehozatal dolgánál kell maradnom. A helyrehozatal vagyoni részéről szoltam. Szólnom kell a munka, a becsület és lélek szabadságának helyrehozatali kérdéséről. Nos, a munkaügyi jóléti érték helyreállítása congruens a vagyonéval. A sértett munkája helyébe a sértő munkájának beállítása a megtámadott egyéni jólétbe. A becsületsértés helyrehozatalának a dolga sem nehéz. A sajtósértések mai kezelésében van is rá valami kezdetleges csíra. A nyilvános elégtételadás. A megkövetés. Nem egyszerű bírság. A híres öt forint egy pofonért. A kártérítés mellett ünnepeyes, államilag ellenőrzött megkövetés. Egy pár fontot vagy pengőt könnyen leszurkol a rossz kedve kitöltéseért az ember. A nyilvános visszavonástól, bocsánatkéréstől stb. azonban fázni fog és nem fog pofozkodni olyan könnyen. Ma a helyzet az, hogy a sértés síppal-dobbal, nyilvánosság előtt történik, az elintézést pedig elnyelik a bírósági falak vagy a bolhanagyságú betűkkel szedett újsághasábok. Ez nem elégtétel, ez játék. Ha nyilvános volt a sértés, kell, hogy még nagyobb nyilvánossággal eltöröltessék...

Nehezebb a dolog a lelkieknél. Ez, nemde, első sorban vallási, szabadszólási és házassági kérdésekbe játszik. Mindegyiknek az érinthetlensége, nemde, feltétlen kelléke az egyéni jólétnek. Az állameszmének tehát mindegyikét úgy kell rendeznie, hogy egyik ember szólásszabadsága, vallásszabadsága, vonzalmi szabadsága a másikat ne sértse. És ha sértette — mód legyen a helyrehozatalra. A szólás- és vallásszabadság ebből a szempontból voltaképen összeesik. Elvileg egy tulajdonképen. A szólásszabadság magában foglalja a vallásszabadságot, ép úgy, mint az emberi lélek más — politikai, irodalmi, művészeti — megnyilvánulásait. A vonzalmak szabadsága azonban külön áll. Külön

áll azért, mert sajátságosan van rendezve a mai házasságjogokkal. És sajátságosan van rendezve azért, mert itt függ össze az emberi jogvilág az anyatermészettel legközvetlenebben...

Tegyük hozzá mindjárt, hogy ma a közjólétes állam szellemében van rendezve. Sok benne a generalis társadalmi szempont, az egyéni kevés. Azért van, hogy az állameszme törvénye és a concret államok törvénye a jogok egyetlen mezején sincs talán annyira felcsúfolva a tényleges élet által, mint a házasságjogok terén...

Az emberi vonzalmak épen olyan erős motorai az emberi életnek, mint maga az önzés és önzetlenség, mert a hajtóereje ezeknek is önzés és önzetlenség. Az olyan kormányzásnál, amelynek mint az egyéni jólét államának nem erőszakra — az ökoljogra — hanem a psyche — a lélek — vezetésére kell támasztva lenni, óriási, ma állani jogilag be nem látott szerepe van az emberi vonzalmaknak. Nem végezhetek hát itt a lelki sértések helyrehozatalának keretében kurtán, a házasság- és családjoggal, külön fejezetet kell szentelnem neki a későbbiekben. Ott majd szólok az idevonatkozó lelkisértések reparatiojáról is, itt visszatérek az igazságszolgáltatásnak a lelkiszabadságok sértésére vonatkozó reparáló szerepéhez.

A megtörténtet meg nem törtéنتté tenni itt sem lehet. Az elröppent tett épen úgy. vissza nem hozható, mint az elröppent szó. De mindig jöhetnek is szavak és tettek, amelyek utánaröppennek az elröppenteknek és amelyek egy újabb, el nem törölhető megtörténtet teremtenek. Ez a reparáció. Amit egy ember szava és tette, vagy sok ember szava és tette a múltba belevétett, azt a múltba belejavíthatja, amit még több ember, az összesség mond avagy tesz. Azt, hogy a léleknek sajgott valami, nem lehet a múlt-

ból visszavenni, azt azonban, hogy a léleknek leüldítő örömet okozzon valami, a jelenbe be lehet iktatni és a múlt fájdalmának utánaküldeni. A múlt sajnásnak ellenértéke a jelen és jövő el nem múlt öröme...

A lelki sérelmek helyrehozatalának ez az eszmenet a tengelye. Az államnak, amíg nem tud olyan atmoszférát teremteni, amelyben lelki sértések ne érthessék az emberi egyéni jólétet, gondoskodnia kell arról, hogy az egyes sértéséért az összesség erejével adjon elégtételt... A kártérítés és nyilvános megkövetés mellett módját kell teremteni ilyen esetekre a nyilvános megtiszteltetésnek... Az összesség által való nyilvános megtiszteltetésnek. A megkövetés in integrum restitui. A megtiszteltetés egy plusz öröm, amely a múlt sértésének tapaszaként a sértésnek utánaröpül...

Ennyit elvileg. A gyakorlati módjára a kivitel fejezetében térek rá. Itt most az igazságszolgáltatás ama másik feladatához értem, amelyet fentebb a jólétsértések jövőben való megakadályozásának neveztem és amelybe a helyrehozatal feladata is szervesen bekapcsolódik már.

Az igazságszolgáltatásnak ez a jobb jövőt munkáló tevékenysége, amint fentebb már jeleztem, négy mozzanatból áll. Az első, talán a legfontosabb, az iskolában kezdődik és az egyéni jólétre való ama politikai rátanításból áll, amelyről az első kötet kultuszfejezeténél szóltam. Ezt hát nem ismételem, csak arra mutatok rá, hogy amint már százszor hangoztattam, az államéletben egyetlen reform és minden reform egymással elválaszthatatlan kapcsolatban, az államélet egészen végigvonul.

Megyek rá a másik mozzanatra. Ez is paedagogikus. Reánevelő. Az elrettentés. Az éles kidomborítása annak, hogy az egyéni önzésnek túlkapása az

egyéni önzésre nehéz következményekkel jár. Mindenki óvakodjék érinteni a más egyéni jólétét, mert a saját egyéni jólétén érzi meg a tettét.

Itt kapcsolódik be a helyrehozatal. A törvénykönyvbe bele kell fektetni és a fejekbe bele kell oktatni, hogy aki a más egyéni jólétét sérti, annak a sérelmet minden más előtt helyre kell hozni. Minden kárt megtéríteni, a saját vagyonát és munkáját állítani a sértett jólétének szolgálatába, nyilvánosan megkövetni. Ez azonban csak egyik része a következményeknek. Aki önbíráskodva testi, lelki, becsületügyi, munka- vagy vagyoni sértésért maradt mint tettes felelős, azt az igazságszolgáltatás összesség! ereje karhatalmikig is akadályozni fogja, hogy jövőben ilyen tettet elkövethessen... fel fogja függeszteni reá nézve a jóléti feltételeket. A személy-, vagyon-, becsület-, lélek- és munkaszabadságát.

Méltóztatott észrevenni, itt értem újra kiindulási témámhoz, a szabadságvesztés büntetésekhez. Az egyéni jólétfeltételek felfüggesztésének kell érvényre jutni a szabadságvesztés — nem büntetéseiben többé — hanem megelőző célú elrendelésében. A büntetés gondolata nem fér össze az egyéni jólétes állameszmével. A büntetés a közjólétes állam terméke. Bosszút állni azon, aki a fantom ellen vétett. Az egyéni jólét államában nem fantom ellen vét, hanem az önkénytes alárendelkezésből lép ki az ember, ha vét az egyéni jólét ellen. Az összesség közereje tehát megakadályozza, hogy tovább vétsen. Ha nem akar alárendelkezni az egyéni jólét törvényének, kirekeszti őt az egyéni jólét törvényének védelméből.

Ezért áll távol az egyéni jólét államától a halálos ítélet és ezért áll hozzá közel, mint mondtam, a deportáció. Nem a deportálás valami fegyenctelepre, hanem a deportálás valahova, ahol élhet, mint államon kívül álló ember. Ha tud magának existenciát terem-

teni állam nélkül, existáljon állam nélkül, ha nem tud — ő akarta, pusztuljon el az állam nélkül. Aki nem akar belehelyezkedni a kultúrába, kiemelni a kultúrából ... Lássá, mire megy kultúra nélkül... Természetesen, kiemelni a kultúrából a kultúra által teremtett eszközök nélkül. Kezdje az életet a trogloditánál. Bujkáljon fák odvában és barlangokban, küzdjön meg ökölrel és fustéllyal vadállatokkal, faragjon, ha tud, kőbaltát és parittyát és hordja vadak irháját ruhának...

Hogy ez nagyobb csapás lehet a halálnál... Meglehet. De igazságosabb a halálnál. Az életet nem az állam adta az embernek, hanem a természet. Az állam tehát nem is veheti el az életet. A jólétet azonban az állam adta, nem a természet, ha tehát az állam nem tetszik valakinek, az állam elveheti a jólétet és visszaadja az embert, amint kapta, a természetnek... Boldoguljanak egymással. Küzdjenek meg vagy egyezzenek meg.

Ez volna az elbánás azokkal, akiknek az önzése annyira túltengett már, hogy folytonos veszedelmei az egyéni jólétnek. Ez volna az elbánás velük azokban az esetekben, ha a felelősségük nem jár egyúttal helyrehozatali kötelezettséggel. Helyrehozatali kötelezettségük esetén az elbánás velük a kényszerszermunka volna. Kényszerszermunka nem a saját javukra, nem az állam javára, de a sértettek javára. Kényszerszermunka nem a gályarabság és a taposómalom, vagy a szibériai ólombánya embertelenül ósdi értelmében. Hanem a kényszerszermunka azon a helyen, ahol az illető legjobb képessége magával hozza. És a munka nem a munkaszabadság jóléti feltétele értelmében, hanem az állam karhatalmi felügyelete alatt a kényszer értelmében. A kényszerszermunka kapcsolatban a deportációval, vagy a deportáció nélkül. Deportáció azokban az esetekben, ha az önzőnek az összességben való megtartása az egyéni jólét további veszedelmét jelentené. Ha az

akadályozó kötelesség szempontjából azt látná a bíró-állam, hogy az az egyén képtelen behelyezkedni a köteles önmérséklet kereteibe... A deportáció ilyenkor természetesen más formát venne. Az állam rajta tartaná a kezét a deportálton a kényszermunka ellenőrzése és a munkaeredmények igénybevehetése érdekében.

Méltóztatnak látni, hogy ez már több fokát adja ki a túltengő önzéssel való elbánásnak. Egy fok az egyszerű és végleges eltávolítás (kitiltásformán), meghatározott időre. Egy fok az eltávolítás kényszermunkával. Egy fok a kényszermunka eltávolítás nélkül. A kényszermunka, nemde, mindig a helyrehozatal befejezéséig szólna. Életfogytiglan, ha életfogytig szükséges a sértett jólét pótlására a tettes munkája. Rövidebb időre, ha a sértett jólét helyrehozott rövidebb idő alatt. Ez tehát az elbánásnak ismét egy igen nagy és logikus skáláját adná ki. Lefoglaltatnék az illető munkája, nem paragrafus szerint, hanem az élő élet szüksége szerint. Az okozott jólétrombolás mértéke szerint. Addig, amíg a lerombolt jólétet helyrehozza.

Ez, nemde, egészen más, mint a mai fegyenc-és rabmunka, ahol egy talán zseniális művész vagy feltaláló elme kosarat fon vagy papírzacskókat ragaszt. A tehetség és munkaképesség rettenetes pazarlása ez anélkül, hogy bárkinek számbavehető hasznot hozna. A munkának — az ember legfelemelőbb foglalkozásának — büntetéssé, utálatná alacsonyítása nem az egy egyéni, de az összegyéni jólétnek pótolhatatlan kárára. Mi az a filléres haszon, amelyet ma talán a rableves árának törlesztésére fordít az állam¹, ahhoz a töméntelen költséghez képest, amelyet fegyházak tartására és társadalmi önzők és henyék összezsúfolására fordít az állam és mi az ahhoz a töméntelen elmaradt haszonhoz képest, amelyet a fogvatartottak munkakifajtése

jelentene, ha tudnák, hogy egyéni jólétük feltételeinek visszanyerése kifejtett munkájuk helyrehozó eredményeitől függ...

Mert ne képzelje senki azt, hogy az egyén munkájának ilyen lefoglalása nem volna rettentő nyomás. Képzelje el bárki az egyéni túltengett önzést, amely arra van kényszerítve, hogy a mindennapi kalács eredményes vesződségének hasznából csak épen egy megélhetési minimumot fordíthat önmagára, minden életkényelmi fölösleget azonban oda kell adnia másnak. Csak ostoba agyvelő lehetne az, amely ilyenkor arra határozná magát, hogy félretegye a munkát. Épen a túltengő önzése sarkalná, hogy mentől előbb szabaduljon a ráhárult nélkülözés idejétől és jövőben tartózkodjék olyan cselekmény vagy mulasztástól, amely újra az egyéni jóléttel, — a másén keresztül a magáéval — összeütközésbe hozza...

Ám volnának ilyen ostobák is... Elfogadom azt is, hogy a többség ilyen ostoba volna. Hiszen ostobaság kellene ahhoz magában, hogy ha a jólét-vesztés mindeme következményeit előre tudja valaki, mégis elszánja magát, vagy elragadtatja magát valami jólét - rombolásra. A jólét-vesztés kimondásának szükségét épen ez csökkentené valami minimumra és ez a minimum épen a maximálisan ostobák társasága volna...

Ám legyen azonban az ilyen helyzetbe került ostobák közt többség vagy kisebbség a munkakerülők száma, mihelyst ilyenek lehetnek, gondolni kell a velük való elbánásra.

Nos, nemde, az egyéni jólét államában biztosított munkaszabadság volna. A javakból — miként az első kötetben kifejtettem — mindenki a munkája szerint való megélhetéshez jutna. Az ő dolga volna, hogy munkanélkülözhetetlensége révén mennyit bír, de az is, hogy mennyit akar igénybe venni. Dolgozzék kevesebbet, ha beéri kevesebbel. Ez az egyéni jólét állapotának joga...

Az azonban, akinek jólétjogai felfüggesztetnek, nincs a jólét jogainak állapotában. Helyrehozatali kötelezettségeinek teljesítéséig fel van függesztve az a joga is, hogy a munka mértékét önmaga szabályozza. Sokat kell dolgoznia és keveset fogyasztania, hogy eleget tehesen a helyrehozatali köteletségének. Ha magától nem teszi, kényszeríti rá az állam az egyéni jólét biztosítására fennálló souverainitása kötelezettsége és hatalmával.

A kényszerítésnek ez a kötelezettsége és hatalma pedig egészen a legsúlyosabb elbánásig terjed. Aki bántotta az egyéni jólétet, helyrehozatalra köteleztett; nem tesz ennek sem eleget, a kisebb kényszerítési fokoknak sem enged, — az olyan konok és csökönyös önzésről tesz tanúságot, amely az államéletre teljesen képtelenné teszi. Ki kell tehát közösi-teni az államéletből... Olyan helyre kell eltávolítani, ahol nem árthat a mások jólétének. Meg fogja akkor gondolni, vajjon inkább dologhoz fogjon-e, vagy kitegye magát vadállatok, vademberek, maláriák és elemi erők tépő fogának ...

Az ilyen csökönyösségnek, vagy amint fentebb neveztem, ostobaságnak többé-kevésbé patológikusnak kell lenni. A bárgyúság és örültség közötti nagy szellemi üresség valamelyik létrafokán kell neki lebegni. Állatias brutalitás és gyerekes felelőtlenség épen úgy idetartoznak, mint a csendes tompultság és dühöngő örültség. Cleptomániák és pyromániák, kéjgyilkosságok fenevad-kegyetlenkedések épen olyan elferdültségei a léleknek, mint a hátpúp, vagy a siketnémaság. Ezeknek sem büntetés kell, hanem ártalmatlanná tétel és gyógyintézet. Egyrészüket, nagyon kis részüket és azt sem mind, ma is így kezeli az állam. Másrészüket, a nagyobb és szinte veszélyesebb részüket azonban nem így kezeli, szabadon hagyja kószálni, csak egy-egy büntetés tartamára teszi ártalmatlanná és azután

javíthatlanul újra rábocsátja minden óvás és megkülönböztetés nélkül a többi embertársak egyéni jólétére. A fegyházból kikerült emberek újabb és közvetlen büntetése egy egészen külön krónika...

A logikája ennek az eszmemenetnek az elbánás egy új és további fokát adja ki. Az ilyen szellemi, erkölcsi és lelki nyomorékokat az ő és a mások egyéni jóléte nevében az államnak őrizet alatt kell tartani. Nem deportálni és szabadjára hagyni, hanem szorosan és karhatalmilag kéz alatt gondozni, ha csak betegek, és szorosan kéz alatt őrizni, ha ártalmasak is. De kéz alatt őrizni az antisepsis szabályai szerint. Ugy, hogy a dégénérait lelkükkel épúgy ne fertőzhessenek, mint a dégénérait vérűek... Nem fegyencszárnyákba zsúfolni össze, de bolondok, együgyűek stb. gyógyító-intézetibe különözni és akik fenevad-gonoszak, elrekeszteni úgy, mint a fenevadakat a vasrácsos ketrecbe ... Csak egymás nyakára ne, csak tömegbe ne. A természet néha gyógyulást is hozhat. Az egymást továbbfertőzése azonban nem gyógyulást hoz, hanem ragályokat...

Ha hozzáteszem most, hogy a jólétfeltételeknek nemcsak a személy-, munka- és vagyonszabadságnak felfüggesztése által való elvonása ad ki az önzőkkel szemben fokozatos és fokozható elbánásmódokat, hanem a lelki, szellemi és becsületügyi felfüggesztés is új és új módozatot és fokozatot teremt, tulajdonképen túlmegegyek vele a mai úgynevezett szabadságvesztések témáján. Ennek dacára azonban szólok itt róla, hogy rámutassak ama lehetőségekre, amelyeket az igazságszolgáltatás reformja magával hoz. A politikai jogok felfüggesztése, a hivatalvesztés, nemde, — amely gyakran csak elméleti jogelvonás és ritkán tényleges munkaeltiltás — ma is benn van a törvénykönyvben. A jövőben is benn volna, de nem mint büntetés, hanem mint védekezés. Ártalmatlanná tétel és megelőzés.

Elvi különbség ez csak, de óriási horderejű elvi különbség. Már a fentebbiekben rámutatni igyekeztem, milyen más, logikusabb eljárásra és eredményekre jutunk, ha nem büntetni, de helyrehozni és megelőzni akarunk, de van ennek a két principiális különbözőségnek még egy nagy általános kihatása is. A mai bűnvádi — büntető szándékú — felfogás a büntetettek és a nem büntetettek osztályára szakítja a tárdalmat. Nem szemelláthatóan elkülönözve a kettőt, hanem egybekeverőzve és annál veszélyesebben. Egy rettenetes, helyrehozhatatlan elbélyegzés ez... A bélyegtelenek közt alamuszian kószál számos bujkáló gonosz lelkelet és a megbélyegzettek közt elkeseredetten vész el számos jobb sorsra alkalmas. Az állam egy kaszt tényét teremti meg, egy tényét, amely bár megtörtént, nem igaz. Nem a rosszakat választja a jóktól külön, hanem sok jót taszít el és asilumban tart sok gonoszt... Az ősiindiak kasztrendszeré az ő páriáival nem igaztalanabb...

A büntetés gondolatának elejtésével ez az utálatos visszasság megszűnik. Nem lesznek büntetett és nem büntetett emberek. Emberek lesznek, akik errati sunt, mert errare humánus est... de az erratumot reparálták, mert az erratumot reparálni sublime est. És nem lesznek emberek, akik nem reparáltak, mert azokat eltávolította az állam, de lesznek emberek, akik betegek és azokat veszélytelenítette az állam...

Azt hiszem, értékesebb állam lesz ez így és összeférőbb emberek... Mert nemcsak igazságszolgáltatás lesz, de Igazság is. Justitiának a szemkendői leesnek...

...Azzal az ellenvetéssel kell még számolnom, hogy kitiltás, eltávolítás, deportáció szép... de hová. A holdba nem lehet és kevés boldog állam bír gyarmatokkal, amelyek deportációra alkalmasak. Hát ez igaz. És azt mondhatnók erre, hogy muszáj-e azoknak épen távoli gyarmatoknak lenni. Elképzelhető volna, hogy

minden állam a saját területén hagyjon valami olyan ex-lex foltot vagy pasztát, amelyen a fegyelmezetlenjei egymással állami védelem nélkül szabadon marakodhatnak. Valami olyan erkölcsi quarantine-formán, amelynek csak a külső határait őriznék, hogy a fertőzöttek ne jöhessenek át.

Elképzelhető volna, de visszás és veszélyes volna. Tulajdonképen ez is fegyenctelep volna. Részben javító, de nagy részben rontó példa.

Más itt a megoldás. A souverainok ama szövetsége itt a megoldás, amelyről az előző fejezetben volt már szó bőven és a továbbiakban lesz még bővebben ... A világ földtekéjének még számos olyan területe van, amelyről csak tud, de amelyet nem kulturált még az ember. Fel a földcsarkok örökjég hónáig át az egyenlítőn és rák- és baktérítő közt is vannak a civilisationak homok- és egyéb sivatagai és ösrengetejei, amelyeket szerves lények laknak, de amelyek egy része alig mondható emberlakta vidéknek. Ezekre kell itt gondolni és arra, hogy California lakatlanságain, Ausztrália aranymezőin, Transvaal homokbuckáin a kultúrát kerülő emberek milyen nagy szolgálatokat tettek az emberiségnek, midőn a vad, zabolátlan természettel való nyers küzdelemben állították be vad és zabolátlan ösztöneiket. Otthonukban rémei voltak az állami rendnek vagy nekik volt rémük az állami rend... Kivándoroltak. És boldogultak a pusztaságban, épen mert nyers ösztöneik voltak... Ahol a kultúrember letörik a szokatlan nélkülözések — és nemcsak a testi, talán épen a lelki nélkülözések súlya alatt, ott kultúrmunkát végzett a félvad. Megcsinálták Amerikának Amerikát, Ausztráliának Ausztráliát, mert a természettől nyert alkatuk a kultúra továbbfejlesztésére nem, de a kultúra elemeinek lefektetésére volt nagyon alkalmas. A természettel való brutálisan közvetlen küzdelemben a kultúrember élet-

feltételét képező egymást kímélés értéktelen, prairiek és piacerek vadságait nem lehet meghódítani udvarias komplementekkel. Oda a troglodita állati viharbírása és degenerálatlan ökle kell, az az ököl, amely a civilizatio fegyelme és korlátai közt nem fér el a zsebben. The right man to the right place. Mindenkit a maga helyére, ez a munkacsereforgalom, ha úgy tetszik, munkamegosztás legkimagaslóbb elve. A kulturöszönt tehát a kultúra továbbnevelő, a troglodita-öszönt a kultúra csiráztató helyeire.

Mert ebben különbözik, legyen bár százszor troglodita, az ember az állattól. Az ember legvadabb önzése az állat legszelídebb önzésétől... Ha száz orosz-lán lakik együtt egy helyen, nem jut a barlangodú otthon fogalmán túl. A legtársasabb állatok, vándor-madarak és hangyák sem jutnak tovább annál a fogalomnál, hogy a betegeiket agyonverik és az önzésüket az önzésük lököereje szerint, értelem nélkül elégitik ki. Az ember azonban, — a százszor troglodita is — az önzése kielégítésébe értelmet visz. Az ő önzése nem akaratilag, de szervezetileg automaticamente értelmes. Primitív fokokon nem »elég« értelmes, de értelmes. Ellenállhatatlanul felismeri és önkénytelenül igénybe veszi a világnak önzése kielégítésére alkalmas eszközeit ... Az orosz-lán Aesopus minden zsenialitása ellenére nem bújta még soha a fagyoskodás elől szá-márbörbe, az ember azonban a barlanglakó orosz-lántól egy füttykössel elhódította lakásnak a barlangot és ruhának az orosz-lánbört is...

A vadnyugat féktelen aranyásói, amíg egymagukra voltak is, sziklakunyhót rögtönöztek a Sierra cannonjai közt, mihelyt meg nem voltak magukra, rögtönözték a prairiek törvényeit... Nyers törvények voltak, de törvények. És a rögtönzői, akik civilizált otthonaikból talán pont a sheriff elől szöktek meg, itt maguk választottak sheriffet és a lynch-igazságszolgáltatás

kurtán sommás eljárásával sanctionálták a törvényeiket ...

A tetszésére bízom mindenkinek, isteni gondviselésnek, vagy természeti célszerűségnek, vagy talán mindakettőnek kívánja-e nevezni a világ folyásának azt az adottságát, hogy mindenféle emberek születnek. Fészeklakók és fészekfutók. Otthonülő és kalandor-természetek ... A név nem teszi, mert a fenomén kétségtelen. Ma, amikor ezer felfedezés és ezer törvény teszi egyiknek kényelmessé, ugyanaz az ezer felfedezés és ezer törvény teszi kényelmetlenné a másiknak a civilizációs életet. A consequentia az és a logika is és a jólét érdeke és az evolúció érdeke is, hogy nem kell ráerőltetni, akinek az ösöztönei a kultúra kényelmeit és kényelmetlenségeit együtt nem szívesen viselik, hagyni kell őket elmenni és ha nem mennek, el kell őket vinni oda, ahol a maguk helyén lesznek az ösöztöneik... Ez joga is, de kötelessége is az egyéni jólétet védő állameszmének. Azok, akiket így továbbít, csirahordói lesznek az egyéni jólét tenyészetének, pionírjai azoknak a Nyanza, Kongo, Thundra és egyéb rengetegeknél, amelyeknek iszapos, ingovány bujaságában ma még csak hüllők és szárnyasok bujkálnak.

Ami egy helyütt átok és baj, így változik áldássá és jóvá másutt, egy rablógyilkos, aki nem tudott az önzésével elférni London fényűző palotái közt, az önzésével prófétává, törvényhozóvá, a rend apostolává válhatik a karaibák és majoméletű negro törzsek közt...

Ezt kell belátni az egyéni jólét összefoglaló feltevéseinek megvalósítására hivatott »souverain szövetségnek«. Azt kell belátnia, hogy a túltengő önzéseknek eltávolítása nem partikuláris állami, hanem összefoglaló egyéni jóléti érdek. És akkor a saját souverainitása erejével kell kielégíteni ezt az érdeket...

Államközileg kell biztosítani azt, hogy a szövetségi állatok eltávolítandó elemei azokból az állatokból, amelyeknek deportálásra alkalmas távoli gyarmatai nincsenek, azoknak az állatoknak lakatlanságaira legyenek eltávolíthatók, amelyeknek ilyen távoli hódításaik vannak és ahol azok az elemek önzésük nyersségével a kultúra pionírjaivá válhatnak...

Ez a principiális megoldása ennek a kérdésnek. És a technikai megoldása... Úristen... semmiség az eredmények hordereje mellett... Souverain szövetségi elhatározás, garantírozása a deportációs költségeknek, azután... elbocsátása nem csapatostól, egyenként a deportációra ítéltetnek. Távol a civilizációtól, neki a rengetegnek, vagy a sivatagnak. Lásd mit érsz magadban államgyűlölő nyughatatlan és összeférhetetlen ember...

Kegyetlen sors, de igazságos, mert logikus. A consequenciája a magaviseletnek. Nem a büntetése a fejeletlenségnek, de az ad oculos demonstrálása a fejelem szükségének. Nem helyrehozhatatlan elpusztítása egy emberi életnek, csak megvonása az ellenszegülőtől az állami védelemnek...

A részletek felépítése itt nem feladatom. A principiális megoldását kell azonban adnom annak is, ha a deportálás kényszer munkával párosul... Ez, nemde, miként a fentiekben kifejtettem, akkor van, ha a tettesre nézve jóvátételi kötelezettség forog fenn. Ha a munkáját az általa lerombolt egyéni jólét valamely helyreállításának feladatára le kell kötni... Ekkor, nemde, nem lehet a pusztának kergetni a tettet. Sőt, ha szaladna, nem szabad elereszteni sem. Ekkor oda kell szegezni elérhető helyre, hogy a munkája minden fölöslegét elvenni és a tetterejét munkafölösleg produkálására kényszeríteni lehessen...

Nos hát, tenni kell ezt ismét a souverain szövetség államfőlötti erejével. Ezzel az erővel kell

létesíteni munkalehetőségeket elhagyatott vidékeken, ahol a tettes gyorsan és jól jövedelmező munkát teljesíthessen... Ma százezrei a jobb sorsra érdemeseknek teljesítenek munkákat szerte a földön, ahol a munkájuk lucratív ugyan, de ahol az élettartamuk van veszélyeztetve a nehéz munkakörülményekben. Nem sterilis gályarabságra vagy krajcáros jövedelmű sáncmunkákra kell tehát szorítkozni itten, hanem ha a tettes nem tud olyan egyéni munkát garantálni, amely a jóvátétel gyors tempójának biztosítására alkalmas, be kell helyezni azokra a munkákra — és itt ismét nem fegyencleptszerűen, hanem egyenként — amelyek éppen nehéz munkakörülményeik folytán az egyéni jólétre veszedelmesek, de erősen jövedelmesek. A Dreyfuss kapitány-féle Ördögszigetek és egyéb hasonlók termővé tételére, mérges ingoványok lecsapolására, bányatermékek egészséggrábló felszínre hozatalára és feldolgozására gondolok itt, foglalkozásokra, amelyek ma olyanok munkáját veszik igénybe, akiket csak a munkaverseny szorít oda, mert a jobb munkaalakmat azok tartják megszállva, akik érdemtelnek a jobb munkaalakmakra. A rabszolga-rendszer egykori munkateljesítményének a visszahozatala ez, a rabszolgaság rendszerének igazságtalansága nélkül. Ártatlanok helyett, akik születés esetlegei által kerültek oda, az emberi jólét amaz ellenségei kerülnek rabszolgasorba, akiket a saját magatartásuk logikája tesz alkalmatlanná kultúrsorsra és saját támadásuk kötelez másoknak okozott károk helyreállítására...

A vezető gondolatok teljes megvilágításához még egyre szükséges ráterelnem a figyelmet... Fejtegetéseim során eddigelé nagyobbbrészt az emberölésről beszéltem, tettem ezt nem azért, mintha a fejtegetéseim csak a ma bűnvádinak nevezett jogeseteket tárgyálnák, hanem azért, mert a jólét megsértéseiben a helyrehozhatatlannak, tehát a legsúlyosabb sértésnek

legpraegnásabb, mert legnehezebb esete épen az emberölés.

Hangsúlyoznom kell azonban, hogy fejtegetéseim ma bűnvádinak és ma polgárinak nevezett jogsértésekre egyaránt vonatkoznak. Az egyéni jólétsértéseknek nem a sértés testi és anyagi minősége, hanem az adja a gonoszági fokát, hogy mennyi benne az egyéni jogosulatlan önzés... Egy vétlen jogsértés keményebben érhet engem, mint a legszándékosabb testi sérelem. Az egyéni jólétes állam ekkor helyreállítással tartozik nekem és telhető akadályozással a vétlen sértések fizikai lehetősége ellen. A jogsértő azonban — hisz vétlen volt — semmivel sem tartozik nekem. Az állam sem kereshet semmiféle felelősséget, ha igazán vétlen volt az igazán vétlen jogsértőn ...

A szándékosság azonban egészen más helyzetet teremt. A szándékosság, ha bármily kevésbé fáj a jogsértés nekem, önmagánál a szándékosságnál fogva, a túltengő önzésnek a bizonyítéka. Nem az a mérőeszköze tehát, hogy mit eredményezett vagy nem eredményezett, mennyire fáj vagy nem fáj nekem, a mérőeszköze az, hogy ha nem is fáj nekem, a tettesre nézve milyen fokú önzéstúltengést tanúsított. Ez ad róla mértéket, hogy az illető az egyéni jólétre nézve mennyire veszélyes individuum és ez ad mértéket arról is, hogy az igazságszolgáltatás akadályozó tevékenysége vele szemben mennyire menjen el...

Nem a fizikumát, hanem a pszichikumát kell keresni a jogsértésnek. Aki eltulajdonított valamit a máséból azért, mert harmadnapja éhezett, nem olyan veszedelmes egyéniség, mint az, aki eltulajdonított valamit, hogy tovább gazdagodjék, holott már így is sokja volt... Egyetlen börtencoupan, vagy egy bankmanőverben sokkal önzőbb jólétsértés lehet, — bár nem tiltják a törvények — mint egy falu felgyújtá-

sában, amelyre pedig deportáció volna a felelet. És több önzés lehet egy félrevezetésben — mondjuk, egy ügyvéd részéről — aminek a substratuma tíz pengő, mint egy kereskedő bukásában, amellyel milliók vesztek el. Az igazságszolgáltatásnak tehát nem polgári és bűnvádi különbségekre kell oszolnia, hanem minden túlnövő önzéssel szemben kell egységesen megállnia... Veszélyes individuum az, aki rajtakapítja magát apró tolvajlásokon, de sokkalta veszélyesebb az a másik, aki átbujkál az önzése zsenialitásával a törvény alakiságának hézagain... Ha a visszaeső tyúktolvajt Guyanába deportálják és az ezreket kifosztó tőzsért szédelegni hagyják, abból nem lesz egyéni jólét, abból a javak ama csomósodása lesz tovább, amelyet, mint a múltat, visszacsinálni már nem lehet, de amelynek a továbbfokozódását megakadályozni épen úgy államközerői kötelesség, ahogy államközerői kötelesség lokalizálni az egyéni jólétet pusztító tűzvészt...

Ez eszmemenet társulva azzal, amit a »büntetés« gondolatának helytelenségéről mondtam, megszünteti azt a rosszul kivehető határmegyét, amely ma a törvénykönyvekben polgári és bünyenyítő táblákra, és büntett, vétség, kihágás meg polgári per-parcellákra tagozza az igazságszolgáltatást. Ha az emberek cselekedeteit az önzésük jogossága vagy jogtalansága fokán fogja mérlegelni az igazságszolgáltatás, azt fogja találni, hogy mindannak, amit ma büntettnek nevezünk, igen sok túltengett önzés az előzménye, akár úgy, hogy a tettes meg nem fékezett önzései kulmináltak egy nagy elkapott kirobbanásban, akár azonban úgy, hogy az áldozat meg nem fékezett önzései hívták ki a tettesnek szinte már az önfenntartási ösztön kétségbeesésévé vált bosszúállását... Azt fogják találni, hogy palliativum volt az eddigi büntetőtörvény... Mint a régi ezer-recipek orvoskönyvek, paragrafusok ezerjófüvével, kígyónyelvével és egér vesé-

jével gyógyította a kitört nyavalyákat. Ma tudjuk, hogy igen el kell távolítani a genny- vagy bacillus-fészket, de ha nem akarunk új genny- vagy bacillus-fészket, az eltávolítás nem elég, arról kell gondoskodnunk, hogy tiszta vér táplálja a szervezetet. Olyan, amelyből nem lesz genny és amely leküzdí a természet ridegsége által rászabadított mikroba-tenyészeteket. A test orvoslásának tudománya tudja és teszi ezt, — a lélek gyógyászata még ma is boszorkányokat éget. A tett rugóit keresi azért, hogy kimérhesse a büntetést, nem a tett okait azért, hogy megszüntethesse a tettek keletkezését... Az erkölcsanak optimismusának vagy pessimismusának »bűnözési hajlama« épen olyan fogalom, mint a közjólét, nem fogja meg elég mélyen a dolog lényegét. A felületen marad egy általános összesítő gondolatnál. Bűnözési hajlamot mond és nem megy tovább. A bűnözési hajlamban megnyugszik. Nem keresi a bűnözési hajlam okát és eredetét. Pedig a biblia megmondja... a paradicsom elvesztése. Csak fel kell oldani ezt a classikusan rövide és szemléltetővé tömörített gondolatot. A paradicsom vegetatív gyönyörűségéből kiűzött ember nem bűnözni akar, hanem lehető jól élni. A jólélés hajlamát hozza magával, nem a bűnözését. Ha bűnöz, bűnöz a jólélhetési hajlama kedvéért, ha a jólélhetési hajlamát nem elégítheti ki másként... Erre a hajlamra jogot hagy — nem ad, csak hagy — neki a természet, amely az emberre való minden tekintet nélkül produkálja az ő ismert és ismeretlen javait. Nem adressálja azokat kijelölt személyekre, lényegileg ráhagyja emberre, sőt állatra, élvezzen belőlük annyit, amennyit bír. Azzal azonban, hogy sok embert teremt, ráhagyja az osztozás szükségét is és az egyénnek adott képességekben ráhagyja az osztozás mértékét is. Tegyük hozzá sietve, hogy a képességek egyenlőtlenségében ráhagyja az egyenlőtlen osztozás mértékét...

Ezt a rideg, szeretetlen mértéket — kifejttem az első kötetben — teszi egyenlővé az igazi állam-eszme az ő egyéni jólét törvényével... Az egyéni jóléti hajlamot kell tehát az államnak a beteges fejlődéstől menten tartani, ha meg akarja előzni annak a túltengési fokát, a bűnözésit... Nem büntetések fütykösével üzni a már bűnözéssé fajult hajlamot, hanem arról gondoskodni, hogy a természettől nyert képességei kifejtése esetén — a jól megélhetési hajlam kielégíttessék...

Am ha így szétraktuk a híres bűnözési hajlamot, elemeire bontottuk vele az emberek cselekvéseit is. Azt a kérdést kell felvetnünk, kifejtette-e az illető a képességeihez mért erőfeszítést és azt a kérdést kell felvetnünk, megkapta-e akkor jóléti hajlamának képességeinek eredménye szerint való kielégítését. Látni fogjuk ekkor, hogy a bűnözési hajlam a jól megélhetés neutrumától egy nagy plus- és egy nagy minus-skálán egyformán felfelé törekszik. Csak épen a bűnözés kirobbanásai mások... De mindegyiket a jól megélhetés hajlama fűti. A jól megélhetés fölötti kétségbeesés minusa vagy a még jobban megélhetés türelmetlenségének plussa...

Elérkeztem ezzel ahhoz a gyakorlati és összefoglaló kérdéshez, hogy kell tehát átalakítani ezeknek a princípiumoknak megfelelővé a törvénykönyvet... Az önzés fokai szerint — jó. De hogy lehet paragrafusokba kottázni az önzés fokait úgy, hogy azoknak az alapján az állam bíraskodhassék ...

Nos, hát megyek in médias res. Minden peres esetben, legyen bár emberéletről, vagy két krajcár zsömlyeről szó, — a bíró nem paragrafust keresni, hanem azt fogja megállapítani, tanúsított-e a felek egyike — panaszos vagy panaszlott — a jogeset keletkezésében jogosulatlan önzést... Nem egyik, minclakettő. Sértette-e akár egyik, akár a másik az egyéni

jólét feltételeit... Az egyéni jólét feltételeit mondom, nem csak a kettőjük érdekét. Nem az érdeket védi az állam, hanem az egyéni jólétet. Ha igen, ha egyik, bármelyik, vagy mindakettő sértett megállapítja a helyrehozatali kötelezettséget, amelynek már fentebb kifejtettem az elveit. Akkor tér át a megakadályozó tevékenységre. Annak a megállapítására, hogy a sértő által tanúsított túltengő önzéssel szemben milyen elbánás szükséges az egyéni jólétnek hasonló sértések ellen való biztosításához. Ennek érdekében szükséges-e és milyen változtatása az egyéni jólét államberendezési intézményeinek. És szükséges-e és milyen megszorítása a sértő egyéni jólétfeltételeinek.

Az első esetben meg, vagy meg nem teszi az intézményes változtatás iránt való lépéseit, amire ráterek. A második esetben annak az elbírálásához fog, olyan fokú túltengő önzést tanúsított-e a sértő, amely még helyrehozható, vagy helyrehozhatatlan veszedelmekkel fenyegeti az egyéni jólétet. Olyan fokú önzést tanúsított-e, amelynek ismétlődésétől tartani nem kell, olyat-e, amelynek ismétlődésétől tartani lehet, avagy olyat-e, amely az egyéni jólétre állandó fenyegetést jelent...

Íme, az új kriminalistika kategóriái. Túltengő önzés, amely nem okoz helyrehozhatatlant és ismétlődésétől sem kell tartani... A legenyhébb eset... El van intézve a helyrehozatallal;

nem okoz helyrehozhatatlant, de tartani kell az ismétlődésétől...

nem okoz helyrehozhatatlant, de állandó veszedelemmel fenyeget, ezt már egyiket sem lehet elintézni az egyszerű helyrehozatallal. Akadályozást igényel és az akadályozás itt két újabb kategóriát ad:

olyan, amelynek ismétlődését intézményesen lehet megakadályozni és

olyan, amelynek akadályozásához az egyénnel való elbánás kell.

Ez öt fokozata az önzésnek és a helyrehozhatatlan esetei ismét többet adnak ki.

Helyrehozhatatlan veszedelemmel fenyeget, de az ismétlődésétől tartani nem kell.

Helyrehozhatatlan és tartani kell az ismétlődéstől és

Helyrehozhatatlan, állandó veszedelemmel fénye« get...

Természetesen ezeknél is megvan az a két al-kategória, amidőn az ismétlődést

az egyén önzésének mérve és amidőn csak valamely berendezés hiánya okozza...

Fentebb már mondtam, hogy a helyrehozható, amelynél az ismétlődéstől tartani nem kell, a legenyhébb eset, itt hozzátehetem¹, hogy enyhék azok az esetek is, amidőn az ismétlődést intézmény hiánya okozza. Amidőn az tette lehetővé az önzéstúltengést, hogy az állam nem ért rá, nem gondolt rá, vagy elmulasztotta gondoskodni valamely fékről, amelynek a létezését az egyéni jólét államának logikája magával hozza. Valószínű, ha ez a fék létezik, az önzés túltengése nem jutott volna kifejezésre, logikus tehát, vagy mondjuk, igazságos, hogy ilyenkor az állam ne a tettet, hanem önmagát okolja. Nem, vagy keveset változtat ezen az, hogy a tett ilyenkor helyrehozható, vagy helyrehozhatatlant eredményezett-e. Viselni kell az államnak egyformán helyrehozható és helyrehozhatatlanért a felelőséget...

A súlyos esetek azok, amidőn intézményes féket tört át olyan önzés, amelynek ismétlődésétől kell tartani és a legsúlyosabb természetesen köztük az, ha helyrehozhatatlan történik, állandó veszedelemmel fenyeget és intézménnyel nem is lehet rajta segíteni... Ezek a visszaesés összes esetei és azok az esetek, amidőn a baj teljesen az egyén fékezhetlenségében fekszik. Egyúttal ezek azok az esetek is, amidőn az

államkeretekből való eltávolítás súlyos eszközehez kell nyúlni...

Fejtegetéseimből kiviláglik, hogy ez a súlyos eszköz a legsúlyosabb esetek eszköze. A tettesekkel való elbánás módjainak gradációját tehát ettől az eszköztől visszafelé menve kell az új törvénykönyvben megkonstruálni.

A végleges eltávolítástól így visszafelé menve, az ideiglenes eltávolítás változó időtartamában lesz a mód arra, hogy olyan önzés, amely nem fenyeget állandó veszedelemmel, de az észretérés és okulás lehetőségét mutatja, az államkeretbe visszafogadható legyen, az egyszerű hatósági ellenőrzés alá helyezés pedig lesz a mód arra, hogy olyanok, akik nem követtek el helyrehozhatatlant, de akiknél ismétlődéstől lehet tartani, az ismétlődéstől visszatartassanak... A helyrehozható és ismétléssel sem fenyegető esetekre nézve pedig — a helyrehozatal, amely néha elmegy teljesen a kényszermunkáig, teljesen helyreállítja a jogrendet...

Ha hozzáfűzöm ezekhez, hogy az önzés számos túltengésének megnyilvánulásaira a testi szabadság érintése mellett, az egyéni jólét egyéb feltételeinek, a munka szabadságának, a lelki szabadságoknak, a vagyoni szabadságoknak felfüggesztésében kínálkozik a leglogikusabb és azt hiszem, leghatékonyabb megakadályozási mód, akkor úgy vélem, eléggé szemléltetővé tettem az új igazságszolgáltatás kódexének felépítési elveit. A kereskedő, aki üzlete folytatásában, az orvos, aki praxisában, a cipész, aki iparában, a gyáros, aki üzemvitelében, a tanár, aki tanításában, az író, aki műveiben tanúsított önzéstúltengést, ha a helyrehozatal köteleységén túl, ebbeli munkájában hatóság alatti felügyelet alá helyeztetik, vagy annak folytatásától időtartamra, vagy végleg eltiltatik, valószínűleg fék alá fogja tenni az önzését, ha tudja azt,

hogy új munkájában való, vagy más bármilyen fegyelemtörés esetén akár eltávolíttatása következik. A szerződő fél meg fogja gondolni már szerződéskötésnél, hogy zsebben tartsa a csalafintáit, ha tudja azt, hogy netáni perben többé nem a volenti non fit iniuria kényelmes elve uralkodik, hanem azt fogják keresni, ő maga is nem tanúsított-e a szerződéskötésben túltengő önzést... A pofozkodó, mielőtt ütésre emeli a kezét, meg fogja gondolni, hogy nem többé könnyű testi sértést követ el, hanem helyrehozhatatlan becsület-, test- és lelki szabadságsértéssel veszélyezteti az egyéni jólét feltételeit, aminek a következménye nem az lesz, hogy öt pengő büntetést fizet, de a kártérítésen kívül őt magát esetleg az államok kebeléből el fogják távolítani. És a férj, mielőtt »in flagrante«[^] lelövi a feleségét, meg fogja gondolni, kielégítse-e a férfiúsi ösztönét, ha tudni fogja azt, hogy vizsgálni fogják, vajjon nem tanúsított-e ő együttélésük folyamán az áldozattal szemben olyan túltengő önzést, nem érintette-e annak testi és lelki szabadságát úgy, hogy az asszony hűtlensége csak a jogos egyéni önzés önfenntartási ösztönének megnyilvánulása volt...

...Jeleztem mindenütt a megoldás elveit. Sajnos, munkám kiszabott terjedelme lehetlenné teszi, hogy teljességükben hozzam a reform részletét. A hozzáértő felismeri így is, a kevésbbé hozzáértő számára pedig kiemelem, hogy mindenütt a megelőzés, a helyrehozatal és továbbépítés gondolata vezet ezekben, nem a megtorlás. Ne büntessük az embert, annak a sorsa elég nehéz úgyis, tanítsuk és vezessük. A kormányzás vezetés, nem retorzió. És a retorzió bosszú, nem igazság...

*

Az igazságügyi kormányzásnak, hogy úgy mondjam, belső vonatkozásaival foglalkoztam eddig. A külsőkről is kell azonban szólnom. Legelsősorban arról,

ami úgyszólván budgetáris. Az állameszme az igazságnak összességi erővel való fenntartására egy nagy Ígéretet foglal magában. Ígéretet, amely az államra kötelesség, az állampolgárra teher is. Az ember, ha államkötelékbe lépni, vagy abban élni akar, vállalnia kell és vállalja is az államfenntartás egyéb költségei közt az igazságszolgáltatás fizikailag finánciális terheit is. Teljesen jogosult tehát, ha az állam az igazságszolgáltatás berendezéseinek fedezésére adót — amint az adóügyek tárgyalásánál kifejtettem — egy közvetlenül kivetett igazságügyi adót szed... Hogyne. Az igazságszolgáltatási berendezések fenntartása mindenkinek egyéni jóléti érdeke. Jogos tehát, hogy a fenntartás költségeiben, tehetősége szerint, participáljon mindenki...

Ezzel szemben, nemde, jogosnak látszik az, hogy mindenki, aki a berendezést fenntartja, igazának kiszolgáltatása céljára ezt a berendezést igénybe vehesse. És ezen a látszó jogosságon továbbhaladva, az igazság kiszolgáltatását az államnak minden fenntartó részére ingyen kellene teljesítenie. Ha adózott a költségekre, joga van a használatra ...

Ez a jogosság azonban csak látszólagos. Ha közösen építettünk is — mondjuk, egy nagy gőzhajót — mikor nem mindnyájan egyszerre utazunk rajta, nem jogos, hogy mindnyájan viseljük a befűtés költségeit is. A befűtés költségeit annak vagy azoknak kell viselnie, akik a befűtést okozták... Akikért a hajót mozgásba kellett hozni...

A jogos tehát az, hogy ha a berendezés létesítésére mindenki adózott is, az, aki miatt a berendezés megmozdítása szükséges lett, fedezze a megmozdítás költségeit.

Ennyit azonban csak és nem többet. És csak az, aki okozta és senki más. Az állampolgárnak tudnia kell, hogy ha igazságomért fordulok az igazságszol-

gáltató államhoz, nem fizetek az igazságomért új adót. A megmozgatás költségeit az fizeti, aki megbontja az igazságot. Az igazságnak az állam ingyen rendelkezésére áll és az igazság helyreállításának költségeit nem panaszoson, nem is panaszlotton, nem alperesen, nem is felperesen, hanem csak elmarasztalton veszi meg.

Azt fogják erre mondani, hogy ez ma is így van minden civilizált államban... és akkor ennek kénytelen vagyok azt állítani szemközt, ez csak látszatra van így. Gyakorlatilag ma az igazságkeresés olyan fényűzés, amely miatt sokszor győz az önzés túltengése a legigazabb igazság fölött...

Három körülmény teszi, hogy a helyzet így elfajzott. Egyik az, hogy az igazságszolgáltatás ma personalis felek közt tesz formai igazságot, nem az egyéni jólét impersonalis megsértése fölött materialis igazságot. Erről már beszéltem fentebb.

A másik az, hogy a mai bélyegalakban szedi a megmozdítás költségeit. Erről beszélek mindjárt... A harmadik meg az, hogy a perek túlnyomó részére nézve megállapították a képviseltetési kényszert. Erről beszélek később.<

Lássuk tehát a bélyeget... A beadványit. Tárgyalásit, ítéletit értem itt, nem általában az okmánybélyeget... Ezek képviselik, nemde, az igazságszolgáltatás megmozdításának költségeit. Az állam fizetést, ad bírónak és ügyésznek, ajtónállónak és mit tudom én, porkolábnak, aki bírót, ügyészt, jegyzőt stbit igénybe vesz, recompensálja az államot...

Pedig bíró és ügyész és stb. fizetésben még nincs mit recompensálni az államon. Az igazságügyi budget során erre már adót kellett vetnie ki és szednie be az államnak, ez nem a megmozgatáshoz, ez magához az apparátushoz tartozik. A megmozgatás költségéhez csak az tartozik, ha én azzal, hogy nem

uralkodtam az önzésen, dolgot adtam ügyésznek és bírónak, hogy reparálják az egyéni jólétet, amit én elrontottam. Ha az én cselekvésemmel neki több munkát adok, az apparátust akkor is igénybe veszem és erősebben veszem igénybe, mint amikor és amilyen erősen igénybe veszik a többi, önzési túltengésben nem szenvedő honpolgárok ... Bélyeglerovásnak tehát csak ítélet után lehet helye, akkor, ha kitűnt az, kit és milyen felelősség terhel és amikor kitűnt az is, nem hogy mekkora volt a persubstratum, hanem hogy mekkora többletmunkát okozott az igazság felderítése. Mert csak a többletmunka, fokozott elméi döntő itt, nem a substratum. A bíróságnak, ha önzés felderítéséről van szó, szükség esetén több vesződségét veszi és kell, hogy vegye igénybe egy tyúkpör, mint a milliós substratum.

Ma mindezzel szemben a helyzet az, hogy az igazságszolgáltatás a bélyeget előre beszedi — fel kell ragasztani, nemde, a beadványra — és így csak az pörölhet, aki a költséget előlegezni bírja. Minden előlegezés! kötelezettség már magában is hátrány olyankor, ha az embert másnak az önzése folytán károsodás érte már amúgy is. De ha ilyen körülmények között csak úgy mehetek igazságért, ha van elég pénzem bélyeget — magas bélyeget — előlegezni, az nem háromszoros hátrány, az egyenlőtlenség az igazságszolgáltatás előtt. Az igazságszolgáltatás így nem mindenkié, csak a gazdagé.

Azt mondják erre, hogy a világ segít magán, az ügyvéd a bélyeget előlegezi. Ám itt nem arról van szó, hogy a világ segítsen magán, hanem arról, hogy az állam segítsen a világon. De másként is. Az ügyvéd előlegezi, ha előlegezi és ameddig előlegezi és akinek előlegezi. A gazdagnak ő is szívesen, a szegénynek, gyakran a perköltség bizonyos hányadának biztosítékul való letétele, gyakran a per eredményé-

ben való bizonyos részesedés, leggyakrabban utólagos executiók ellenében. Az ügyvéd fordul perrel a fele ellen...

Erre ismét azt mondják, hogy hiszen a végén a vesztes felet marasztalják a költségekben... Igen. Marasztalják, ha a másik fél el tudott jutni az előlegezéssel nem az ítéletnapig, de legalább az ítéletig. Ám hány per nem jut el bélyeg- és perköltségek hiánya miatt Ítéletig... Hány per nem is indul meg... Hány per vész el és hány végződik kín-keserves egyezséggel, amikor mindig a túltengő önzés diadalmaskodik, ha nem száz, hát ötven percentig. És amikor mindig a túltengő önzés okul nem in melius, hanem in pejus. Azt tanulja meg, hogyha bátran sért egyéni jólétet, ötven százalékot mindig nyer, csak vitézül előlegezni kell...

Nos, ezért máris fényűzés az igazságkeresés, kétszer fényűzéssé teszi azonban azt, az ügyvédvállalási kényszer. A per vállalásánál éppen úgy tesz az ügyvéd, mint a bélyegköltségnél... Vállalja, hogyne vállalná, de csak, ha... Az igazságkeresés így olyan Moloch-há válik, amelyet folyton etetni kell és amelynek a gyümölcse sohasem térül meg, hanem szépen megoszlik közön-kézen...

Az ügyvédkérdés félszedségeivel már az előzőkben foglalkoztam, most arra mutatok rá, hogy ez így nem személybiztonság, nem becsületbiztonság, egyáltalán nem egyéni jólét. Veszedelem az egyéni jólét ellen. Elég, hogy valami túltengő önzés jól-rosszul perbe idézzen, máris károsodtam nemcsak időben és fáradságban, bosszúságban és kedvetlen órákban, effektív vagyonban is. És sok egyébben ...

Az állameszme azonban nem ezt ígérte. Az állameszme a biztonságot ígérte, vagyonban és személyben. Az államnak tehát ezt az ígéretet kell beváltania és az igazságszolgáltatás apparátusának megmozdulá-

sát költségeiben előlegeznie kell mindaddig, amíg ki nem derült az, kinek az önzése tette szükségessé ezt a megmozdulást... És az igazságot keresnie kell nem kényelmes ügyvéddel, nem is az ügyvédség patronusaként ügyvédvállási kényszerrel, hanem, amit fentebb mondtam, az egyéni jólétet védelmező állam-ügy ésszel ...

Hogy így folyton perek lesznek... Hogy az államnak érdeke, hogy könnyelmű perek ne legyenek...

Először is az államnak érdeke, nem hogy ne legyenek perek, ele hogy lehetőleg minden alkalommal nyaka közé üthessen a fejét emelgető önzésnek. Csak ezzel szoktatja el a fejét emelgetéstől... az okatlan perekétől... a gyengébbek kihasználásától... az egyéni jólét megsértegetésétől...

De másodszor is... nem lesznek perek. Vagy sokkal kevesebb esetben lesznek perek. Ennek: a garanciája megvan a fent kifejtettekben. Már a do ut des cserekötéseinél meg fogja gondolni mindenki, hogy az igazságtól eltérjen, ha tudja azt, hogy a kötést nem részrehajló ügyvéd, hanem részrehajlatlan államfunktionárius előtt kell tennie... és hogy becsületesen kell teljesítenie, mert különben nemhogy börtönbe kerül, hanem csak eltávolítják az állami védelméből.

Egy rettentő visszasság fejlődött ki mindezekből a ma világraszólóan elfogadott elvekből. Az igazságkeresés olyan teherré vált, hogy aki a békét szereti, inkább nem fog hozzá. Elnyeli a kisebb kárt, semhogy a perek útjára lépjen... A túltengő önzés ellenben annál szívesebben lép erre az útra, mennél jobban tudja, hogy a másiknak az igazságkeresés kellemetlen. Hogyne. A kellemetlenségtől a legtöbb ember fél és ... fizet... A túltengő önzés ezért ma már nem is polgári perrel dolgozik, hanem bűnvádi feljelentéssel. Hogyne. A kellemetlenség is nagyobb... a prés is erősebb ...

Az állam szeme alatt űzi játékait, bátorodik és hatalmasodik a túltengő önzés. Az állam azonban nem kap, vagy talán nem vesz róla tudomást. Hagyja nőni ezt a legveszedelmesebb ellenségét...

Ma nagyon természetesen nőtt már ez az ellenség. A túltengő önzés nem megbélyegző ma, hanem polgárjogot nyert... Vállat vonnak rá és emberinek mondják kritikusabb társadalmi tényezők is. Ösztön, hát emberi, amint emberi minden más ösztön is. Az ösztönök megfélézése azonban éppen a kormányzás. És a világbéke is. Mindenki elnéző vállat vonhat az emberire, csak az államnak kell örökké éppen az ösztönösen emberi ellen küzdeni.

*

Az igazságszolgáltatásnak ama külső formái közé, amelyek az egyéni jólét államában reformra szorulnak, tartozik a bizonyítás mai két eszköze: a tanúzás és az eskü is... Ezzel az utóbbival kezdem, mert a taglalása sok fényt derít az előbbire is. Valamikor, mikor az istenfélelem még mélyen gyökerezett a lelkekben, az Istenre való hivatkozással erősíteni meg egy kijelentést, nyomatékos lehetett. Ma azonban, amidőn a vallási felfogás a rajongástól elskálázik a meggyőződéses atheismusig, az Istenre való hivatkozást tenni meg bizonyító eszköznek, naiv és vak handicapje a vallásos hitű fölött a hitetlen embernek... Emez könnyedén csinálja, nem hisz benne, hát miért ne, amaz, ha nem tud biztosan, nem esküszik. És mit tud az ember biztosan...

Amit látott és hallott, fogják mondani. Tényeket. Helyes. De látott és hallott-e valaki minden tényt, amely a látottat és hallottat megelőzi... Nem egy véletlenül kikapott része-e a látott és hallott valami egésznek és tudjuk, nemde, hogy az egészből véletlenül kikapott részek mit érnek... Legjobb esetben

keveset, gyakran azonban az igazságnak az ellenkezőjét. Egy megtévesztő látszatot... Az ember legjobb tudomása szerint esküszik és mégis egy megtévesztő látszatra esküszik, vagy egy megtévesztő látszat mellett tanúzik ...

De tovább. Hány ember van, aki azt, amit látott és hallott, híven tudja elmondani. Nemcsak sine ira et studio. De egyszerű együgyűség nélkül is... Ám még tovább. Hány ember van, aki helyesen tud látni és hallani is... Tudok embereket, akik esküt tettek, hogy láttak fán óriáskígyót, amelynek gyönyörű prémes bundája, szőrös pófája, vérvörös szeme és négy lába volt. Mindezt a magyar alföldön. És tudok — ami még több — embereket, akik szentül elhitték ezt. És tudok — ami legtöbb — hatósági embereket, akik elhitték ezt. Hány tanú és hallgatóság és bíró lát így meg és elhisz kígyótestet az önzetlenség ama prémes állatkáin, amelyek az ember cselekvésénél a lélekben működésbe jöttek és ártatlan négy lábat az önzés ama óriás hüllőin, amelyek a mások jóléte köré tekergőznek a lelkekben...

Hogy magukbaszállnak, ha esküt tesznek... Aki magába tud szállni, magábaszáll, ha bármi nyilatkozatot tesz. Esküre nincs szüksége. De eskünél sem szállhat magába, aki nem tud magábaszállni... És eskünél se tud máskép, mint naivul látni, aki csak naivul tud látni...

Ám hisz ezek mind ismeretesek. Eskü és tanúvallomások gyarlóságait felsorolni közhely. A kérdés az, lehet-e és mit tenni a helyükbe. Az állam szeme nem lehet jelen mindenütt, ahol emberek mulasztanak vagy cselekszenek.

Ám helyes. Eskü és tanúzás az igazság kiderítésében primitív eszközök, de a tanúzás nélkülözhetetlen, az eskü azonban nem nélkülözhetetlen. Kimivelt lélek vallomása éppen annyit ér, mint az esküje és az esküje

sem ér sokat annak, akinek nincs kimívelt nem esze, ele lelke. Az esküről tehát nemcsak le lehet, de lékeli mondani. Csak depraváló az emberekre, ha a nyilatkozataik felosztatnak eskü alatt tett és nem eskü alatt tettekre... A könnyelmű nyilatkozás fecsegő ösztöne hatalmasodik el csak így...

Marad tehát a tanúzás. Azt fogják mondani, ha a tanúzás eskü alatt is primitív, eskü nélkül a primitivitása kész veszedelemmé növi ki magát. Ugy van. Annak azonban, ha nélkülözhetlen — amint nélkülözhetlen — nem az a logikája, hogy a tanúzást is el kell ejteni, hanem az, hogy tökéletesíteni kell. És tökéletesítve sem szabad rá több súlyt fektetni, mint amit megér... Rettenetes gonddal kell a tanúvallomásokat mérlegelni, és ha helyrehozhatatlant vonnak maguk után, csak abszolút kifogásolhatatlanság esetén szabad döntökké tenni...

Azt jelenti ez, hogy nem szabad akárkit tanúnak fogadni el és hogy a hamis tanúzást kell súlyos következményekhez kötni... És hogy ellentmondó tanúzások esetén a hamis tanúzás kérdését és az alaptalan fecsegő tanúzások kérdését hivatalból kell firtatni... Sőt, hogy a tanúzást mai kellemetlenség-jellegétől meg kell szabadítani. Ne legyen oka a békeszerető embernek ettől a polgári kötelességtől irtózni... Oka legyen ennek a polgári kötelességnek a teljesítésére büszkének lenni...

Hogy hogyan lehet ezt keresztülvinni... A tanúzást már jó eleve annak a politikai iskolázásnak az anyagává kell tenni, amely az egyéni jólétreform egészének a lényege. Az állampolgári jogok és kötelességek közt ki kell nevelni az embert a tanúzás hogyanjára, mikéntjére, horderejére és következményeire. Pótolni és megtéríteni kell velejáró költséget és fáradságot is, sőt a helyes tanúzást jutalmazni kell ép úgy, amint a helytelen tanúzást az egyéni önzés

kitörésének venni és annak megtagadásával, vagy az előle való elbújással is az egyéni önzés túltengésének következményeivel sújtani... A büntetégondolat eljuttatásával a tanúképesseget kell a fedhetlenség kifejezőjének megtenni és a tanúzásban érdemet szerzettet épen úgy kell kitüntetésben részesíteni, mint aki a közélet bármely más terén szerezte a bokros érdemet és érdemrendet...

És még egy: a mentőtanút épen úgy kell hivatalból keresni, mint a terhelő tanút... A mentőtanúért épen úgy a rendőrapparátusnak kell mozogni, mint a terhelőért, nem az ügyvédnek, nem a félnek, hanem az államügyésznek... Az ártatlanságból kell kiindulni, nem a bűnösségből. Előbb az ártatlanságot kell az államnak védeni és csak ha az nem sikerül, bizonyítani a bűnösséget ítélet előtt... Egyszerre népszerűsíteni fog detektívet és rendőrséget, ha detektív és rendőrség a vádlottért és nem csak a vádlóért lesznek. Nemcsak elővezető, de otthontartóztató detektívek is lesznek ...

A bíróság akkor kevesebbszer fog okozni helyrehozhatatlant, nemcsak testben, de becsületben és lélekben...

Nehezen válok meg az igazságügyi kormányzás óriás témájától. Az igazságügy tulajdonképpen közvetlen célja a kormányzásnak, mert közvetlen eszköze az egyéni jólétnek és közvetlen eszköze az egyéni jólétnek, mert közvetlen határtartója jogos önzésnek és túltengő önzésnek. Minden elhajlása ezért végzetes és minden tévedése levegő az önzéstúltengéseknek.

Fölötte vonzó volna tehát részleteiben kiépíteni az itt vágatva érintett elveket. De sajnos, ezúttal nem feladatomban ez, helyet kell tartanom fenn egy óriási kérdésnek, amely ma az igazságügy keretében kezeltetik, de nem tartozik oda, Államnak és kor-

mányzásnak egészen sajátos területe. Amint a közösség az.

A férfinak a nőhöz való viszonya ez a terület. Az ember által alkotott állameszmének a viszonya az embert alkotó természetéhez...

Ezért szentelem neki a következő fejezetet.

A HÁZASSÁG ESZMÉJÉNEK REVÍZIÓJA.

A repülőgép csodája óta nem merném kétségbevonni a költőgép csodáját sem. Amint titkokat felébresztett az ember a természetből, úgy felébreszthet további, még szunnyadó titkokat is. Hinni azonban még nem tudok költőgépben és addig meg kell állapítanom, hogy az ember világra jöttének egyetlen módja az apától, anyától való születés. A természet apa és anya útján teszi világra az embert. Meztelenül, tehetetlenül és jogtalanul, amint mondtam könyvem legелеjén, az állameszme áll oda és ad neki meztelensége és tehetetlensége ellensúlyozására oltalmat és jogokat. Még az apával és anyával szemben is. Még az apának és anyának sem engedi többé érinteni a világra jött új életet...

Maga az állameszme így tesz. Maga az állameszme minden újszülöttnak egyforma jogot ad. Az egyéni jólét állameszméjének — minden új élet emeli az összeség erejét — minden új élet tehát egyformán értékes. Hiszen épen az állameszme feladata az, hogy kiegyenlítse a velünk a földre adott különböző szervezeti egyenlőtlenséget...

A történeti állam azonban nem így tett. A történelmi állam talán erkölcsfegyelmi és bizonyosan családjogi okokból kétféle jogot adott az újszülötteknek. A törvényességet és a törvényteleniséget. Primitív volt a történelmi állam. Hiszen a jogfejlődés rómaiain klasszikus korában teremtett szabad embert és rabszolgákat emberekből, akik egyforma meztelenségben,

egyforma tehetetlenségben, egyforma jogtalanságban jöttek a világra. Miért ne teremtett volna tehát törvényességet és törvényteleniséget. Nem tudta jobban, így csinálta... Amint tévedt a közjólétes állam gondolatában, tévedt a közjólétes állam alsejtjének, a családnak a gondolatában. Elfelejtette, hogy a család is nem a családért, hanem az egyénért van, amint az állam is nem az államért, hanem az egyénért van.

A család gondolatához volt szüksége a születések törvényessége és törvényteleniségére. Mondhatott, amit akart az apa és anya lelkiismerete, a történelmi állani törvénye előtt törvényes volt, aki a családon belől született, ha nem is a családfőtől született és törvénytelen volt, aki a családon kívül született, ha százszor a családfőtől született is...

Hogy monstuózus gondolat volt, megmutatta a történelem. A tragédiák és erkölcstelenségek, vér, könny és bűn óceánját zúdította a világra és oda-juttatta holtomiglan és holtodiglan esküjével együtt a házasság intézményét, hogy bohózos tréfa lett ma a házasság holtomiglan és holtodiglan esküjéből... Könyvem előző fejezetének fejtegetéseire hivatkozva, azt lehetne mondani, hogy legjobban a házassági eskü mutatja, mit ér az eskü. Az oltár előtt, az egyház tanúságával bár, tett eskü...

A világ érezte ezt a monstuózitást és próbálkozott ellene nem az eltörlésével, hanem a szigorításával, a férfi abszolút uralmával egészen a háremig és a mormonig. Elfelejtette azonban akkor is, hogy a családba vagy családon kívül születés esetlege nem a férfi, de az asszony kezében van. Hiába minden in flagranti, asszonyölés joga, ezerszámra voltak és vannak családok, amelyekben kakukfűből van fonva az ősnemesi korona minden ága...

Azt mutatja ez, hogy a családnak, mint önálló intézménynek, a törvényes és törvénytelen születés

különbségéből nincs sok haszna. Ha az asszony úgy akarja, a herceg családjába beül a komornyik fia és ha az asszony úgy akarja, a herceg fia lesz a kuktacsalád tagja... Nem a családot, nem a vérséget, nem a tradíciót szolgálja a törvényesség és törvénytelenység, hanem ma, amidőn a családi privilégiumok is kihalóban vannak, csak a családi vagyont. Nem azt, hogy a családi vagyonban csak a házasfelektől származók osztozzanak, hanem csak azt, hogy a családfőnek a házasságon kívül született gyermekei a családi vagyonban ne osztozhassanak... Mert, nemde, az anyáéi osztozhatnak és ezer esetben osztoznak, osztoztak és osztozni fognak ...

Ezt jól meg kell jegyezni. Mutatja az egész törvénytelen és törvényesnek az értékét. Mutatja, hogy nem a törvényes és törvénytelen őrzi a családot, hanem csak az asszonyerény. A törvényes és törvénytelen születés megkülönböztetése tehát a családi vagyont is csak a férfi ellen védi, az asszony ellen nem. Az asszony úgy csempészhethet a családba osztozókat, ahogyan épen az egyéni jogos és túltengő önzése hozza magával...

Mert azzal tisztában kell lenni, hogy bármily nevet adjanak neki, az érzésvilágban a férfi és a nő viszonya is csak az egyéni önzés jogos és túltengő arányának viszonya. Ha az arány túltengő, épen úgy ellene van az egyéni jólétnek ebben, mint minden másban... A határa az egyéni jólétnek itt is az, mint minden másban, hogy egyik a másiknak a jogos önzését ne érintse a saját jogtalanú túltengett önzésével...

Az egyéni jólét államának tehát ezt kell garantálni a férfi és nő viszonyában is, mint minden másban. Azt kell garantálnia, úgy kell megalkotnia a jogi berendezését, hogy se a férfi, se a nő önzésének túltengése ne okozhasson kárt se a férfinak, se a

nőnek, se a harmadiknak, a gyermeknek, se a negyediknek, a többi társállampolgárnak, senkinek az egyéni jólétében...

A mai államok berendezése pedig épen nem hogy garantálja, de ennek az ellenkezőjét csinálja, A törvénytelen születés lebélyegzésével ő maga sért néha csak kettőt — gyermeket és anyát — de néha apát is az egyéni jólétében. Mert nemcsak a vagyonbiztonságra kell gondolni itten. Gondolni kell a becsület, a lelki és a munkabiztonságra. Gondolni kell arra, hogy mindezekre nemcsak az anyának és gyermeknek van, de joga van az apának is. És nemcsak az apának van joga, de joga van rá az anyának és gyermeknek is ...

Ám tudja ezeket mindenki és törlik is rajta a fejüket sokan és régen. Enyhítettek is ma már a törvénytelen születés következményein, de ma sem számoltak le a törvénytelen születés dolgával egészében ... Ma is ragaszkodnak ahhoz, hogy némely születésnél ott álljon a »törvénytelen« ...

Ha azonban megállapítottuk, hogy ellentétben áll az állameszmével, akkor az egyéni jólét államában le kell számolni vele egészében. Hogy hogyan... Egyszerűen el kell törölni a törvénytelen jelzőt a születések jelzéséből egészében... A családi vagyon örizetét és az osztozást benne rá kell hagyni a vagyon és öröklési jogra, de a családi vagyonok osztódása kedvéért nem szabad egyenlőtlenséget teremtő bélyeget nyomni honpolgárokra... Senki sem születik törvényesen, sem törvénytelenül, csak természetesen. Az élet kezdete és a vége az, ami egyedül egyenlő minden emberben. A közbeeső élet pedig az, ami nem egyenlő és amit kiegyenlíteni hivatott az állameszme. Perverz volna tehát, ha a kiegyenlítő állameszme pont abban az egyben, ami egyenlő az emberben, egyenlőtlenséget teremtene... Nem az állameszme gondolata ez,

hanem primitív emberek jobb híján gondolata, akik nem tudtak megbirkózni sem az állameszme, sem a család gondolatával...

Nézzünk mindezeknek a szemébe, az egyéni önzésnek motorercje által fűtött egyéni jólét nagy reflektorával...

Egy szabad férfi önzése megkívánhat egy szabad asszonyt és egy szabad asszony megkívánhat egy szabad férfit. Ez az egyéni önzés motorereje. Jogos önzés. Ameddig cselekvésben nem nyilvánul, senkinek se árt. Ha consensus támad köztük aziránt, hogy olyan érintkezésbe lépnek, amelyből harmadik ember származhat, ez a consensus is jogos önzés, ameddig nem sértik meg annak a harmadiknak az egyéni jólétét. Ha erre vigyáztak, mondjuk akként, hogy házasságot kötöttek — a dolog rendben volt. Ha azonban nem vigyáztak rá, az egyéni önzésük túltengő volt és akkor ezzel úgy kell elbánni az államnak, ahogy minden más egyéni önzéstúltengéssel elbánni szokott. Megállapítani rájuk nézve a felelősséget és az életbe lépett harmadik egyéni jólétének sérelmére nézve a helyrehozatal kötelezettségét. Szükség esetén megtenni a jövőre nézve való megakadályozás iránti lépéseket... Nemcsak nem szabad tehát az ilyen önző gondatlanság mellett született embert törvénytelennek stigmatizálni, hanem neki az államnak kell az összesség erejével odahatni, hogy róla mindenféle stigma távol tartassék. Nem azt kell várnia, hogy a gyermek az apa által elismertessék, hanem az államnak kell a bujkáló apát felkutatni és az elismertetést magához az apaság tényéhez kötni. Jogot biztosítani az apa nevéhez, ha ez a jog illeti meg a többi tőle születettet és az apa rangjához is, ha ez a rang megilleti az apa egyéb ivadékait... Sőt, jogot adni az apa vagyonához is, a többiek jogának mértékében. Érvényesíteni teljességében az apai felelősséget, úgy tekin-

teni, hogy az apa az anyával szemben a consensusuknak megfelelő más feltételek mellett, de a gyermekkel szemben a minden gyermekkel szemben fennálló feltételek mellett másik családot alapított... Ahogyan vannak férj és nő vagyonszövetségére és férj és nő vagyoni különállására alapított családok...

Hallom a szörnyűködés szavát. Mi lesz így a család szentségéből. Mi lesz így az etikából, mi lesz így tulajdonképpen az egynejűségéből...

Felelek rá, épen azért, mert én nagyon nagyra tartom a családot. Az etikát is. Az egynejűséget is.

Nos hát egy tisztább intézmény lesz a családból. Egy tisztább valóság lesz az etikából. És egynejűség lesz az egynejűségéből... Egy nagy hypokrizissal kevesebb lesz a világon.

Hogy hogyan... Mit értenek önök, tisztelt szörnyűködők, a család alatt... Egy lakást — munkásszobát, termes lakosztályt vagy palotát — ahol egy fedél alatt lakik egy emberpár és néhány ivadék. A férj kaszinózik vagy korcsmázik, az asszony a zsúrban keres feledést, vagy a komaasszonynál, a leány a strandon fekszik, a fiú a bárban táncol vagy mindezt felváltva csinálja mindegyik, tarkítva mozival, korzóval, kávéházzal... A férjnek metressze van, az asszonynak barátja, a leánynak barátai, a fiúnak barátnői... A férj a vagyont vagy keresményét költi, az asszony a leánya szépségét költi. A leány fiatal urak keresményét költi és a fiatal úr az adósságait költi. Vagy mindannyi az embertársai lerántott bőrét költi... Ha távol vannak egymástól, becsapják egymást, ha összejönnek, veszekednek... Mindent csinálnak, csak egyet nem értenek és nem szeretik egymást ...

Nem, tisztelt szörnyűködők, ez nem család... A család nem az együttélés, a család nem az együtt-szórakozás vagy együttveszekedés, a család a sze-

retet... Az sem család, akiket érdek, vagyon fűz egybe, név, vér, atyafiság — család csak az, akiket a közös áldozatkészség fűz egybe. A spontán áldozatkészség nem vagyoniakban, hanem az egyéni önzés dolgaiban. A spontán áldozatkészség nem csak addig, hogy ne érintse egymás egyéni jólétét, hanem addig, hogy egymás egyéni jóléte kedvéért feladni tudja a saját egyéni jólétének bizonyos részeit is...

És még ez sem elég egyoldalúan. Érnek is annyiszor kétoldalúnak, keresztül-kasul kölcsönösnek kell lenni, ahányan családtag akarnak lenni... A család tagjává nem a beleszületés avat, a család tagjává a család eszméjének való önkéntes alárendelkezés tesz. Eszme a család is, fogalom, nem természeti tény... Természeti tény csak a születés. A vadállat is maga körül tartja a kicsinyeit. És az ember is, ha felnőttek, szárnyrabocsátja az ivadékait. Hány ember él, aki apját, anyját nem ismeri, mint a farkas és hány ember élt, aki, mint a farkas, elmarta a konctól a fiait... Az államkormányzásnak tehát, amelynek, mint mondtam, psycholognak kell lenni, erre a szeretetre kell fektetni a család gondolatát... Az egyéni jólét szolgálatába csak úgy állíthatja be ezt az eszmét, ha a berendezésével nem öli ki belőle a szeretet önkéntes készségét. Ha kényszert vet bele, hypokrizist arat, nem szeretetet. Nem családot, csak egymáshoz kötött embereket. A kényszer kívülről a lélekre ható félelem. Addig tart, ameddig a kényszer elég erős és elég éber. A szeretet a lélekből fakadó és kifelé ható bátorság. Tart addig, amíg kívülről le nem rombolják.

Azt jelenti ez, hogy nem kívülről kell megkötni a szeretetet, hanem engedni kell a munkáját, ahogy az egyén tehetségei bírják. Nem minden egyén képességei bírják egyformán az egyéni jólétükből való áldozást. Nem minden jellem elég erős ahhoz, hogy

megbírnjon egy egész életre szóló fogadást. A két nemnek egymáshoz való vonzódását tehát nem szabad kizsákmányolni arra, hogy szerzetes vagy szerelmes felbuzdulásában egy egész életre lekösse magát, A családalapításban tehát uralkodónak kell hagyni a szerzetes vagy szerelmes consensus erejét, nem az egymáshoz láncolás coercitiv terhét. Az együttmaradás kívánságát, nem az eltávozás tilalmát...

Nem, tisztelt ellentmondásra készülők, nem a szabad szerelem ez. Az ellenkezője annak. A szerelem megregulázása ez. Megkívántatok egymást. Rendben van. De ha úgy kívántok élni, hogy abból harmadik eredhet, el kell mennetek, mint bármely más szerződésnél, a bírósághoz és ott jegyzőkönyvre adni a consensust. Mire kötelezitek magatokat egymással szemben és hogyan gondoskodtok az ő egyéni jólétének sérelme nélkül a harmadikról. Ha pedig nem adtatok le consensust és az érintkezésekből harmadik egyén születik, az állam úgy fog elbánni veletek, mint ahogyan az élet más vonatkozásaiban a túltengő önzést tanúsítottakkal elbánik. Panasz nélkül is firtatni fogja, sértettétek-e az egyéni jólétet. Egymással szemben és a harmadikkal és a többiekkel szemben. Ki fogja mondani a felelősségeket, a lehető reparációra kötelez egész a kényszermunkáig és megteszi a jövő biztosítására vonatkozó lépéseit egész az eltávolításig.

Mert fog mindez egymásba, mint két fogaskerék. sak ragaszkodni kell a születés természetességéhez, az állani jogosztó feladatához és az egyéni jólét gondolatához és minden egyszerűen magától lebonyolódik. Ha nincs más, csak természetes születés, akkor minden — minden — születésnél be kell jelenteni az apát is. És minden születésnél be kell követelni a consensust is. Ha megvan, bázisa lesz az újszülött földi ellátásának; ha nincs meg, megalkotja számára utólag az állam.

Tessék elgondolni ennek a következményeit. Nincsen több törvénytelen ember. Törvényes sincs. Csak természetes van. Amint másféle nincs is a természetben. Elmúlik ezzel az a rettenetes bélyeg, amelynek a nyomait ma is holtig viseli az egyik ember, míg a másik, aki talán még bűnösebb viszonynak a szülötte, nagy nevet, vagyont, pozíciót bitorol a földi jogok szerint... De eltűnik ezzel a társadalomból az elcsábított leány rettenetes martyr-alakja is. A férfinak nem lesz oka, hogy elhagyja az elcsábított leányt, ha tudni fogja azt, hogy felkeresik és bevasalják rajta tettének összes konzekvenciáit. Mielőtt a csábításhoz fog, tisztába fog jönni magával, vajjon a nőért, akit megkívánt, elmegy-e és milyen áldozatig, ha tudja azt, hogy ezt az elhatározást jegyzőkönyvbe foglalják és végrehajtják rajta. És a leány is meg fogja gondolni, odaadja-e magát a férfinak, aki nem megy érte jelentős, a vágyainak megfelelő áldozatig. Ha pedig egyikük sem gondolta meg, meggondolta helyettük az állam. Előre lefektette a törvénykönyvbe, hogy minden, a világra jött embert a gyermek joga egyformán illet meg. Név, rang, vagyon, az apa neve, rangja és vagyona szerint is... Megadja a gyermeknek mind ezt, ha a szülők a consensusukat jegyzőkönyvbe nem vétetik is.

És a szülőknek nem lesz oka ekkor nem vétetni jegyzőkönyvbe a consensus!-. Az önzés motorereje erősen dolgozik a szerelmekben és a szerelmek mellett is. Ha ma és mindig a csábításban benne volt a házasság reményének valami formája, akkor, midőn ez a remény mint törvényes lehetőség kínálkozik, nem lesz bolond leány, aki elszalassza. Aki megelégedjék azzal, hogy majd ellátják jól a netáni gyermekét, őt magát azonban eltaszítják. Kevesebb lesz a magzat-elhajtás és csecsemőgyilkosság, de több lesz a leány, aki magamagának is kiköti a kikötendőit... A hely-

zet eddig az volt, nem szabad csak törvényesen szeretni, de a törvénytelen szeretés következményeit nem kell viselni. A helyzetnek ezután annak kell lenni: nem is lehet máskép, mint törvényesen szeretni, de viselni is kell a törvényes szeretés konzekvenciáit... Ez a beállítás kétségtelenül le fogja rontani a szeretés regényességét, de hiszen a szeretés regényessége volt az épen, ami megkavarta az emberek számítóképességét. Valamikor regényes alakok voltak az országutak raubritterei. Ma eltűntek. A ma tudja, hogy egyszerű útonállók voltak. A jövőnek ép így tudnia kell, hogy a szerelem imibritterei is egyszerű önzői a mások egyéni jólétének. Neutralizálni kell konzekvenciákban az önzésüket és akkor ők is eltűnnek.

Ám még csak eggyel kell számolni itt. A szerelemnek a gyermektelenségre való törekvésével. Azt fogják mondani, hogy nem a szerelemről fognak letenni az emberek, hanem mindent tenni fognak, hogy ne legyen gyermekük. Azt felelem erre, hogy nem fognak letenni egyikről sem. Legalább ezen az okon nem. Sőt. A lányoknak nem lesz többé oka materiális szempontok miatt óvakodni a gyermektől. A fizikális okok fennmaradnak rá, ahogy eddig voltak, a pénzügyi okok azonban megszűnnek. És egy új erős ok fog kidomborodni. Az, hogy a gyermekekben végre is maradandó szálát fog látni az asszony önmaga és a férfi közt... És hogy úgy mondjam, nem ő fogja többé viselni egymagában ezért a szálért az egész — fizikai, pénzügyi és morális — rizikót...

... Minthogy nem a múltat írom, hanem a jövő feladatait, fejtegetéseimnek ezen a pontján, miután elmondtam azt, hogy meg kell szüntetni az államnak a törvényes és törvénytelen születés megkülönböztetését, rá kell térnem arra, hogy mi egyéb reformintézkedést involvál ez. Itt jön az etika. Az etika a férfi és nő viszonyában ma az, hogy a nőnek oda-

adása házasság útján történjék. A szerződés és szentség egy mixtumát termelte ki a történelmi állam és azt nevezte el házasságnak. Erénnyé tette, hogy az asszony csak fényes és nyilvános tanúságtétel után adja magát a férfinak, egész életre egy egész élet ellen. Erénnyé tette tehát, hogy egy asszony csak egy férfié legyen... Talán azt is célozta ezzel, hogy egy férfi is csak egy asszonyé legyen. Meglehet. Elérni azonban el nem érte egyiket sem. Azt sem érte el, amit feltétlenül célzott: a biztos bástyájú családot. Pedig erre igen nagy szüksége volt, hiszen erre alapította a vagyoni és társadalmi rendet...

Már ősrégen, Menelaus korában, kijátszották a házasság és család intézményét. Az erény glóriája sem fogott eléggé, a helyzet a rokokó contre dance-házasságáig és a rémuralom szabad szerelméig fajzott, dacára szentségnek, szerződésnek, erénynek és in flagranti-törvényeknek. A házasság szentséges intézménye olyan kvalitásokat igényelt, amelyek nem voltak megadva csak egészen fenkölt és egészen szürke lelkeknek. A történelmi állam számolni akart ezzel. Feladva a házasságnak abszolút szentség-jellegét, könnyítette az elváláson, behozta a polgári házasságot. Mindenféleképpen szemet hunyt — csak egyet nem tett meg, nem törülte el a holtomiglan-holtodiglant. Polgári vagy egyházi anyakönyvvezető előtt, hivatali asztalnál vagy oltár előtt, vagy olykor csak a sekrestyében ma is élethossziglanra esküsznek az emberek. Harminc, negyven, ötven esztendőre. Félévszázadra előre. Előre, bele a jövőndőbe, amelyet nem ismernek.

Egy örületesen merész fogadás ez. Fiatalos fantázia kell hozzá, amely elfogadja és öreg tapasztalat kell hozzá, amely a nehézségét felfogja. Nem fél-század, egy évtized alatt ritkán ugyanazok már az emberek, akik egymásnak hűséget fogadtak. Sem külsőben, sem ideálokban, sem felfogásban, sem világ-

nézetben, sem egyéni tulajdonságokban nem azok. Elváltak. És ha egymás oldalán változtak is el, a változásra egyszer csak ráébrednek... Akkor pedig jaj valakinek. A férjnek vagy a feleségnek, vagy a házassági hűségnek. Rendesen mindháromnak. És negyedikül az egyéni jólétnek...

Ez pedig a becsapások egy kaotikus keresztül-kasul hálózatát csinálja a házasságból. Mindenki becsapódik vele. A szentség, amelyet kijátszanak, a fogadalom, amelyet be nem tartanak, a felek, akiknek boldogság néven ígértek egyéni jólétet, legjobban pedig az állam, amely successióért csinálta az egészet és csempészetet kap successio helyett...

Az istenért, hát minek fenntartani ennek az üres Ígéretnek a hypokrizisét. Ha kevés az olyan ember, aki helyt tud állni az egyéni jóléte, a jogos önzése áldozásával az esküjéért, ha a többség, a sokaság egyéni jóléte úgy hozza, hogy inkább esküt szegjen, de kielégítse a természet ösztönét, akkor minek elfogadni tőle azt az esküt, amely semmit sem ér, minek kitenni becsapatásnak szentséget, asszonyt, férfit, államot, mindenkit, akkor csak egy logikus, nem a szabad szerelem és nem az örökre házasság, hanem a szabad consensus mindenkinek az egyéni tehetségei szerint. Ha a tehetségei úgy hozzák, lekötheti magát élethossziglan, oltár és anyakönyv előtt... de ha úgy egyeznek meg, lekötheti magát a gyermekek felneveléséig, a gyermek születéséig, vagy bármely más, a dolog lényegével logikus nexusban levő más határidőig, hiszen a lekötés a gyermekre, nem a családra, nem csak az együttélésre és egymás bírására vonatkozik...

Felületes gondolkodók azt fogják mondani, hogy ez tulajdonképpen a soknejűség és a sokférjűség együttesen ... Hát nem lesz igazuk. Ez az igazi egy férfi és egy asszony. A sokférjűség és soknejűség a sok férfi vagy sok asszony egyidőben. A consensus szerinti

házasságnál éppen olyan kötelező a házastárs iránt való hűség, mint minden más szerződésteljesítésnél. Az állam itt módot ad rá, hogy mindenki csak arra vállalkozzék, amire képességet érez. Ha nem teljesíti, amit vállalt, a túltengő önzők elbánása alá kerül. A kényszermunkáig és a deportációig... És arra is módot ad az állam, hogy mindenki olyan feltételt kérjen magáért, amilyen értéket tulajdonít magának. Ha úgy érzi, hogy megérdemli az odaadása az egész életre szóló kötetst, keressen partnert, aki az egész életét sem sajnálja tőle... Ha meg úgy érzi, hogy boldogabb lesz, ha az elhatározását idő múltán revidéálhatja, fogadjon el olyat, akiben hasonló consen susra talál...

Szükséges, hogy az előlmondottak után itt a családra még kitérjek...

Mondottam: a család cohaesiós ereje, a család jelentősége nem az együttlakás, hanem a szeretet. A család, ha kevesbedik tagok számában, szeretetben csak nyer, ha eltávoznak az együttlakásból azok a tagok, akikben a szeretet hiányzik. Se az apa parancsoló, se az anya becéző keze nem ér semmit — fantom, nonentitás, — ha a vezetője nem szeretet, de másfele húzódás... Nincs annak nevelő hatása, csak rontó hatása van. Hány ifjú lelket megmételezett az apa nap-nap melletti brutalitása, az anya képmutatása... Miért ne távozzék a, ha nem ártó, hát fölösleges elem, a kötelességei nem szűnnek meg. Amit vállalt, azért helyt kell állnia a saját egyéni jólétével...

Mindez így elmondva, valami rettenetes, ha nem felforgatásnak, hát újításnak látszik. Pedig nem az. Még csak kitalálás sem. Csak ficamítás helyett egyenes levonása a konzekvenciáknak. Nem is példátlan. Ott vannak az egészen vagy félig elárvult családok. Az özvegysegék és elválások. És ott vannak a kétfelé

háztartások és közös háztartások. Mindezek mint balszerencse, könnyelműség, világmegvetés, vagy erkölcsfitymálás eredményei... Hiányzik a családfő vagy családaya és mégis, ha szeretet van köztük — a túltengő önzés teljes hiánya — meleg, összetartó családot alkotnak és derék, edzett jellemű utódokat adnak a világnak... Hova-tovább több alakot látok a világban, akik veszekedő házastársak voltak és most udvarias pajtások, amióta elváltak. A bizonyítéka ez annak, hogy a felvilágosodó ember számolni tudott azzal az előítélettel, hogy férfias dolog haragudni arra az asszonyra, aki ráunt. Vagy nőies kötelesség siratni azt a férfit, aki az ő bájait többé nem kívánja...

Az emberek nem fognak úgy keringeni többé a házasság körül, ha nem lesznek örök láncsal odakötte a karóhoz. A férfiak nem fognak úgy félni tőle és az asszonyok nem fognak úgy kapni utána, ha látni fogják, hogy a férfiak már nem húzódnak tőle... Ha könnyen lehet férjhez menni, jobban megválasztják, kihez menjenek férjhez és ha vakot vetett a kocka, lebonyolítják a kötelezettséget és újabb lendülettel perdítik jobb szerencsére a kockát. A csábított leány martyr-típusa után el fog tűnni a rabszolगतartó férj és a meg nem értett asszony drámai típusa is a múltba...

Minderre azt fogják mondani talán, hogy a házasság nivója azóta csökkent, amióta a világ rálépett a polgári házasság útjára. Én nem fogok rámutatni ellenükben arra, hogy már az ókorban seprűztek és nyaktilóztak házasságtörőket, amikor pedig még komolyan vették a szentséget és a házasságot komoly szentségnek is hitték, arra sem fogok rámutatni, hogy a férfi és nő vonzódása természeti elemi erő, amelyet le lehet vezetni ügyes árkolással, mint a záport, de nem lehet visszatartani felhő-otthonában szentséggel sem, épen úgy, mint nem lehet a záport. Én rájuk

fogom hagyni, igen, a házasság nívója süllyedt a polgári házasság óta... de csak továbbcsüllyedt és nem óta, hanem a polgári házasság dacára süllyedt. Mert nem az volt a baj benne, hogy ki előtt kötötték a házasságot, a baj az volt, hogy az, amit kötöttek, csak kivételes emberek számára való és a tömeg számára emberfölötti volt. A jövendőnek egyszersmindenkorra való elesküvése olyan dolog, amelyet csak egészen kihiggadt emberek és azok is csak akkor engedhetnek meg maguknak, ha biztosítva van, hogy sem a másik fél, sem a világ nem változik el körülöttük és ha számoltak azzal is, hogy ha a világ és a másik fél elváltozik, ők elég erősek lesznek áldozatul dobni az egyéni jólétüket...

Vannak ilyenek is. Voltak is mindig. Amint voltak anachoréták, pusztai remeték és oszlopszentek. De amint a pusztai remeték és oszlopszentek mindinkább fogytak, fogynak ma is mindinkább a házassági kivételek. Szükség van pedig rájuk. A polgári házasság reformátorai jól tették, hogy nem törölték el az egyházi és örökházasságot. Az embereknek mindenben, ebben is kellene fényesen világító példák, hogy ekkora önfegyelem is lehetséges. Azt azonban nem jól tették a polgári házasság reformerei, hogy a polgári házasság mellett a nem örökre szóló házasságot is be nem hozták. Talán nem teheték. Talán nem engedte a fokozatosság. Hány elkeseredett lélek élt azonban közben a világon és hány ment kora felfogása szerint rossz útra a fokozatosság kedvéért. A rossz útra térés megakadályozásának egyik legnagyobb titka az, megkönnyíteni az embereknek azt, hogy jók legyenek...

Azután még kettőt...

Az egyik az, hogy az általam fejtegetett consensus szerinti házasság nem egy a házasság felbonthatóságának elvével. Nem is lehet pótolni elválások enge-

délyezésével. Az elválás mindig rombolás. Rossz paedagógia. Eső után való köpönyeg. Megvárja a bajokat, azután vág bele a csomóba. Erőszakosan.

A consensus szerint való házasságnál mindez nincs. Minden arra rendezkedik be előre, hogy a két ember majdan, bizonyos idő múltán, szétválik. Nem kell semmit lerombolni, mert az egész kimúlik automaticæ. A bajok talán épen azért nem következnek be, mert tudják a felek, hogy a helyzetük nem kilátástalan, sőt véget ér magától is. És ha bajok nem következnek be, ha a consenseált felek összeszoktak vagy in melius változtak, az utolsó órában is együtt maradhatnak. Működésbe léphet a szeretet, sőt a felismert közös érdek is. Szétmehetnek, de nem muszáj szétmenniök. A lelkük jóléti parancsát követhetik ...

A másik pedig az, hogy ez a házassági lehetőség nem a könnyelmű házassodást fogja előmozdítani, hanem ösztökélni fogja a az embereket — talán épen az asszonyokat elsősorban, — hogy a magasabb nívójú házasságot ambicionálják. Erről a jogos egyéni önzés gondoskodik. Valamire való leány meg fogja kívánni, hogy az odaadását ne a csekélyebb házassági tarifával honorálják. Az esetek túlnyomó részében tehát ezentúl is arra fog keresni consensust, hogy akit választ, vagy aki választja őt, a házassági tarifa magas fokára vállalkozzék. Ám ha ennek személyi vagy tárgyi akadályai lesznek, nem lesz szükség rögtön a régi szenvedésekre, mód lesz rá, hogy a vágyak, ha csak vágyak, de kölcsönösek, tragédiák nélkül kifuthassák magukat. Megszűnnek a meszalliánsszos nyomorúságok. Meszalliánsszok csak akkor maradnak fenn, ha boldogságnak tényleg beváltak. Ha megjegyzem, hogy természetesen nemcsak a társadalmi, hanem elsősorban a lelkületi meszalliánsszokra gondolok itt, akkor azt hiszem, eléggé megmutattam, hogy a consensus szerinti házasság valóságos biztonsági sze-

lepe lesz a házassági feszerőknek és rátérhetek arra, hogy a könnyelmű házasodásnak meg épen az ellenkezője lesz ez. A könnyelmű házasodás könnyelműsége ma épen abban áll, hogy vagy anyagi eszközök nélkül vállaltatnak örök időre szóló anyagi családfenntartási költségek, vagy lelki kiforrottság nélkül vállaltainak örök időre szóló lelki — hűségi — kötelezettségek ... Nos, nem lesz lehetőség erre egyikre sem. A konsensus kijelentése alkalmával a bíró előtt tisztáztatnak a vállalni kívánt és vállalni bírt terhek. Egy nő bírhatásáért vagy egy férfi bírhatásáért nem kell többé odaígérni az egész életét. Eltűnnek tehát a hozománycsalódások és a házassági szédelgések is. Mindenkinek tiszt a szabatosan be kell állítani, mit vesz és mit ad... A leszármazókról pedig fel-tétlenül történik gondoskodás...

Erről azonban már fentebb volt szó. Itt elérkeztem az utolsó szemponthoz, amelyet talán nagyon előtérbe hoznak sokan. A nő leányságának a szempontja ez. Azt fogják mondani, hogy a nő a leányságáért eddig egész életre szóló ígéretet kapott. Most egy pár évet kap majd érte, esetleg csak pár hónapot. A leányság letaksálásával fognak tehát megvádolni. Ha az első, akihez férjhez ment, nem honorálja kellőleg, másodszor már nem vihet a szerződésbe a nő második lányágot...

Nos ugy-e, ezt eddig sem tehetette. Az özvegy, az elvált, az elbukott, Mégis akármelyik férjhez ment. Talán jobban, mint először... Ugyanezt ezután is teheti, azzal a különbséggel, hogy csak özvegy lesz és elvált, elbukott nem. Erre azonban, azt hiszem, nem is helyez súlyt senkisésem...

Aki pedig a lányágát viszi a szerződésbe, módjában van kikötni érte a legmagasabb feltételeket. Ha van, aki consensual vele akár az egész életre szólót, a- polgárilag és egyházilag kötöttet, A változás

reá nézve tehát csak az, hogy ha ilyen consensusra nem akad és kedve van hozzá, kisebb feltételekkel is elérheti, hogy ne kelljen aggszűzként tölteni el az életét... Arról lehet szó így, hogy majd a lányok adják oda könnyebben a lányságot. Hogy ők nem fogják majd elég magasra taksálni a lányságot. Hogy egy-két esztendőért odavetik. Férjhez mennek, csak hogy férjhez mentek legyenek ... A többi majd elválik ...

Nos, hát valljuk meg, hogy ma sem tesznek más-ként. Valljuk meg, hogy a lányságból a férfiak csinálnak nagyobb esetet, mint a lányok... A lányok, ha őrzik, a férfiakért őrzik és ha odavetik, a férfiakért vetik oda. Őrizni fogják a jövőben is, ha olyan férfi az ideáljuk, aki esetet csinál a lányságból és nem fogják őrizni, ha elfogadnak olyan férfit, is, aki nem csinál nagy esetet belőle. Lesz módjukban így tenni vagy úgy. Válogathatnak a házassági consensus alternatívái közt. Lesz házasság egész életre, szentségekkel. Egész életre szentségek nélkül. És lesz nem az egész életre, az első gyermekig... a gyermekek felnőttéig, mit tudom, öt évre, tíz évre, ezüst lakodalomig... De mind házasság lesz, nem concubinatus, még akkor is, ha titkon csinálták. Mihelyt gyermek született, az állam védelmezi a consensust és a gyermek teljes jogú ember lesz, nem olyan, akinek címerén keresztül genealogiai pólyát fektetnek... És teljes jogú asszony lesz az asszony is, nem bukott leány. Meg fogják illetni mindazok a jogok, amelyek az asszonyt, az egyéni jólét feltételeinek alapján, consensus esetén megilletik...

Nem fogja tehát fenyegetni a lányságot sem semmi veszély. Az egész reformnak a vezető eszméje az, hogy nem az átlagtehetségeknek megfelelően élő embert kell megbényekezni azért, mert átlagtehetségeivel nem tud magas szférák törvényei szerint cselekedni, hanem az átlagszférákon felül emelkedett embert kell

kivételnek kezelni. Adjon az állam, ha propagálni akarja, mit bánom én, fokozatos ordót azoknak a pároknak, akik örök együttlétre esküdtek és közös megelégedésre kibírták együtt az ezüst-, arany- és gyémántjubilémiokat. Ez rendben lesz. Buzdító lesz. De ne tegyék lehetetlennek kisebb ambíciójúaknak, hogy kisebb feltételekkel megelégedjenek és főleg ne bélyegezzék meg azokat, akik a természettől kapott ólomszárnyaikkal magas szférákba nem emelkedhettek. Ne csináljanak mesterséges különbséget ott, ahol a természet maga egyenlőséget teremtett.

Ez a reform különben megoldása a titkos kéjelgések és nyilvános házaknak is. Ezeket a férfiaknak az a privilégiuma tartja fenn, hogy a férfi nem tart szüzességet és az a félelme, hogy elveszti az élete szabadságát, ha házasságot köt. Erre nem lesz szüksége tovább. Egyikre sem. Házasságot köthet könnyű feltételek mellett és megtarthatja a szabadságát jobban, mert állami garancia mellett, mint a mai hosszúságú és bonyolult liaisonok tapadó bilincsei közt... Eltűnhetik tehát a jövőben a leánykereskedők és kerítők csúf hada is. A férfi és nő viszonyából kireked az eddigi vagy-vagy álláspont. Vagy gyalázat, vagy egész életre szóló lekötés, amely magával hozta hosszú századoknak azt a millió szerelmi bűvócskáját, amely néha kecses, néha brutális játék gyanánt folyt etika és erkölcs tilalmai között és tulajdonképpen mindig vonzó savat és borsot adott az egész dekontumhoz.

Világos, nemde, hogy betetőzésül mindez a tanrendszer kiegészítését igényli. Az életre való iskolázást a sok elméleti tudomány helyett. Megint azt a sokszor hangoztatott rátanítását fiúknak és lányoknak, hogy a nemek érintkezéséből micsoda jogok és micsoda köteleességek származnak. Nem a nemi felvilágosítás szükséges tehát, hanem a nemi felvilá-

gosodás után a rendszeres előadása házasságjognak, gyermekjognak, örökösödési jognak. Az emberi együttélés jogrendszerét nem szabad többé úgy kezelni, mintha augurok titka volna, hozzá kell juttatni az ismeretéhez mindenkit. Elemi tudomány legyen, nem egyetemi aulák privilégiuma. Az a fej, amely meg tudja érteni az algebrát, fizikát és trigonometriát, meg fogja érteni azt is, hogy az állam biztosít jogokat és az állani által biztosított jogok micsoda kötelességekkel járnak ...

A KÜLÜGY REVÍZIÓJA.

Ha a külügyekről van szó, bíborpalástos, zöld pálmافرakkos és selyemharisnyás, redingotos és talán monoklis alakok jelennek meg a képzelet előtt. A Richelieu-k, a Kaunitzok, a Talleyrandok és a Metternich ek. A Cavour-ok, a Bismarckok, a gróf Andrássy Gyulák. Az Izvolszkij-k, az Edward Grey-k, a Briandok és a Ühamberlainok... Régi és új figurái a történelemnek, erőszakos vagy finomfortélyú emberek, akik mind hallgatólag szfinxarccal vagy finom mosolyú álarccal járnak-kelnek.

Az egyenesség, az őszinteség fogalmi azonban ritkán jelennek meg ilyenkor. A diplomácia neve valami kultusszá emelt csalafintaság fogalmává vált és a finom diplomatamosoly röpigéje a hátsó gondolat irodalmi világjelzőjévé vált. Aki valami nagy huncutságot mond, azt finom diplomatamosollyal mondja.

Ennek ellenére az államok ma is tartanak diplomatákat, küldenek egymáshoz miniszter residenseket és váltanak egymással diplomáciai jegyzékeket. Az egyszerű kémet, aki lerajzol valami erősséget, egyszerűen falnak is állítják és főbedurrantják, az állami gyengeségeknek ezeket a nagy, hivatásos megfigyelőit azonban ünnepélyesen fogadják, becsben tartják és ami a legrosszabb, hisznek is a finom mosolyuknak.

Hát nem tudják azok az urak, hogy ezek az urak titkos jelentéseket tesznek... Hogy a titkos jelentések a főlénykicsikarás egyetlen témáját szolgálják ... Hogy a főlénykicsikarásnak eszköze nem az egymást segítés, hanem az egymást rontás...

Percig sem kételkedem, hogy tudják, de örökre csodálkozom, hogy túrik. Úristen, rettenetes kár ez a sok fáradság. A felismert hypokrizis már nem hypokrizis, csak paprika-jancsiság. Abból a körmönfont köntörfalazásból, amit külügyi tényezők a nyilvánosságának elmondani megszoktak, még a naivak se hisznek semmit. A ravaszok meg épen nem. A ravaszok azonban a naivak ellen fordítják. A börzék kihasználják ... Valóban, ha jól meggondolja az ember, az egész diplomáciai tevékenységnek ma alig van más eredménye, mint árfolyamokban való jó és rossz idő csinálás. Hausse- és baisse-tenyésztés. Coniunkturázás. Spekuláció...

Erős szavakat használtam. Azt fogják mondani, hogy ez így van világ teremtése óta. Ezt mindenki tudja. Ez nemzetközi konvenció... Ez épen olyan, mintha a katonát gyilkosnak mondanám...

Ám ma leszerelésről, világbékéről van szó. Arról, hogy embert ölni katonailag se kellessen. Ma tehát nem lehet megnyugodni abban, ami a világ teremtése óta úgy van, hanem mindent meg kell keresni, amit a világ teremtése óta félreformált az ember.

És helyre kell formálni mindent, amit félreformált az ember. Amint az önzés lesiklatta gyönyörű piedestáljáról az Állam fogalmát, lesiklatta vele az Állam fogalom minden funkcióját is. És amint ennek a munkának az első kötetében az egyéni jólét hatalmas szintjére vittük vissza az Állameszmét, hozzá kell emelnünk az Állameszmének azt a funkcióját is, amit külügynek nevezünk... Ha az Állameszmének ezernyi ezer célján át egyetlen célja az egyéni jólét, az Állameszme külügyi funkciójának sem lehet az egyéni jólétnél egyéb célja. Nos és tovább. Ha a négy évig folyt fegyveres gazdasági háború és a tíz éve folyó fegyvertelen gazdasági háború vérfagyasztóan és életzsibbasztóan megmutatta, hogy a külügyek funkciója

nem felelt meg az egyéni jólétnek, akkor új elveit kell statuálni a külügyek vitelének... Nem úgy, amint volt a világ teremtése óta, hanem amint a világ teremtése óta lennie kellett volna...

Hagyjuk el tehát a diplomatomosolyos történelmi figurákat és vegyük szemügyre az egyéni jólétre irányzott souverain Államot.

A souverain állam mellett más souverain államok élnek. Távoliak és szomszédok. Megannyi souverain akarat egymás mellett. A kérdés az, találkoznak-e a békés, egymással kijöhetés — a világbéke — gondolatában ezek az akaratok. Találkoznak-e benne feltétlenül — ez a világbéke — vagy találkoznak-e bizonyos feltételek mellett. Ha csak feltételek mellett találkoznak, a világbéke, souverain akaratokról lévén szó, ezeknek a feltételeknek a teljesítésétől függ... Azok teljesítésével azonban szintén megvan a világbéke.

Az állameszme egyetlen végső céljából, az egyéni jólét megteremtésének feladatából következik, hogy sohasem találkozhatnak feltétlenül. Ha semmi más feltétel nincs, egy lényegbeli feltételnek mindig kell lenni. Annak a feltételnek, hogy egyik souverain állami magatartása a másik souverain államösszesség egyseinek egyéni jólétét ne sértse. Ennek a feltételnek megkövetelésétől nem mentheti fel magát egyetlen souverain állam sem. Egy csapásra lesüllyedt az állami-nívóról, ha ezt szem elől téveszti.

Azt kell tehát megállapítani, hogy a souverain akaratok egymással kijöhetése — a világbéke — mindig feltételektől függ és ezek a feltételek pedig nem egyes cselekedetek, hanem a souverain államok egész magatartása, cselekedeteinek egész összessége...

Óriási perspektívát visz ez a megállapítás a külügyek dolgába. Külügy lesz így a souverainoknak egész egymásközt való élete. Külügy lesz így az egyes souverainok legbelsőbb ügye. Egészen az indula-

tokig, amelyek az államösszesség egyeseinek lelkében dolgoznak. Sőt a legbelsőbb ügyek lesznek a legkül-
 ügyebbek. Nem mindegy Mandsuriának, hogy China
 lelkülete a saját területét szűknek találja, És nem
 mindegy Franciaországnak vagy Németországnak, hogy
 a másik szemet vet Elzász-Lotharingiára... Törvé-
 vények épúgy, mint politikai elhatározások, háborús
 gondolat és békegondolat is, hódítás és szerződés egy-
 formán a lelkületben fakadnak, egy irigy, kapzsi, rossz-
 májú nép tehát mindig nehéz külügyi fenyegetés a
 szomszédnak. Az, amit német militarizmusnak mondtak,
 épen úgy külügyi fájdalma volt az angolnak, mint
 az, hogy a német ipar világgörútra indult. Nekünk
 a szerb izgágaság épen olyan külügyi átkunk volt,
 mint valamikor Mahometek és Szolimánok idején a
 félholdas fanatizmus. Az orosz bolsevizmus pedig a
 legkifejlettebb külügyi történelmi lidérce az egész
 Európa álmának. Amint Japán nehéz álma Ameriká-
 nak és amint Trianon súlyos külügyi vaksága az
 egész világnak ...

Amidőn tehát diplomáciák désinteresement-t jelen-
 tenek be, ez nem érdekeletlenséget, hanem vagy tehe-
 tetlenséget vagy spekulációt jelent. Egyetlen állani sem
 érdekeletlen abban, ami a másokban történik. Sem a
 térfoglalásokban, sem a gazdasági válságokban, sem
 a... főleg nem a kultúrában. Nem, nem mindegy az
 sem angolnak, sem olasznak, sem franciának és a
 Yankeenek sem, ha Közép-Európában nagy gazdasági
 egységeket sivár nyomorterületekké szaggattak, amint
 nem mindegy az sem, ha nemzetközileg etikátlan népek
 kezére játszottak kifejlett, előretörő kultúrákat...

Olyan nagy reformkötelességek származnak ebből,
 hogy meg kell itt állni egy percre. Számolni kell itt
 azzal a kifogással, hogy ez az eszmemenet a kül-
 ügyi mindenbe avatkozás rendszerére vezet, Ha az
 államélet. minden funkciója külügy, akkor az államok-

nak egymás minden funkciójába bele kell avatkoznia, legalább is bele kell avatkoznia akkor, ha valamelyik állam eltér a közösen megállapított standard-iránytól, de esetleg bele fog avatkozni akkor is, ha egyébtől nem is tért el az az állam, mint ennek az egyiknek a gusztusától....

Hát beszéljünk erről a kifogásról.

Állapítsuk meg, hogy ez a mindenbe avatkozás ma is megvan, mihelyt valahol az avatkozásra való hajlam megvan. A nagyhatalmak egy percig sem haboztak beleszólni akár a kishatalmak, akár egymás dolgába, ha az érdekük úgy hozta. Azt jelentették ki act inimicálnak, amit nekik tetszett és mindazt act inimicálnak jelentették ki, ami nekik nem tetszett. Sehol semmi kódexben nem volt megírva a listája azoknak az actióknak, amelyeket egy hatalom barátságatlanoknak tekinthet vagy épen háborús oknak minősíthet és azoknak sem, amelyeket nem tekinthet semmiképp sem barátságatlannak, sem háborús oknak, mert egyszerűen belső dolga annak a másik államnak. Még annak sem volt kódexe, mik tekinthetők és tekintendők feltétlenül belső dolgoknak... A hatalmak, ha akarták, avatkozhattak belső és külső, kicsiny és nagy dolgokba, ahogy az aesopusi farkas és bárány meséje hozta. Furcsa dolgok történtek ezen a téren a világháborúban. A szerbek egyszerűen lepuskázták a monarchia trónörökös főhercegét, ez, ha a monarchiának nem adhattak elégtételt — pedig micsoda elégtételt adhattak itten — csak elég lehetett belügyi és külügyi háborús oknak. A megfenyítés itt egy intermonarchiális érdek lett volna ...

És mégis... egy monarchia volt az első, amely a szerbek pártját fogta. Beleavatkozott, háborús nyomtatékkal, két különálló hatalom conflictusába nem a sértett, a sértő javára. Beleavatkozott, mielőtt neki magának bárminő concret érdeke sértve lett volna.

Beleavatkozott, mielőtt az osztrák-magyar monarchia akár területi, akár gazdasági foglалás szándékát mutatta volna. Egyszerűen a királymerényletek elkövetőjét pártolta, ama merényleteket, amelyeknek nem elkövetéséért, a gyanújáért otthon ezreket temetett a szibériai hősivatagba.

Hogy szövetség vagy protectori politika kötelezte erre... hiszen akkor ez a szövetség vagy protektorátus volt a legnagyobb merénylet Európa békéje ellen. Akkor ezt a szövetséget megtorolni lett volna nem intermonarchiális, de interstatuális érdek. Válgjon mit szólt volna Nagybritannia hozzá, ha a walesi herceg legyilkolását fedezte volna ilyen szövetség...

És azután... A belgák semlegességét védte Anglia, hogy II. Vilmosnak hadat izenhessen. Amerika meg azon a címen szólt a háborúba, hogy az angol-német tengeralattjáró háború vét az amerikai kereskedőhajózás ellen. De nem a hadizenő angolt bántotta, hanem a védekező németiség ellen támadt ezen a címen. Nem azt mondta, hagyjátok abba mindaketten... Azt mondta: te hagyd abba, mert a másik nekem üzletfelem...

Nos, nem döntetek nyitott ajtót... Tudják a hatalmak és mindenki tudja, hogy a háborúra és más beavatkozásra nem ok kellett eddig sem, hanem kedv... Visszatérek a mindenbe-avatkozásos kifogáshoz és megállapítom azt, hogy óriási különbség van beavatkozás és beavatkozás közt... Ha az aesopusi farkas és bárány meséjében nem maga a farkas avatkozott volna a felzavart víz ügyébe, hanem valami pártatlan oroszán, valószínűleg nem a farkas csillapította volna az éhségét a bárány testével, hanem kiderült volna, hogy nem a víz zavaros, hanem csak a farkas ragadozó. Ha nem a panaszos állam ítélkezik avatkozva a saját panaszában, hanem egy pártatlan, fölünyes oroszán-szerv vonja le az adott helyzet konzekven-

ciáit, talán vegetariánusabb kosztra lesz utalv a a ragadozó éhség, de ami a fő, meg fog maradni az ártatlan bárány. Nem arról van szó tehát, hogy egymás dolgába avatkozzanak az államok, hanem arról, hogy jövőre ne az államok avatkozzanak egymás dolgába, hanem egy oroszlán-szerv vonja le a souverainok konfliktusából az egyéni jólét egzigenciáit...

Állapítsuk meg azt is tovább, hogy a mai helyzethez képest már az is jelentős fejlődés volna, ha az államok fejlődésére standard-irányok volnának megállapítva. Az államok csak akkor panaszkodhatnak egymásra, ha valamelyikük alul marad a standardon és az umpire szerv csak akkor avatkoznék az államok dolgába, ha azok vonakodnának feljutni a standardhoz ...

Az avatkozási rendszer kifogásától elértem ezzel a világbéke és külügyi kérdés ugrópontjához... A farkas és bárány vitájához szükséges oroszlánhoz. Ahhoz az államközi szervhez, amelyről már első kötetemben megemlékeztem és amelynek primitív csirája megvan ma már a népszövetség eszméjében.

Ez a szerv az, amelyet az egyéni jólét állama feltételez. Ez a szerv az, amely a békekövetek ókori szép eszméjét, a későbbi minister residenseken át, felfejleszti az Individualismus századához. Ez a szerv az, amely megizmosodásában elvezethet a világbékehez, államok és államok egymással összeféréséhez...

És ez a szerv az, amely egyedül vonja le és hypokrizis és félrendszabály nélkül a mai félszeg állapot konzekvenciáit. Amellyel meg lehet szüntetni a diplomácia mai leskelődő, más kárát és gyengéjét a vendégszeretet örve alatt kiaknázó típusát és meg lehet teremteni az egyedül korszakalkotó külügyi reformot, a népek összeférésének idejét. Minden egyéb toldó-foldó egymástbecsapás és hiábavaló idővesztés...

A NÉPSZÖVETSÉG ESZMÉJÉNEK REVÍZIÓJA.

A világ legnehezebb témájánál, a Népszövetség eszméjénél kezdem tehát. Néhány évtized előtt fantazmagóriának tartották még ezt az eszmét. Ma egy első öntésű formája már évek óta ülésezik. Az ülésezései ma talán meddők még, nem ismerte fel még a feladatkörét és nem találta még meg a vezető princípiumát. A világháborúnak nem a kiküszöbölésével, hanem a liquidálásával foglalkozik. Nem az egyéni jólét nagy kódexét készíti, hanem háborús váltók pereit folytatja le... De az álcája megjelent. Kiváltotta, ha tetszik, kitenyészette, a világháború rémségeiből az emberi psychére rázuhant rettenetes ijedtség. A világ úgy tett, mint a tűzvész nyomán elmaradt faluk szokták. Beszerezte a vízipuskát és locsolgatja a hamut. A világ ezzel nem sokat tett még. De megtette az első lépést. A világ rá fog jönni, hogy a vízipuskához nélkülözhetlen a tűzörség és hogy mindakettőnél szükségesebb a tűzmentes építkezés...

Bizonyos ebből annyi, hogy a népszövetségről lehet ma már beszélni anélkül, hogy az embert fantasztának nézhetnék. Megvan. Az államok fölé emelkedett, ahogy a Montgolfier léggömbje a levegőbe emelkedett. A levegőbe emelkedés terén azonban az emberiség eljutott már Zeppelinig. Az államok fölé emelkedés terén tehát szintén el kell jutni az emberiségnek a — motorig. Az állameszme levegője az egyéni jólét, az állameszme motormodellje az egyensúlyba hozott önzés és önzetlenség. Annak, aki fel akar emelkedni az

államok fölé, nem kell Montgolfier-ig visszanyúlni, el kell fogadnia az állameszmegagasainak motormodeljét. Az egyéni jólét az egyetlen tűzmentes építkezés.

Ezért a népszövetség mai Montgolfier-léggömbjének akár az ismertetése, akár a kritikája könyvem programjától éppen olyan távol áll, mint tőlünk Montgolfier. A jövő formáinak a levárolását Ígértem, — a népszövetség olyan alakjával kell tehát foglalkoznom, hogy az ne csapongó kölyökállat, hanem kifejlett és pártatlan oroszlán legyen. Ne túlfűtött népambíciók légritka régióiba szökelljen, hanem azért emelkedjék az államok fölé, hogy mindnyájunkat az állameszme tisztult atmoszférájába emeljen ...

Ezt a szervet nem is népszövetségnek nevezném. A népszövetség souverainközi actus, annyi typusa lehet, amennyi a szövetkező souverainoknak eszébe jut. Ennek úgy, mint általában az ú. n. nemzetközi jognak nem tulajdonítok fontosságot, A souverainközi helyzet mai állapota mellett lehetnek nemzetközi megállapodások, lehetnek nemzetközi ildomosságok és ildomtalanságok, addig és annyi, amennyit a souverainok alkalmilag betartanak. A jog azonban csak ott kezdődik, ahol van egy souverain, aki az akaratával és tehetőségével érvényt tud szerezni annak a jognak. Ilyen nemzetközi souverain pedig ma nincsen és akkor jog vagy akár szerződés, amelyet csak addig tartanak be, ameddig akarják, nem jog és nem szerződés, hanem lucus a non lucendo. Semmi. Láttuk a világháborúban. Löttek a vörös keresztre és a bolsevisták megölték Myrbach grófot... Régenről nem is beszélek. Volt, hogy kútba hányták a követeinket. Volt úgy, hogy a mások követeit mi hánytuk kardélre... Azt a souveraint aki garantálhatná a nemzetközi jogot, kezdeményezhetné a diplomáciai reformot és mindazokat, amiket előző kötetemben népszövetségi feladatoknak jeleztem, megvitatná, aki hozzátartozik a prog-

rammomhoz, mert hozzátartozik az egyéni jóléthez, a világbékéhez, a leszereléshez... Azt a souveraint az államok souverain szövetségének nevezném...

Foglalkozni kell ezzel a névvel...

Sajátságosan hangzik talán mindjárt az, hogy souverainnak mondom. Sietek előrebocsátani, hogy természetesen nem valami királyok és császárok és elnökök fölött álló világi pápára gondolok, aki souverain legyen a souverainok fölött. Az, amit a souverainitásról az első kötetben kifejtettem, eleve kizár minden efféle világcsászárságot. Az ilyesmi akkor sem volna lehetséges, ha a souverainok lemondának a souverainitásról. Az első kötetben kifejtettem, hogy amíg távolságok vannak a földgolyón, egy világsouverainitás mindent átütő fizikai lehetősége gyakorlatilag nem lehetséges. Még a jövőben sem. Még repülőgépekkel sem.

Am világcsászárság nélkül is paradoxnak hangzik souverainitás a souverainitás fölött. Lerontja a souverainitást bármi, ami hatalomban fölötte van...

Amint mondtam, látszat ez a paradoxon és alább ki is mutatom a látszat voltát. Előbb azonban logikai rend kedvéért, azt hiszem, arról kell beszélni, kell-e hát ennek a szervnek valóban souverainnek lenni, fizikai tehetőséggel bírni, nem elég-e, ahogyan ma van életben, egy szellemi fölényt mímelő összeillés, amely kisajátítja, isten tudja minő jogon, saját számára az igazlátást és diktál — azoknak, akik szót-fogadnak ...

Azoknak azonban, akik szót nem fogadnak, hiába diktál. Azok egyszerűen faképnél hagyják a tanácskozást, vagy még azt sem, végigülik, aztán hazamennek és amit kívántak tőlük, végre nem hajtják.

Hát ebben megvan a kérdésre a válasz. Mindenféle nemzetközi összeülés játék, — nevezzék nép-, állam- vagy világszövetségnek, sőt souverainnek, —

ha nincs meg benne a fizikai tehetőség, hogy végrehajtsa a határozatát. Souverainitás nélkül, fizikai tehetőség nélkül congressusérték az egész, ahol minden szépet megbeszélnek, aztán ünnepi lakomához ülnek ...

Az egyéni jólét nem ilyet kíván. Az egyéni jólét az államerőn túlmenő biztosítékot kíván az államerők ellen. Biztosítékot arra, hogy az emberi érdekek magasabb vonatkozásaival szemben belátástalan szomszédok nem fogják feldúlni az emberi érdekek magasabb vonatkozásait belátók művét... Mit ér a trianoninál ezerszer bölcsőbb békediktátum is, ha az oláh hazamegy és lábkapcájának használja a békecongressus bölcs írásművét...

Azt hiszem, elég erről ennyi. Ha egyetlen makacs-kodó, vagy egyetlen önző felboríthatja még, nem béke a világbéke és a leszerelés szemfényvesztés...

Az alkotandó szervnél tehát nem hogy szükséges, de nélkülözhetetlen a souverainitás. A határozott gyakorlati fizikai tehetőség. Az erő arra, hogy rákényszeríthesse az akaratát azokra, akik szót nem fogadnak békén... Visszatérhetek hát a paradox lát-szatnak arra a részére, hogy az államok souverainitásának integritása mellett, lehetséges-e ilyen souverainitása egy új szervnek ...

Az. Lehetséges. Sőt más nem is lehetséges. Ha souverainok szövetkeznek — hátsó gondolatok nélkül, őszintén, — a szövetségük souverainnál nem is lehet egyéb. Sajátságos dolog ez a souverainitás. Nagyon jól kell figyelni a természetét. Nem szabad elfelejteni, hogy souverainitás abszolút, nincs. Souverainitás csak relativ van. Egy erősnél erősebb a sok erős. Az állam éppen azért, mert souverain, éppen a souverain akarat elhatározásával összeállhat egy, vagy több, vagy minden souverainnal. Éppen ha nem tehetné ezt, akkor nem volna souverain.

A dolog tehát elméletileg is megáll. Gyakorlatilag meg éppen a souverainitás relativitásának a korrek-túrája ez. Souverain vagyok, akarhatok, amit akarok, de keresztülvinni csak akkor bírom, ha meg nem aka-dályoz egy, vagy két másik souverain. Ez a souve-rainitásom relativitása. Ha tehát összeállók más souve-rainokkal arra, hogy csak olyat akarok, amit mi, összeállottak, mindnyájan akarunk, akkor ez az ösz-szeállítás volt souverain akaratunk és akkor mindabban, amit mindnyájan akarunk, a gyakorlati tehetőségünk mindnyájunk tehetőségével nőtt, a souverainitásunk relativitása pedig csökkent. Mi, több erős, az egy és sok erősnél is erősebb vagyunk...

Ez, nemde, világos. Azt mondhatják azonban, hogy a nemleges vonatkozásban van érintve a souveraini-tás. Az akaras módjában áll, de a nem akarása van lekötve. Nem akarni, amit a többiek mindnyájan akar-nak, nem áll többé módjában ...

Erre azt mondhatnám, hogy ez éppen ismét a relativitás. Azt is mondhatnám, hogy ez így áll szövetségekben és szövetségen kívül is... Ennél azonban többet is mondok. Az egyéni jólét souverain álla-mánál — pedig erről és csak erről van szó — ez még ennyit se talál. Az állam csak addig állam, ameddig mindent »akar«, ami az egyéni jólét meg-teremtésére tartozik. Mihelyt ezekből »nem« akar valamit, megszűnik állam lenni és csak az állam-eszmével való visszaéléssé válik. Az államok souverain szövetségének ezért csak olyat lehet akarnia, ami az egyéni jóléthez tartozik és akkor az államok souverain szövetségében álló egyes államnak semmi olyat nem lehet nem akarnia, amit a szövetség akar.

Ez az elméleti megokolás a souverainitás elvi álláspontjáról. Ennél azonban fontosabb a gyakorlati szempont. Az államok souverain szövetsége emberek-ből áll. Emberek tévedhetnek, gonoszak lehetnek,

bitorlásig visszaélő hajlamaik lehetnek. Egyénenként és nemzetenként, államonként egyénileg önzők lehetnek. Az államok souverain szövetsége tehát maga is eltérhet az egyéni jólét eszméjétől. Tévedésből. Gonoszságból. Bitorlási hajlamból. Egyéni önzésből. És a gyakorlatban nem használ az, hogy ez csak emberek visszaélő cselekvése volna, mert nincs további souverainok szövetségeinek souverain szövetsége, amely védelmet nyújtson... Ebben van a veszedelem, fogják mondani. Az emberek — láttuk a történelemben — hazafiságot, érdemet, történelmi nevet keresnek, a diplomáciák nemzeti és állami önzéseiben...

Hát ez csakugyan így van. Emberek lesznek a souverainok szövetségében és sok embert megteveszt lehet egyetlen ember. Rabulisztika és ékesszólás régi megtevesztő két hatalom.

Ámde... lássuk a dolgot tovább is a gyakorlatban. Egyfelől ott van a többség elve. Abban a kivételesen magas nivójú testületben, amilyenek a souverainok szövetségének kell lenni, csekély szerepe lehet csak retorikának és rabulisztikának. A testület összeállításában kell már gondoskodni arról, hogy csekély szerepe legyen. Nem alkalmi üléselésnek, hanem állandónak kell lenni ennek a testületnek, hogy tiszta és átfogó képét tudja felállítani és szeme előtt tartani az egyéni jólét feltételeinek. Ha azután ebben a testületben olyan többség alakul valamely határozat mellett, amellyel szemben az ellenvélemény törpe kisebbség, vagy csak egy makacs önző lesz, nyugodtan fel lehet tenni, hogy nincsen a sokkal szemben igaza az egynek ...

Másfelől aztán ott van a felelősség elve. Ebben a testületben nem tyúkpörökről, nagy államéleti és óriás összesség! érdekekről lesz szó. Az egyéni jólét legfőbb védelméről. Annak az egyéni jólétnek a védelméről, amelynek a földkereken azonosak a feltételei,

amelynek a feltételeiért pedig ezután a souverain szövetség egész souverain tehetőségét kell actioba vinni... Amidőn ilyen kérdésekben foglal állást souverain állam, — az állásfoglalása következményeivel szemben, nem helyezkedhetik arra az álláspontra, hogy az állásfoglalásomban, sajnos, tévedtem. Ez nem souverainekhez és nem ezekhez a kérdésekhez, nem a souverainek szövetségéhez méltó volna. Ez gyerekes volna. Itt viselni kell az állásfoglalás felelősségét. Viselni kell egészen a jóvátételig. Igen. Az anyagi jóvátételig. Mindazoknak kell viselni, akiknek az állásfoglalása más souverainekre kárt okozónak bizonyult be... Ha azután ilyen kautela mellett nem többé egy makacs, önző hanem számottevő kisebbség ellenez valamit, amit nem túlnyomó, de mégis többség határoz el, el kell fogadni azt a feltevést, hogy az a többség jól meggondolta az állásfoglalása konzekvenciáit. A többség önzése adja a garanciát itt...

Nos, marad az a gyakorlati lehetőség még, amikor a vélemények egyenlően oszlanak meg. Ha nincs is pont szavazategyenlőség, de a szavazatarányok egymást közel érik. Itt a többség egyszerű elve már nem nyújt megnyugvást, a többségi felelősség elve azonban itt is érvényesíti a hatását. De érvényesíti a hatását főleg az, hogy statuálni lehet ilyen esetekkel szemben az általános többség gondolatát. Nemcsak votum Minervae-nak nem volna helye, de érvényes határozathozatalhoz a szavazatok kétharmad »igen«-je kellene.

A tervezett szövetségnek tehát nemcsak a nevében jogosult, de a lényegében is mellőzhetetlen kellék a souverainitás és nemcsak elméletileg, de gyakorlatilag is konstruálható, számára a souverainitás. Souverain nem a souverainek fölött, de a souverainek által. Ismét a centralizációnak egy folyamata ez. Souverain akaratok centralizációjának a folyamata. Souverain a

souverainek között azáltal, hogy tartalmában a souverainek egyetértenek. Nem önmagától kap létet, hanem a souverainek centrális, souverain akarataiból.

Azt fogják erre mondani, hogy amiben a souverainek egyetértenek... Azt fogják mondani, hogy veszetül labilis, efemer dolog ez, és ebben formára igazuk lesz. Azt is fogják mondani, hogy hiszen más néven mégis a népszövetség ez. És ebben igazuk még formára sem lesz.

A népszövetség, amilyen alakjait eddig ismerjük, mindenekelőtt nem souverain. Csak a szövetségbeliek kedvétől függ, hogy mikor tesznek a szövetség ellen, mert a szövetség nem arra irányul, amiben minden souverain államnak kell egyetérteni, hanem csak arra, amiben egyes államfők, vagy kormányaik megegyeztek.

Ez pedig óriás különbséget ad ki. Emberek és embersokadalmak sokszor egyeznek meg célokra a józan ész és a meggyőződéseik ellen. És ilyen megegyezés csak veszedelem a szövetségen kívül állókkal szemben. Ilyen megegyezéseket tehát öngyilkosság lehetne döntőkül elismerni az itt szóbanforgó népeleti kérdésekben. A souverain szövetségnek nem az lehet a helyes tartalma, amiben megegyeztek, de az, amiben a józan ész, a kérlelhetetlen logika, tapasztalat, tudás, meggyőződés alapján talán be sem vallottan, vagy eltitkoltan, de egyetérteni kénytelenek, nem embersokaságok, vagy egyes emberek, de a kellőleg állammá centralizált souverainok ...

Ám a souverainitásnak ez a szükségessége kizárja azt a lehetőséget is, hogy a szövetség népek szövetsége legyen, nem államoké. A népeknek szükség szerint nincsen souverainitása, csak lehet, — ha állammá centralizálódtak, — az állani által. Jól meg kell figyelni ezt a különbséget, mert következtetések folynak belőle arra, hogy kik lehetnek tagjai a szövetségnek és főleg arra, hogy a szövetségnek a tagjaitól mindazt

meg kell követelni, arai egy közületet állammá tesz... Erről azonban később... Itt arra térek vissza, ilyen souverain szerv létesítése esetén aztán lehetne reformálni a diplomáciát. Áthangolni a csalafintaság elvéről az őszinteség elvére. Az egymást kilesés elvéről az egymást segítés elvére. Az egymást segítés elvére, nem ahogy eddig volt, egymás ellen, háborúban, hanem ahogyan eddig nem volt, a béke bajiban. A természettel való küzdelemben: a gazdasági életben.

Kiemelem újra, az egymást segítés elvére. Mert ez az egyetlen elv, amely nem hypokrizis, hanem tény. Cselekvés, nem nagyképűség. Egyenes előrelépés az egyéni jólét kultusza, a kultúra, a világbéke felé. Nem tettető szemfogatás és bajban levőkkel szemben nagy eszmék nevében való burkolt elnyomás.

Amíg erre nem határozza rá magát a népek szövetsége, vagy más mai világboldogító, ne beszéljen se kisebbségek védelméről, se békecsinálásról. Rendcsinálásról se és világbékéről éppen ne. A szép szavak alól, enélkül, — még ha nem volna is ott, — mindig kilátszik az a bizonyos pata, amely diplomáciák csalafintaságainak bibliás idők óta apja, átka és felcsúfolója. Úristen, ki hisz ma diplomáciai nyilatkozatoknak. Úristen, melyik nemzet hisz ma őszintén nemzetnek. És melyik nemzet nem járta meg, ha hitt más nemzetnek. Ujjal mutogatnak ma egymásra, akik nemrég mint szövetségesek, együtt véreztek. És csókolóznak ma, akik nemrég mint történelmi ellenségek egymás ellen véreztek... Szónak nem hisz ma a világ és írásnak sem. Csak tettnek. Csak tettek lehetnek alapja a világbékének, nem írások, amelyek papíron végzett fecsegésnél nem egyebek. És nemzetől nemzethez, souveraintől souverainhez a szemfogatás nem tett. A kétszínűség sem, az ígélet sem. A részvét, rokonszenv, és sajnálat sem. Souveraintől

souverainhez és nemzettől nemzethez — mint az embertől az emberhez is — tett csak a segítés lehet.

Ez az elv fogná nem megfordítani, de tengelyágyaiba visszaszilárdítani a ma zökkenve ingadozó világot. Ez az elv fogná erőssé, hatékonnyá souverainné kötni össze, az egyéni jólét frázisából az egyéni jóiét hatalmas, szinte mindenható faktorává avatni, azt a népek közötti szövetet nevezzék bár souverainek vagy népek szövetségének. Az önzés nagy motorereje, amely ma szu módján milliárd lyukon fúrja a világ békéjét, ezen az elven a világbéke milliárdkarú energiájává szegődnek. Ki fordulna a testület ellen, amelytől segítséget kap, nemcsak remél. És ki ne csatlakoznék a testülethez, amely nélkül nincsen számára segítség.

Istentől félünk és senki mástól a világon — mondta a birodalomcsináló germán »vaskancellár«... Sokai mondott vele, de nem mondott vele mindent el. Rhetorikának szép beszéd volt, de nemzeti jelszónak nem volt való. Istent félünk kell. Igaz. És félünk mást nem szabad. Igaz. De hogy Istent félhessük, össze kell félnünk az emberekkel. Isten parancsa a szeretet. És embernek ember ellen való egyetlen védelmé az istenparancsolta szeretet. Az állani a külső formája ennek. A szeretet kultusza tehát legfőbb jeligéje az államnak. Ha istent akar félni az állani, nem levernie, de segíteni kell nemzetet a nemzetnek.

A külügyek viteléből el kell tűnni tehát a machiavelli gestusnak, a talleyrand-i mosolynak és a metter-nichi grandezza-nak. Igazi reálpolitikának kell a helyükbe lépni, amely tudja, hogy tettet csak tettért adnak. A föld világa cserére van megformálva. Amit nem terem a természet a síkon, megtermi a hegyen, ami elfagyna északon, virágzik délen. És amit egy nemzet genie-je meg nem alkot, megalkotja a másiké. Nagy tanulságokat ad Amerikának Európa régi múltja és Európa szendergését sokszor tanította már Amerika meglepő újra ...

A cserének ez a világrendi szüksége utalja kényszerűen a nemzeteket — vele az államokat — az egymás segítésére. A jólétet kereső embernek természeti szüksége a csere. Vagy önkénytelenül kell azt kapnia, vagy önkényesen kell elvennie. Amaz a segítés, emez a háború elve. A kölcsönös szolgáltatás, vagy az egyoldalú rablás. Az örök háború vagy a világbéke...

... Visszatérhetek most már az alkotandó állam közti szervre. Az elmondottak világosságot vetnek a szerepére és a kellékeire. Azt elmondtam, hogy souverainnek kell és miért kell souverainnek lennie. A kérdés most már az, hogyan lehet souverainnek lennie. Lehet-e és kell-e úgy képzelni, mint államok Államát. Valami világbirodalomformát, amelyben fölösleges az egyenként való souverainitás és elég, sőt szükséges, hogy csak maga a nagy világállam legyen souverain.

Efölött nem nehéz dönteni. Első kötetemben már elmondtam, hogy minden világállam és hasonló, sőt egy a természetes gazdasági egységeken túlterjedő állam is kérészerű alkotás. Mutatja ezt a történelem, ele megmutatta a logika is. A távolság távolság marad, még ha repülőgépen járunk is és az egyéni jólét feltételei a távolságok szerint sokban különböznek, ha sokban megegyeznek is. Egyetlen mai terjedelmű állam sem képes számolni a területén fennálló helyi különbségekkel. Minden mai terjedelmű államban is szükséges perifériális szervekkel hajtani végre a souverain akaratát. Világállamról tehát már ezért sem lehet szó. De nem lehet szó azért sem, mert, mint a földhátán, az emberi psychében is, óriási az eltérés. Az emberi élet pedig véges. Az emberi élet határa a psyche eltérései mellett nem volna elégséges ahhoz, hogy a világállam minden psychikális és minden fizikális eltérésre és az egyéni jólét érdekének minden részletére kiterjedő souverain akaratot cen-

tralizálhasson, vagy egyetlen nagy kaptafa volna a világ, amely végeredményben senkinek se találná a lába formáját. Vagy soha se készülnének el a csizmák ... Amaz, ha abszolút egységes törvényhozásra szánná magát a világsouverain. Emez, ha mindenki lábára ő maga akarna hozni külön törvényt... Sem az egyik, sem a másik az egyéni jólét megteremtésére nem alkalmas.

Ez el is dönti a vitát. Válasz mindazoknak, az áramlatoknak, amelyek ma a nemzetköziség mellett olyan erőszakosan törnek lándzsát. Az egyéni jólét sajátságos virág. Nem fajokból, hanem individuumokból áll. Annál jobban közelíthetjük meg, mennél jobban számolunk az individuumokkal. Ezért sajátságos formákhoz fűződik. Erőteljesnek kell lennie és rugalmasnak. Maga a természet tanít rá, Mint a terebélyes tölgyfa. Kis magból indul ki, amely ezer hajtásgyökérral kapcsolódik az anyaföldbe. Ezek az individuumok. Azután tömör, erős kapcsolattal emelkedik fel a törzs. Ezek a perifériák, amelyek az államszerkezetbe futnak szét hatalmas, viharálló ágakban. A végén laza összefüggést! levélzettel szívják fel a napfényt, a levegőt és a csapadékot. Ez az államközi összeköttetés.

Akár a napfény kevés, akár a napfény sok. Akár a levegő kevés, vagy a csapadék sok, szenved az egyéni jólét fája, De levegő, napfény, csapadék nélkül az egyéni jólét fája meg nem él. Vannak az egyéni jólétnek életfeltételei, amelyek napfény, levegő, csapadék, amelyeket az anyaföldben nem, hanem csak az államközi szeretet eszmevilágának magasában talál és vannak feltételei, amelyek csak ágak és törzs viharálló tömörségében vannak, amelyeket csak a gyökérszerkezet regeneráló és felszívóképességében talál.

A tölgyfánál sem lehet tehát levelet hajtani törzs és gyökér nélkül és nem lehet törzset sem képzelni

gyökér és levélkorona nélkül. Amint törzs nélkül sem lehet képzelni ágat és koronát, vagy tölgyfát, amely gyökérből áll. Éppen így nem lehet képzelni az egyéni jólétet egyén, község, állam és — ha, mint a tölgyfaterdő, meglegyen háború nélkül — nem lehet elképzelni államközi szervezet nélkül.

Ám ez csak metafora és a metafora lehet magyarázat, de nem bizonyítás. Arról kell beszélni, hogy ha világállam és világsoverainitásról nem lehet szó, hanem a természetes gazdasági egységekre szorítkozó államokra és azoknak külön-külön souverainitására van szükség az egyéni jólét megteremtéséhez, akkor hogyan lehet az államközi szervnek souverainitást biztosítani az államok souverainitásának sérelme nélkül. Ez egyszerűen kifejezve, azt jelenti, hogyan lehet annak a szervnek olyan átütő fizikai tehetőséget centralizálni, hogy a souverain államok között keresztülvihesse a saját akaratát anélkül, hogy a souveraineket szolgálkává tenné.

Emlékeztetnem kell itt arra, amit az első kötetnek a souverainitás fogalmának revíziójára szentelt fejezetében felhoztam. A souverainitás az államba tömörült összességé. Csak az összesség ad elegendő átütő erőt. A sok, amelyben az egy is benne van, az »egy«-gyel szemben, és minden egy, amely a sokat kiteszi az egy érdekében. Mindnyájan egyért és egy mindnyájunkért,

Erre állnak össze a souverainok. Éppen azért szükséges, hogy egyenként is souverainok legyenek, hogy erre összeállhassanak. Hogy senki se akadályozhassa az összeállásra kiformalódott akaratukat, És hogy az összeállásra kiformalódott akaratukat mindenkiel szemben tette is válthassák. Azt mondják, az egyéni jólétnek vannak olyan feltételei, amelyek egyformák, egyformán szükségesek, mint a levegő, napfény és csapadék minden állam-tölgyfának. Egy-

formán, nem helyi különbségek szerint. Az egyiknek épen olyan mértékben, mint a másiknak. Az egyiknek épen olyan minőségben is, mint a másiknak. Feltételek, amelyek nélkül egyik sem lehet meg, feltételek, amelyeket egymagában állva, egyik sem teremthet meg. Összeállunk tehát souverain akaratunk jogán, hogy ezeket együtt, mindenki számára, mindenki erejével megteremtsük.

Egy centralizálásról van szó tehát itten ismét. A souverainek tehetőségének centralizálásáról. A souverain akaratot — az egyéni jólét gondolatát — a souverainek már készen, kiformáltan hozzák, centralizáltan hozzák; csak a tehetőséget, a közérőt centralizálják magasabb hatványra tovább. Az egyéni jólét akarásának már minden souverainben meg kell lenni. Csak a souverainitás relativitásával szemben kell a tehetőséget, az átütő erőt fokozni. Az átütő erő a természet erőfölényével szemben így is relatív marad, de abszolttá válik az emberi önzéssel szemben. Nem csak az egyéni önzéssel szemben. A tömegönzéssel szemben is. Az állam eszméjével visszaélő tömegönzéssel szemben is.

Ez a vonás különbözteti az itt tárgyalt államközi szervet, az állameszmétől és a népek eddigi, vagy államok eddigi szövetségeitől is. Az államtól azzal, hogy az államban a jólét akarása centralizálódik souverain tehetőséggé. Az új szervben a jólét-akarat már souverain tehetőséggé centralizáltan lép fel és centralizálódik tovább világerővé,

A népek más szövetségeitől meg azzal, hogy azokban jogosulatlan önzésekről lehet szó, nem egyéni jólétről. A cél ott nem az egyéni jólét általában, hanem valami partikuláris jólét a többi jólét ellen, vagy legalább a többi jólétre való figyelem nélkül. Efemer jólét, mert hisz azt már kifejtettem, hogy minden ilyen partikuláris jólét csak kérészélet, amely

magában hordja nem a fejlődést, hanem a bűnhődést. Mint önzés, felébreszti, ha nem előbb, utóbb az ellen-önczést és nyomán nem az egyéni jólét, hanem egyszerűen az erősebb, a természeti egyenlőtlenség joga lép életbe.

Az itt mondottak választ adnak a kérdésünkre. Az államközi szerv a souverainek tehetőségeinek centralizálása által jut önálló souverainitáshoz. Minden attól függ azután, hogy milyen ez a centralizáció. Ne legyen kevesebb, mint ami a souverainitáshoz szükséges, de több se legyen. Ez a sok vagy kevés azonban nem erő-, hanem hatáskörkérdés. Az erő, amint már kifejtettem — a souverainek egyesített tehetősége — akkora lesz, aminő épen lehetséges. A lehető legnagyobb. A hatáskörre kell vigyázni. A hatáskörben fekszik a helyes centralizáció. A hatáskörnek nem azabad többre terjedni, mint amit az egyéni jólét érdeke kíván. Nem szabad tehát többre terjedni, mint az egyéni jólétnek ama feltételeire, amelyek nélkülözhetetlenek, de egyformák is minden államra nézve.

Ezekre azonban teljes száz százalékgig kell kiterjednie. Ki kell terjednie tehát a souverain szövetség souverain tagjainak belső életére is azokban a vonatkozásokban, amelyek belső ügyek bár, de alapjai az egyéni jólétnek. Elvileg közömbös a szövetségnek, hogi^ a souverain szövetségi tag, kalapos elnök, vagy koronás király alatt él, hacsak souverain. De elvileg is fontos a szövetségnek, hogy a szövetségi tag nem souverain, mert rosszul centralizálta, mondjuk, a közérőnek gazdasági féltekéjét. A souverainok szövetsége ilyenkor követelheti a helyes — mondjuk ismét — adópolitikát. Kell, hogy követelhesse. Mit használneki az olyan szövetségi tag, amelyik belső gyengeség, szertehúzás, vagy más egyéb következtében nem a tehetőség, de a tehetetlenség állapotában van.

Ez az elméleti része a dolognak, a gyakorlati

része pedig abba fut ki, hogy végeredményben a souverainok szövetségének fegyveres erővel kell rendelkezni. Olyan fegyveres erővel, amely nemcsak felvehesse a küzdelmet a tag-souverainok legerősbikének, sőt több szövetkezett souverainjének erejével, hanem azok fölött átütő fölényben legyen. Ilyen önálló hadsereg természetesen nem képzelhető el, ilyen hadsereg csak a souverainok hadseregeinek egyesítésében képzelhető. Abban, hogy a szövetség határozatainak keresztülvitele az Összes souverain tagok fegyveres közbelépésével legyen fedezve. Egyik része ez annak az anyagi felelősségnek, amelyre, mint a szövetség biztosítékára már az előlmondottakban rátértem ...

A souverain szövetség souverainitásának végső garanciája tehát a souverain tagok fegyveres ereje lesz. Gyakorlatilag azonban világos, hogy a szövetségnek, ha constitutiójában minden, amit itt kívánunk, csakugyan benne lesz, nem lesz szükséges hozzányúlnia à fegyverhez.

Ha állandó lesz a szövetség munkája, bőven kidolgozhatja az egyéni jólét mindazon előfeltételeit, amelyekre a hatásköre kiterjed és ezek alapján a felmerülő vitákban kellően megfontolhatja az állásfoglalásait. Ha ezek az állásfoglalások aztán a tagok összességének fegyveres erejével vannak fedezve, hol fog akadni olyan vakmerő, aki félrevetve az egyéni jólét feltételeit, elvágja magát a szövetségtől és fegyverre hivatkozik. Annak a sanctiónak a statuálása, hogy az illetőt a souverain szövetségből kiléptetnek, vagy egy fokkal több, hogy az illetőt a szövetségi célok ellenségének tekintik és a szövetségi célok érdekében engedelmességre kényszerítik, minden képzelhető logika szerint elég lesz ahhoz, hogy az emberi önzést belátásra kényszerítse.

Meg fogja gondolni, mit jelent ily fenyegetés. A

jövő háborúja minden eddigtől ismét elűtő lesz, amint a világháború minden előzőtől elűtő volt. A technikai vívmányok ujjsmutatása szerint valahol fönt a levegőben játszódik majd le és a földi részét gázokkal vívják majd a vegyészek és villamáramokkal a technikusok ... A souverain szövetség háborúja meg még ismét más lesz. Ha Elzász akkor még mindig Európa futballja lesz, Németország nem egyedül fogja Belgiumon keresztül egymagára támadni Parist, de a Voges-ok felől bevonul a német, észak felől rátörnek a belgák, délről spanyol és olasz veszi tűzbe, a tengeren az angol flotta tör rá és a felhők függőleges magasából a magyar, orosz, vagy török légi hajóraj ereszkedik a nyakába. Akkor nem lesz alamuszi pártoskodó semlegesség, színt kell vallani hollandusnak épen úgy, mint a vadregényes Svájcnak és a végén nem ittas győzők fognak diktálni egyoldalú békét, hanem az egyéni jólét souverain szövetsége a felelősségnek azzal a tudatával, hogy ma nékem, holnap néked...

Akárhogy gondolkozom, nem hiszem, hogy akadjon nemzet — államról a szó igaz értelmében nem) is lehet szó, — amely megkockáztassa az ilyet. Idegen világrészek vad törzseitől telhetnék ki efféle, ahol nem hallottak a souverainok szövetségéről. Az emberi önzés fog okosodni, mert ha ilyen lesz a fegyveres hadjárat, ilyen lesz a gazdasági háború is és nem változtat rajtuk az az ellenvetés sem, hogy valami hatalmas nemzet támadhat, az angol, a yankee, a japán, vagy a sok sárga, amely olyan gazdasági és katonai szupremáciára tesz szert, hogy egy nagy többséggel is szembezállhat. Maga a természet kérelhetlen egyenlőtlensége mond ellene ennek. Az embernek emberre, és a vidéknek vidékre szorultsága. A távolság legyőzhetlensége és a csere kiküszöbölhetlen szüksége. A világ nagy munkamegosztá-

sának a szüksége is. Ha mindenütt, a föld egész felületén, természeti egyenlőség volna, ha az emberi önzés minden igénye elzárt sziklatatlanokban és síkon egyformán kielégíthető volna, *egy-egy* elzárt terület szolgáltató képessége kimeríthetetlen volna és *egy-egy* ember *egy* kézzel harcolhatna, a másikkal termelhetne, akkor régi időkben talán szó lehetett volna arról, hogy *egy* óriási lelkierejű nemzet hosszan, talán sikerrel védhesse magát elzárkózva a maga Eldorado sziklatatlanában. Ma azonban, amidőn mint a Hadúr villáma, a felhőkből csap rá le gyilkos gázbombák zápora, melinit és dinamit sziklakat röpít légből és a légből pusztító villámáramokat sűrít le, ma vajmi keveset ér majd szigeti helyzet és sziklatatlan, még ha a lakói *egy* kézzel harcolni és a másikkal termelni is tudnak. Ma, amikor Angliának *egy* más világrészben van a vagyona és amikor *egy* egész világrész nem elég Amerikának a gazdasági rohanására, amikor Marokkóból turkokat, Új-Seelandból emberevőket és az Egyesült-Államokból tankokat lehetett és kellett elhozni Közép-Európa lerontására, ma *egy* szövetséges földközi flottával nem lesz nehéz elállni a suezai kanálist, kézbekapni Gibraltárt, tengeralattjárókkal spékeln meg a »Csatornát« és a Westminster és Buckingham palota födelén kötni ki a légi flotta admirális-hajóját... Lindbergh ezredes, amikor aetheri magasban hozta át Európába a starbannert, nemcsak idefelé fúrta meg a magasságot, hanem vissza is. A tenger védősánca már alig is sánc. Ahogy a yankee eljött hozzánk kegyelem-dőfést tenni, úgy mehet az Atlanti-óceánon át a német flotta szövetséges kéz a kézben módra, olasszal, orosz-szal, franciával és angollal. Vagy ahogyan az angol éhségblokádot csinált a germán ellen, gazdasági blokádnak alá vonhatja a splendid isolation országát a souverain szövetség, ha a gyarmatokra vezető utaktól a vízi flotta útján keresztbe áll a vízi szorosokban... Ha

egyszerre és minden oldalról tud támadni a sok szárnyas, nemcsak disznót, hanem ugró oroszlánt is legyőz. Mindez szövetség és érdek dolga. A világháború egyik nagy tanulsága épen az önző érdek szövetségek dolga. Szövetség állt szövetséggel szemben. De mind politikai önzésű szövetségek voltak. Történelmileg csak pillanatnyi érdek tartott össze. Nos, kik nyertek rajta. A titkos be sem vallott talán meg sem írott szövetségek, akik a háttérben lestek, hogy marják egymást a gesztenyéért a nehéztalpú oroszánok... És ezek is, mondtam már, efemer nyereségek voltak.

Egészen más lett volna a háború és a rákövetkező béke, ha az entente számbeli túlsúlyát egy nagy, az ember egyéni jólétét átfogó általános érdek fogta volna össze. Módja lett volna, sőt kötelessége lett volna az entetenak régen ráállni a felkínált különbékére, amiben azt hiszem így nem is a saját eszeveszett gyűlölködése, hanem a koncevő szövetségeknek adott Shylock-váltók akadályozták. Nem kellett volna feldarabolnia a történelmi evolúciók által a gazdasági egységekre oszlott európai-mappát és nem kellett volna ezzel elhintenie új nemzetközi viszályok ezer magvát.

Si vis pacem, para bellum. Ezzel indokolják ma a háborút. Ez azonban ismét egy diplomaták által kitenyészített hypokrita féligazság. Igaz az, hogy a háború a békének végső védelme. Ám, aki ezzel a jelszóval kezd háborút, annak nem hódítást, nem nemzeti kisebbségek kiegyensúlyozását, hanem a békét kell akarnia. A háborúnak ezer jellege van és köztük a védelmi háborútól az öngazságszolgáltatásig csak egy kis lépés van... Az öngazságszolgáltatás pedig sokszor részrehajló, gyakran túl megy a mértéken, de mindig ellenöngazságszolgáltatást terem...

Könyvem keretei következtében épen hogy rámutathatok ezekre a nagy horderejű dolgokra, vissza

kell térnem a souverain szövetség további struktúrájára.

Elmondtam az első kötetben, hogy csak állani lehet souverain, az állam eszme nélkül sem egyes ember, sem embersokaság nem. Elmondtam, hogy állam-eszme is csak az egyéni jólét alapján lehet souverain, más eszme alapján nem. Közjólét és világbéke alapján sem. Kifejtettem, hogy az egyéni jólét az egyetlen eszme, amelyben józan ész, kérlelhetlen logika, tudás tapasztalat és meggyőződés szerint a saját önzése alapján egyetért minden ember, minden állam, minden souverain tehát. Annak a szövetségnek, amelyről itt szó van, nem is lehetne más alapja, mint az egyéni jólét és az egyéni jólét alapja lehetne neki csakugyan. Az egyéni jólét egyetlen célja, egyetlen igazolása minden souverainitásnak, ebben tehát egyet kell érteni a saját tényezőkből következően a souverainoknak. Más eshetőség itt, de más ilyen eszme másutt sincsen.

Én ezért nem a világbéke távoli fantom gondolatát, de az egyéni jólét fizikálisan közvetlen eszméjét tenném meg a szövetség egyetlen és generális céljának és az egyéni jólét feltételeinek megvalósítását tenném nem alkalmi, de állandó feladatának. Nem tehát areopágnak napi diplomáciai viszályok fölött, de a souverainok állandó tanácsának az emberi jólét ama feltételei fölött, amelyek mellett ember az emberrel összeférhet.

Meg kell állni ennél a gondolatnál. Meg kell vizsgálni minden oldalról. Valami egységes — világokra vagy országokra terjedően egységes — törvényhozás és törvényhozó test eszméje kísért itten, Prokrustes ágy, univerzális kabátszabás, amely végeredményben nem illik rá senkire sem. Falanszter...

Hát nem. Semmi ilyen. Csak nemzetközi jog a szó komoly és gyakorlati értelmében. A jogvédelem gyakorlati értelmében. Ahogy az nincs kitéve a tartom

vagy be nem tartom esetlegének. Ahogyan nincsen kitéve barbárhajlamosságú szomszédok önző ötletének. A nemzetközi jog nem arról, hogy a követeidet meg nem sértem, a vörös keresztre nem lövök, de arról, hogy az alattvalóid egyéni jólétét nem sértem. A nemzetközi jog abban az értelemben, hogy alkotatsz intézményeket a souverain tetszésed szerint, csak olyanokat ne alkoss, amelyek a souverain társaid jogos érdekeit sértik és alkossd meg azokat, amelyeknek fenforgását souverain társaid jogos érdekei megkövetelik ... Ha nem, mindnyájan rajtad megyünk, hogy az egyéni jólétre vonatkozó egyetértésünknek érvényt szerezzünk ...

Világos, hogy óriási feladat ennek a szervnek a működése, de óriási feladat már a kreálása is. Rettenetes beavatkozásnak látszik az állami önállásba, rettenetes nemzetközi békának a nemzeti szabadságra ... Lesznek ismételen, kik fantasmagóriának fogják mondani...

Nos hát... Tíz évvel előbb — ismétlem ezt is — nem beszéltem volna róla. Tíz évvel ezelőtt államszövetségekre osztva marakodott a művelt Európa, Ázsia és Amerika, Említettem már, ma mindenki láthatja, hogy senkinek sem volt a nagy marakodásból marandó haszna, Az evolúció azonban nem maradt tétlen. A nagy osztogatásos győzelem vérrel áztatott talajában »győzők« jöttek talán rá, hogy másik ilyen győzelmet ki nem bírnának és a »legyőzöttek« jöttek rá, hogy a béke nem áldás, hanem átok. Valami másra, újra van szükség, ami győzelem eshetőségét és a béke kényszerűségét megelőzze, Jól rosszul összeültek Genfben.

Nos hát, amit ott csinálnak nem rettenetes beavatkozás az állami önállásba, nem nemzetközi beavatkozás a nemzeti szakadásba, nem azt mutatja, hogy nemzetközi jogvédelemről beszélni a szó komoly értelmében

ma már nem fantasmagória, ma már újabb háborúk és újabb békék megelőzésének a tapasztalataikon okul-tak által átértett követelő parancsa. Sürgős parancsa. A kikelt csira ez jó, de a félszeg csirát nemesíteni kell, hogy burjánt ne hajtson. A csira ma még tehetetlen. Kísérletszerű palánta, amelyet jobbra, balra a saját önzésüknek erejével hajtogatnak közeli és távoli értekezetek. Több baj van vele, mint haszon... De mégis új és jellegzetes növénye az evolúció nagy ker-tészetének. Az ember vágya nyilatkozik meg benne valami jobb után, most mikor a háború viselés a szervezett erőszak eszközeiben, technikailag szinte tökéle-tesse és erkölcsében ethikailag szinte alávalóvá fej-lődve, barbaris munkában abszurdá lett... Fel kell tehát fogni ezt a vágyat és formát kell neki szabni. Formát, amellyel a magasba emelkedjék és ne terjesz-ke djék el dudva módján az alacsony földön... For-mát, amely erős törzssé nőve hatalmas és dús koronájú családfája lehessen népeknek és nemzetségeknek. Hi-szen mindnyájukat testvérekké váltotta meg Jézus Krisztus...

Ma tehát nemhogy beszélni lehet, de beszélni kel] róla, Akármilyen nehéz a feladat, nem lehet lehetetlen, mihelyt a megoldást arra az örök motorerőre alapítjuk, amely évezredek millió viszontagságán keresztül állam-kötelékbe hajtotta az embert, Ennek az erőnek jól kipróbálnak kell lenni. Mentől biztosabban tudjuk, hogy az állameszmével való visszaélések égbekiáltók voltak, annál biztosabban kell feltermünk, hogy azok az ösztönök, amelyek az államalkotásra vezettek, tanú-ságot tettek már az időálló voltukról.

Állapítsuk meg még egyszer, hogy az egyéni jólét keresése ez a motorikus erő. Ez vitte az embert család, község, államkötelékbe és ez indítja arra, hogy most, az emberi egyéni jólétnek a világháború által történt rettenetes megrendítése után keressen egy nemzet-

közi köteléket, amely az egy állam védelme után neki a sok állam védelmét is megszerezze. Ha pszichológikus górcsővel szemléljük a világeseményeket, látnunk kell, hogy ezt a további — államközi — köteléket keresi socialismus, kommunizmus, bolsevizmus nemzetközisége és ezt a köteléket keresi Genf népek szövetsége. Csak veszedelmes, romboló utakon keresik amazok és elfogult, egyoldalú utakon keresik emezek. Sem a társadalomtörténeti, sem a gazdaságpolitikai mappa egyszerű felforgatása nem vezet az egyéni jóléthez. Az egyéni jóléthez csak a társadalomtörténeti és gazdaságpolitikai mappának kiegészítő intézmények útján való tovább fejlesztése vezet. Amazok csak nemzedékeket áldoznak fel történelmi kísérletezésnek, ami merő ellentéte az egyéni jólétnek.

Az a válaszom itt minden ellenvéleményre, hogy ez ma nem possibilitás, csak modus kérdése. Ha a népek vágya szerint szükség van egy államközi szervre — amint a népek vágya szerint szükség van rá — és ha ennek a szervnek a gyakorlati parancsolhatóság kívánalma szerint souverainnek kell lennie, — amint a gyakorlati parancsoltatás kívánalma szerint souverainnek kell lennie — és ha az államsouverainitásnak árthat egy ilyen szerv souverainitása, — amint az ilyen szerv souverainitása csakugyan árthat az államsouverainitásnak, — akkor ebből a háromból nem az következik, hogy nem kell azt a szervet megalkotni, de csak az következik, hogy ezt a szervet úgy kell megalkotni, hogy a souverainitása ne árthasson az államsouverainitásnak. Nézzük a kérdést ebből a szempontból ...

A souverainitás az akarat mellett tehetőséget, legalább olyan átütő közérőt feltételez, amilyennel a többi souverainok rendelkeznek. Ez azt jelenti, hogy az alkotandó szervnek olyan közérőt — végeredményében tehát fegyveres erőt is kell centralizálni — amely

nem egyik cosouverain, hanem esetleg több összefogó cosouverain fizikai lehetőségével nemhogy egyenlő, de fölényben levő ...

Hát ez minden a végéig gondolkodó ember előtt kétségtelen. De nem áll a souverain államok souverainitásával ellentétben. Sőt. Épen a souverain államok souverainitásának a védelme fekszik ebben.

Nézzük meg a dolgot közelebbről. Az új szervet a souverainok szövetségének mondtam, mindannak a biztosítására, amiben mindnyájan egyetértenek. Mindnyájan csak egyben érhetnek egyet, abban ami kizárólagos célja a souverain államnak — az egyéni jólétben — de ebben egyet kell érteniök. Ez benne fekszik az állameszmében, amelyet megghamisíthat az ember, visszaélhet vele az ember, de le nem alkudhat belőle, akár hamisítja, akár visszaél vele. Mert akárhogy hamisította, akárhogy visszaélt veié, nem az állameszme cselekedett, csak az ember. Az állameszme tiszta maradt, mert az állameszme csak addig eszméje az államnak, ameddig az egyéni jólét tiszta közege marad. Minden eltérésnél, emberi tévedés, emberi gonoszság, emberi korlátoltság...

Az az államfő, az a kormány, az a törvényhozó test tehát, amely az egyéni jólét művére nem szövetkezik őszintén a souverainokkal, nem souverain többé, nem is kezelője a souverainitásnak, hanem bitorlója az állameszmének és az államsouverainitásnak, ami csak azáltal lehetséges, hogy azt a souverainításra jogosult összesség nem bírt elegendő szellemi, erkölcsi és fizikai átütő képességgel souverainitásának fentartására. Ott tehát csak látszat souverainitásról, meghamisított állameszméről van szó, az egyéni jólétről az egyéni önzés céljára elkaparintott közéről... Ha tehát az ilyen ellen összefognak és eljáznak az igazi souverainok a maguk szövetségének az erejével, ak-

kor bitorlást támadtak, nem souverainitást, az egyéni jólétet védték az egyéni önzés ellen...

Ez eddig nemde világos. Ameddig a souverainok szövetsége az egyéni jólét eszméjében jár el, nem üt sérelmet az államsouverainitáson.

Mi történik azonban akkor, ha a souverain szövetség maga tér el az egyéni jólét irányától.

Nos, ebben az esetben sem az államsouverainitás szenved sérelmet. Hiszen az az eltérés épen a souverainok akaratából centralizálódott akarat lesz ... Ebben az esetben sokkal nagyobb baj történik. Ebben az esetben az egyéni jólét szenved sérelmet. Az történik, ami századokon át történt. Visszaélés. Az ember tévelygett megint egyet...

Azok mellett a kautelák mellett, amelyeket az előzőkben felsoroltam, ha elejével — a nehéz kezdet révén — elő is fordul, némi élet után el fog maradni az ilyen eset. Épen ennek a lehetősége azonban az, ami elvezet a további struktúrához. Egy nagy és új kautelához...

Meg kell a diplomáciai csalafintasággal a diplomáciai homályt is szüntetni.

Ma a legparlamentibb országokban is átláthatlan exposék homálya fődí a külügyi dolgokat. A parlamentté centralizált közakarat képet kap a külügyi költségvetésről és beszámolót arról, hogy a viszonyunk békés ezzel meg azzal az állammal. Már azt, hogy azzal meg ezzel az állammal a viszonyunk kevésbé kielégítő, nem szokás a nyilvánosságnak mondani. Ellenben a végén oda szokás tenni, hogy a kormány továbbra is ezt a békés politikát szándékozik folytatni... Oda szokás tenni, pedig az ördög se tudja, milyen politika az, amelyet a kormány tovább szándékozik folytatni ...

Hát ennyit kap a nyilvánosság és a parlament. A többit a diszkrét és titkos gépezet végzi. Initiákat

végez, vagy elmulaszt, amelyekről az ország csak akkor értesül, ha értesítik, mikor el vannak mulasztva, vagy el vannak végezve. A híres fait accompli. . .

Ám ez lehet kormány mindenhatóságnak nagyon jó, semmiképen sem lehet azonban souverainná centralizálódott összességi akarat. A souverainok szövetsége előtt pedig nem kormány mindenhatóságra, nem egyéni és eíemer kormány nézetekre, hanem az összességi akaratnak jól át- és átszűrte, minden retortán át kristályosodott megnyilvánulásaira van szükség...

Nos hát ebben volna a kantela... Nem kormány prozozciókat kell a souverain szövetség elé vinni, hanem kiformált összességi állásfoglalást. Amelyben a souverain állam minden szempontok komoly mérlegelésével — az egyéni jólét örök iránytűjével a kezében — körvonalozta az állam álláspontját. És nem apró határvillongásos államközi csetepaték ügyeit kell odavinni, hanem az államélet nagy irányait. Az emberi egyéni jólét feltételeinek nagy kérdését. A politikai iskolázás és a kulturális iskolázás nagy kérdését. Az adók nagy kérdését. A gazdasági csere nagy kérdését...

Ugy kell képzelni a dolgot, hogy a souverain állam souverain tetszése szerint kiválasztja és elküldi a szövetség tanácsába a megbízottait. Fel kell, nemde, tenni, hogy minden állam ki fogja választani erre a szerepre a legnagyobb fiait. Ezek a kiváló férfiak összeülnek és készültségük minden becsületes fegyverével mérközve, megállapítják az egyéni jólét ama feltételeit, amelyek megteremtését a szövetség minden tagjától, de mindamaz államtól is meg kell kívánni, amely talán nem tagja a szövetségnek, de amelynek viszonyai érintik a szövetségi tagok összességének egyéni jólétét...

Ez a nagy munkálat kerül a souverain szövetségtagok parlamentjei elé. Az államok átvizsgálják alkotmányukat és megállapítják az alkotandó reformok

programját. Ahol az egyéni jólét szempontjából sajátos és különös eltérések szükségét látják, ezek tervezetét is a szövetség elé terjesztik.

A szövetség aztán foglalkozik az előterjesztésekkel és dönt fölöttük. A döntése mértékadó.

Olyan óriási feladatokat ró a szövetségre és az államokra ez a röviden vázolt folyamat, az önmérséklő bölcsességnek olyan fokát feltételezi végig az egész vonalon, hogy szükséges már itt — dacára könyvem szűk kereteinek — foglalkozni kissé az egyes fázisokkal.

Kiváló férfiakról beszéltem. Az első hatalmas kérdés az összeállítása a megbízottaknak. Az államok szabad tetszésére bizassék-e a kiválasztás, avagy előírassanak-e minősítés és kellékek és a kiválasztás módjai... Egy egyetlen megbízott küldessék-e államként, vagy több képviselője legyen-e, milyen arányban egymáshoz és az államok nagyságához, minden államnak... Milyen pouvoir adassék egy-egy megbízottaknak. Állásfoglalása végleg kötelező legyen-e küldőre, vagy sanctióhoz köttessék. A vétőjog biztosíttassék-e, vagy csak felfüggesztő hatály... A visszahívás vagy kizárás miként szabályoztassék... ezek a problémacsoportja az összeállítás problémacsoportjának ...

Lássuk valamennyit egyenként...

Nos, ezek a megbízottak souverainokat képviselnek souverainok közt. A világ nagyhatalmait egymás közt. És a világ legnagyobb érdekeit. Belátásuktól függ az egyéni jólét, magatartásuk önmérséklésétől a világbéke. Ettől a testülettől tehát távol kell állani minden kicsinyességnek, minden hiúságnak, minden pártszenvédélynek, minden nemzeti túlzásnak, főleg minden állami túlsúlytörekvésnek. Minden részrehajlásnak és minden elfogultságnak. Le kell vetnie minden történelmi bosszúállást és minden történelmi

feltékenységet. Egyedül az emberek összeférését kell munkálniok, — a világbékének kell tehát szemük előtt lebegnie és a világbéke egyetlen közegének, az egyéni jólétnek kell a közvetlen és egyetlen céljuknak lennie...

A szövetség munkájának eredményei ettől függenek. Ha kihiggadt areopagok bölcsessége helyett, a forum retor- és debattertempói kapnak lábra, ha a szövetségtagok hazabeszélnek, népszerű babérokat keresnek és nem egyensúlyt önzés és önzetlenség között, akár össze se üljenek, — a bécsi congressusok és a versaillesi békeművek harcok magvát hintő nivójára szállnak alá. Brillións olymپیásza lehetnek a nemzetközi szellemi tornáknak, bajnokai az egymást lebírózásnak. Az emberiség sorsán azonban nem lendítenek, csak rontanak. Pillanatnyi erőfölényeket teremtenek, de nem a civilizáció nagy grádicsán maradandó előremenetelt...

Nekik nem egy államot kell látniok, nekik nézniök kell minden államot. Nem a kicsik fejére állítani a nagyokat, hanem a nagyok fejére emelni a kicsinyeket. Nem kizsákmányolni prédaéhesek számára a hiányokat, hanem kiegyeztetni az incongruentiákat. Szintre emelni a szinten levők által azokat, akik a szinten alul állnak ...

Egy új koronát kell feltenniök a hazafiság régi, büszke homlokára. Az önzetlenség koronáját. Amint a szerelemben — a férfinak asszonyhoz való áldozatos érzelmében — mindig volt egy birtokkereső vonása az önzésnek, a hazafiságnak is, ahogyan eddig gyakoroltuk, mindig volt, egy az emberiséget szerte-különböző hatása. Amint az anyai, a gyermeki, a családi szeretetnek és Isten szeretetén kívül, talán minden szeretetnek is volt. Azt mondtuk, minden áldozatot a hazának, de azt is mondtuk, minden előnyt is mások fölött a mi hazánknak. Vagy ha nem mondtuk is,

tettük és tették mások is, akik a saját hazájukat szerették. Haza és haza így szembekerültek. Visszavonást idézett fel a szeretet. Visszatromfolást, irigységet, féltékenységet, bosszút. A legszebb érzelem csak érzelmeket...

Ez az, amit korrigálni kell, a souverainok szövetségének. Azt mondania kell tovább is, rendületlenül és változatlanul, minden áldozatot a hazáért, de az önmérséklet áldozatával kell megkezdeni az áldozatsorozatot. Nem minden előnyt a mi hazánknak, csak annyit neki is, amennyi nem hoz az uszályában hátrányt. A haza élete nem efemer kérészélet. Virágoznia kell akkor is, ha mi már nem leszünk. A fiainkat hagyjuk itt, az unokáinkat, nem szabad többé rájuk hagynunk a kortársaik irigységét és revanche-szomját. Tisztultabb érzésvilágot kell rájuk hagynunk, hogy ha mi visszaküzdjük, ők ne éljék meg újra sem Mohácsot, sem Trianont. A Bismarck Deutschland. Deutschland über alles-birodalma kihívta az England, England über alles minden aggodalmát és hullámvölgybe rántotta nemcsak önmagát, de hullámsírba taszított minket is, akik csak becsületes szövetségesei voltunk...

Talán ha úgy szólt volna a porasz-francia háború után a nemzeti dal: Deutschland alles, was recht und billig, ez lett volna az igazi német realitás és talán ha azt mondta volna a nagy kancellár, Istent féljük és félünk az emberi önzéstől, nem volna Európa természetellenes darabokra csonkítva... Hiszen kétségtelen, hogy feltámadunk, mappák nem vehetnek erőt a természetten, — de hány hiábavaló éve a tetszhalálnak és merevgörcsnek, milyen visszavadulása az emberi erkölcsöknek ...

A souverainok szövetségében át kell hát hangolni a régi frázis-fogalmakat. Nem sovén, türelmetlen, heveskedő, lángoló hazafiakra van ott szükség, hanem

mély belátású hazabölcsekre, akiket annak a tudatától, hogy csak az egyéni jólét a haza jóléte és az egyéni jólét az emberiség békés összeférése, nem vakít el a hazaszeretet szent tüze se. Megannyi Deák Ferencekre és Washington Györgyökre, akik tudják, hogy a szent tűz is a természetnek ugyanaz az éltető és hamvasztó eleme, amely áldás és átok lehet az emberre...

És tudják azt is, hogy az egyéni jólétet a leg-hatalmasabb nagyhatalom sem teremtheti meg korlátolt, országhatáros területre. Az egyéni jólét zavartalanságához az szükséges, hogy egyéni jólét legyen a környezete, nem irigykedő martalékkeresők önzése. Államnak államhoz kell sorakozni és ismét államnak az államhoz beláthatlan világrészes területen, hogy az a kölcsönösség beállhasson, amelyet a zavartalan világcsereforgalom feltételez, egyrészt és az államközi becsületesség ne gyengesége legyen az államnak a huncutok közt, hanem legfőbb ereje a csupa becsületesek közt... Ahogy a kereszténység egyformasága ereje lett Európának és a mohamedán különállás végzetes volt a félholdnak ...

Az őszinte becsületesség és a becsületes őszinteség az új, szükségszerű világnézete a külügyek vitelének. Nem egy államnál, de minden államnál.

Ezt kell csillogó koronaként feltennie a nemzetközi felfogásra a souverainok szövetségének. Ott hát nincs helye spekuláló és fortélyoskodó localpatriotizmusnak, ott összhangot kell teremteni a localpatriotizmusok közt...

Óriási kvalitások tehát azok, amiket a szövetség-beli megbízottaktól kívánni kell és hihető-e, hogy egy csapásra megváltoznak az államok és azokat fogják megbízottakul választani, akik ennyire eltérjenek a régi diplomata-sablontól. Századokon belegyökerezett hitet kell kiirtani, mire odajuthatnak, hogy

ne olyanokat válasszanak ki, akiktől legtöbb előny kicsikarását várják egyoldalúan, a többiekre való tekintet nélkül, a saját államúaknak. Az embereknek el kell felejteni, hogy ezt hazafiságnak ünnepelték valaha és rá kell szokni, hogy ártó kapzsiszkodásnak tartsák ma...

Erre aligha lesz képes a mai nemzedék. Az a nemzedék lesz csak arra képes, amellyel együtt nőtt a politikai iskolázottság. Amely gyerekcipőkben megtanulja már, hogy a nemzetköziség nem azt jelenti, hogy ne ismerjünk hazát és államot, és hogy eltöröljünk magántulajdont, de azt jelenti, hogy a jólétünk biztonságáért ne kisebbsítsük a mások hazájának jólétét, amint a saját életünkért nem támadjuk a mások életét...

Addig, amíg ilyen nemzedék felnő arra, hogy maga intézze a maga és utódai sorsát, nem szabad az államok kényére hagyni a megbízottak kiválasztását. És itt természetesen, ahogy a kormányfőnél kifejtettem, nem valami elméleti papirosképesítésre gondolok. A gyakorlati élet képesítésére gondolok. Azokra, akikben az élet során eredményekben, tényekben nyilvánult meg az arravalóság. Akikben ezeknek az eredményeknek az alapján a szövetkező souverainek bizalma találkozik. A kiküldő souveraine és a többié. Ugy mondhatnám, az egész szövetségé.

Itt ismét szememre vethetik azt, hogy ez ismét egy lyukkal több megszorítás a souverainitás derékövén ... Az állam ne azt küldhesse érdekei legfőbb órául a szövetségbe, akit akar. Akiben az ő bizalma összpontosul... Nos, sietek megnyugtani az illetőket. A dolog kölcsönös, nem esik sérelem. Sőt, fejlődés volna, Mi úgy szólhatnánk bele az angol dolgába, ahogy az angol beleszól a mienkbe. Vájjon tehetjük ezt ma, vagy tehetjük-e bármikor... Valijuk meg, hogy soha. Valljuk meg azt is, hogy talán jobban éreznők ma-

gunkat, ha sir Austen Chamberlain a mi bizalmunk letéteményese is lett volna.

Nehezebb kérdés ennél, a módját találni annak, hogyan statuáltassék a megnyilvánulása ennek a bizalomnak. A dolognak három módja volna. A szövetség szavazata választ az államok nagy fiai közül és ehhez adja a szövetségtag souverain az exequaturt, — a szövetségtag állam ajánl a fiai közül és azok között ejt szűkebb választást a szövetség... Avagy a szövetség többes ajánlásából ejt szűkebb választást a szövetségtag souverain... Valami nagy elvi különbség nincs a három mód közt. Gyakorlatilag mindahárom előzetes diplomáciai tárgyalások alapján valósulna meg és pactumszerűség volna. A baj az, hogy a jó választást száz százalékra egyik sem garantálja. Ítésemről facultative alkalmaznám mindahármat. Bizonyos egymásutánban. Ha a helyzet nem mutat rá ujjal valamely gondviselés emberére, megvolna a valószínűség, hogy a hármast előbb-utóbb mégis csak rátalál... Bizonyos korrekúra volna egyébként a visszahívás ama lehetőségében, amelyről későbbben lesz szó ...

Amit itt ki kell emelni, az az, hogy a kétoldalú bizalom fennforgásán fekszik a súly. Ha a szövetség gyanakvással fogadja a megbízottak felszólalását, a csata előre el van vesztve. Mihelyt a megbízottak hátsógondolatokat feltételeznek egymásról, ellenhátsógondolatokról fognak gondolkozni, nem a közösségi célokról és ez az egész akciót ki fogja vetni a tengelyéből ...

A megbízottaknak át kell hatva lenni egymás loyális őszinteségének hitétől. Ezt a hitet minden esz-közzel alá kell támogatni. Az ember senkitől sem fél úgy, mint az embertől.

Részen ennek a hitnek a kérdésével függ össze az a kérdés, hogy egy szövetségtagot hány megbízott képviseljen. Adassék-e több súly a területileg nagyobb

szövetségtagnak, adassék-e a népesség számának, a magasabb kultúrának ... Általában hány megbízott küldésjoga adassék egy-egy souverainnek. A souverain egy megbízottat küldjön-e, megfelelő segédlettel, vagy többen együtt tegyenek ki egy szövetségi szavazatot.

Kezdem ezzel az utolsóval, mert ez játszik bele abba, amit előbb jeleztem, a bizalom dolgába. Kétségtelen, hogy talán könnyebb lesz egy államban egy egyetlen olyan férfiút találni, aki a szövetségi megbízotti kellékeknek megfeleljen. Az ilyen kivételes férfiak nem tenyésznek ki egész könnyen és főleg nem tucatokban. Kérdés általában, hogy kitenyészett-e egyetlen egy is meghatározott időpontban. így vagy úgy több példányt összeszedni belőlük, megegyezni fölöttük a souverainokkal, kétségtelenül nehezebb lesz. El fogja nyújthatni a különben sem rövid processust.

Viszont azonban... Mentől nehezebb megtalálni az ilyen embert, annál kockázatosabb egyetlen embervéges képességeire bízni ezeket a rettenetes nagy, rettenetesen finyas és rettenetesen végzethatású érdekeket. Könnyebb elképzelni, hogy a kívánt tulajdonságok megoszolva legyenek meg három individuumban, mint összpontosulva egyetlen egyben. Egyikben meg lesz egyik hetvenöt százaléka a kívántaknak, a másikban — hisz jól fognak, nemde, a souverainek válogatni — más összetételű hetvenöt százaléka lesz meg és a harmadikban ismét más összetétele a százalékoknak. Ha együtt dolgoznak ezek a hetvenöt százalékos egyének, a végén kiadhatnak egy száz percentet betöltővé kiegészített egyéniséget...

Ez az eszmemenet az, amelyről remélni lehet, hogy fokozni fogná a bizalmat. Ha egy közülök hajlanék is valamely hátsógondolatos illoyalításra, bízni lehet benne, hogy a másik kettő el nem tántorodik és visszatartja. Ha nehéz nagy kiválóságú embereket találni — nehéz azt is elképzelni, hogy nagy kiváló-

ságúnak tartott férfiak közül csalódás legyen mindahárom. Egyben tévedhet a hármastosta, mindaháromban azonban... nem az emberek, hanem a rosta hibája volna... Ha tehát jól dolgozott a rosta, megbízhatik hogy nem tévedett három közül egyszernél többször a munkájában ...

Habozás nélkül nem az egy, de az államonként több megbízott mellett foglalok tehát állást. És súlyt helyeznék a hármast számra. A szavazattöbbség kialakulhatása szempontjából is jó ez a szám és jó azért is, hogy egy-egy állam megbízottai ne legyenek külön országgyűlés...

Azt kell itt taglalni még, a három megbízott egy szavazattal bírjon-e, vagy hárommal. A souverain, amely kiküldi őket, egy, egynek kellene hát lenni az eddig uralkodott szempontok szerint az állásfoglalásnak is. Tisztázzák az álláspontjukat egymás közt a megbízottak és adják le aztán egységesen a szavazatukat ... Mondom, ez volna a forma a régi nézőpontok szerint, amelyek a nagyköveti rendszert tartották szem előtt.

A bizalom rendszere alapján azonban a dolog egészen más. A bizalom rendszere alapján a hármast szavazat mellett kell nyilatkoznom ugyanazon okfejtés révén, amelyet fentebb elmondottam. Először rengeteg huzavona maradhat így el a megbízottak közt... Másodszer mindegyik megbízott a saját állásfoglalásáért a nyilvánosság előtt felelős. Jobban meg fogja gondolni, mintha egyszerű igenre vagy nemre nyitja az ajkát. És harmadszer, amit már mondtam: egy derék ember elvakulhat, a vér a fejébe száll, megvesztegethette indulat vagy befolyás. Három derék ember azonban egyszerre talán még sem. Hisz ne felejtjük, a három közül egy sem kis napi politikus, mindahárom három rostán át válogatott, kiforrott, kitűnő kvalitás...

Egymást hajtják itt a nagy kérdések. Mielőtt a pouvoirra térnék át, végezni kell még azzal, egyformán adassék-e szavazat minden tagsouverainnek, vagy legyen-e valami pluralitás és minek az alapján. Egy nagyhatalom elvégre nagyobb fizikai és talán szellemi erőt is hoz a szövetségbe, nagy területe szerint szétágazóbb érdekeket képvisel. Méltányosnak mutatkozik tehát módot adni rá, hogy a kicsinyek, akik sokan vannak, épen a nagyokat, akik kevesen vannak, ne majorizálják ...

Úgy van, erre módot kell adni.

Módot kell adni rá, dacára annak, hogy — ne felejtjük el — a megbízottak nem a saját, vágy nem csak a saját souverain küldőjük érdekét képviselik a szövetségben, hanem egy, a souverainek által közösen felismert célra, egy-egy souverain részéről teljesítik a kooperálás köteles munkáját. Nem particularis érdekek védelméről van tehát szó, — ahogy az nemzetközi congressusokon eddig dívott, — hanem arról, hogy a partikuláris érdekek mind a generális nagy érdekebe, az egyéni jólét nagy érdekébe beharmónizáltassanak. A cél az, az egyéni jólét nagy és általános vonalait, összemberiségi perspektívából felismerni, tisztázni, szabatosítani és miután az egyik egyén jóléte a másikat feltételezi, segíteni a lassan haladót, vagy elmaradtat, hogy közös érdekből mielőbb képes legyen amaz egyéni jólétig eljutni, amelytől feltételezve van a segítőkés is. Ez a működés tehát nem államfiskálisokat igényel, hanem államarchitektusokat, akik önzés és önzetlenség természetes és szükséges gravitációjának egyensúlytörvényét ismerik és matematikai pontossággal alkotmánná tudják építeni. Fel kell azonban tenni, hogy hatalmas területű, hatalmas összlakosságú államban ilyen államkonstruktív géniek vannak legalább is olyan arány szerint, mint a kisebbekben. Vétek volna tehát nagy területek és milliányi

egyedek constructiv erőit kizárni csak azért, hogy a souverain képviseltek számban ne divergensenek legyenek. Az az argumentum, hogy hiszen nem ügyvédkedésről, de építésről van szó és minden megbízott nem egy államot, de minden államot, az egyéni jólétet a maga generalitásában tartja szem előtt, — megfordítva is áll. Nem ok arra, hogy területnagyságot és lélekszámot figyelembe vegyük, de arra sem ok, hogy ne igyekezzünk centralizálni a nagy terület lélekszámából lehetőleg sok konstruktív erőt...

A kérdés eldöntésére tehát más kritériumot kell keresni. Legyen pluralitás, a sok kicsiny ne majorizálhassa a kevés nagyot, de ne legyen ebben előntő terület és lakosság. Hiszen ilyen alapon, nem tudom, talán China, vagy a szibériai Oroszország, vagy a oaiara vinné el a pálmát...

A döntés alapját itt mélyebb princípiumon kell keresni. Magán az egyéni jólét princípiumán... Az egyéni jólét kultusza a cél, az egyéni jóléthez való egymást segítés a közvetlen feladat, a logika kérlelhetetlen törvényei szerint tehát annak kell adni pluralitást, aki már többet tett az egyéni jólétért. Aki már legtöbbet teremtett meg államalkotmányában az egyéni jólét feltételeiből. Ahol már uralkodik személyi, lelki és vagyoni biztonság, munka- és becsületvédelem. Megvannak az ezekhez vezető állami alkotások, vagy legalább a legtöbb van meg belőlük. Az alapvető dolgok megvannak és tanúságot tesznek arról, hogy az a souverain bír ma és bírt már a múltban is az egyéni jólét kultuszának, ha talán öntudatlan, de helyes érzékével. Nem a területileg nagy, nem a lélekszámokban sok, de a kultúrájukban fejlett souverainek kerülnek így az élre. Azok, akik tudják már, hogy a világbékének az egyéni jólét, az önzés és önzetlenség egyensúlya, a kultúra, az önmérséklet a levegője...

Az egyéni jólét minden új intézményének az

alkotmányba való beépítéséért új és új szavazaterővel emelném a souverainnek a szövetségben való befolyását. Ösztönzés volna ez az egyes tagnak a gyorsabb haladásra és a szövetség egészének az egyéni jólét tisztultabb látkörű tényezőivel való folytonos gyarapodása. Egyenes, világos, téveszthetlen út az egyéni jólét bussolójának a világbéke felé vezető irányában...

Ezek után neki kell vágni a pouvoirok témájának. A probléma az, a megbízottaknak informatív és consultatív hatáskör adassék-e, állásfoglalásuk hazai döntéshez köttessék-e, avagy obligatorius legyen a felhatalmazásuk, olyan, amely hazuról nem igényel már további sanctiót.

Nézzük a dolog lényegét. A szövetség feladata felderíteni az emberi egyéni jólét feltételeit. Ezek a feltételek nem egyénien relativok, ezek azonosak minden embernél és minden nemzetnél. Azonosak azok az intézmények is, amelyek ezeket a feltételeket megteremtik. Az életbiztonsághoz ugyanúgy kell a megelőző, a végrehajtó és a megtorló rendszet a töröknél, mint a tatárnál és a szamojédnél... A munka védelmét sem töröknél, sem tatárnál, sem szamojédnél nem lehet elképzelni másként, mint a munka kevesek vagy sokak által teljesíthetősége elvén... Az adózás egyenlő tehermegosztását sem lehet elképzelni másként, mint a vagyoni teljesítőképesség és az egyéni vagyon- és jövedelemkataszter révén...

Ezek a megállapítások tehát nem teljesen elvontak az egyes államok individuális különbözőségeitől. Ezek általánosan emberiek. Csak a tisztázásuk szükséges. A szükségességük nem kérdéses. Sőt, a nélkülözhetlenségük bizonyos. És bizonyos az, hogy nem teremthetők meg egy-egy államonként, hanem csak egyszerre mindenütt. Ahogy a kalendáriumot, az órabeosztást, a métermértékrendszert egységesen életbeléptették. Ahogy a francia nyelvet egységesen a diplomácia nyel-

vévé tették és egyéb hasonló megegyezései dolgokat, a célszerűség elvén, keresztülvittek. Egy sem kezdheti el a másik nélkül, de ha mindegyik elkezd, megy a dolog zökkenés nélkül. Mert ezekben nincsen eltérés állam és állam helyi viszonyai szerint, hanem az egész civilizált és félcivilizált világ egyetlen hálózatba tartozik, amelynek szerteágazó szálaiban nincsen megszakítás az egésznek sérelme nélkül.

Ezekben tehát nem szükséges államonként külön-külön való meditálás. Ezeket a souverainek szövetségének egyszerűen meg kell állapítani, tisztázni, szabatosítani, az életbeléptetés tempóját meghatározni és azután a szövetség tagjaival valóra váltatni. Ezek egészen elméleti úton vonandók le egyéni jólét és állameszme gondolatából, ezeknél ennél fogva a szövetségi követek nem lehetnek kötve hazai utasításhoz, ezekre nézve megbízatásuk egyszerű tényével jogot, sőt kötelezettséget nyertek arra, hogy mindazt legjobb tehetségük szerint kigondolják, javasolják és keresztülhajtásuk, amit az egyéni jólét érdeke magával hoz. Ez a souverain szövetség nagy, tisztán kodifikatorius tevékenysége.

Más beszámítás alá esik a szövetségnek — nevezük úgy — kontenciózus tevékenysége. Ahol a kiküldő államnak más állammal, vagy államokkal van valami vitás ügye. Ezekben a kiküldő állam, mint döntést kereső fél, jelenik meg, hogy saját külön álláspontját védje az egyéni jólét, önzés vagy önzetlenség kérdésében, ezekben tehát módot kell adni rá, hogy a megbízottait utasításokhoz köthesse, visszahívhassa, a működésüket vétóval illethesse. Utasítás és veto azonban ezekben is csak a követek eljárására szorítkozhatik. A szövetség döntésére nem terjedhet ki. A szövetség döntésének a kiküldő állam ezekben is tartozik alárendelkezni, vagy a szövetség kötelékéből kilépni. Harmadik eset nincs... Nem lehet. Sem

a szövetség, sem a kiküldő állam souverainitása nem enged harmadik esetet.

A követek hatáskörének ez a két végpontja. Az egészen abstract és az egészen concret ügyek. Amabban utasítást, vagy bármit csak az egyéni jólét logikája adhat. Emebben adhat az érdekelt államtag is. Minden más ügyet e közé a két végpont közé kell sorozni. A természete szerint. Nem percentuálisan, aszerint, hogy a lényege a skála melyik fokán áll az abstractumhoz vagy a konkrétumhoz közelebb, hanem positiv el választottságban: a lényegből ez konkrétum, — erre az alsó fok vonatkozik... ez meg abstractum jelentőségű, — ezzel a felső fok szerint kell elbánni...

Világos ebből, nemde, hogy itt nem lehet taxativ felsorolásáról az ügyeknek szó. A souverain szövetség dekretálja a generalis elvet, amelyet most tisztáztam. Az egyes ügyekben azután esetenként határoz abstract vagy konkrét tartalom kérdése fölött... Az államok követei pedig az abstract kérdésekben nem annyira szavaznak, mint közreműködnek az egyéni jólét nagy problémáinak kidolgozásában. Munkálataikkal és vitáikkal tisztázzák az ember és ember egymás jogos önzését respektáló életfeltételeit. Megtervezik az azok megteremtésére vonatkozó államberendezéseket. Gondosan tanulmányozzák a korok változó psychéjét és ahhoz mérik az immár minden államot kötelező reformokat. Mondjuk ki, a szeretet munkája lesz ez. Az igazi humanismus, amely az individuumért egymáshoz köszörüli az individuumot. A testek nyers világát a lélek nemes világába köti át, szellemi munkát teremt az izom, harc helyett. Fegyverből eszközvé transponálja az öklöt és az egymás ellen való harc helyett az egymásért való harc bajnokává az agyat. A képesség szerint való megosztás és a munkamegosztás vele összefüggő elvén egyetlen nagy csa-

tárlánccá fűzi a természet ridegsége ellen az emberi nemet. Botor furcsán segített magán eddig az emberi agy. A csalárdság nem bírt semmit a természet ellen. Az ember tehát hagyta a természetet és egymás ellen fordította a csalárdságot. Ha megélhetésének őskori karakterisztikonja az erősebb joga volt, megélhetésének második fázisa a fortélyosabb jogának jegyében telt. Nem a természettel verekedett, hanem egymás alól húzta ki a jólétet. Ezért a célért eltorzította az állameszmét, amíg a világháborúban saját kék foltjain át megérezte, de az elficamított állameszme torztükrében balkézt kereste a jobbkézt fekvő világképét... Si vis pacem, para bellum. Igen, de bellum contra naturam és nem contra hominem. A felebarátodat szeresd és küzdj a természet ellen. Az egyéni jólét minden kincse ott van a leküzdött természetben ...

... A souverainek szövetségének legközelebb fekvő témája természetesen a külügy lenne. Az a külügy, amely, mint elől fejtegettem, minden belügyet is felölel ... Az a külügy, amely diplomáciai finták helyett az államok egymást segítségével tesz eleget a természet munkamegosztási törvényének és nem a hadserege erejével, hanem a világcsereiben való gazdasági nélkülözhetlenségükkel fűzi egymáshoz a nemzeteket.

Abban a zagyva muzsikában, amit a hatalmak concertjének szokás nevezni, diplomáciai nyelven, nem a fegyverzörgés, hanem a gazdasági capacitas osztja ki a szerepeket. Nem az a capacitas, amely belül marad a határokon, — nem sokat jelent, aki otthon el is fogyaszt mindent, amit termel, — hanem az a capacitas, amely a nemzettársak életszükségleteinek hóna alá nyúl és nemcsak nemzeti fölöslegeket zúdit reájuk, hanem megoszt velük olyat, ami azoknak szükséges... Ez a barátságos viszonyok titka. Nemcsak piacot keresni

azzal, ami már otthon nem kell, de megszorítani otthon annak a fogyasztását, ami a szomszédnak szükséges, úgy hogy maradjon, de jusson is, ha egyszer a szomszédnak nincsen. A fölösleg kivitele nem altruizmus, a fölösleg kivitele egy közönséges, kétoldalú önzéses aktus, az altruista aktus az, fehér lisztet becsületes áron juttatni a szomszédnak, akkor is, ha miatta én magam is félbarna kenyeret eszem...

Az ilyen barátság nem diplomáciai tisztavirág, hanem nélkülözhetlen értéktényező a nemzetek viszonyában. Ha tudja azt egy nemzet, hogy a fagy, vagy aszály kárait a szomszéd nem fogja kiterményuzsorázni, hanem őszinte gesztussal fog vele saját termelést megosztani és ha tudja azt, hogy amiben a saját termelése passiv, abban a maga fogyasztásának korlátozásával is rendelkezésére áll a szomszéd, akkor tudni fogja az a nemzet azt is, hogy az a szomszéd szükséges, talán nélkülözhetlen az ő államegyéni jólétéhez és akkor hiába fogják ugratni az ellen a szomszéd ellen metternich-mosolyok és talleyrand-hazugságok...

Nem újat akarok mondani tehát, ha azt állítom, hogy a külügyeknek veszett fontosságú ütője a kiviteli politika. Ezt tudja talán és mondja talán régen és hangosan mindenki. Kathedra és szónoki emelvény egyformán hirdeti és harsog tőle minden külkereskedelmi expozé. De — és ezt akarom mondani itt, mint újat — ezt akarom szemére vetni kathedrának, szónoki emelvénynek és expozénak, sem kathedra, sem emelvény, sem expozé nem jutott el még odáig, hogy ennek a nagyhangú tanának a következtetéseit levonja. Kalmár kicsinyességgel megáll a fölöslegeknél mindegyik. Sőt. Öngyilkos ösztönökkel eljut egészen a kiviteli tilalmakig, ha nem nemzeti fölösleg van szóban... Valami hazafias magától értetődést talál a hazai fogyasztás védelmének doktrínájában, mintha

a hazai fogyasztás védelme nem kétélű fegyver volna. Tisztában kell lenni azzal, hogy minden kiviteli tilalom, több, minden vámvédelem ellen-tilalmat és ellenvédvámot terem, nem egyéb, mint veszélyes gazdasági játék, más termelő ágak sérelmére, egy termelő ág érdekében. A kormányzásnak, amely nem egy ágat, hanem az államfának egész lombkoronáját nézze, nem szabad odaadni magát az ilyenekre, nem védvámokkal kell a fogyasztást védenie, hanem az árakban. Abban, hogy a kivitel a belföldi árakat ne feszítse. Az árut kiviszik, vagy bent fogyasztják, a termelési költséget nem érinti, amint nem érinti a kereslet nagysága sem. A legvisszássabb nemzetgazdasági eredmény, ha a kereslet emelkedése nem a kínálatot, hanem a piaci árat emeli. Ez az, amit az egyéni jólétes kormányzásnak a fogyasztás érdekében nem szabad engedni... A hogyannak a módját már az első kötetben megjelöltem.

Aki szíves volt a fejtegetéseimnek figyelmet szentelni, tisztában lesz vele, hogy itt ismét olyan reformhoz értünk el, amelyet a souverainek szövetségének kell kezdeményezni. A külügynek külkereskedelmi ágazatát a souverainek szövetségének kell a fölöslegek kivitelének elvén túl a testvéries megosztás elvére ráhangolni és ezzel a világtermelés természetadta hézagait az egyéni jólét általános szintje által kívánt egyenesre kiegyesíteni...

Nagy munka lesz, de csak egyszer kell rajta átesni. A természet, ha nem vaskövetkezetességgel, de évtized alatt alig változó rendszerességgel adja minden világtájnak a maga sajátos javait. Braziliában századokon át mindig megnő a gyapot és cukornád, Argentínában a búza és a búza Magyarországon, a Provenceban és a brit szigeten is. A Kárpát-övtől lefelé a Marmaráig mindig megnő a tengeri, Indiák és Amerika rizsföldjei ép oly megbízhatók, ahogy China thea-

bokrai szállítják a kultúra italát, Afrika a datolyát és a kávébabot a szigettenger nagy fűszerotthonai. Csak egyszer kell mindezt sorra venni és egymással, meg a made in Germany iparával, Transvaal gyémántjával, Anglia acélával, Csehország üvegével, Lyon selymével, Brüsszel csipkéjével, Amerika állattömegével, az United States naftájával, Balkán dohányával, a Visztula halaival, Paris divatcikkeivel és Itália repülőgépeivel meg Ford mester traktorcsodáival szembehelyezni... És egyszer kell megállapítani, hogy nem lehet természetes kiegészülés, ha Németország Amerikából hoz ősterményt, amelyet megkaphat a Dunamedencéből és hogy nem természetes kiegészülés, az a javak pocséklása, vagy a spekuláció tobzódása akár-miben, de feltétlenül természetellenes valahol és valamiben ...

És egyszer kell elvé tenni, hogy javak pocséklása és spekuláció tobzódása az egyéni jólétnek ellene van. És egyszer kell közlekedési és termelési mappával a kézben kijelölni államonként, hogy a természetes gazdasági kielégülés másik államonként hol van és miben...

És akkor a spekulációs vagyonsomósodások helyett az egyéni jólét emeltyűjévé fog válni a productio nagy ösztönző ereje, a verseny. Nem arra fog törekedni, hogy illoyalis hasznot keressen — börzemanőverekkel és vámtrükkökkel, — hanem hogy olcsóbb termelési eszközöket fedezzen fel megérdemelt több haszon érdekében. Ez a fogyasztók igazi védelme és ha igaz, — amint természeti sarkigaz — hogy mindenki fogyasztó valamiben, sokban, egy-két kivétellel mindenben, — akkor minden termelő és kereskedő és feldolgozó és minden egyéb védelme benne van a fogyasztó védelmében...

Védeni kell tehát a fogyasztást, de védeni kell helyesen. Nem elzárkózással a termelés munkameg-

osztásos törvénye elől, de a munkamegosztásos törvény előnyeinek kihasználásával. Mindent a maga helyén termelni, ott, ahol a termelése legkedvezőbb és mindent ott szerezni be, ahol nem a termelés volt legkedvezőbb, hanem ahonnan a rendelkezésre bocsátás a legkedvezőbb. Ezt kell a souverainek szövetségnek irányító elvül tűzni ki és ezzel az emberiségnek a csereforgalomra utaltságát a világbéke hatalmas eszközévé tenni. A mai rendszerben ez a csere/forgalom az egymást marás közege volt. Mert nemzet a nemzetre rá volt utalva, jogtalan vastagságú bőrt húzott le nemzet a reáutalt nemzetről. Ennek kell megszűnni. A reáutaltság természeti egyenlőtlenségét kell a kizsákmányoltatástól megóvni.

Fosztogatásnál nem egyéb a nélkülözötől font aranyat venni lat kenyérért és a fosztogatás nem Lesz szebb, ha vándor és útonálló helyett nép követi el a másik nép ellen. A ráutaltságot, vagy épen rászorultságot teljesen ki kell tehát zárni a spekuláció alkalmi közül és az egymást segítség alkalmi közé kell sorozni. A népek mentalitása ne az legyen, ennek és ennek a nemzetnek nincsen búzája, viszek neki búzát, mert minden árt meg fog adni búzáért. A népek mentalitása az legyen, viszek neki búzát, hogy ő rizst, vagy nem tudom én, vasat, naftát, ruhát, gyógyszert hozzon nekem, amim nekem nincsen... Az egyéni jólét akkor nem fog Gargantuává dagadni, mint búzatermelő, de nem is herbariumi soványságra lapulni, mint rizs-, vas-, nafta-, ruha- és gyógyszerfogyasztó.

El vagyok készülve rá, hogy mindezt fantastikumnak fogják deklarálni azok a kereskedelmi szakkörök, amelyeket ezekben a kérdésekben ma elsősorban véleményadásra hivatottaknak tartanak. El vagyok rá készülve azért, mert láttam, hogy kereskedelmi szakkörök milyen hamar felejtették el a világháború egyes tanulságait, milyen vakon hagyták elfutni észrevét-

lenül a világháború más tanulságait. És el vagyok készülve rá, mert tudom, hogy a kereskedelem emberei épen úgy megszokták öncélnak, végcélnak tartani a kereskedelmet, amint más foglalkozási ágak emberei öncélnak, végcélnak szokták meg tartani azt a foglalkozási ágat, amelyből élnek. Amint a történelmi állam emberei megszokták ön- és végcélnak tartani a közjólétes államot...

Pedig, nemde, ezek nem ön- és nem végcélok. Öncél csak egy van, az ember jóléte és végcél is — ezt megmutatta a háború — csak egy van: legalább az élet fenntartása, nem a hősi halál, az éhhalál elől. Szuronyak és golyók záporának bátran nekimentek innen és túl az emberek, álltak gáztámadást és pergőtűzet... az éhezés első sejtelmével szemben azonban kishitűek lettek, régebben megvetett élelmicikkek ritkultával a világ négy tája felé szórták a pénzüket és egy liszt- vagy zsírpániknál pokolba kergették az erkölcseiket...

Micsoda kár volt... Az ijedelem elfeledtette velük a kereskedelmet... Elfeledtette velük, hogy a kereskedelem nem öncél, de a természet "productiomegosztásának" a tényén alapuló kényszerűség-ösztön, amelyet ki nem ölhet az emberi háború, épen azért, mert az éhség lecsillapítása az utolsó minimumcél. A háború a gazdasági cseréért — a kereskedelemért — van és a kereskedelem — a gazdasági csere — ezért a minimum végcélért, az éhségcsillapításért van. Ameddig tehát éhség van, kereskedelemnek is kell lenni, ha a természet nem tesz le az ő productiomegosztás berendezéséről...

A természet pedig a világháborúért sem tett le a berendezéséről. Az éhséget is megtartotta és a productiomegosztást is megtartotta. Elmaradt talán a kettőnek a resultánsa, a kereskedelem... Dehogy maradt ... Tengeralattjárókon és blokade-on, elzárt ten-

gereken és határokon át folyt a kereskedelem. Csak a formája, az iránya, az elve változott meg, az áru neutralisokon keresztül és csempészkezén keresztül gazdát cserélt tovább Ukrainától Angliáig, Angliától hozzánk, Amerikától Schweizig és Dániáig és Dániából meg Schweizből fel a németségig és le az olasz frontokig, titkon, de akadálytalanul...

Azt akarom mondani ezzel, hogy alkalmazkodni tudott a kereskedelem. Alkalmazkodni tudott olyan szokatlan dologhoz is, aminő a hosszú világháború volt. És alkalmazkodni tudott olyan rövid időtartam alatt, aminő a kereskedelem történetében a hosszú világháború volt... Alkalmazkodni tudott, mert lennie kellett, nem emberi öncél, hanem két természeti erőnek — éhségnek és a productio megoszolt voltának — az eredője volt...

Az eredője lesz tovább is. És alkalmazkodni fog tovább is. Alkalmazkodni fog az árucserének souverain szövetségi rendezéséhez is. Ezt felelem azoknak a szakköröknek, akik a nemzeti gazdaságok egymást loyalsan kiségitő gondolatától a kereskedelmet féltik... Az árucserének a kereskedelem érdekéről az egyéni jólét érdekére való souverain szövetségi áthangolásától nem szenvedni fog a kereskedelem, csak ki fog egyensúlyozódni. Hogy úgy mondjam, meg fog tisztulni. Meg fog szabadulni a spekulációnak nevezett egymást kifosztástól. Meg fog szabadulni ezzel a rettenetes vagyonsomósodástól. A javak egyenletes meg'osztásának lesz az eszköze, nem a javak túltengő önzéses felhalmozásának, árukirályok kezeibe.

A kulcsigéjét már az első kötetben elmondtam ennek. A kulcsigéje ennek a kereskedelmi haszonpercent souverain szövetségi meghatározása. Mint a kalendáriumnak. A nap huszonnégy órájának. Vagy a métermértékrendszernek ...

Azt állítottam, hogy a világbékét nem lehet meg-

csinálni leszereléssel, hanem csak az egyéni jólét gondolatával. És hogy ellenkezőleg, a világbékének kellene megelőznie a leszerelést. Leszerelés a világbéke előtt öngyilkosság, vagy ha rákényszerített, rabszolgatartás volna, nem lehetne sem őszinte, sem eredményes.

Most ezt az állítást kibővíttem azzal, hogy leszerelés a világbéke után is csak relative lehetséges. A világbéke után is csak az egyéni jólét megteremtése után is csak az »állig fegyverben« állapotról lehetséges, — bizonyos háborús felkészültség, amíg az ember ember, mindörökké szükséges marad.

Úgy van. A világbéke idején és a teljes egyéni jólét idején is. Akkor is, ha nem kerül háborúra sor. Sőt, épen azért, hogy ne kerüljön háborúra sor.

Azt hiszem, nem nehéz belátni ezt.

Amíg az emberi test kiválthatja az emberi lélekből az önzést, — amint az önzést mindig a test váltja ki a lélekből — addig hús, vér és idegek összeállításának és összeműködésének a kérdése, hogy túlteng-e az önzés a jogos határokon. És amíg húsnak, vérnek és idegeknek olyan összeállítása és összeműködése lehetséges, amely mellett az önzés túlteng, — amint ilyen összeállítás és összeműködés egyik percről a másikra mindig lehetséges, — addig világbéke és egyéni jólét védelmére mindig szükséges lesz a souverainitás. fizikai tehetősége.

Ennek a fizikai tehetőségnek végső emanatioja pedig a háború. Az a processus, amikor a souverain az akaratát másra rákényszeríti, hogy érvényesíthesse. A fegyveres erő és a háború kényszereszközének tehát meg kell maradni a világbéke idejére is, hogy a világbékét akaró souverain a világbékét bármely túltengő önzésre rákényszeríthesse. Kifejtettem már, hogy a souverainek szövetségével szemben a háború csak lehetőség fog maradni — nem igen lesz bolond, aki a szövetség akaratával szembeszálljon, ha tudja, hogy

számolnia kell a szövetség souverain fizikai tehetőségével, — de mint lehetőségnek fenn kell maradni a háborús készütségnek, mert aligha akadna önzetlen is, aki a szövetség akaratával szembe ne szálljon, ha tudja, hogy nem kell számolnia a szövetség fizikai tehetőségével...

Kifejtettem fentebb azt is, hogy a souverain szövetségnek valami óriási külön haderejéről nem lehet szó. Kifejtettem, hogy csak arról lehet szó, hogy a souverain szövetség a szövetségtag souverainek összesített — centralizált — fizikai tehetőségeire támaszkodják. Arra, hogy a szövetségnek ellenszegülő ellen a szövetségi tagok hadereje egyesítetten vonuljon fel. Olyannak, amelynek ellent nem állhat egy, sőt több összefogó ellenszegülő sem.

A hadügytől tehát nem lehet eltekinteni az egyéni jólét államában sem. A hadügyet, a külügyek berendezésében épen úgy fenn kell tartani a világbéke idején is, mint a belügyek berendezésében is. Az önzés feltámadhat kívül és belül egyformán. Kívül és belül való feltámadás esetén tehát egyformán sakkban kell tartani, szükség esetén a szövetség hatványra fokozott souverain tehetőségével...

És ez a pont az, ahol az egyéni jólétes és souverain szövetséges állam hadügye különbözni fog a történeti közjólétes állam hadügyétől. Abban fog különbözni, hogy az egyéni jólétes souverain szövetséges államnak nem kell állig fegyverben állni a legerősebb haderejű más állam hadiereje arányában. A fizikai tehetősége kiegészül a szövetségestársak fizikai tehetőségével, elég tehát annyi haderőt tartania, hogy quota szerint résztvevője lehessen a souverain szövetségi tagok összefizikai tehetőségének ...

Nem »legyőzött« nemzetek leszerelésével kell tehát foglalkozni a souverainek szövetségének, hanem a souverain szövetségi tagok háborús felkészülésével.

Annak a megállapításával, hogy minden egyes szövetségi tagnak mekkora hadierővel kell bírnia, ahhoz, hogy befelé és kifelé souverain maradjon. Hogy érvényesíteni tudja — a szövetség egyesített erejével — az akaratát otthon, a saját területén és a szövetség akaratát, — amely az övé is, — bárki másnak a területén ...

Mert erről van szó... Arról, hogy francia, angol, olasz, magyar, német, török és ahány tagja van a szövetségnek, ne olyan haderőt tartson, amely egymás fölött egyenként fölényben maradjon és egyenként Oroszországgal és Amerikával is szembeszállhasson, hanem arról, hogy francia, angol, olasz, magyar, német és török és ahány tagja van a szövetségnek, együttesen csak akkora haderőt tartson, amely együtt fölényben marad bármely, egyikük ellen támadó belvagy külföldi szövetségtag, vagy nem szövetségtag önzésén...

Ez, nemde, óriási különbség. Óriási záloga a világbékének, mert nemcsak lebír minden béketörőt, de a szövetségen belől a béketöréstől is visszatart minden egymás ellen törőt. És óriási megtakarítása a szövetségi tagok gazdasági erejének, mert nemcsak nem igényeli a régi hadügyi költséget, de módot ad rá, hogy a gyümölcstelen hadi erőfeszítések gyümölcsöző nemzetgazdasági erőfeszítésekre fordíttassanak...

Mindezek következtében foglalkoznom kell a ζ egyéni jólétes állam vázolója közben a külügynek háborús részével.

Mozaikba sem lehetne összerakni azt az ezerféle okot, amely a világhistoria folyamán háborúkra ürügyet adott. A szerelemtől a gyűlöletig, az üres hiúságtól a szent örületig, az emberi érzések bábeli skálájának minden árnyalata szerepet játszott abban, hogy vad öldöklésekben egymásnak menjenek az emberek.

Az önzésnek valami fonalát azonban mindig meg

lehet találni ebben az ürügy-bábelben. Az önzés mindig ott vonul az egészben, mint az egyéni jólét ellen való támadás. Nem mindig ott, ahol megizenték a háborút, a hadizenet sokszor csak a támadásra adott válasz volt. De mindig ott, ahol egy nép, állam, uralkodó valami hasznot akart elcsikarni, nem a természetből, a máséból... A dologban mindig a terjeszkedés valami vágya volt. Területben, szellemiekben, hatalomban, kereskedelemben. A souverainitás relativitásából a souverainitás abszolútabbá tételére való törekvés...

Alig lehetett ezt rossz néven venni korokban, amikor azt hihette még az együgyűség, hogy a földterület gazdagsága teszi ki a jólétet. Amikor még az volt az életfeltétel, van-e elég buja legelő, vadban dús földfelület és a földfelületek alatt vannak-e bőven ércék... Ma azonban, amikor árucseré és feldolgozás egy új, második világot teremtett az emberiségnek, tudnia kell a nem együgyűeknek, hogy nem a földje, a munkája teszi a nemzetet. Az az arány, ahogy az izommunkába bele tudja vinni a szellemet. Ahogy a nyersanyagot tökéletesíteni bírja, az ember számára használhatóbbá. Ma már az őstermelés nem egyetlen módja a nyersanyagszerzésnek, ma már a gondolatot anyagra lehet cserélni, csak kultúrának kell lenni, amely a gondolatot kiváltja és izomnak, amely az anyagot és gondolatot áruvá testesíti... A kis Schweiz alpesi levegőt ad a sárga ködös Londonnak fontért és csokoládét a magyar cukorrépaért... Paris boulevardjain nincsen selyembubótenyőszet, mégis messze Calcutta és Bombay fűnyás angol missei hordják Worth mester toilette-remekeit. Kecskemét barackáldását a Balti tenger mentén dolgozzák fel időálló csemegévé, dánok és skandinávok és Ausztráliából jönnek Great-Britain gyáraiba a gyapjúbálok, amelyeket szövetnek kártolva büszkén visel a pesti korzó...

Ma tehát lejárt az ideje a terjeszkedéses háborúnak. Ma minden terjeszkedéses háború nem az életfenntartás kényszerűsége, hanem a nemzeti kapzsiság és nemzeti lustaság rabló-kitörése. Ma szellem és izom harmonikus feldolgozó munkája megélhetést ad minden népnek, ha nincsenek is buja kaszáloi és nem ringat kalászt a síkja, sem ércet nem rejt hegyláncainak a gyomra...

Ma csak egy háborúnak van jogosultsága: háborúnak a fenyegetett egyéni jólét feltételeinek a védelmére. Ennek is úgy, hogy ne a védőket sújtsa, hanem a támadókat. Az egyéni jólét védelmére tehát össze kell fogni az egyéni jólét minden államának, hogy az egyesített erők pluszhatványú hatalmával első fel-támadásában döntően hághasson már a nyakára bármely túltengő önzésnek.

Ez adja meg a karakterisztikonját a jövő hadügyének. A jövő hadügyének olyannak kell lenni, hogy bármely, bárhol és bármikor feltámadó önzés akciójának azonnal és döntően a nyakára tudjon hágni. Ez azt mutatja, hogy — mint már kifejtettem más okokon is, — a haderőnek csakugyan államonként külön-külön kell rendelkezésre állni, de mutatja azt is, hogy a haderőnek állandónak és államonként is önálló fellépésre alkalmasnak és teljes felszerelésűnek kell lenni. A kor harci technikájának minden vívmányával kell felszerelve lenni.

Nem nagy hadsereg, de jól felszerelt hadsereg. A repülőgéptől a tengeralattjáróig. A gyógyszerektől a fojtó gázokig, a villamos áramoktól az élő emberig. A géptől a szellemig. A muníciótól az élelmezésig...

Fontos mind, de elsősorban talán fontos ez a két utolsó. A szellem és az élelmezés. Ameddig az ember testből és lélekből áll és ameddig a gép holt anyag az ember nélkül, addig lehetetlen elvitatni az elsőrendű fontosságot a háborús élelmezéstől. És amed-

dig az ember is holt anyag a szelleme nélkül, addig lehetetlen elvitatni a döntő fontosságot az ember szellemének harcképes kiképzésétől...

Ebből az következik, hogy a harcképes nevelés és a harcképes élelmezés az, amiről a jövő hadügyének legelső helyen gondoskodnia kell. Beszélék tehát legelső helyen erről a kettőről...

A harcképes nevelés... Az egyéni jólét egyenlő teherviselés törvénye kétségtelenül az általános védkötelezettség mellett nyilatkozik. Amint az állameszme által nyújtott előnyök fejében tehetősége szerint mindenki hozzájárul az államberendezések költségeihez, épen úgy tehetősége szerint hozzá kell járulnia mindenkinek az államberendezések fizikai védelméhez is. A régi vér- és pénzáldozat. Mindenki a tehetősége szerint. Akinek tehát fizikai tehetősége van bármily hadügyi szolgálathoz, annak teljesítenie kell azt a hadügyi szolgálatot, amelyre a fizikai tehetősége legjobban képesíti és azt erre a hadügyi szolgálatra reá kell tanítani. Reá kell tanítani úgy, mint minden másra, ami az állampolgári életre tartozik. Az az iskolai reform tehát, amelyről már az első kötet óta is annyiszor szoltam, azt kívánja, hogy már a gyermeket kell fokozatosan bevezetni a politikai iskolázottságba, ép úgy, mint a katonai szolgálatba. És a katonai szolgálatba épen úgy, mint a betüvetésbe és a természettudományba.

A mai csenevészítő közép- és elemiiskolai rendszer helyett tehát már egészen korán, a szellem nevelésével együtt az edző testnevelés. És az edző testneveléssel együtt a kiképzés a katonai szolgálati nemekre. Fokozatosan. Az egyszerű dolgok már az elemi iskolában, a bonyolultak a középtanfolyamokon. A nehezebbje az egyetemi években. De mindig párhuzamosan az elméleti tudományokkal, úgy, hogy minden, az iskoláit bevégző fiatalember — fiú és leány — valami hadügyi szolgálatra kiképzett katona legyen.

Az általános védkötelezettség tehát ne az iskolapadokon elkorcsosult, elpuhult, elsanyargatott, tanulmányaikat befejezett férfiaknál kezdődjék, akiknek a katonai kiképzés vesztül nehezebbre esik, akik kinőnek a laza iskolai fegyelemből, hogy egy ugrással a katonai vasfegyelem alá kerüljenek, — a védkötelezettség a tankötelezettséggel együtt kezdődjék és az emberré növvő gyermek az elementáris fegyelemből fokozatosan a nagy követelésekkel egybekötött állampolgári fegyelem alá szokják. A haza védelme, amely az egyéni jólét védelménél nem egyéb, van olyan fontos állampolgári kötelesség, mint bármi egyéb...

Olyan reform ez, amelynek a csírái már megvannak a mai cserkész- és leventeintézményekben, a német leány-íjászcsapatokban, az önkényes ápolónókban és legjobban az amerikai »collège« nevelési rendszerben. Csak egységesíteni kell mindezt a tudományos tanrendszerrel, kiegészíteni a hadügyi szolgálatnak nemcsak sportszerű, de egyéb ágazataival is és általánosítani az egészet. Nem önkéntes egyesületekre és vállalkozásokra hagyni, mint ahogyan ma van, hanem előírni törvény által a katonai nevelést is, mint az ábécét, vagy egyszerűet. És nem a családra sózni a költséget, hanem minden tagjára a közösségnek. A jól védett egyéni jólét az egyetlen egyéni jólét, A legáltalánosabb érdek. Egyforma érdeke gyermekeseknek és gyermekteleneknek ...

A hatásai óriásiak ennek a reformnak. Óriásiak az emberi pszichének állampolgári kifejlesztésére is — ezekről az első kötetben már szóltam, — de, — és ezekről beszélek csak most — óriásiak a hadügyiekben is.

Jól kell az egészet megérteni. Minden hadügyi szolgálat már a tanulmányi esztendőök alatt szelektálódik. A kovács, ha kitanulta mesterségét, már katonai gyógykovács is lesz. A mechanikus katonai mecha-

nikus is. A mérnök hadmérnök, az orvos katonaoorvos, a matróz haditengerész. A hivatalnok katonai hivatalnok, a kereskedő hadseregszállító, a cipész katonai cipész. A szakácsné katonai szakácsné, a gépíró nő katonai gépíró nő, az ápolónő hadiápolónő, a többi asszony is szabónő, varrónő, élelmező nő, ipari, kereskedelmi, termelési segédmunkás nő és a többi és a többi... telefonkezelő nő, távírász nő, gépkezelő nő ...

Az állam minden korosztállyal kész hadsereget kap így. Polgári és katonai kiképzés egy csapással és egy költséggel játszódik le. Az életbe lépő ifjú, leány és fiú, — edzett testben edzett lélek, — az életre szóló diplomájával megkapja a mobilizációs jegyét is és egyetlen hívásra elfoglalja az előre kijelölt helyét.

Emellett a nagy reform-elv mellett minden egyéb részletkérdés. A -behívás természetesen nemcsak háborús szolgálatra, békeszolgálatra is történik. Ez adja ki az állandó hadsereget. Ez pótolja a mai fegyvergyakorlatot is. Adja ki a fokozatos előléptetés és továbbtanítás lehetőségét, amellyel az ország egész népe békében már hadsereggé szerveződik. Nemcsak a régi »tauglich«-ok, a régi »untauglich«-ok is. Mindenki a képessége szerint... Az ország minden számbajövő lakosában a béke munkása mellett ott ül a »honvéd« is és ezért az ország a béke munkájáról egy csapásra és rázkódtatás nélkül a háború nemzeti munkájára hangolódik.

Világos, nemde, ezekből, hogy ez a reform is alapján iskola-reform. Át kell formálni itt is, mint mindenben az ifjúság nevelését, belső tartalmában a tanítás anyagában is, de át kell formálni a külső formáiban is. A nevelés ingyenes voltáról és annak megvalósítási módjáról a költségeket is odaszámítva, már az első kötetben szoltam, itt arra kell rámutatnom, hogy az ifjúság nevelése ne tapadjon, mint eddig, a városokhoz. Főleg a sűrűn lakott és nagy városok-

hoz ne. Az egész reformnak egyik megvalósítási kulcsa az, hogy az iskolák lehetőleg a szabad természetben, — távol a városok testi és erkölcsi fertőzéseitől és közel az erdők és mezők testi és erkölcsi üdeségéhez — állíttassanak fel, nem a mindennapi bejárás idővesztegető és a tanulástól elvonó, nem is a klastromok és internátusok bennzápító és egymást infektáló két szélsőségével, hanem a középútján a kettőnek. A bejárás és bentlakás okos kombinációjával, amely lehetővé tegye, hogy a fiatalság a hét bizonyos részét a közös tanulás és — ész- és testgyakorlat — intenzív munkájában töltsse, a hét másik részét — nem épen felét, de egy részét, — a család és társadalommal való összeköttetés fenntartására szentelhesse... Akkora kerületekben kellene tehát felállítani ilyen collégeforma rendszerű iskolákat, amelynek szélső peremére is könnyű szerrel hazatérhet az ifjúság. Az az elszakítás szülői háztól és társadalomtól, amellyel a mai iskoláztatás már a serdülő kor előtt jár, a családok belső berendezésének mai lazasága mellett sokszor még előnyösebb is lehet, mintsem hátrányos, az ifjúság neveléséből kiejti a családi szeretet melegségét. A kerületenkénti iskolák szisztémájával ezt a hatalmas paedagogiai tényezőt újra be lehet hozni, ha a családi berendezésnek fentebb tárgyalt egyéni jólétes formájával a családi életből kiküszöböltetett a mai szerte - húzás...

Nos, ennyit a hadügyi nevelésről, most pedig néhány szót a másíkról, a hadügyi élelmezésről.

Régen megírták már, mindenki és minden kor tudta, hogy a gyomor az embernek a szerelemnél is nagyobb zsarnoka. Az éhség előtt nemi vágy öfensége is elhallgat és mégis mindenki és minden koron át a kormányzás tényezői közül kifelejtette ezt a nagyúr-tényezőt. Régebben még a hadseregeknél is esetlegekre hagyták rá — majd vesszük az ellenségél

és nem tudták, miért vesztenek csata után csatát. Ma megokosodtak a hadvezetőségek. Mihelyt mobilizáció van, nekiállnak a hadseregélelmezésnek, a világháború tanulságai azonban megmutatták, hogy ez a nekiállás késő, az úgynevezett utánpótlás főleg mozgó hadseregnél, de álló hadseregnél is hiányosan is, de főleg eső után jó ...

És még egy baja van. Rengeteg zavarokat okoz a mögöttes területen. Óriási anyagtömegeket von el hirtelen a hazai fogyasztás elől. A világháborús mobilizációk nyomán a nagyvárosok mindegyikében egyszerre élelmezési pánik volt, amely minden új termés előtt és minden harctéri baleset után, újra és újra felütötte a fejét és oroslánrészt vett abban, hogy a belső forradalmaknak annyi ország népe olyan könnyen bedőlt...

Az államok mindegyike sietett is megszervezni ekkor valami háborús élelmezési szolgálatot, diktatori hatalmat adott az élelmezési organizációknak, a diktatori organizációk sokat tehettek, egyet még sem tehettek meg, nem csinálhatták vissza az elmúlt béke mulasztásait. El volt mulasztva, amit a béke elmulasztott. Hiába sírtunk érte, csak lyukat lyukkal foltozhatunk. Megettük ma a holnapot, mert tétlenül hagytuk elmúlni a tegnapot. Az Éhség-nagyúr még be se köszöntött, az árnyékától is elzsibbadtak az erkölcsök...

Az ilyenek, nemde, nem volna szabad ismétlődni. Azt kellene hinni, hogy a háborús élelmezést az új békében minden erővel előkészítik épen azok, akik az új háborút lehetetlenné akarják tenni... Hiszen a béke őre nem a nagy hadsereg, — a béke őre a jól előkészített háború tehetősége ...

Ám nem az történt, amit hinni lehetett. Azok is, akik el akarták kerülni az új háborút, leszerelték azt az élelmezési szolgálatot is, amelyet a régi háborúban már megszerveztek. A nagy úr Éhség rémalakját

megint elfeledték, a kereskedelem zavartalanságának molochja és, tegyük hozzá, a történeti közjólétes állam kényelemszeretete előtt. Azt mondták, az élelmeződés egyéni gond volt mindig, legyen az ezentúl is.

Azt, hogy a normális életben az élelmezés és élelmeződés micsoda vonatkozásokkal bír, érintettem már az első kötet megfelelő részében. Jeleztem ott, hogy az államélet olyan eltolódásokat okoz az ember eredeti élelmszerzés módjaiban, amelyekkel szemben az egyéni jólét állama kétségtelen felelősséggel és ebből származó feladatokkal bír.

Itt most hozzá kell tennem ehhez, hogy ezeket a teendőket háború idejére megsokszorozza, nem az egyszerű felelősség, hanem a célszerűség. A háborús felkészültség. A háborús felkészültségnek főkövetelménye az, hogy az Éhség ne szaporítsa az ellenségek számát. Ne az az éhség, amely a csapatokat gyengíti, de ne az az éhség se, amely a hátmögöttes terület lakosságának erkölcsi kitartását gyengíti. A hátmögöttes terület erkölcsi kitartása épen olyan fontos szempontja a hadvezérnek, mint a csapatoké. A legfényesebb győzelem sem ér semmit, ha közben otthon felfordítják az uralkodó rendet. De lehetetlen a legcsekélyebb győzelem is, ha hazulról nem kaphatják a csapatok a szükséges kiegészítést. Azt pedig nem kaphatják meg, ha nincs otthon termelési rend, szállítási rend és elosztási rend. A leglelkesebb lakosság is csak akkor adja le a csapatoknak a szükséges készleteket, ha a saját életére visszatartotta legalább is a nélkülözhetlent. A sok munkáskézzel pedig, amely a harc vonalba kivonul, felbomlik a béke-termelési rend, pótolni kell az eltávozott és most „szerszám helyett” fegyverforgató kezeket. Pótolni kell, nem egyszer, de kétszeresen, hogy az otthonmaradt kevesebb munkás eleget termelhessen, nemcsak önmagának, de eltávozott fegyvereseknek is. A fogyasztás legalább is

ugyanaz marad, a munkás pedig kevesbedett, a termelést tehát legalább is a régi standardon kell fenntartani, ami kétszeres erőfeszítést jelent az egynek-egynek.

Az erőfeszítése azonban limitált az egynek-egynek. A napnak csak huszonnégy órája van és izma is csak bizonyos quantum minden embernek. Pusztán erőfeszítéssel tehát a dolgot elintézni nem lehet. A hadsereg ellátása mindig csak utána fog sántikálni a hadseregszükségletnek, ha előre nem biztosítják a hadseregszükségletet és a polgári szükségletet.

Nem készletek felhalmozására gondolok itt. Azzal a pár doboz konzervával, elszáradó kétszersülttel és száraz főzelékkel, amit katonai raktárak rejthetnek, nem jut messze a hadrakelt nemzet. Többre kell gondolni, hogy a hadügy már békében megalkosson egy olyan mobilizációs termelési, szállítási és elosztási tervet és megteremtse az ehhez szükséges intézményeket, aminőt emberek, lovak, szekerek stb. mozgósítására megalkotni szokott.

Ahogy előre rá kell nevelni a hadügyi szolgálatra az embereket, rá kell nevelni előre a termelést, a szállítást, feldolgozást, kereskedelmet és fogyasztást is. Nem akkor kapkodni fűhöz-fához, ha a háború kiütött, hanem a béke idején kijelölni, vagy ha nincsenek, megcsinálni, az ország alkalmas helyein, határok és közlekedési vonalak mentén azokat a malmokat, vágóhelyeket, sütőtelepeket, konzervgyárakat, amelyek feldolgozottal! szállítsák az élelmiszereket és azokat a gazdaságokat, amelyek ezeknek a feldolgozóknak nyersanyagot termeljenek. És ugyanígy előre kell megalkotni, vagy kijelölni azokat, amelyek a határon túli és a határon belüli fogyasztás, a katonai és a polgári fogyasztás számára dolgozzanak, amint meg kell jelölni és alkotni azokat a vonalakat, amelyek ezek mindegyike számára a szállításokat fogantatosítsák.

Azoknak, akik itt lehetetlenségeket emlegetnek, amint már sok más helyt tettem, — a repülésre utalhatok. Kétszáz, száz, ötven, húsz év előtt a repülés is lehetetlenségnek látszott. De utalhatok másra is. A souverainek szövetségére is utalhatok. A souverainek szövetsége, az ő egymást segítség elvével, sok mindent lehetővé tesz, ami azelőtt lehetetlenségnek látszott. Lehetővé tesz ezen a téren is.

Lehetővé tesz egy nagy szállítási könnyebbséget. Ha a szövetséges souverainek a békebontó ellen egységesen lépnek fel, a szállítás nem állam és államokon át az ellenség földjéhez szükséges, hanem csak souveraintól souverainhez. Ez nemcsak mérföldmegtakarítást, de gyorsaságfokozást is jelent. Cselekvési sebességet. Az ellenséggel szomszédos souverain előlegez, a többi utánaszállítja neki in natura az előlegezeteket... A kéz a kézben, váll a vállhoz nagy elve itt mesemód érvényesül. Ha háborúra felkészülten, kéz a kézben és váll a vállhoz állnak békében a souverainek, aligha kerül háborúra a sor.

És akkor a világbékére kerül a sor...

A jövő háborúját megnyerni nem a csatamezőn, hanem a békében kell.

A vérnek és könnynek ellenszenves patinája futtatta be az Állameszmét... Ez volt a diagnózis könyvem programjának. Az ígért tartalma pedig az volt, hogy le fogja vésni az Állameszme tiszta ércéről a történelmi patina ránkövesült, ellenszenves rétegét... A pszichologikus kormányzás gondolatának vésőjével és az egyéni jólét elveinek súlyos pörölycsapásai alatt nagy foltokban hullt le, úgy vélem, a vegyileg tisztátlan rárok odás és az Állameszme kristálytisztán áll most, mint a természetbeli egyenlőtlenségek százfejű sárkányának megölő Szent György lovagja, a jogbeli egyenlőség törhetlen sziklavára és az egyéni jólét egyetlen meleg otthona megértő olvasóim magas képzettsége előtt.

Örülnek, ha mentől többször azzal zárna össze ezeket az általános fejtegetéseket, hogy semmi újat nem mondtam. Hogy ez mindnyájunk lelkében benne élt mind, öntudatlan vagy öntudat alatt és hogy igen, így kellene mindennek lenni. Én csak leírtam, amit mindnyájan gondoltak. Ez azt mutatná, hogy jól ismerem fel a lelkek vágját...

De az sem bántana, ha sokan azt mondanák, hogy mindez, sajnos, nem létező ideálhajszolás. Azt mutatná ez, hogy sikerült a közéleti fásultságba belevetítenem az ideál-államnak gondolatát. Minden evolúcióban az ideál az a vezérfényesség, amely nélkül csak botorkálás a haladás.

Azt meg inkább örvendetesnek vélném, ha egyes érdekkörök felzúdulnának. Azt mutatná ez, hogy sikerült a fejére találnom az érdekkörök hydrájának.

Az érdekkörök különválása egyik főoka az emberek szertehúzásának és az emberek szertehúzásának összeféréssé közömbösítése főcélja egyéni jólétnek és államnak. Ma szokás nagy vívmánynak tartani az érdekkörök kialakulását és különválását — szervezkedésnek és tömörülésnek nevezik ezt — ez a szervezkedés azonban nem egyéb, mint szertetagolása a társadalomnak. Vájjon, ha szervezkednek, ki ellen szervezkednek ... Olykor az állam, olykor egymás ellen, olykor mindakettő ellen és végeredményben mindig a fogyasztók ellen. És önmaguk mellett. Természetes tehát, hogy felzúdulnak, ha valaki rámutat, hogy a társadalom életében épen úgy vannak artériák és vénák, mint az emberében, amelyek a vért viszik és hozzák és ezért nem szabad trombusoknak lenni a társadalom életében, amelyek a jövő-menő vért egyetlen végtag javára ledugaszolják. Megsínyli ezt mindig az egész szervezet ép úgy, mint a különkődő végtag...

Nem várom tehát — és nem is tartom bajnak, — hogy a könyvemmel már most mindenki egyetértsen. Azt sem várom, hogy a könyvemmel bárki is egészben egyetértsen. Az emberek úgy megszokták örök igazságnak venni a megszokottat, - hogy sértésnek veszik, ha valaki a megszokottban is meglátja a torzát. Az emberek úgy megszokták egymás kezéből szedni el a készet, hogy készek azt is termelésnek nézni, mikor csak cserélnek... Az emberek úgy megszokták egymás ellen élni az életet, hogy készek önzetlenségnek nézni, ha a másíknak meghagyták a pusztá életét...

Lesznek ezért olyanok, akik egyet fognak érteni a könyvemmel ott, ahol a mások hibáit kutatom, vagy ahol az ő érdekeiket keresem. De fölényes gúnyal fognak felcacagni, vagy elhülten fognak mordiót kiáltani ott, ahol az ő hibáikat kutatom és a mások érdekeit keresem. Ezeket arra kérem, ne tartsanak semmiféle érdekkör ellenségének, de ne tartsanak

semmiféle érdekkör védőjének sem. Akár a hibáikat, akár az érdekeiket kutatom, mindig csak az egyéni jólét feltételeit kutatom, inerte az erő és fortély tényeket, igen, teremthet, jogot azonban csak az őszinte kölcsönösség teremt. Egy nagy reciprocitás az élet. Ne bánts, hogy én se bántsalak téged. Én nem bántlak, hogy engem te ne bánts. Jót teszek neked, hogy te jót tegy nekem és tégy jót, hogy én jót tegyek neked. Vesd le a hibáidat, hogy én levessem az enyéimet és én levetem a hibáimat, hogy te levethesd a tiedet.

Akkor pedig meg kell ismernünk a hibáinkat, nekem úgy, mint neked. Ha nem ismerjük az önzésünket, nem lehetünk önzetlenek. Az egyéni jólét a kiegyensúlyozott volta az egyéni önzések és önzetlenségeknek és az egyéni önzések és önzetlenségek kiegyensúlyozása az államkormányzási művészet.

Ezek után csak még egyet.

Azoknak is, akik ideálhajszolásnak, azoknak is, akik fantazmagóriának tartják majdan a könyvemet. Sem archäologia, sem história nem tudják, hány évezreden át vontatta állati erő — barom vagy emberkezek — a föld hátán az embert. A nehézkedés természeti törvénye azóta sem változott semmit, mégis annyi-annyi ezredév megszokása után, ma szinte csodásnak nézzük már a vontató állatot és hűvös szemmel vesszük, ha gőzfeszerő és gázrobbanások röpitenek földön, tenger mélyében és felhők magasában minket. Pár évtized alatt megcsináltuk és meg is szoktuk az egészet.

Vájjon csökönyösebb nehézkedési törvényei lennének a léleknek, mint a földnek... Vájjon meg kellene változni a lélek nehézkedési törvényeinek ahhoz, hogy az önzés világhistóriai katasztrófáit a mindennap munkáira alkalmas gőz- és gázrobbanásokra aprózhassuk ...

Alig hinném... Nem a lélek nehézkesi törvényeinek kell megváltozni, hanem a lélek feszerőit foglalkoztató berendezkedéseinknek ... Nem annak, ahogy a természet fogj a az emberi lelket, hanem annak, ahogy mi fogjuk az emberi természetet.

Az egyéni jólét ettől függ.

És a Világbéke nem a világháborútól, nem a népek szövetségétől, nem a diplomáciai fortélyoktól, a világbéke az Egyéni Jóléttől függ...

IV. RÉSZ.

**A MAGYAR ÁLLAMKORMÁNYZÁS
MAI TÉNYEZŐI.**

Végeztem annak az óriási reformsorozatnak a vezető elveivel, amely a közhely-szólásmódtól eltérően a mi korunkra, előreveti, nem az árnyékát, hanem a fényt. Az a történelemfölötti nagy világosság, amelyet az Individualismus jólét-törekvése, az emberi agy örök-reflectorába belegyűjt, már felcsillan itt és ott és a felragyogás ígéretével deríti fel népek és nemzetek, országok és államok mai éjszakáját. Még homály van, de a szellem napkorongjának millió mérföldes sugárújjai már érik a földet. A centralis sugárzás törvénye szerint még szertefutnak, — mint minden hajnalkor, nagy fénytelen közök maradnak még a küllőik között, — de a fénytán törvénye szerint, mire delelőt érnek, egy egységes csillogás lesz belőlük, amelynek nem lesznek többé sem küllői, sem fénytelen közei.

Akkor fog ez bekövetkezni, amikor mindaz, ami ezeken a lapokon elmondott, valósággá válik. Azok a fénycsillanások, amelyeket ma látni, első törekvései kortársaknak reformok felé ott, ahol a rögtöni segélyt a kor követeli és ők éppen bírják nyújtani.

Mert nem mindenütt bírhatják nyújtani. A sebsok és az ír kevés. A nemzetek élete még nyögi a nagy földrengést, Az óriási csatamező földhátan elébb sok sirt kell megásni, elhantolni, azután lehet csak az aratás magvait vetni belé.

Lázasan dolgoznak mindenütt. Félkézzel a hantoló lapát, félkézzel az ekevas. Néhol még ébresztgetik a holtakat, másutt már zöld sziklevelekben

sarjad az új reménység... A népszövetség ifjú hajtása kalászkok éltető magáldását ígéri, Itália örök kék ege diktatori erővel töri le a civis romanus öröknek vélt intézményét... A liberalizmus egykori ragyogó példányképe Anglia, ma a conservativismus hullámtörő sziklája gyanánt fogja fel anarchiás radikalizmusok szennyes árerejét, mialatt Közép-Európa küzd és vergődik már az általános egyéni jólétnek még fel nem ismert első álcájával a népjólétnek nevezett izommunkás-jólét ivarképtelen gondolatával. Botorkálás még mind, de botorkálás a fény felé. Az előrehaladás vágya, amely nem látja még tisztán a célt, csak érzi, hogy nem maradhat helyben, mégkevésbé indulhat hátrafelé. Még sokszor oldalt lép, de ellenállhatlanul viszik előbbre, amíg végre az igazi nyomba talál és határozott járással veszi útját az egyéni jólétes államideál irányában ...

Addig azonban soká kell még tölteni a danaidáknak azt a lyukasfenekű hordóját, amelyet államkormányzásnak nevez ma a világ... A közigazgatásnak minden nap újra kell kezdeni a munkát. Ezer és száz egyén jóléttörekvése, az ezer és száz, minden számtani variánsának óriás tömegével ütközik egymásba és az állam közjólétes berendezéseibe, minden nap, a közigazgatás munkásainak és az államkormányzás összeseinek sisiphus-fölötti kitarással kell az izmait feszítenie, hogy a félszeg irányú összeütkezések bonyodalmán átevezhesse az ország hajóját...

Aki könyvemet végiglapozza, láthatja, hogy mi minden közigazgatás és mi minden államkormányzás. Hogy minden közigazgatás és minden államkormányzás. A mindennapi életünk legszürkébb cselekvéséhez is távol ülő tényezők perpetuum mobile mozgása szükséges, ha nem akarjuk azt, hogy fogaikkal tépjék egymást, mint nomád farkasok a homo sapiensek.

A talajtól kezdve, amelyen járunk, a testünk szükségleteinek óriási skáláján át egész a szellemünk tetetlen gondolatáig az veszi körül óvni igyekvő kézzel a közbiztonságunkat, amit közigazgatás néven szoktunk leszólni. Nem gondoljuk meg ilyenkor sem annak a munkának a terjedelmét, sem azt, hogy ezerszer nehezebb azt a munkát tökéletesíttlen eszközökkel, tévelygő utakon az egyéni jogos önzésekkel szemben, mintsem az egyéni önzések menetirányában műszerekké finomított szerszámokkal a kor eszmeáramlatának egyenes útján végezni... Ha sikerült könyvemben megmutatni azt, hogy gigásziak az államkormányzásnak a helyes állameszméből folyó feladatai, elképzelheti mindenki, hogy százszor gigásziak azok az erőfeszítések, amelyekkel máig még rettenetes rázkódtatások árán bár, de sikerült az emberi önzést egymás elpusztításától visszatartani.

Amidőn könyvem lapjain végig futottam, a rámháruló feladatokon nem zárhatom le ezt a munkát anélkül tehát, hogy meg ne emlékezzem azokról, akik hivatva vannak ezt a sisiphus-munkát, nap mint nap végezni. Akik hivatva vannak a túltengő önzések buja rengetegében a ma primitív baltájával a jogos önzés számára járható utat vágni testük erejével, — mi alatt szellemük erőit az új eszközök feltalálására kell fordítaniok, amellyel ők vagy utódaik, nemcsak a tovább-burjánzást fogják megakadályozni, de az önzés túltengő rengetegét az egyéni jólét termőföldjévé fogják avathatni.

Ebben a munkában, mint minden munkában, semmi sem törpe és senki sem kicsi. Az, aki a papírra rögzített gondolatot csak sokszorosítja, épen olyan nélkülözhetlen érték, mint az, aki a gondolatot kitermeli és aki a papírról valóra váltja... Mint minden munkánál, csak a munkamegosztás világereje segítheti az

ember véges erejét, itt is a silány porszemek milliárdjait ép úgy oda kell hozni az építkezéshez, ahogy az épület grandiózus statikáját elvontan kell kiagyalni. Kedves terve volt azért ennek a könyvnek az, hogy az államkormányzás ragyogó nevű és névtelen hőseinek is felállítja végre azt a monumentumot, amelyet erőfeszítésük már régen megérdemelt. Eloszlassa a névtelenség homályát munkájáról vagy segítsen munkájuknak ahhoz a részéhez, amelyet mindenki ismer hasonló fényessé csiszolni azt a részt, amelyet nem az ország bajnoki porondján ezrek tapsai vagy gáncsai közt, hanem a mindennapi közigazgatás nagy szürke káoszának gomolygásában láthatlanul ezrek közönye mellett végeznek... Nem a személyüket, a munkát akarta képbe rögzíteni, amellyel a kormányzási munkamegosztás a tehetségeiket igénybe vette és amelyet lelkiismeretük szerint a legjobban teljesítettek... Megmutatni, hogy a maga helyén a kicsi is milyen nagy. Egy szög, egy csavar, amely nélkül egy egész tengely kizökken, rugók szabadulnak fel és ami nem fordul is fel, fülsértően zakatol...

Sajnos, az évszázados közöny még nagy. Még nem fogták fel sokan, hogy megismerni a gépet annyit tesz, mint értékelni a gépet és talán annyit is, ha nem elősegíteni, legalább nem akadályozni a gépet, Vagy legalább annyit, hogy a saját testi épségét veszélyezteti, aki a transmissziós szíj futásába botor kézzel beléje kap. Népszerűsíteni a közigazgatás munkásait annyit tesz, mint népszerűsíteni magát az állam közigazgatását, Megértetni az emberekkel, hogy nem ellenük vannak, de értük vannak a parancsok és tilalmak...

Az adatszolgáltatás olyan lassan ment, hogy lehetetlen volt összevárni a bár félig is teljes anyagot. A monumentum olyan összefoglaló felállításától, amely köbe vesse mindazok munkáját, akik a Magyar Államkormányzás Jövőjét a Jelenben megalapozni hivatják,

el kellett tekinteni... egy kezdet kezdetét kezdő lépést azonban meg lehetett tenni. Megemlékezni lehetett azokról, akik készséggel álltak oda nagy cselekedettel vagy kis porszemmel támogatni a kezdetnek ezt a kezdetét... A polgárosodás mai állapotában az eszme már nem szájról terjed, hanem milliárd betű röpke szárnyán. Nem lehet kiállni a pusztába, összegyűjteni pálmás oázison a népeket és hirdetni az igét, mint valaha. Az eszmék terjedéséhez ma nem elég a fürkésző szellem, sajtógép kell hozzá és nyomdafesték. Nagy téglát hoztak az épülethez, akik lehetővé tették azt, hogy sajtógép és nyomdafesték egy jobb jövő vitaeszméit széles körben elterjesszék. Az eszmék tehát, amelyeknek ez a könyv hangot ad, legyenek bármily szerények, népszerűek, vagy népszerűtlenek, megértettek vagy megértetlenek, — hálával tartoznak azoknak, akik őket a sajtó óriás megafonjához segítették...

Ezt a hálát rója le ez a könyv, amidőn megköszöni itt az érdeklődésüket. Hogy az eszméivel egyetértnek-e, hogy részben vagy egészben magukévá teszik-e a kifejtetteket, vagy részükben sem teszik-e magukévá, sőt minden részükben ellentmondanak-e nekik, talán egészükben támadni fogják-e, az nyílt kérdés és arra nézve szabad kezük marad... Az egyszerű érdeklődésük azonban bizonyítja azt, hogy nem szoktak közönyös vállvonással haladni el az emberiség felmerülő kérdései mellett. Hogy kockáztatni tudnak költséget is és figyelmet arra, hogy embertársak mondandóival megismerkedjenek, mielőtt állást foglalnak az embertársak mondandói ellen vagy mellett. Tudják, hogy a kultúra főnixtüze az eszmeharc és hogy a kultúra eszmeharcát nem merev negatiókkal, hanem a pro és kontra bátor szókimondásával vívják... A ma százados elfogultságában nagy érdem ennyi tárgyila-

A magyar Államkormányzás mai nagy vezéralakjait kortársak és utódok szemé elé állítani csekély ez a könyv...

Nagybányai vitéz **Horthy Miklós**,
a magyar Államfő

hatalmas férfias alakja a történelemé. Az a bátor lendületű ív, amelyben a világháborús nemzetköziség középeurópai vihariszörnyének a nyakára hágott fel, olyan tett volt a kultúra Állameszméjéért, amely kiemeli őt államfők és államalapítók történelmi sorából is és a kultúra és állam megmentőjének kivételes díszű nevét fűzi a neve mellé... Egy bizalmát vesztett nemzetet, kiprédált országot és összetört államgépet talált, szemben a nemzettel a győztes continens vak gyűlöletét, szemben az országgal konctépő szomszédok prédaféltését és szemben az államgéppel fanatikus tömeguralmárok lélekmérgezését... Nemzetbe, országba, államgépbe a saját férfias erejét tudta önteni, győztes continenssel meg tudta értetni a saját tisztánlátását, a saját önzetlenségével közömbösíteni tudta szomszédok prédaféltését és a saját hazaszeretetével az internacionalismus lélekmérgezését...

Nemcsak Magyarország hálája illeti ezért, — az egész emberiségé. Aki könyvemet végigolvasta, tudni fogja, hogy az emberiséget az Állameszme tartja össze, amikor Államokká osztja. Tudni fogja azt is, hogy tömeguralommal és nemzetköziséggel megdől az Állameszme. És akkor elképzelheti az is, aki a könyvemet nem olvasta is, mi lett volna, ha a bolysevista méreg bódulatából a magyar életet Horthy kormányzó fel nem rázza. Német spartakus, írlandi sinfein, francia kommunard, olasz anarchista és balkán puccsista lenines hullámok olyan özönévé hömpölygött volna össze, amelynek vad rohama nem adott volna időt rá, hogy Mussolini Italiát, Hindenburg a németiséget államsorba

állítsa, Angliát aládúcolja György király és Poincaré szigeti szomszédjához hozzátámassza Franciaországot...

Mindezekről a jövő valami Macaulay-ja fog beszélni. Ilyen horderejű tetteket a kortársak csak érezni tudnak, áttekinteni nem, de ilyen tetteken át tudják a kortársak is megérteni azt, hogy a magyar állani ezeréves fennállása Európa közepén nem esetlegesség, hanem nyugati kultúra és keleti barbarismus kiegyenlítődsének szüksége. Szükség van itt egy népre, amely túlkultúra és ultrabarbarismus túltengő önzéseinek ismét és ismét való lökéseit felfogja. Innen a viszontagságaink. És amely ezeket az önzéseket a jogos önzés példájává letompítva, állam és alkotmány bajnoka legyen. Innen a viszontagságainkból való új és új feltámadásunk. Ha a bolysevismussal szemben Horthy kormányzó bátor férfiassága az országot fel nem rázza, vége lett volna ennek a szerepünknek, amelyet betöltöttünk tatár lándsával és lófarkas félholddal szemben. így mi bűnhödtük meg újra Európa múltját és jövőjét és újra ráeszmél Európa a magyarságra...

Könnyű szóval van elmondva, hogy felrázta a magyarságot. Aki azonban nem a metaforát hallgatja ebben, hanem a benne fekvő munkára gondol, fel tudja érni, hogy ez a rendületlen kitartás és a csorbitatlan önmegtartóztatás önzéstelen munkája. Az államfő munkája. Csillogó megszemélyesítés kifelé és az energikus tetteváltás befelé.

*

Az államfő után

gróf Bethlen István, miniszterelnök, a kormány feje, úgy mondhatnám, az állam cselekvő ereje, szintén túlnőtt könyvem keretein. A magyar történeten túl a világtörténeté ő is. Amint az ő hajlós és mégis hajlíthatlan alakja a Chamberlainokkal és Briandokkal

Európa politikájának küzdőterein szembenáll, a the right man, nemcsak in the right place, de a the right man in the right times benyomását is kelti a kortársakban... Az idők nehezzé tették a Chamberlainok és Briandok dolgát is és nehezzé tették szorososan a gróf Bethlen Istvánét is. Egy magát megvertnek deklarált népet kellett neki, a magukat győzteseknek gerált népek versenyébe felvezetni... A handicapek legrosszabb handicapje ez. Ha amazok a győztesek igazi fölényes erejével bírtak volna, bizonyára Európának nem az adósok megalkuvó békéjét diktálták volna és Bethlen gróf az igazán legyőzöttek alázatával fogadhatta volna. így azonban... amazok békediktátuma csak prolongált váltók kényszerű kifizetése volt, amellyel szemben Bethlen gróf pozíciója mindakét irányban nehéz volt. Amazokkal szemben kifelé el kellett fogadnia a békét, emezekkel szemben befelé nem lehetett elfogadnia a békét és mégsem lehetett üznie kétszínű játékot, mert a politikai loyaltáson kívül is ellenfelek és barátok szeme, egész Európa és egész Amerika szeme rajta volt... Mindakét entente egyetlen és féltékeny ellenőr volt... Ez a feladat tette szükségessé, hogy a kormányfő speciális »embere legyen az időknek« és Bethlen gróf nemcsak embere, de »mestere« volt ezeknek az időknek...

Más idők miniszterelnökei fölött ez tette olyanná a külpolitikai szerepét, amelyről majd a világhistoria beszél és nem áll tisztünkben, de módunkban sem, vázolni a belső pártpolitikai működését sem. A pártpolitika par excellence szükségeli az időnek olyan távlatát, amelyben egy politikai koncepció már a maga egészében és eredményeiben is kidomborodik... Ami azonban ennek a könyvnek a keretét közelről érinti, az az, hogy Bethlen gróf »kormányzása« sok vonatkozásban szakít a múltaknak nem tradícióival, de sablonjaival... Azt mutatja ez, hogy látja a re-

formok új utakon való keresésének szükségét. Találkozó jövőmondásnál nem lehetne egyéb arról beszélni, hogy az egyéni jólét reformjainak fokozatos kiépítésében mennyire fog eljuthatni kormányzása idején, bizonyos azonban az, hogy az a mód, ahogyan a népszövetség eszméjét megfogta, ahogyan belső választási rendszerében tanújelét adta, hogy nem értékeli túl a parlamentek kiformalódásának mai rendszereit, ahogyan évről-évre meg nem elégedő kézzel keresi állambudgetnek és adózásnak valami eredményesebb összehangolását, ahogyan nem tud belenyugodni az ú. n. autonómiák jogállásának mai rendezetlenségébe, ahogyan vezérelvvé avatta a kevés, de jól fizetett tisztviselő gondolatát, — odamutat, hogy Bethlen gróf felismerte nemcsak ezeknek a berendezéseknek mai félszogségeit, de felvette ellenük a küzdelmet is és el fog menni bennük úgy és addig, ahogyan és ameddig az ő activ államkormányzói felelőssége és felfogása szerint a megfontolt fokozatosság és az állam-erők standardja engedik ...

Annak, amit az államkormányzásból ma szorosabban közigazgatásnak szoktak nevezni, ma nálunk **Szcitovszky Béla** belügyminiszter az öre. A belső rend fenntartásának ezer rejtett szálú munkája az ő kezében fut össze. A nagy államgépnek azok a funkciói pontosulnak össze az ő személyében, amelyek úgy nyilvánulnak csak meg, mint az embernél a lélegzés. Mentől zajtalanabb, annál egészségesebb. De nem szünetelhet percekig sem. Folynia kell szakadatlanul, az ország munkája és pihenése idején egyformán. Vannak mozzanatai ennek a munkának, amelyek magukra vonják a közfigyelmet, ele rengeteg az a mozzanata, amelyet — mint az egészséges ember a lélegzetvételt — az állampolgárok észre sem vesznek. Csak a hiányát vennék irtózáttal észre. Ha egyszer a lélegzés fennakadna és a szürke, munkás, mindennapi élet

nagy teste fulladási rohamot kapna. Ha kihagyna közvilágítás és vízszolgáltatás, a piacokon verekednének, egymásnak futnának a járművek, utcát és utakat fosztogatók lepnék el és revolverrel, támadnának egymásnak az emberek. Ha könnyelműség és gonoszság gyűjtogatni kezdenének és nem volna, aki a tűzvéseket lokalizálja. Ha ragályok és fertőzések szabadon terjednének, temetetlen hevernének hullák. Ha felszakgatnának síneket és leszakgatnának telefon- és távír-vezetéket, a fejekre tető- és virágcserepek hullanának és ha egyszóval nem volna, aki a rend fenntartására »kivonuljon«...

Szcitovszky miniszter irányítása alatt ezernyi ezer nagy és kis embergép vesz részt a mindennapi lélegzésnek ebben a munkájában. Vele együtt mind érdemes a nemzet és állani hálájára. De ha ebben a hálában osztozik minden elődjével és ha neki itt mégis személyileg külön helyet kell szentelnem, ez azért van, mert működése nem merült ki a mindennapnak ebben a munkájában. A mindennap nagy munkája mellett működésével a jövő mindennapjának munkájára hivatott államgép tökéletesítésére törekedett... Reformjai most állnak az ország előtt...

Nem ismerem részleteikben ezeket a reformterveket. Az elfogulatlanság érdekében nem is törekedtem megismerni. Sem a támogatásuk, sem a vitatásuk nem feladata ennek a könyvnek. Ennek a könyvnek a feladata szempontjából elég megállapítani azt, hogy vannak concret reformtervek, amelyek az összesség közérővé centralizálásának módjait érintik. Hogy mai alakjukban, vagy majdan, mint sanctionált törvények, túlcentralizálnak-e, vagy túldecentralizálnak, avagy centralizáció és decentralizációnak azt a mértékét találják-e el, amelyet a kor követel, a napi politika küzdelmei fogják kiedzeni, a jövő szempontjából azonban nem a haladásnak, csak a haladás tempó-

jának a kérdése, amely a felelős politikusokra tartozik, nem erre a könyvre. A jövő szempontjából nem ez, hanem az a főjelentőségük, és ez tartozik erre a könyvre, hogy velük a centralizáció és decentralizáció egyensúlykeresésének útján egy új lépés történik... Akár túlmegy az egyensúlyhajszálon, akár innen marad azon, ez a lépés reakciót vált ki, amely az egymásra ható erők törvénye szerint az eredő irányában előre visz.

Ez az értéke. Tegyük hozzá, a nagy értéke... Ha elfogadjuk azt a tetteit, hogy a közéletben halál a stagnatio, el kell fogadnunk azt a másikat is, hogy csak a halál stagnatio... Az az élénk vita, amely Scitovszky miniszter reformjavaslatai fölött máris megindult, mutatja, hogy ez a javaslat lehet centralizáció, decentralizáció, lehet túlcentralizáció, lehet túldecentralizáció, csak stagnatio nem lehet.

A közigazgatási törvénytervezet egyszerű neve alatt tulajdonképen az állami összesség! erő legnagyobb ütőjével, a souverainit ássál foglalkoznak ezek a javaslatok. Akik fejtegetéseim során látták az általam kimutatott összefüggést souverainitás és autonómia között, tisztában vannak vele, hogy az autonómia felfogása nálunk sürgősen követeli egy eszmeharc újabb átedző tüzét. A vármegyék perifériális és a kormányok centrális kormányzása közt közbeeső törvényalkotások részben korszerűsítették, részben az ősiiben hagyták meg a közjogi relatiót és ez a felemás helyzet eltolta a centralizáció természetes vonalait. Ennek a felismerése és a hat árkiigazítás megindítása olyan cselekedet, amely az egyéni jólét állameszméjének munkájában érdemet jelent, akár mai rendszerükben, akár az ellenkezőben fogadtatnak el, végeredményben a vonatkozó tervek... Ebben a munkában a kezdeményezés úttörő lett...

Ám ha a vármegyékre nézve így van, a váro-

sokra nézve kétszeresen, sőt tízszeresen így van ez. A mi városaink közjogi helyzetének rendezése alig is mondható rendezésnek... Az 1882. évi törvényalkotások, amelyek ezt a közjogi helyzetet determinálják, számolnak a várossal, mint közép fokú adminisztrációs hatósággal, számolnak vele, mint vagyonfelügyeleti subjectummal, de semmikép sem számolnak vele, mint a nemzetgazdaság és a nemzeti kultúra amaz óriási tényezőjével, amely a városnak legfőbb szerepe az egyéni jólét államában.

Az egyéni jólét államában a város van hivatva megteremteni az egyén számára a jólétnek azokat a plusz feltételeit, amelyeket az állam mindenkire egyformán kiterjedő gondoskodásán túl és arra támaszkodva helyi tömörülések egymástól különbözően megteremthetnek. Eminensen tehát a kultúra fokozása és eminensen tehát a több kultúra eredményeinek a nyújtása feladata a városoknak. Mindenben, anyagiakban és szellemiekben, a nyersanyagoknak tökéletesebbé feldolgozása. A természetadta javaknak a megduplázása ez. Mintha egy második természet volna a városadta kultúra, amely a maga adományát nem a földtest termékeiben, hanem az emberi ész összefogásának productumaiban szolgáltatja... Ez a nemzetgazdasági erejük és ez a nemzetgazdasági erő a nemzetgazdasági fontosságuk a városoknak. És ez a nemzetgazdasági fontosságuk volt a mi törvényalkotásainkban elnagyolva. Az új törvényalkotásainknak minden erővel ezt a nemzetgazdasági fontosságukat kell tehát szolgálnia... Nyílt kérdés maradhat, hogy Szcitovszky miniszter reformjavasolatainak mennyit sikerül a szóban levő törvényalkotásokból megvalósítani, befejezett tény azonban az, hogy Szcitovszky miniszter reformjavasolataival a városok nemzetgazdasági fontosságú ügyét a souverain összességi akarat kifermálódásának edző tüzébe állította...

Az egyéni jólét államának eszméje részéről babérág illeti ezért...

Lesznek, akik rossz néven fogják venni talán, hogy a belső közigazgatási reformokról beszélve, előbbre tettem a vármegyéknél a városokat. Kegyeletlenséget fognak a szememre vetni, azt fogják mondani, hogy nem becsülöm meg azt a történelmi szolgálatot, amelyet a vármegyék a magyar államiságnak tettek. Amidőn védték öntestükkal az alkotmányt és közben közigazgatták a szegényt és gazdagokat.

Távol áll minden efféle tőlem... A telivér magyar ember egész büszkeségével foglalkozom mindig a vármegyével. A magyar államiság hűséges, festőién párduckacagányos testőrgárdáját látom benne, a magyar jogfejlődés nemzetségének higgadt és büszke homlokú ősapját, aki patriarcha-bölcsességgel intézte a kezére bízott népcsalád jó-rossz sorsát.

De inkább a dalia-patriarchát látom benne, mint a vagyonszerző patriarchát. A bajnokot, nem a munkást. A jogtudóst, nem a nemzetgazdát. A tiszt és csataedzett hőst, aki ma is ott áll, megöregedten bár, de készen védeni az egyéni jólétet, de az új kor kenyértülekedésében nem alkalmas már teremteni az egyéni jólétet... Nem is volt soha alkalmas rá. A magyarság domíniumában ő a banderiumvezető földesúr volt, nem a magvető sáfár...

Nem a kegyeletlenség tehát, hanem a nemzetgazdasági fontosság említette velem a vármegyék előtt a városokat. A vármegyéknek nincs és nem is volt soha az a nemzetgazdasági súlyuk, mint a városoknak. A nemzetgazdaság terén az a súlyuk volt csak, mint minden más közigazgatási intézménynek: néha használtak, néha ártottak a nemzetgazdaságnak. Olyan ügydöntő tényezői, mint a városok, soha sem voltak.

Ez volt az eredendő baja a magyar nemzetgazda-

ságnak. A nemzet életében a nationalis politikus vármegyék adták a hangot, nem a rationalis ökonomus városok. Nem a szoros községi kötelék dominált, hanem a lazább kerületi kapcsolat. Nem az a tömörülés, amely a természettől való küzdelemre alakult, hanem az a társulás, amelyben a hatalomért küzdött az ember az ember ellen...

Nem mondom, hogy az ellenkező jobb lett volna. Nem mondom, hogy a természettel való küzdelemért az emberi hatalom túlsúly törekvéseivel való küzdelmet elhanyagolni szabad lett volna... Az ember a maga ösztönös önzésével csak elemi csapás volna, mint az állat; az öntudatos önzésével azonban szellemi csapás is, mint semmi más a természetben. A támadásaival szemben tehát külön kell védekezni, mint semmi más ellen a természetben ...

Azt azonban állítom, hogy a két küzdelemben szükség van az egyensúlyra. Helyes államfejlődésben nem szabad a hatalmi küzdelmek faktorának a gazdasági küzdelmek faktora fölé nőni. Egyensúly kell a kettő között. Az egyik a másikért, a másik az egyikért van. Egyiknek túltengése a másiknak satnyulása..

Készséggel elismerem, nálunk európai elszigeteltségünk okozta azt, hogy a jog- és államvédő vármegye fölibe nőtt a nemzetgazdasági tényező *xävo*-soknak. Magunkra és körbe szorítottan álltunk a nagy európai nép-atyafiságok között, hol szláv, hol germán, hol latin nemzetségek kezei nyúlkáltak a jogarunkhoz és a koronánkhoz... Azok ellen verekedni kellett. Az eredmény azonban kétségtelenül az lett, hogy az alkotmányvédő szervezet a gazdálkodó szervezetet is a maga képére transponálta. Uralkodók törekvései ellenére a magyar alkotmány a városok életét is a vármegyei harcos autonómia képére formálta. Nem a gazdasági productio szabadságszükségletét domborította ki bennük, hanem a politikai har-

cok páncélos mezét adta rájuk. A mi törvényhatósági városaink tulajdonképpen vármegyék voltak egyfelől és faluközségek másfelől. Az 1886. évi törvényalkotások adta formájukban egészen ez a két szín dominál. Egyfelől kicsinyes, falusias szűkkeblű gúzs a kor-mánnyal szemben, másfelől vármegyeies politikai auto-nómia. Az egyéni jólét feltételeinek továbbfejlesztésére hivatott alkotmányberendezés szabadmozgásának kellékeiből semmi. A'agy legalább is alig valami.

Így volt a néhány törvényhatósági város. A többit, a sokat, a rendezett tanácsúakat meg egészen el-nyelte a vármegye. A törvény úgy, mint a faluköz-ségeket, az alispán és vármegyei törvényhatósági köz-gyűlés jogára alá helyezte őket. A városi egyéniségek így nem fejlődhettek ki, a közigazgatás azonban egy-séges volt és, ami a fő, a politikai vezetés is egysé-ges volt.

Ennek a hatása aztán kölcsönhatás volt. A vár-megyék nem fejlesztették az erős nemzetgazdasági súlyú várostípust, — egész életükkel a politikára vol-tak beidegezve, — de nem is jutottak maguk sem erős nemzetgazdasági súlyhoz. Maradtak túlnyomóan politikai tényezők akkor is, amikor a 48-as és G7-es reformok után a világ megérezte már, hogy a poli-tikán csak azért van súly, mert a politika a nem-zetgazdaság szolgálatában áll.

Az a szervesen összefüggő kapcsolat, amely a centralizált közérő cselekvésében (végrehajtó — exe-cutiv — közigazgatás) az államfőtől kiindulva, az egyes államtagokig centralis, perifériális és localis hatóságokon át húzódik le, a mi alkotmányunkban sajtáságos bifurkációt szenved a belügyminiszternél. Az ő hatáskörében tér el külön útra az, amit állami közigazgatásnak és autonóm közigazgatásnak neveznek nálunk. A közérő centralizálásának témájánál kifej-tettem, mennyire helytelen ez a distinkció. Itt rá-

mutatok arra, hogy ez a helytelen distinkció volt az, amely annyi súrlódásra adott alkalmat kormányok és törvényhatóságok között. Azokban a korokban, mikor az államfő személyéből — Dei gratia princeps — származtatták a souverainitást és a centralizálást az uralkodói elnyomás kifejezőjének tartották, az autonóm törvényhatóságok az állam mellé rendelt szerveknek tartották önmagukat és ha érthetetlen ellentmondásban ezzel a felfogásukkal közvetítették is az általuk úgynevezet »állami« közigazgatást, féltékenyen különválasztották tőle az »autonom« hatáskörben való administratíves eljárást.

Ez az autonóm adminisztráció volt az Eris almája. A törvényhatóságok ne bántsák virágnak akarták megtenni, a kormányok meg minden formáját próbálták a beavatkozásnak. Ahol a jóváhagyás jogát nem biztosíthatták, ott biztosították a tudomásul vételt, vagy legalább a láttamozást. A felelősség és felülvizsgálás jogát meg mindenütt biztosították ...

Rossz politika volt. Éppen az, hogy ilyen külön, sajátos formákat adtak a különben egész természetes és a souverainitásból, mint az államegységből egyformán következő irányítási és felügyeleti jognak ásott tovább és tovább tatóngó hézagot az adminisztráció közfolytonosságába. Ha elismerték a kormányok, hogy van külön állami közigazgatás, amelyben pozitív rendelkezés illeti a kormányt és van olyan közigazgatás, amelyben csak felügyeletet gyakorolhat, — paripát adtak a törvényhatóságok alá. Elismerték vele a külön autonómia veszélyes tanát.

A hézag így nagyobb és nagyobb lett állami közigazgatás és autonóm közigazgatás között egy szinte légüres köz támadt volna, ha nem lettek volna ott a főispánok. Az Árpád-kori comesek és a Mária Teréziás-korok nagy dignitárius örökös főispánjainak utódjai-

ból ez az adminisztrációs légüres köz csinálta meg a mai politikus-beamter főispánt. A vicispánok a vármegye közönségének a választottjai és exponensei voltak. Bajnokai az autonómiának. A főispánok a kormány exponensei lettek. Az adminisztráció felügyeletével ők csinálták a perifériákon a kormánypolitikát.

Évtizedeken tartott a küzdelem a szupremáciáért. Voltak ellenzéki vármegyék és hatalmas alispánok és voltak hatalmas főispáni egyéniségek is és akkor a harc egyenlőtlen volt. Mihelyt a közlekedési eszközök fejlődése közelebb hozta a vármegyéket a centrumhoz, a kormány hatalmi eszközei érvényesültek. Az állami dotációk trójai falóval hovatovább vesztették a vármegyék a pénzügyi önállóságot, a többit megtették a fegyelmi eljárások és lassan megszűnt a kuruc-alispán és basa-főispán fogalma. Az alispánok a hivatali helyettesei, majd a hivatali utódjai lettek a főispánoknak.

Ezt a viszonylatot kimélyítette a háború. A vármegyékben a politikát, amely utóbb igen sok vonatkozásban már csak személyi politika volt, félreszorította a közös országos gond. A helyzet felvette a természetes alakot. Főispán és alispán ma kar-karban járnak a kormánynál törvényhatóságuk gazdasági megélhetéseért. Az a bifurkáció, amely a belügyminiszter személyében széjjelvált egykor, most visszazárult. A kapocs — az állami és autonóm igazgatást elválasztó ür fölött — ma is a főispán, de míg azelőtt két széjjel igyekvő erőt összefogó kapocs volt, ma sokan kapocsnak tartják, amely két egymásba igyekvő erő között fölöslegessé váltan hirdeti a régi térközt.

Valóban, nem is egészen új álláspont azoké, akik államtakarékossági tekintetekről nem is beszélve, csak egy magasrangú kormánykortest akarnak látni a főispánban. Szerintük a régi parádés-főispán egészen

anachronismus. De az új hivatalnok-főispán is — akinek adminisztratív hatásköre voltaképen nincs — fölösleges költségvetési teherétel. A kormányhoz immár teljesen függésbe jutott vármegyében tehát főispánt és alispánt egyesíteni kell.

Bármily tetszetős ez a nagy reformizű álláspont., szem elől téveszt egyet. Szem elől téveszti azt, hogy a mai viszonyok között állami és autonom közigazgatás között fölösleges lehet a külön kapocs, de nem fölösleges a centrális és lokális igazgatás között. A centrális és lokális igazgatás témájánál kifejtettem már az első kötetben, hogy nagy differencia van a kettőnek a feladatai és ennek következtében a centralizáltságának a tömörségi foka között, hogy míg amannál, a centrálisnál, az abszolút egységesség szükséges, emennél, a lokálisnál, a helyi viszonyok figyelemben tartása szükséges. Kifejtettem azt is, hogy ebből következőleg amott országosan kell rendezni mindent, emitt meg kell hagyni a helyi hatóság hatáskörében mindazt, amit csak lehet.

És kifejtettem azt is, hogy ennek a kettőnek, a centrálisnak és lokálisnak egymáshoz köszörülése teremti meg a perifériális — kerületekre oszló — igazgatást. A perifériális igazgatás tompítja le nagyobb területek helyi hasonlóságai szerint az országos kormányzás általánosságait egyfelől és másfelől országos szükség a lokális kormányzás elaprózó elfogultságait, vagy külön törekvéseit.

Úgy kell tehát megalkotni a perifériális kormányzás kiegyenlítő szerveit, hogy kiegyenlítő szerepének megfelelőhessen. Meg kell teremteni és ha megvan, meg kell tartani a kiegyenlítődések pólusait. Azt is, amelyben a lokális kormányzás csúcsosodik és azt is, amelybe a centrális kormányzás fut ki. A kiegyenlítődésekhez egyik olyan fontos, mint a másik.

A mi vármegyei rendszerünkben a főispán és alispán ez a két pólus. A főispán az a functionarius a kormánynak, akinek helyi érdekeket kell képviselnie felfelé, a centrális kormányhoz és országos érdekeket lefelé, a perifériához, az alispán az a functionarius a kormányzottnak, akinek az országos érdekeket továbbítani kell a perifériától a localis szervekhez és onnan a helyieket a perifériához... Nem ellentét tehát a két pólus, hanem a folytatása egymásnak.

Az érző szerv a főispán, amellyel a kormány ott él a periférián és az érző szerv az alispán, amelyben a lokális szempont él ugyancsak a periférián...

Nem egyesíteni kell tehát főispánt és alispánt, hanem helyesen használni. Nem autonómia és államiság külön bajnokát csinálni belőlük, hanem a közigazgatási körfolytonosság két éber custosát. A múlt tévedései és csatái után tovább haladni az új irányban, amely ma felismerte, tudatosan, vagy öntudatlanul, hogy az államban autonómia csak egy van és hogy a municipiumok azt, amit autonómia címén bírnak, nem önjogon, hanem csak mint az állam perifériális vagy lokális hatásai bírják.

Hogy ebből az új irányból levonja-e és mikor valamelyik reform az összes consequentiát, az a jövőnek egy ténykérdése. Bizonyos azonban az, hogy reform nélkül is, hivatásuk helyes felfogása mellett, főispánok az új irányt tette válthatják. Ha félrehagyják a múltak ambícióit és új ambícióként kormányzásukat az egyéni jólét elveire hangolják át, a reformnak ez a része életre kelhet, mielőtt országos törvénybe iktatnák.

A vármegyék vezéralakjainak egyéni diszpozíciótól tehát a közel jövőben sok függ. Sok függ különösen a főispánoktól, akik nemcsak régi tradíciókon vezetik a vármegye tartalmát, de akik a centrális kormányt

is informálják. A legjobb kormány is csak hamis úton indulhat, ha hamis a kép, amelyet elébe adnak és a leggonoszabb kormány sem tarthat ki a rossz út mellett, ha a főispánjai a rossz utat nem vállalják... A sok balszerencse közt, szerencséje az országnak, hogy a ma kormányzásában nincsenek többé a régi basafőispánok és nincsenek a kurucalispánok.

ABAÚJ-TORNA VÁRMEGYE.

Abaúj - Torna vármegyében

Széli József ül a főispáni székben, akiről elmondhatni, hogy kora ifjúságától járja a főispáni iskolát. Már a régi békében volt főispán és főispán volt a háborúban. Kormányzóképesége tehát hozzácsiszolódott jó és nehéz időkhöz és kiegyensúlyozódott az új időkhöz. Első gondolatnál szinte kárna lehetne mondani, hogy csak egy csonka vármegyének az élén áll, ezt a gondolatot azonban félre kell tenni annak, hogy ma minden csonka vármegye egy végvár. A Trianon előtti Magyarországon Abaúj-Torna is ama vármegyék közé tartozott, amelyeknek kulturális életét a történelmi múltú Kassa város tömörítette össze. Önálló municipium, de megyeszékhely is Kassa városa volt, amidőn tehát a vármegye Kassát elvesztette, gondoskodnia kell nemcsak megyeszékhelyről, de kulturalközpontról is.

Nagy perspektíva ez a székhellyé tett Szikszóra, de nagy feladat a törvényhatóság vezetőire is. Főispánra, alispánra, a vármegye egész közönségére. Egy emporiumot kell teremteniök szinte a semmiből, amely az abaúji magyar perifériának a gócpontja legyen. Széli József főispán mellett

krasznikvajdai **Szentimrey Pál** alispánt egész pályafutása predesztinálja erre a munkára. Külföldet járt, háborút és összeomlást végigszenvedett és az alispáni szék minden lépcsőfokán végigszolgált a közigazga-

tást. Megvan tehát minden előfeltétele hozzá, hogy diadalra vigye új eszmék zászlaját...

Főispán és alispán mellett a vármegye közönségét említettem. A vármegye közönségét értettem itt, úgy is, mint a törvényhatóság egyéniségét, úgy is, mint a községek össznépségét. Azt a közönséget, amelynek minden egyes tagja az államkormányzásban személyileg részt vesz és azt a speciálisan úgynevezett »vármegyeközönséget«, amelyet a törvény a többiek képviselésével megbíz, amidőn a törvényhatóság közgyűlésébe küldi.

Ahol vármegyéről van szó, voltaképpen erre az utóbbira, szokás gondolni. A megyei nemességnek erre az egykori gyűlésére, amely csinálta a politikát és a restaurációt. Egyebet nem igen. Az adminisztráció száraz teendőit a tisztikar végezte. Restaurációknál azonban dolgozott a korteszászló. Néha a lobogójával, sokszor a rúdjával. És politikai kérdéseknél ékes oratioktól zengett valamennyi megyeházfal...

A törvényhatóságok közgyűlései ekkor voltaképpen az országgyűlés előkészítő bizottságai voltak, mert itt kaptak életet a követi utasítások és ha kellett, itt szervezkedtek a nemzeti ellenállások. Végző eredményben itt tagadták meg az adót és újoncot, akkor, amikor az állam kormányzása voltaképpen é körül a két vitális kérdés körül forgott,

Ma ennek a fiók-országgyűlésdinek immár nyoma is csak az archívumok poros almáriumaiban van. A közgyűlés legfeljebb egy-egy, nagyobbára posthumus feliratot szerkeszt a kormányhoz vagy az országgyűléshez, azután a saját ügyeire tér át, amelyek a bürokratikusnál alig nagyobb jelentőségűek. A községek ügyeivel jobbára csak felebbvitelekben foglalkozik, zárószámadásaikat és költségvetéseiket, ha számszerűleg helyesek és felebbezés nincsen, nyalábszám hagyatja jóvá a számvevőség.

Pedig ez az a tér, ahol számára a jövő nagy munkája kínálkozik. A felhasznált pénzek hova fordításának számonkérése is fontos, de elsősorban a költségvetés az, amelyen a községi életben a legnagyobb súly fekszik. A község költségvetése nemcsak egyszerű pénzelőirányzat, a község költségvetése egy élet- és munkaprogramul. Az ország jövője attól függ, az a munka, amelyre a haladáshoz szükség van, benne van-e ezekben a munkaprogramokban...

Mondjuk ki, hogy legnagyobbbrészt nincsen benne. A mi községeink, kivéve talán a gazdag alföld nagy közösségi határu községeit, túlnyomóan pótadóból élnek. Vannak fölös számmal, ahol a pótadó 200 és még ennél is több százalékot ér el. Ezt bizony nem lehet fokozni és ebből bizony nem lehet intézményeket létesíteni. A községeknek tehát, ha fejlődni akarnak, — amihez pedig pénz kell, — rá kell térni arra, hogy finaciális existenciájukat a pótadó helyett azokra az erőforrásokra alapozzák át, amelyek benne vannak magában a községi létben, de csak a községi intézmények létesítésével egyszerre nyílnak meg a községekben. Mint ellenszolgáltatások nyílnak meg. Az úttestért, a járdáért, a csatornáért, a vízvezetékért, a közvilágításért. A vásárért, a forgalomért, a nyilvánosságért és sok egyébért. Nem egyszerre és nem előre. Mindegyikért csak akkor, ha — és ez itt a törvényhatóság¹ szerepe — le lett győzve a kicsinyes lokális szűkkeblőség-, amely fél az első áldozatos megéröltetéstől és inkább hagyja a jövőt, amelyben pedig az első áldozat busásan megtérül.

Nos, mondom, ez a törvényhatóság szerepe. A törvényhatóságé, amelynek közelebb fekvő az áttekinthetése a községek helyzete, képessége és szükséglete fölött, semmint a centrumé. A törvényhatóságnak kell a kezébe venni az iniciatívát, összehozni az érdekeltsegeket és vigyázni rá, hogy egy mindnyájuk által

megbírt átlagtól el ne maradjanak a községek, sem olyanra ne ragadtassák magukat, amit nem bírnak meg.

A nemzet gazdagságának ez az egyetlen útja. Az östermelő rengetegségek végtelenét, feldolgozó centrumokkal szakgatni meg. Területenként és kerületenként teremteni egy egy gócot, amely felszívja a körötte fekvő vidék őstermékeit... És feldolgozza. És feldolgozottan adja tovább, akár mint fél-, akár mint kész gyártmányt. Nem mindegy az, vájjon hosszú zárt vonatokon kell-e Budapestig szállítani Abaúj-Torna búzakincset és Budapestről újra hosszú zárt vonatokon vissza Abaúj-Tornába a tehenészetek korpáját, vagy Szikszó gőzmalma dolgozza-e fel a búzát lisztté és talán mindjárt onnan viszi a határon túlra, hogy feljavítsa vele az ország kereskedelmi mérlegét. És az sem mindegy, vájjon lisztet küld-e Szikszó határon innen vagy túlra, avagy felényi rakterületet elfoglaló kész tésztagyártmányt. A magyar tarhonya van olyan hírű már, mint az olasz maccaroni és a magas kultúrájú Franciaországban nem lisztet vásárolnak már a háziasszonyok, hanem kész metéltet, laskát, vagy pogácsát.

A nemzetek mai vágtazó gazdasági versenyében ezek az új feladatok várnak a régi vármegyékre. A régi világ politikai profilja és a közelmúlt bürokrata szilhouetteje után a nemzetgazda mindent egyesítő szerepe. A nemzetgazdáé, aki politikus, hivatalnok, östermelő, iparos, kereskedő és financier egy személyben és mindenekfölött és mindent összevéve kultúrlény...

Ha ilyen összefoglaló kultúrlény legyen a törvényhatósági közgyűlés, ehhez kell mérni a törvényhatósági közgyűlés összetételét. Ott kell ülnie az östermelőnek, büroembernek és financiernek egyaránt és ott kell ülnie főleg azoknak, akik, hogy úgy mondjam kint a terepen, a való élet frontján vezetik a községek életét.

ABAÚJ TORNA VÁRMEGYE.

Abaúj-Torna vármegyének a helyzete ebben is szerencsés. Törvényhatósági közgyűlésének egésze nem áll egységes névsorban előttünk. De a rendelkezésre jutott adatok mutatják, hogy a vármegyei társadalom mozaikjának alkotó tömeccsajai mind képviselőre lelnek benne. Olyan személyekben lelnek benne képviselőre, akik nem theoretikusai a perifériális életnek, hanem régi és tevőleges harcosai annak a kulturális frontnak, amely a községek életének fejlesztéseért folytatja a névtelen hősök küzdelmét...

Programmunknak teszünk eleget, ha felsoroljuk itt a neveiket.

A mezőgazdasági termelést:

nagyréti **Darvas Béla**, földbirtokos, cs. és kir. kamarás, felsőházi tag.

Fáy Árpád, földbirtokos.

Harsányi Sándor, földbirtokos.

Dr. **Pilisy Nándor**, földbirtokos, ny. főszolgabíró.

Scholtz Ernő, földbirtokos.

Stamberger Ernő, földbirtokos.

Szentimrey Gyula, földbirtokos, gazdasági főtanácsos, képviselik.

Az ipar, kereskedelem és pénzügy társadalmi rétegéből:

Türk Zsigmond, fakeskedő, vállalkozó.

Vass Miklós, a Szikszói Takarékpénztár elnöke,

az Alsóvasoncsai Vízi Társ. elnöke, a Tiszáninneri Földbérlo Egyesület elnöke, az Északmagyarországi Cukorrépa Term. Szövetségének alelnöke, az Abaujvármegyei Répatermelő Szöv. elnöke, Levente Egyesület elnöke stb.

A kultúra egyéb ágaiból meg:

királylehotai dr. **Lehoczky Béla**, vmegyei tisztifőügyész.

Dr. **Boros Lajos**, gyak. ügyvéd, a Hangya Szöv. és a Kaszinó ügyésze.

Bürget Lajos ny. tábornok, a Ferenc József-rend stb. lovagja, a Move, Szikszói Levente és Vöröskereszt Egylet, Vadásztársulat elnöke.

Dr. **Sarló Vendel**, kir. közjegyző, a Kaszinónak 33 éve elnöke. Elnöke még a Gazdakörnek, Dalárdának, Levente Egyesületnek, az Omge tagja és az Orsz. Közj. Egyesületnek.

Dr. **Gönczy Adolf** ny. járásorvos. Gyermekmenhely, sportegyesület, Vöröskereszt, Stefánia orvosa. Irodalmi-, orvosi szaklapokban több ízben fejt ki írói tevékenységet. A községi közéletben jótékony és hazafias intézményekben részt vesz.

Ülnek a törvényhatósági bizottságban és alkotják a kapcsolatot község és vármegye között. Aki nem élt nyílt szemmel vármegyei életet, nem tudhatja elképzelni azoknak az érdekeknek a változatos tömegét, amelyek a főváros távlatából és fejlett arányai mellett kicsinyeseknek látszhatnak, összességükben azonban az ország boldogulásának alapját teszik. Végeredményében az ember életének alapfeltétele a táplálék. És végeredményében az ember táplálékának a nyersanyagát az őstermelő hódítja el a természetől. Az őstermelő produktumára tehát kivétel nélkül mindenki rászorul, — bármilyen előhaladást tegyen, kémia és vegyipar, táplálékot kivonni máig sem tud a levegőből — és akkor mindenkire befolyással bír az, hogy az őstermelő

— a falu — milyen feltételek mellett hódítja el a nyersanyagokat a természettől.

Ezekre a feltételekre viszont az utolsó kőcsmadzag-nak is hatása van, amelyet az őstermelő felhasznál. Ha rosszul vagy nehezen kapja ezt a kőcsmadzagot, az őstermelő nehézségét megérzi fent a fővárosban a fogyasztó.

Az őstermelő szükségleteinek kielégítése pedig nemcsak a kereskedelmi forgalomtól függ. A kereskedelmi forgalom természeti egyensúly törekvését annyi önző magánérdek keresztezi és hamisítja, hogy azoknak a túlsúlytörekvését csak az államhatalom kellő beavatkozása tarthatja kápácányon.

Ez a törvényhatóság egyik szere pl. a dologban. Megfelelő intézkedéssel közbelépni ott, ahol a forgalom magánönzése indokolatlanul nyereszkedni akar a falun.

A másik szerepe meg az, javítani az általános életfeltételeket, amelyek között a falu él. Testi és szellemi kultúra, a távolságok paralizálása, politikai nyugalom, mind olyan, aminek a termelés zavartalan és olcsó prosperálására döntő kihatása van.

A törvényhatóság funkciója azután mindezekben attól függ, hogy mindezek iránt bizottsági vezetőknek és tagoknak mennyire fejlett érzéke van. Ha érzéketlenül hagyják a régi mód szerint folyani a dolgokat, nem kezdeményeznek maguk és nem támogatják, amit mások kezdeményeznek, hiábavaló minden törvény-szerinti lehetőség. Község és törvényhatóság a gazdasági versenyben lemarad. Ha ellenben nyílt fejjel és nyílt szemmel figyelik a közöttük folyó életet, fejlődni és haladni még ahogy nevezni szokás, az Isten háta mögött is lehet...

Az a pár név, amelyet Abaúj-Torna törvényhatósági bizottságából felsoroltunk, arra mutat, hogy ebben a vármegyében meg fogják érteni a kor eszmeáram-

latait. Ezek a férfiak tagjai vagy elnökei minden vármegyei vagy községi erőegyesítésnek. A régi gazdasági egyesülettől az új levante intézményig, a fogyasztási szövetkezettől a takarékpénztáráig, minden kultur-munkában résztvesznek — nem hivatalból és nem fizetésért, Nobile officiumként. Vezetnek a községeikben és képviselik a községeiket a municipiumban. Alátámasztják ezzel a munkáját azoknak, akiknek a faluk vezetése nemcsak a törekvésükben, de a hivatalukban is fekszik. A papságot értem itt és a jegyzői kart. A falu lelkének ezt a két egyházi és világi vezetőjét. Aláhúzom, hogy egyházi és világi mindakettő, mert mindakettő lelki vezetője és mert a lélekben egyházi és világi befolyás egymás mellett, egymás ellen, egymás kárára és egymás javára, de együtt érvényesül...

A falvak életében éppen ezért rendkívül sok függ a klérustól és a jegyzői kartól. Az, hogy a tagjai lelki vezetők, szükségessé teszi, hogy klérus és jegyzői kar folyton rajtatartsa a kezét a lelkek érütösén. És ha rajtatartsa a kezét a lelkek érütésén, szükséges, hogy hivatásába belefektesse egész szellemi és majdnem egész testi tevékenységét is. Egy óriási elfoglaltság az, amit a nép vezetése hivatáshű papra ró és óriási elfoglaltság az is, amit a törvényen kívül a népvezető szerep a jegyzőre ró ...

Ők azok tulajdonképpen, akik örökké a front első csatárvonalában állnak. Az államkormányzásnak azt a részét váltják tette, amelynek a közérő cselekvésétől a kormányzottak belső lelki világába kell behatolnia, ott megértéssé alakulnia, elfogadtatnia a lélek által és azután megfelelő egyéni cselekvéseikben nyilvánulnia, a társadalomban.

Ennyi elég nemde, ennek a szerepnek a fontosságához. Mindenki be fogja látni, hogy enélkül semmit sem ér a legbecsületesebb kormánypolitika. Az em-

berek sokszor fogcsikorogtatva túrik azt is, aminek a helyességét érzik, aminek azonban a helyességét sem érzik, az az emberi léleknek igazságtalanság, butaság vagy tiránia...

Ma az ilyen szolgálat nemcsak fontos, de felelősségterhes is. És főleg munkaterhes. A klérus és a jegyzői kar ott van a községi élet minden hivatalos és minden magán, minden társadalmi és minden kulturális megnyilvánulásánál. A bölcsőtől a sírig kíséri az embert és a síron túl is, ő lép az elhunyt egyedeknek és az élvemaradtaknak megszakadt kapcsolatába, kiegyenlítő közegként.

Minderről a tevékenységről kevés tudomást vesz a világ. Úgy veszi, — mint fent már mondtam — ahogy a levegőt és napsütést. Megvan. A többivel nem törődik. Csak ha kimaradna, ha elfogy, ha megváltoznék az örökké szolgáló szortanciájában, akkor venné észre az ítéletidőt.

Ennek a könyvnek ezért programja ráterelni a figyelmet erre a tevékenységre és feljegyezni azok cselekvését, akik az életüket ennek a tevékenységnek szentelik... Nem kell ehhez egyéni életrajz. A dolog természetében fekszik, hogy az életrajza ezeknek a férfiaknak szinte hajszál-egyforma legyen, mint a katonáké, akik ezerszámra küzdenek egyazon feltételek, egyazon hőstettek, egyazon veszedelmek és egyazon névtelenség mellett a csatasorban. Egyiknek az életrajza, a másodiké, a harmadiké, a tizediké és az ezrediké. A tízezrediké is. Pappá szentelik vagy áteresztik a jegyzői vizsgán, azután plébániát kap vagy jegyzővé választják. Azután kezdődik az életfogytig tartó munka egyiknél úgy, mint a másiknál. A hivatalos munkáját papnak és jegyzőnek mindenki ismeri, nem mindenki tudja azonban, hogy ezek az urak, a hivatalukon kívül vezető tagjai a képviselőtestületnek, elnökei vagy tagjai az iskolaszékeknek,

megalapítói olvasó- és közművelődési köröknek, sport-egyesületeknek, leány-, legény- és vegyes egyesületeknek, szószólói minden országos mozgalomnak létrehívói és vezetői termelő és fogyasztási szövetkezeteknek. Építik a parochial, szeretik a harangokat, bővítik a tantermeket, létrehoznak gyalogjárót és közvilágítást, tanácsadói a tanácstalanoknak, ügyvivői az ügyesbajosoknak.

Abaúj-Tornában hosszú sora van az ilyen férfiaknak. Talán, sőt biztosan hiányos a névsor, amelyet rendelkezésünkre bocsátottak, de így is mutatja, hogy Abaúj-Torna vármegye egyházi férfiai és jegyzői kara tevékeny és buzgó részt vesz a vármegye kulturális munkájában...

Egyházi részről:

Foris János, ref. lelkész.

Frenczel Bertalan, ref. lelkész.

Gall József, róm. kath. plébános.

Hörcsik Lajos, ref. lelkész.

Illyés János, ref. lelkész.

Kádár József, ref. lelkész.

ladoméri **Ladomérszky Árpád János**, görög kath. lelkész.

Ölveczky János, róm. kath. plébános.

Petrásy Szilárd, görög kath. lelkész, szentszéki tanácsos és esperes.

Szikora Frankó Mihály, róm. kath. plébános.

Tamáská János, ref. lelkész.

Varga László, ág. ev. lelkész.

Ujj Lajos, ref. lelkész.

A jegyzői karból pedig:

Füzéry Károly, főjegyző.

Gál Ernő, körjegyző.

Gál Antal, főjegyző.

Homonnay László, főjegyző.

ifj. **Janthó István**, főjegyző.

Kapy Mihály, körjegyző.

Izsépfalvi Lavotta Jenő, községi főjegyző.

Vitéz **Meskó Sándor**, körjegyző.

Nagy Emil, főjegyző.

Pál Gábor, főjegyző.

Pap László, főjegyző.

Trocsányi István, főjegyző.

BARANYA VÁRMEGYE.

Baranya vármegye és Pécs törvényhatósági joggal felruházott város főispáni székében **dr. Fischer Ferenc** ül. A hivatalos kormányzás terén új ember, alig egy évtizedes múlta tekint vissza, nem hivatalos formák közt azonban nagyobb befolyást vett a törvényhatóság élete és fejlődésére, már főispánná történt kinevezése előtt, mint polgártársai közül — hivatalost és nem hivatalost odaszámítva — bárki. Voltaképpen az egyik nagy pénzügyi vezető ügyésze volt és ez megmagyaráz mindent. Az ilyen intézetek ügyésze, vagy teljesen ellenszenvenessé teszi magát a vidéki életben, ha ridegen fogja fel a feladatát. Vagy ha eléggé meleg és megértő lelkű, előbb utóbb lekötelez mindenkit és csendes, de annál erősebb hatalommá válik.

Dr. Fischer Ferencnél az utóbbi volt az eset. Az ő csendes, tapintatos fellépése és életfelfogása, már a nehéz idők előtt megnyerte számára polgártársait és a nehéz idők bekövetkeztével a két törvényhatóság szellemi és társadalmi vezetője tulajdonképpen dr. Fischer Ferenc volt. Nem hivatalból, nem nyílt ráruházás révén, tisztán a személye iránt megnyilvánuló megszokott bizalom révén.

Pedig Baranyában és Pécsen nehezek voltak az idők. Nehezebbek, mint másutt. Az ország más részéből kivert vörösuralom itt keresett és talált is részben utolsó menedéket és a két törvényhatóság egészében idegen megszállás alatt állt, amelynek meg-

szüntetése fölött hosszú időn át folytak nemzetközi tárgyalások. A törvényhatóságok ennek következtében három éven át szenvedték egy tényleges uralom bizonytalanságának minden viszontagságát. A vörös áramlat ármánykodásai és a megszállók gyanakvásra hajló ridegsége közepett három éven át volt teljesen aleatorius az ottélők, természetesen az ott élő magyarok helyzete, amelyben nemcsak nehéz, de veszélyes is volt vezetés és tanácsolás.

Fischer főispánt nem riasztotta el, sem nehézség, sem veszély. A törvényhatóságoknak a hazához való visszacsatolása ott találta őt az események forrójában, mint olyat, akit éppen talán, mert egyénilig semmire nem aspirált, mindenki teljes, szinte kizáró bizalommal néz.

Csak természetes volt, hogy a visszacsatolás őt emelte a főispáni székbe és hogy a bizalom elkísérte őt a főispáni székbe. És természetes az is, hogy a bizalom nem csalódott benne. A törvényhatóságok kormányzását olyan teljes sikerrel végzi ma, amely biztos kilátást nyújt arra, hogy a közeli és távolabbi jövő feladatait is meg fogja érteni és fel fogja karolni.

Főispáni stalluma egyébként szintén azok közé tartozik, amelynek betöltőjétől, hogy úgy mondjam két főispáni egyéniséget kell kívánni. A vármegyei főispánét és a városi főispánét. A nagyobb dísz talán amazon fekszik, a nagyobb feladat azonban talán emezé, a városié. A közeljövő kormányzásnak — mint már sokszor fejtegettem — a városok erőteljes kifejlesztését kell szolgálni.

Dr. Fischer Ferenc ebből a szempontból is szerencsésen választott egyéniség. Társadalmi múltja első sorban Pécs városához fűzi, ismeretesek tett előtte Pécs város bajai, előnyei és szükségletei. Meg tudja érteni azt a külön psychét, amely a városi törvényhatóságot a vármegyeitől és a városi községet a falusi

községtől elkülönözve, egészen sajátos közigazgatási individuummá teszi... És meg tudja érteni azt a sajátos individuumot is, amely Pécs várost a többi sajátos individuum várostól elkülöníti. A kettős megértésből pedig a generalitások mellé meg tudja találni majd azokat a specifikumokat is, amelyek kielégítése majdan Pécs törvényhatóságát az alsó-dunántúl gazdasági feldolgozásának emporiumává, Baranya vármegyét pedig az alsó-dunántúl gazdasági termelésének kultürközpontjává fejleszti.

Mindakét munkájában kitűnő segítőtársakra számíthat. A vármegyében dr. **Fischer Béla** alispán, a közigazgatásnak régi embere, aki von der Picke auf szolgált és még sem volt közlegény soha.

A városban meg dr. **Nendtwich Andor** polgármester, hatalmas tapasztalata, tudása és buzgalma áll az oldalán. Dr. Nendtwich, már a háború előtt az ország legmarkánsabb polgármesterei sorába tartozott. tanult, tapintatos és modern. Keze alatt Pécs város már akkor hatalmas lendülettel indult a városoknak abban a versenyében, amely sajátosan jellemezte azt a kort.

Végigvezette azután városát a háborún, ami a polgármesteri kvalitásoknak élesen köszörülő nagy iskolája volt. Az összeomlás elüldözte tevékenysége helyéről, dr. Nendtwich azonban sokkal életképesebben volt összeforva a várossal, semhogy a hosszú távollót bár meggyengíthette volna a szálakat, amelyek Pécs városához fűzték. A rend helyreállításával dr. Nendtwichet, aki közben is szüntelen dolgozott a városért, polgártársai kétség és kétely nélkül újra a polgármesteri székbe emelték, ami egyfelől több garanciája annak, hogy ha Pécs város közönsége úgy megérti a kort, ahogyan polgármestere megérti, akkor Pécs városban a magyar nemzetgazdaság egy diadalmasan előretörő tényezőjét láthatjuk ...

A vármegye és város közönségéből:

Lamnek Béla, körjegyző.

Börzsöny László, főjegyző.

Fekete György, körjegyző.

Bányai Géza, főjegyző.

Gób Jakab, körjegyző.

Schippert János, főjegyző, várm. t. b. tag.

Hagenthurn Ede, körjegyző.

Nagy Sándor, körjegyző.

Bartos Jézsei, jegyző.

Mely Zoltán, körjegyző.

Morvay Ferenc, körjegyző.

Mészáros Gyula, körjegyző.

Gábor Andor, körjegyző.

Simon Albert, körjegyző.

Götz János, jegyző.

Willenbach Andor, főjegyző.

Boros László, főjegyző, politikai lapokban több cikke jelent meg.

Bálint István, körjegyző.

Mácsovits Ferenc, jegyző.

Haáner János, főjegyző.

Hesz Lajos, főjegyző.

Szvoboda Ferenc, körjegyző.

Guth János, főjegyző, vm. t. biz. tag.

Erdélyi István, körjegyző.

Habich Ádám, körjegyző.

Kiss Dezső, körjegyző.

Weisbarth János, körjegyző.

Csasz József, körjegyző.

Benkó Albert, körjegyző.

Gyc'ry Béla, körjegyző.

Teleky Péter, körjegyző.

Halmay József, körjegyző.

Benkó Alajos János, körjegyző.

Fölkér Jenő, körjegyző.

Ihány Lajos, főjegyző.

Schwartzter Aladár, főjegyző.

Ujlaky Géza, körjegyző.

Sipos János, körjegyző.

Niedermayer Lajos, körjegyző.

Bene Kálmán, körjegyző.

Forstwingler István, körjegyző.

Fúzy Gyula, körjegyző, vm. t. biz. tag.

Balassa Ferenc, főjegyző.

Somogyi Miksa, főjegyző, vm. t. biz. tag.

Bolesics István, körjegyző.

Pál Lajos, körjegyző.

Balogh Ferenc, jegyző.

Peltz Árpád, esperes plébános.

Herger Nándor, róm. kath. plébános.

Dr. **Dakits Mihály**, görög keleti lelkész, államtudományi doktor, aki irodalmi tevékenységet is fejt ki egyházi szaklapokban. Más irányú megjelent nevezetesebb szakmunkája: »Valutánk ingadozása a háború alatt.«

Rausz Alajos, esperes plébános.

Liebelt Ferenc, plébános, vm. t. biz. tag.

Kránitz Lajos, plébános.

Gábor György, plébános, vm. t. biz. tag.

Dr. **Hackerberger Konrád**, plébános, pápai kamarás, kormányfőtanácsos, aki irodalmi téren is tevékenykedik; több cikke jelent meg. Legnevezetesebbek francia fordításai.

Golub György, görög keleti lelkész.

Léb József, plébános.

Csnrda Béla, esperes plébános.

Dr. **Kéthely József**, esperes plébános, vm. t. biz. tag, kinek több cikke jelent meg.

Rák József, plébános.

Hegedús József, plébános.

Fényes Antal, plébános.

Dr. Frey János, apátplébános, országgyűlési képviselő, vm. t. biz. tag.

Ujváry Géza, plébános, vm. t. biz. tag.

Ambach Mihály, esperes plébános.

P. Rukavina József, rendházfőnök, Mohács, külvárosi plébános.

Dittrich József, földbirtokos, vm. t. biz. tag.

Schaff Károly, vm. t. biz. tag.

Dr. Magyar Jenő, község- és bányorvos, vm. t. biz. tag.

Hipp Imre, róm. kath. kántortanító.

Timkó Gyula, bányafőfelügyelő, vm. t. biz. tag.

Pfundstein Antal, kántortanító.

Dr. Popper Béla, vm. t. biz. tag, bányorvos.

Gróf Benyovszky Móric, földbirtokos, vm. t. biz. tag, v. főispán.

Dr. Vondra Gyula, körorvos.

Dr. Jäger Antal, körorvos.

özv. **Puch Ferencné**, földbirtokos.

Dr. Peisl Gyula, körorvos.

Dr. Nagy Ödön, földbirtokos.

Marton Péter, kör-állatorvos.

Kubicza István, kir. erdőfőtanácsos.

Dr. Herbert János, községi orvos.

Dr. Barna Lajos, kir. közjegyző, vm. t. biz. tag.

Limbacher Sándor, takarékpénztári igazgató.

Dr. Szabó József, körorvos.

Dr. Kerese György, ügyvéd, vm. t. biz. tag, v. országgyűlési képviselő.

Gäde Sándor, ref. lelkész.

Szendrey Gyula, ref. lelkész.

Wagner Ádám, ev. lelkész.

Vértesy Zoltán, ev. lelkész.

Ruzsás Lajos, ref. lelkész.

Mányoky Sándor, ref. lelkész.

Pass László, ev. lelkész.

Páncél Imre, ref. lelkész.

Zulauf Henrik, ev. lelkész.

Franck Károly, ev. lelkész.

Strammer Vilmos, ev. lelkész.

Sehöll Lajos, ev. főesperes.

Konez Antal, ref. lelkész.

Szabó Károly, ref. lelkész, országgyűlési képviselő

Takács Sándor, ref. lelkész.

Bai Jenő, ref. lelkész.

Molnár Sándor, ref. lelkész.

Dr. Grosz Imre, vm. t. biz. tag, földbirtokos.

Belyanszky Milán, vm. t. biz. tag.

P. Raffrusky Romnád.

Sziebert Ferenc, t. biz. tag.

Tolnai Bertalan, rómi. kath. plébános neveit közték velünk, mint olyat, akik a törvényhatóságok életének minden társadalmi, kulturális és adminisztratív mozzanatában részt vesznek. Kétségtelenül hiányos névsor. Baranya úgy, mint Pécs város területén kétségtelenül számosan vannak olyanok, akik a kormányzás ezer teendőjében részt vesznek. Sajnos, így nem áll módunkban feljegyezni a kilétüket, a fentemlített urakkal szemben azonban annál több örömmel teljesítjük kedves kötelességünket...

BÁCS-BODROG VARMEGYE.

Bács-Bodrog egyike azoknak a vármegyéinknek, amelyeket annak idején valami büszke humorral Bácska-országnak neveztek. Egyike azoknak is, amelyek saját külön karakterű megyei életet éltek. Nem a híres bácskai poharat értem ez alatt, Bácska virtusát, a fehér asztal vigalmai körül, másfajta könyvek énekelik meg. Volt abban is vér és őserő, de hogy őserője volt Bácskának másban is, azt világosan mutatja az, hogy egész csomó törvényhatósági város fejlődött a területén. És ez adta megyei életének a sajátos jelleget. Ezek a városi külön törvényhatóságok messze túlszárnyalták a normális vármegyei székhelyek szerepét, intenzívebb fogalmat és kultúrát fejlesztettek és a vármegyei terület mozgalmait szinte felszívák a falaik közé... Míg más megyékben, amelyeknek székhelye szintén törvényhatósági város volt, ezen a székhelyen vármegyeház és városház élesen elkülönült, a Bácskában koordináltak a törvényhatóságok. Alispán és polgármesterek posztója közt elhomályosodtak a határvonalak, sőt az ország más vármegyéihez hasonlítva inkább a polgármesterek javára tolódtak el. Különösen érezhető volt ez akkor, mikor megye és város főispánja azonos személyben egyesült. A nagy tradíciójú alispáni állás egyszerű közigazgatási funkcionáriussá húzódott össze a főispán mögött, mialatt a városok polgármesterei, az egész vármegyei területnek a vá-

rosokban központosító nemzetgazdasági és kulturális életét vezették ...

Nagyon természetes volt, hogy fejlettebb kereskedelme, iskolaügye, közlekedése, élmezőnye Szabadka városnak és nem Szabadka megyeszékhelynek volt és hogy Baja vagy Versec törvényhatósági városnak is nagyobb kultúrája volt, mint lett volna Szabadka megye székhelynek.

Ebben leli a magyarázatát, hogy a Bácska amerikaiasabban fejlődött, mint a többi vármegye. Tulajdonképpen farmszerű tanyák és ha nem is amerikai, de a szónak magyar értelmében vett városok váltakoztak a területén, anélkül a közészer nélkül, amely más vármegye területén a járási székhelyek, bírósági székhelyek, katonai garnizonok, adóhivatalok székhelyei és ipari vagy kereskedelmi telepek képviselnek. Óriás termőföldjének és termőföldje óriás termőerejének ellenére maga a vármegye így erősen nélkülözi a feldolgozó termelést. A productiója őstermelés jellegű. Az utas órákig eljár, hatalmas hullámzású kalászos táblák, erdők, kukoricaföldek, a prairiek tenyészetére emlékeztető gulyák és a kút-gém körül vágató méneseik között anélkül, hogy füst-okádó gyármények fognak fel a tekintetét...

Ez volt a régi Bácska képe. Ma Baján túl az országhatár politikai korlátja fogja fel az utazó tekintetét és Bácska néhány mértföld Baján felül és Baján alul. Bács-Bodrog megszűnt ország és Baja megszűnt egy nagy periféria gócpontja lenni. De új hivatást kapott ehelyett. A magyar kultúra egyik végvára lett. Az erői meg vannak hozzá, hisszük, hogy be fogja tölteni az új szerepét.

A vezetői is meg vannak hozzá.

Ám nehezebb a sorsa a vármegyének. Egy olyan korban, amelynek a nemzetgazdasági fejlődés a jel-igéje, harmadára csonkítottan kell vegetálnia, vármegye-

gyének, amely, mint mondtam, nem a nemzetgazdaság, hanem a politika és adminisztráció tényezője. Az adminisztrációé, amely, mint szintén mondtam, bármily kitűnő legyen a megélhetésnek, a jólétnek csak a levegője és a politikáé, amelyről még nem mondtam el, hogy csak ha igazán higgadt, céltudatos és önzetlen, a jólétnek csak akkor az éltetője. Másként pedig a megölője... Másként a szertehúzás, a meg nem férés, az önzések szenvedélyes egymással szembeállításának fojtó levegője ...

Szerencsére a vármegyének is az előbbire vannak meg a vezetői. Az alispán nagy tradíciójú székében egy olyan férfi ül, aki átment Magyarország legnehezebb megpróbáltatásainak edző tüzén. **Szabovlyevics Dusán** a megyei pályáján a régi béke világban indult el, a háborút egészen a háború által kitenyészített új pozícióban állotta végig, neki jutott a feladat, hogy az ország és vármegye csonkítás lázidején a tisztikar vezetője legyen, neki, hogy a részviszszakapcsolás napjaiban tántoríthatlan józansággal megálljon, megtorlás és megbocsátás helyes válaszmegyéjén, hogy újra szervezzen és az amputált csonkba új életet vigyen.

Mindmegannyi új döntő fázis a kormányzás útjain. Mindmegannyi olyan feladat, amelyhez az alispáni tradícióknak át kellett idomulnia az új világ gazdaságilag átfűtött levegőjéhez. Szabovlyevics alispán át tudott idomulni. Mintha igaz volna, hogy az idők maguk termik meg a helyes embereiket. Szabovlyevics alispán már kezdő pályáján tanújelét adta, hogy azok iránt a kérdések iránt van szinte veleszületett érzéke, amelyeket elhanyagoltak a régiek és amelyeket sietően fel kell ismerni a megpróbáltatásos átmenet hivatottjainak. Erre mutat az, hogy a világháború idején órá bízta az igazgatásnak azt az ágát, amelyet a világháború új és egész természetrajzában

ismeretlen szörnye váltott ki a közéletben. Az éhség legyőzését. A közéletmezés neve alatt ismeretessé és híressé vált és azóta újra elhanyagolt nehéz és hálátlan feladatkört, amelyről a mozgósítás első napjaiban kiderült már, hogy éppen olyan nélkülözhetetlen tényezője a háborúnak, mit a harcoló front.

Az egész országban és vármegyénként külön-külön is idegölő éjjeli és nappali fáradtságot igényelő teendő szövevény volt ez az ügykör. Nemhogy az igazságos és célirányos elosztás, de az elszállítás is és elsősorban az összegyűjtés volt az a nehézség, amely a dologgal elválaszthatlanul együtt járt. A termelőknek először kellett megbarátkoznia a gondolattal, hogy nem a tetszésük szerint termelnek és hogy a termel vényeikből maguk és háznépük sem fogyaszthatnak el többet, mint amennyit nem a megszokásuk igényel, hanem amennyire az ország háborús szükséglete megenged. Idegen és szokatlan egy gondolat volt. Kíméletlen rekvizíciókhoz kellett a kormányzásnak nyúlni, hogy a szokatlanságával és az idegenségével megküzdjön. Bácska istenáldotta földjén tízszeres volt a nehézség. A bőséghez szokott lakosság egyfelől, a bőségre szemetvető éhezők másfelől egyformán túlmertek a mértéken és a hatóságnak hol egyiket kellett védeni a másik ellen, hol a másikat az egyik ellen. És hol az egyiket kellett kényszeríteni a másik javára, hol a másikat az egyik érdekében. A hatóság szerepe így szinte a harmadik közös ellenség színében állt a másik kettő szemében, aki ellen aztán a másik kettő egyszerűen össze is fogott.

Szabovlyevics alispán — akkor főjegyző — mégis embere lett e feladatnak. Csak akik vele együtt dolgoztak, tudják, mennyi idegzetébe került. De ha nehéz iskola volt, jó iskola volt. Képesítette Szabó vive vitset rá, hogy az elkövetkezett még nehezebb időkben, belső forradalom, ellenséges megszállás, ő képviselje a vár-

megye eszméjét. Az ő személyében tulajdonképpen Bács-Bodrog vármegye ütött tanyát a székesfővárosban és szervezkedett újra autonom testté akkorára, amidőn a részleges visszacsatolás ideje megjön. Ő vezette el Bajára a régi bácskai közigazgatásnak az összeomlásakon átmentett alap vázát és ő teremtett neki új székházat, amelynek homlokára újra kilehetett tűzni Bács-Bodrog vármegye büszke címerét.

Egyéb alkotásai is magukon viselik a kor megértésének jellegét. A kultúra — az iskolaügy, — a közegészségügy, a közlekedés, a gazdasági társadalmi szervezkedés, — gazdakörök és hitelszövetkezetek — mind olyan létesítések, amelyek túlhaladják a régi alispán jogászok kedvenc működési tereit és amelyek ma a csonka-Bácskában Szabovlyevics alispán megértésének és tetterejének köszönik a szükségelt fellendülést. És kilátást adnak arra is, hogy Szabovlyevics alispán meg fogja érteni továbbra is a kormányzás új módjainak napfelkeltét és folytatólag meg fogja szerezni számára azt a jól megérdemelt elismerést, amelyet egész pályáján élvezett, midőn már pályája kezdetén királyi tanácsossággal, majd nemrég kormányfőtanácsossággal tüntette ki az államfői kegy...

Hollóssy Kornél, főjegyző.

Nagy Czirok Károly, főjegyző.

Nelle Vince, főjegyző.

Egy Lajos, főjegyző.

Markovics Béla, főjegyző.

Trentz Henrik, főjegyző.

Hirmann Máté, főjegyző.

Gutwein János, főjegyző.

Debich Jenő, főjegyző.

Szabó Gyula, főjegyző.

Mayer Ádám, h. főjegyző.

Dux Károly, főjegyző.

Bittermann József, rk. plébános, adminisztrátor.

Csányi István, rk. plébános.

Winkler Lénárd, rk. plébános.

Bélágyi Mihály, rk. plébános.

Varga József, rk. plébános.

Mészáros Béla, rk. plébános.

Pokorny György, rk. plébános.

Petres János, ny. esperes plébános.

Makay Gábor, esperes plébános.

Hanhauber Mihály, földbirtokos.

Weidinger Zsigmond, földbirtokos.

Báró Podmaniczky Endre, orsz. képviselő, csász. és kir. kamarás, nagybirtokos.

Rosenberg Mátyás, malomtulajdonos.

King Vilmos, földbérlő, neveit a társadalom egyéb részeiből, közölték velünk mint olyanokat, akik a törvényhatóságban sem munkától, sem áldozattól nem riadnak vissza, ha a köz széles értelmű kormányzásnak feladatai vannak szóban.

BORSOD-GÖMÖK-KISHONT VÁRMEGYE.

Borsod-Gömör-Kishont vármegye főispánja: runyai dr. **Soldos Béla**, a Ferenc József-rend lovagkeresztese, bár egész pályáját túlnyomóan a vármegyei közigazgatás szolgálatában töltötte, nagy előszeretettel foglalkozik szociális kérdésekkel. Iskolák, kórházak, tisztviselői és munkáslakások építése, gyermekvédelmi intézmények létesítése körül kifejtett fáradozásai már eddig is nagy eredményeket mutatnak. Szülővármegyéje legnagyobb természeti kincsének, az aggteleki világhírű cseppkőbarlangnak rekonstruálása és megközelíthetése terén oly munkát végzett, amely a kérdést nemcsak felszínre hozta, hanem azt a fejlesztéssel kapcsolatban állandóan napirenden tartja és amelyért őt a Kárpát-egyesület gömöri osztálya örökös tiszteletbeli tagjává, a község pedig díszpolgárává választotta. Amellett, hogy a Gömörtornai ref. egyházmegye tanácsbírája, számos jótékony-, kulturális- és sportegyesületnek vezetője és tagja, elnöke a Borsod-Miskolci Vívó Clubnak, elnöke a Borsodmegyei Tűzoltó Szövetségnek, alelnöke az Országos Barlangkutató Társulatnak, az Északmagyarországi Autó Clubnak, a Tiszáninneri Lótenyésztő és Lovasegyletnek, egyszóval olyan tevékenységet fejtett ki, amely világosan tanúsítja, hogy kormányzás alatt nemcsak a politikát érti, de tisztában van azzal is, hogy a redivivus vármegyének magas szociális és nemzetgazdasági kulturmunkákra kell áttérni...

Az egyesített törvényhatóság első tisztviselője

Zsóry György alispán, harmadik évtizede van a közigazgatás szolgálatában. A háborús tapasztalatokat ő is végigcsinálta és a nehéz 1918. évben lett a vármegye alispánja. Edzett harcosa tehát a közéletnek, aki levonta a multak tanulságait és azt a köszörült tudást most mind a vármegye jövőjének munkájában hasznosítja.

A kormányzás lokális vonatkozásaiban külön kell emelni azt a buzgó tevékenységet, amellyel a klérus adózik nobile officiumként a vármegyében.

Linner János, rk. esperes plébános.

Sikorszky József, rk. esperes plébános.

Bakos Károly, rk. plébános, adminisztrátor.

Szita Gyula, rk. plébános.

Sarány István, rk. plébános.

Bukovszky János, rk. esperes.

Kéz Dezső, rk., adminisztrátor.

Pogonyi Bernát, rk. plébános.

Mikes Lajos, rk. plébános.

Keller László, rk. plébános.

Schirilla Andor, püspöki biztos, gk. kanonok, kerületi egyháztanfelügyelő.

Hortáncz Viktor, rk. plébános.

Csonth Endre, esperes, rk. plébános.

Babecz László, rk. plébános lelkész.

Andor Miklós, gk. lelkész.

ifj. **Vaskovits Antal**, gk. kamarás, főesperes, püspöki helynök.

Szemann János, rk. plébános.

Bálcser István, görög keleti bolgár lelkész.

Gulyás Béla, rk. plébános.

vitéz **Kun Iván**, rk. plébános neveit közölték, mint olyanokat, akik minden kulturális és szociális munkájában a vármegye közönségének tevékeny és lankadatlan részt vesznek és kiválóan töltik be azt a szerepet, amelyet az előző vármegyéknél már kiemelttem.

CSONGRÁD VÁRMEGYE.

Csongrád vármegye főispánja **Farkas Gyula**.

Az ő közigazgatás-kormányzati feladata kisebb méretben, de azonos azzal, amelyet Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjára nézve vázoltam. Szeged város, Csongrád vármegyéhez viszonyítva éppen olyan felszívó centrum, mint Budapest, a felszívó centrumok jó és kedvezőtlen hatásaival. Óriási lehetőségek, de óriási visszahatások a periféria gazdasági viszonylataira. A törvényhatóság városfejlesztő politikájának tehát itt is szinte gazdaság-diplomáciává kell kialakulni, hogy a területileg egybefüggő, de merőben divergens életű társörvényhatóság eorummptiós fölényét a szükséges hajszalérzékenységgel ellensúlyozhassa ...

Csongrád vármegyében ez a feladat sikeres megoldásra számíthat. Abban, hogy az adott viszonyok között Szentes város Szentes várossá fejlődhetett, az istenáldotta földön kívül kétségtelenül a vármegye helyes alkalmazkodásának is volt szerepe és szerepe lesz a jövőben is annak a szociális érzéknek, amelyet Farkas főispán mai munkatársa dr. **Csergő Károly** alispán már a múltban is tanúsított. Csergő alispán a közigazgatási létra minden fokán végigszolgált és bizonyára gyakorlati tapasztalatokat értékesített, mikor már a háború előtt az emberi továbbfejlődés két alapfeltételének az otthonnak és a közlekedésnek előbbrevitelére fektetett igen nagy súlyt. Nagysza-

básu munkásházépítési és útépitési programot tűzött ki és hajt végre. 1400 munkásház épült ennek alapján a vármegyében és az alispán nagy áttekin-tésére mutat az, hogy emellett a hivatalos iskolázáson kívül társadalmi tevékenységében hatalmas fejlődésre segítette a sok mindenfélénél fontosabb iskolán kívüli népművelést. Ám felismerte ezek mellett az admini-stráció helyi decentralizációjának hatóerejét és erő-teljesen küzd a külterületi központok létesítésének eszméjéért. Csergő alispán különben sok más minő-sége mellett avatott közigazgatási szakíró is.

Szentes városának dr. **Négyesi Imre**, Csongrád-nak pedig dr. **Tóth István** a nagylátókörű polgár-mestere. Dr. Tóth előzőleg is több törvényhatóság különböző állásaiban szerzett tapasztalatokat, elméleti tudását pedig nemcsak a mi egyetemeinkben, hanem Heidelbergben és a Sorbonneban is kiegészítette.

FEJÉR VÁRMEGYE.

Fejér vármegye főispánja gróf **Széchenyi Viktor**, nem először ül Fejér vármegye főispáni székében. Már a század legelső éveiben kormányozta ezt a törvényhatóságot és kormányozta a világháború idején, amikor mint huszártiszt katonai szolgálatra önkényt bevonult. Tág látókörű, nagy közigazgatási gyakorlatú kormányzó tehetség, aki bár a régi időkben gyökeresik, nyílt szemmel tudja figyelni a jelen elváltozásait és meglátni a jövő existenciáit. Ezen pedig nagy súly fekszik a reformok e korában ország-szerte, Fejér vármegyében különösen. Fejér vármegye fekvésénél és termőképességénél fogva, szorosan hozzátartozik ahhoz a tápláló perifériához, amelyből a székesfőváros életerőket szív. Az elmúlt idők Magyarországon ez a törvényhatóság beérhette azzal a szereppel, hogy a székesfőváros szállítója volt, volt elég városunk, amelyet fejleszteni kellett és lehetett, Fejér vármegye nemzetgazdasági szerepén nem fektet a normálisnál nagyobb súly. A központi kormányzás talán elnézhette akkor, hogy Székesfehérvár is történelmi múltja ellenére, a székesfőváros közelsége miatt sokat veszített egykori virágzásából.

Amióta megkevesedtünk, azonban mindez megfordult. Ma a történelmi bázisú Székesfehérvártól nagyokat kell várunk. Ma, amidőn az őstermelésről feldolgozó termelésre kell áttérnünk és amidőn többtermelés alatt már nem pusztá anyag, de értéktermelést értünk, nem bázírozhatunk többé akkora városi

nívót, ma Székesfehérvár jelent. Minden telhető eszközzel oda kell hatnunk, hogy Székesfehérvár tehetőségeiből kivegyük mindazt a fejlődést, ami ebből az azelőtt, csak históriális becézett városból hatalmas kulturális, — szellemi úgy, mint anyagi kultúrája — emporiumot teremthet...

Székesfehérvárról ennek a kötetnek más helyén még bővebben szólok, itt csak azt kell kiemelnem, hogy ezek a szempontok teszik kivételesen nehézé Fejér vármegye vezetésének a feladatkörét. A törvényhatóság két nagy fogyasztási faktor közé szorult. Régi szerepéhez híven, nem adhatja fel a már embernyi fejlettségű Budapest alimentálását és új szerepe szerint az aggastyánibb életet élt Székesfehérvár második ifjúságát is táplálnia kell. Nagy gazdaságpolitikai, nagy közlekedéspolitikai, nagy kereskedelempolitikai feladat ez. A termelést a két városi piac szükségleteihez hozzáidomítani a közlekedést, részrehajlatlan egyensúlyban a két nagy fogyasztó piac felé beállítani az árakat, két ilyen konkurrens közt becsületes árban kétfelé osztani és mindezt úgy, hogy a törvényhatóság falurésze ne sínyelje meg a két fiat tápláló anya szerepét, mindez olyan pártatlanul higogadt, előrelátó és törhetlen hazafiságú vezetést igényel, aminő a gróf Széchenyi Viktor főispáné.

A vármegye alispánja: Dr. **Havranek József**, úgy mint a törvényhatóság egész közönsége, rátermett ezekre a feladatokra. Hatalmas intelligenciájú, kiváló hazafiságú és — last not least — tehetős közönség ez, amely sohase riadt vissza a keményebb nemzeti munkától. A teljes névsor, sajnos nem áll rendelkezésemre, csak néhány nagybirtokos, a hatalmas klérus és a kevés nyilvános elismerésben részesülő, de lankadatlan munkájú jegyzői karból jegyezhetek fel neveket.

Gróf **Batthiányi Lajos**, v.b. t.t., volt fiumei kormányzó és főispán, felsőházi tag, nagybirtokos.

Krecsy Károly, kanonok.

Páter **Horváth Péter**, Ferene-rendi zárdafőnök.

Kocsis Lajos, rk. plébános.

Debreczeni Gyula, rk. plébános.

Mészáros István.

Bilkey Ferenc, rk. esperes-plébános.

Kelik Ernő, rk. plébános.

Papp Lajos, rk. plébános.

Izanik Béla, ref. lelkész.

Kolonics Károly, rk. esperes plébános.

Kurlo József, rk. plébános.

Podhradszky József, ág. h. ev. alesperes.

Lengyel Sándor, vezérigazgató.

Koroknay István, ref. lelkész.

Horváth Imre, esperes plébános.

Dr. **Lakatos Frigyes**, esperes plébános.

Ensberger József, rk. plébános.

Pásztorek István, esperes plébános.

Gaal Balázs, rk. plébános.

Kapitány Gyula, esperes plébános.

Kostyán Sándor, rk. plébános.

Sánky János, rk. plébános.

Száner László, rk. esperes plébános.

Kostyán Sándor, rk. plébános.

Scholtz István, rk. plébános.

Szittyay Dénes, rk. plébános.

Molnár Márton, rk. plébános.

Tichy Sándor, rk. plébános.

id. **Horváth József**, rk. plébános.

Hajós József, rk. esperes plébános.

Viszota Alajos, káptalani dékán, kanonok.

Nagy Lajos, ág. liitv. ev. lelkész.

Dr. **Klancz György**, nagyprépost.

Légár Hugó, rk. plébános.

Gönczöl Antal, rk. plébános, tb. esperes.

Stermeczky Vince, rk. plébános.

- Doroszlai Béla**, rk. plébános.
Csúcs István, rk. plébános.
Kovács Lajos, ref. lelkész.
Katona Cornél, ref. s.-lelkész.
Dr. Molnár Antal, rk. plébános.
Pintér György, rk. plébános.
Preiner István, rk. plébános.
Papp Kálmán, rk. plébános.
Arady Ignác, rk. plébános.
Gróf Pappenheim Szigfrid, nagybirtokos.
Húsvét József, rk. plébános.
Báró Manteuffel Henrik, gazd. intéző.
Kiss Lipót, rk. plébános.
Marschalko Tamás, rk. plébános.
Szabó János, rk. plébános.
Bárdon István, rk. plébános.
Kisteleky István, esperes, zsinati bíró.
Falussy József, ref. lelkész.
Kutassy Ferenc, ref. lelkész.
Kutassy László, ref. lelkész.
Patay Emil, ref. lelkész,
 vitéz **Bogár János**, ref. lelkész.
Bíró Imre, ref. lelkész.
Dr. Szily János, kir. közjegyző.
Horváth Vince, rk. plébános.
Takáts István, földbirtokos.
Bartók Géza, unitárius lelkész
Páter Schweighardt Veremius, Házfőnök és a
 jegyzői kar:
 Varjas Elemér, főjegyző.
 Förstner Albert, főjegyző.
 Veress József, főjegyző.
 Duber József, főjegyző.
 Gerli János, főjegyző.
 Arany Mihály, főjegyző.
 Kadnay János, főjegyző.

Baranyai Nándor, főjegyző.

Babay Jenő, főjegyző.

Gerófy Gyula, főjegyző.

Kovács István, főjegyző.

Perl Jenő, főjegyző.

Germán Imre, főjegyző.

Sally Miklós, főjegyző.

Csekeó Nándor, főjegyző.

Ozeglédy Gyula, főjegyző.

Perényi Ödön, főjegyző.

Boross Pál, főjegyző.

Gyórfy Endre, főjegyző.

eöri Szabó Ernő, főjegyző.

Merzich Géza, főjegyző.

Csigó Rezső, főjegyző.

Schneider István, főjegyző.

Kutassy Jenő, főjegyző.

Garzó Pál, főjegyző.

Herkner Zoltán, főjegyző.

Kecskédy László, főjegyző.

Kulcsár Kálmán, főjegyző.

Marton György, főjegyző.

Riskó Iván, főjegyző.

Mohos Béla, főjegyző.

Kiós Károly, főjegyző.

Puhr Mihály, főjegyző.

Reinbach György, főjegyző.

Zircsits Béla, tb. jegyző, olyan férfiak, akiknek a tevékenysége minden mozzanatában a törvényhatósági és községi életnek ott van. Sok másokkal egyetemben vezetik a törvényhatóság perifériáin azokat a lokális mozgalmakat, amelyeknek törvényhatóságról törvényhatóságra való összerakásából az ország élete telik ki és amelyek együttvéve az államkormányzás pilanatra meg nem álló vérkeringését teszik ki.

GYÖK, MOHON, POZSONY VÁRMEGYÉK.

Győr, Mosón, Pozsony együttes vármegyék főispánja- **Németh Károly** is sajátosságosan nehéz közigazgatási feladatok előtt áll. Határmentén, egy idegen kultúrával való közvetlen érintkezésben, két csonkult törvényhatóság, külön aspirációival és külön psychéjével kell a rábizott területet az újkor reformvilágában jobb jövő felé kormányoznia. A vezetői tapintatnak egy nagy kontingensére van szükség ehhez, ha semmi egyébért nem, azért az emberi érzékenységért, amely egy egy nagymultu törvényhatóságban visszatartatlanul felsajog, ha meg kellett válnia régi önállóságától. A legkifogástalanabb intenciók is mellőzöttesnek, elhanyagolásnak látszhatnak ebben a lélekállapotban és csirái lehetnek elkedvetlenedésnek, sőt keserűségnek.

Ha ennek dacára sikerült Németh főispánnak elkerülni törvényhatóságában a régi hangos megyei villongásokat, ez már olyan eredmény, amely garancia arra, hogy hivatottsággal bír az országnak ezt a fontos területét arra az új gazdasági jellegű fejlődésre vezetni, amely az ország boldogulásának titka és sarkpontja.

Noszlopi dr. **Némethy Ödön** alispánban kitűnő munkatárssal bír. Némethy alispán alig harmadik éve került erre a díszes polcra, a municipalis közigazgatásnak azonban egész hosszú pályáját megfutotta. Végigcsinálta a háborút is és vezető sze-

repének kimerítő felfogásáról tesz tanúságot abban, hogy nem szorítkozik pusztán hivatalos adminisztrációra, hanem a legkülönbözőbb társadalmi egyesülések vezetését is vállalja. A test- és léleknevelő egyletek és körök szellemi és anyagi szövetkezések egyformán vezetőjüket vagy istápolójukat találják benne és aki ismeri a dolgokat, tudja, hogy az aeták halmazánál sokkal belterjesebben lehet hatni egy-egy közös társadalmi actióban az emberi fogalmakra...

Dr. Sattler János, Magyaróvár polgármestere is új a polgármesteri székben, de régi és gyakorlott a városi élet irányításában. Alapjaitól szolgálta a város életét, a tanácsnoki stallumból választatott ki a polgármesteri állásra. Ez a nagymúltú város — tulajdonképpen csak a közelmúltban alakult formailag várossá — de a közelmúltban egyúttal gyors léptekkel vette fel azokat a kritériumokat, amelyek formai átalakulás nélkül is várost csinálnak a faluközségből. Híres évszázados gazdasági iskolája régen predesztinálta erre, de míg régebbi háborúskodások csak visszavetették a fejlődését, a világháború meghozta számára azt a gyáripari fejlődést, amelyre szüksége volt.

A városias intézmények most szinte éjszakán át teremnek meg és hatalmas teret nyitnak dr. Sattler polgármester alkotó erejének. Magyaróvár fejlődése és fejlesztéséről ennek a műnek más helyein lesz bővebben szó, itt visszatérve a törvényhatósághoz, egy névsorát adom azoknak a hivatalos kötelékben álló vagy hivatalos köteléken kívüli férfiaknak, akik a törvényhatósági bizottságban és a községi külső és legbensőbb életben valóra váltják mindazt, amit alkotmányunk nemcsak közvetlenül, de közvetetten minden állampolgárnak előír.

Héderváry gróf **Khuen-Héderváry Károly**, felsőházi tag, országos főcserkész.

Dr. Ragati János, apátkanonok, rk. plébános.

Szekeres Bonis, tanár, rk. plébános.
Horváth János, rk. plébános.
Nnaser József, rk. plébános.
Dr. Vid Gábor, rk. plébános.
Pintér Gyula, rk. plébános.
 Dr. **Bencsik Kornél**, rk. plébános, teológiai tanár.
Barillics Viktor, rk. plébános.
Kovács Lajos, rk. plébános.
Fehérváry Gyula, rk. plébános.
 Dr. **Ratzenböck Károly**, rk. plébános.
Reiter Mihály, rk. plébános.
Gáspár Gyula, rk. plébános.
Lanz Ernő, rk. esperes-plébános.
Harsányi Lajos, plébános, sztszéki tanácsos.
Erényi Károly, esperes-plébános.
 Dr. **Csukássy Lóránd**, ügyvéd, tb. főügyész.
Kovácsics Géza, ág. h. ev. lelkész.
Hörényi Lajos, ág. h. ev. lelkész.
Schrtidel Mátyás, ág. h. ev. lelkész.
 Pater **Poltl Ignác**, házfőnök.
 idősb. **Pozsgay Kálmán**, földbirtokos.
 győri clr. **Kautz Gyula**, földbirtokos.
Véghely Vince, rk. esperes-plébános.
Sahó István, ref. lelkész.
Wohlmuth József, rk. esperes-plébános.
Heisenberger István, rk. plébános.
Szólás Honor, rk. plébános.
Jung Benedek, rk. plébános.
 Dr. **Boros Alán**, rk. plébános.
Andorka Gábor, rk. plébános.
Szeméthy Sándor, rk. plébános.
Szűcs Géza, rk. plébános.
Veszély Géza, rk. plébános.
Soós Géza. e. kanonok plébános.
Szíjj Sámuel, ref. lelkész.
Pogátsa János. rk. esperes-plébános.

Várits Károly, apátkanonok.
Dr. Bâties Lajos, pápai prelátus, kanonok.
Czingeruber Lajos, prépost, kanonok.
 Dr. **Berky Vince**, prelátus kanonok, prépost.
 Dr. **Zalka László**, prelátus kanonok.
Szentiványi János, prépost kanonok.
Grósz József, püspöki irodaigazgató.
Pater Hajós Miklós, h. házfőnök.
Szüts Sándor, ág. hitv. ev. lelkész.
Gróf Pálffy Fidél, nagybirtokos.
Nemes Szalay István, földbirtokos.
Belovics István, rk. plébános.
Ecsedy Gyula, esperes plébános és a jegyzői kar:
Feleky István, főjegyző.
Kováts József, főjegyző.
 Tolmayer Ferenc, főjegyző.
Szicherle Alfonz, főjegyző.
Kovács József, főjegyző.
Angyal Endre, főjegyző.
Horváth László, főjegyző.
Oross Lajos, főjegyző.
Tóth Sándor, főjegyző.
Lang András, főjegyző.
Kardoss János, főjegyző.
Renner Jenő, főjegyző.
Ráth István, főjegyző.
Magassy Gábor, főjegyző.
Tóth Gyula, főjegyző.
Szikor Ferenc, főjegyző.
Deáky Lajos, főjegyző.
Derzsy Gyula, főjegyző.
Láng Ferenc, főjegyző.
Horváth Illés, főjegyző.
Kirchgaszner János, főjegyző.
Pénzes Lajos, főjegyző.
Szokoly Endre, főjegyző.

Végli Antal, főjegyző.

Hatarek Rezső, főjegyző.

Hottovy Frigyes, főjegyző.

Reichnitzer Károly, főjegyző.

Németh István, főjegyző.

Havas Antal, főjegyző.

Láng Ernő, főjegyző.

Bertalan Sándor, körjegyző.

Nagy Mihály, li. jegyző.

Németh Gyula, körjegyző, neveit közölték velünk, mint olyanokét, akik a törvényhatóság területén lelkei a legtágabb értelmű kormányzásnak ...

HAJDÚ VÁRMEGYE.

A nagymúltú Hajdú vármegye is összeforrt a városok életével. Híresek a magyar hajdú-városok ... Nánás, Böszörmény, Szoboszló, az ősi patriarch alistaus érdekes típusai. A vármegyére azonban nem tudtak olyan bélyeget nyomni, aminőről a Bácskánál volt szó. Talán azért nem, mert mindent, ami múlt és mai értelemben városi, messziről felszívott magába Debrecen. Hajdú vármegye és Debrecen sz. kir. város, csakugyan testvér törvényhatóságok. Ezt a viszonyukat nyomatékosan fejezi ki az, hogy az újabb közigazgatási fejlődésben mindig közös főispánjuk volt.

A közös főispán két vármegyei törvényhatóságnál csak kettőzött teendőt jelent. Hogy úgy mondjuk, csak mennyiségileg különbözik annak a főispánnak a dolga, aki egy vármegyét, vagy kettőt kormányoz. A vármegyei és a városi közös főispán azonban külön kvalitást is feltételez. Egészen más a városi főispán és a vármegyei főispán hivatásköre, éppen azért, mert a vármegyének inkább jogászi, a városnak pedig kifejezetten és túlnyomóan gazdasági az élete. A vármegyei főispán a vármegyében úgy, mint a kormánynál az igazgatás általánosságát képviseli. A városi főispánnak otthon a városában és a kormánynál egyaránt a város individuális és specialis igazgatására kell súlyt helyeznie.

Ez két nagyon különböző, azt mondhatnám egymástól eltérő közigazgatási mentalitás. Az első túl-

nyomóan politikai kormányzó képességeket igényel, a másik sokszor szinte üzleti igazgatás hajszálrészletekben. Az alkotmány normális berendezésén túl, a városjelleg nagy, finánciális kihatású intézményeket igényel. A vízvezeték, csatornázás, kövezés, közvilágítás létesítésében a város részben közjogi testület, részben magánvállalkozó. Az adózásban részben végrehajtója az államnak, részben autonóm adóztató. A városnak nagy földbirtokai vannak egyrészt és nagy ipari vállalkozásai, amelyek messze túlvannak a mezőgazdasági ipar keretein. A város politikai kormányzójának, a főispánnak, tehát az adminisztráció általánoságain túl, mindezekben a bölcs mérsékletű és az előrelátó kezdeményezésű vezetőnek is kell lennie, hogy a város féktelen rohanásba, de sorvasztó tespedésbe se menjen.

Hajdú vármegyének és Debrecen városnak most dr. **Hadházy Zsigmond** a közös főispánja. Java férfikorban levő ember, aki a közéletbe ügyvédi diplomával indult el. A megcsonkított ország új talpraállításának súlyos válságideje vitte a nemzetgyűlésbe, onnan ment vissza szűkebb hazájába és az a modern röptű fejlődés, amelyet Debrecen városa nyert, oda mutat, hogy nem ment vissza szűkebb hazájába hiába...

Kétségtelen, van ebben a fejlődésben része annak, hogy Debrecen az ország régi városai között is hatalmas szerepet vitt ugyan, az ország megcsonkításával azonban különösen is közvetlen Szeged mellé rangsorolt. Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, hogy úgy mondjam városfejlődési konkurrenciája megszűnt és Debrecen az ország felső hemisphaerájának egyetlen nagy emporiuma lett. De ennek ellenére megállapíthatni, hogy Hadházy főispánnak bírnia kell azt a kettős adminisztratív képességet, amelyről fent volt szó, mert Debrecen város fejlődése olyan mértéket

vett újabban, amely nemcsak kedvező külső körülmények, hanem ezekkel párhuzamos, határozott és öntudatos belső városfejlesztési politika eredménye lehet...

Hajdú vármegyének különben sajátos érdekességet ad az, hogy a rendesen absorbeáló hatású nagy város mellett, ebben a vármegyében olyan jelentős rendezett tanácsú városok fejlődhetek, mint Hajdúböszörmény, Szoboszló és Nánás... Ezekről, mint Debrecenről is, ennek a munkának más részében lesz bőven szó. Itt csak azért említeni, mert alkotmányunk szerint a rendezett tanácsú városok a vármegye és tulajdonképpen a vármegyei alispán hatósága alá rendelvek.

Hajdú vármegye alispánja **Pákozdy Sándor**, maga is a rendezett tanácsú város — Hajdúnánás — szülöttje és hosszú pályát futott be a közigazgatás terén. Már a katasztrofális 1914-ben lett alispán, ismerője tehát városnak és vármegyének, békének és háborús időknek és ami ebből születik az új időknek egyaránt. Amint mondtam, másutt lesz a helye, hogy Hajdú vármegye rendezett tanácsú városainak kvalitásairól beszéljek, bizonyos csak az, hogy az olyan alispán, mint Pákozdy Sándor, mindent meg fog tenni, hogy azok a kvalitások érvényre jussanak.

Dr. Somossy Béla.

Dr. Veszprémy Zoltán.

Dr. Péntes Mihály és

Dr. Erdős Kálmán polgármesterek társai lesznek e munkában.

HEVES VÁRMEGYE.

Heves vármegyét

Hedry Lőrinc főispán

kormányozza. A világháborúban megedzett energiákkal, az újjraépülő Magyarország parlamentjéből ment át a főispáni székbe. A régi idők parlamentje sok kiváló főispánt szolgáltatott a közéletnek, az újjraépülő ország parlamentje azonban olyan előiskola, amelyet a közélet funkcionáriusai számára szinte előírni kellene. A régi világ fékező conservativismusa és a közelmúlt radikalismusának összeütközése ott folyt le és ott született a nemzet józan életösztöneiből a nemzet új géniusza. Ennek a parlamentnek a tagjai higgadt, a túlzásokból kiábrándult szemmel láthatták, hogy a kormányzás bölcsességének számolni kell egyformán a belföld és a külvilág lehetőségeivel. Hogy amidőn a kultúrvilágot új eszmeáramlatok járnak át, Európa közepén nem alkothatunk légüres teret. És hogy a csonka hősnek nem elég bekötözni a sebeit, a csonka hős számára meg kell teremteni a csonkaságának megfelelő új életfeltételeket. Meg kell teremteni az új életfeltételeket olyan nemzertársak közt, akik a csonka hősben az ellenséget látják, nem a hőst, akik ezért nem¹ az életfeltételeit segítik, hanem ha lehet, alávágnak az ütőereit.

Az újjraépítés parlamentjében meglátszott az is, hogy az új életfeltételek megteremtése nem közjogi, nem alkotmányjogi, nem diplomáciai, hanem gazda-

sági feladat. Az államgazdaságé és a nemzetgazdaságé. Az eszmeáramlat, amely a háborút követi, nem tér vissza az őstermelés patriarchalizmusához, hanem a raffinait technikák hatalmas vívmányait kergeti. Az életlehetőségek kevesbedtek, mert az életigények sokasodtak. A csonka hős számára sincsen más, minthogy contemplatív őstermelőből és vitatkozó közjogászból feldolgozó, tökéletesítő, új értékeket termelő munkákra térjen át.

Kifejtettem már előzőkben és kifejtem még következőkben, hogy a contemplatív agrárius és vitatkozó politikus vármegyeéletnek épen erre a korszerűsödött felfogásra van szüksége. Egy biztos fejre, amely a rohanás zablóját fogja és egy kipróbált hazafiságra, amely a csonka hőst csonkaságában, korszerűségében és haladó törekvésében egyformán magyarnak megtartsa.

Ha jól látjuk, Hedry főispán ezt a szellemet viszi a vármegyébe. Azt a szellemet, amely a magyar fálut magyar kultúrközséggé, a magyar őanyagot kultúrtermékké, a magyar embert kultúrbajnokká fejlessze és a magyar földet, amelyet évezredek földtani evolúció tett meg Európa közepévé, megtegye ezzel a lélektani evolúcióval Európának a kultúrközepévé...

A vármegyének ehhez a munkához megvan a történelmi tradíciója és megvan az archimedesi sarkpontja. Eger városnak a neve lángbetűkkel van beírva a történelem amaz időibe, amikor a kultúrát a hősi bátorság megvédhette, Eger város tehát lángbetűkkel írhatja a nevét a történelem amaz időibe is, amikor a kultúrát csak hősi munka viszi -előbbre. A fejlődését eddig befolyásolhatta az, hogy vasútrajzi szempontból nem volt centralis fekvése, most azonban, amidőn közlekedésnek és szállításnak a vasúthálózaton kívüli új, nagyszerű lehetőségei nyíltak, nincs akadálya annak, hogy ez a régi érseki város

hozzájusson ahhoz a nemzetgazdasági szerephez, amelyet természetes erőforrásai megjelölnek.

Ezúttal, sajnos, nincsenek még rendelkezésemre ezeknek az erőforrásoknak részletes adatai, remélem azonban, hogy későbbi pontján ennek a műnek Eger várossal még külön is foglalkozhatom. Egy nagy tényezőt azonban mostani adataimból is látok. A vármegyének és Eger városnak is vele, megvan az a lelkes gárdája vezetőkben és katonákban, amely első feltétel ehhez a nagy munkához.

Okolicsnói **Okolicsányi Imre** alispán

Trák Géza egri és

dr. **Czigály Puky Árpád** gyöngyösi polgármesterek mellett a vármegye, a városok és a falvak életének minden mozzanatában résztvesz a hatalmas klérus. Káptalan, szerzetes rendek, plébánosok és káplánok egyforma buzgalommal képviselik a köz érdekeit törvényhatósági bizottságban és képviselőtestületekben, kulturális és gazdasági egyesülésekben, a szellem és a test nevelésében, a lelkek és a községek fejlesztésében. Az ősi földbirtokos osztály sem vonja el magát bizonyára a közügyektől, ennek köréből azonban, sajnos, csak egészen hiányos névjegyzéket közöltek velünk.

Kristóffy János vármegyei törv. hat. bizottsági tag, m. kir. jószágfőfelügyelő, jószágigazgató, gazdasági főtanácsos,

túrócdívéki és nagypalugyai **Platthy Miklós** földbirtokos, vm. that. biz. tag,

Dr. **Pátkay Dániel** oki. ügyvéd, oki. gazda, vm. th. bizottsági tag.

Öllé László igazgató, gépészmérnök, vm. th. bizottsági tag.

Lipcey Árpád földbirtokos, gazdasági főtanácsos, vm. th. biz. tag és

dr. **Lipcey Attila** vm. th. biz. tag neveit mégis

módunkban áll feljegyezni, mint olyanokét, akik buzgó vezetői és támogatói minden közhasznú kormányzási és társadalmi kultúrmunkának.

A róm. katolikus klérus sorából azonban hatalmas névsor áll rendelkezésünkre.

Lévay Mihály választott püspök, prelátus apát, hatvani javadalmas prépost-plébános.

Sumi János róm. kath. plébános.

Hamza Jenő róm. kath. plébános.

Schlosser János róm. kath. plébános.

Harmath János ker. tanfelügyelő, esperes-plébános.

Ladányi Pál róm. kath. plébános.

Ragé Ferenc esperes-plébános.

Egyed István róm. kath. plébános.

Wéber János szentszóki tanácsos, r. k. plébános.

Szita Mihály róm. kath. plébános.

Páter Tamás Krizánt, Szent Ferencrendi Házfőnök.

Káplár Ágoston róm. kath. plébános.

Saad Henrik cisztercita alperjel, igazgató-hely.

Jávorszky János róm. kath. plébános.

Hamán András szentszéki tanácsos, apátkanonok.

Kovács Kálmán vm. th. biz. tag, r. k. plébános.

Szabó Antal prépost, esperes-plébános.

Gaál Ferenc ref. **lelkész.**

Szabó Elek róm. kath. plébános.

Nádassy Ferenc róm. kath. plébános.

Baráczius József főesperes, prépost-plébános.

Magnin Adorján r. k. plébános, vm. útfelügyelő.

Mezey Illés róm. kath. plébános.

id. Csepela Lajos tb. kanonok, esperes-plébános.

Dr. Ambrus István prépost-kanonok.

Konkoly Barnabás rendfőnök.

Pigay István esperes, róm. kath. plébános.

Tóth Balázs róm. kath. plébános.

Csintalan József róm. kath. plébános.

Kiss Imre róm. kath. plébános.

Harbakusz László szentszéki tanácsos, esperes,
rom. kath. plébános.

Csetkovics Miklós román. kath. plébános.

Gruss István román. kath. plébános.

Mahunka Imre román. kath. plébános.

Panutin Péter román. kath. plébános.

Dudkay Péter prelátus, apátkanonok, vm. th. biz.
tag, érseki helyettes.

Varjú József egyházkerületi titkár, r. k. plébános.

Török Kálmán székesegyházi főesperes, prépost-
kanonok, egyházmegyei takarékpénztár elnöke.

Dr. **Schaub Mihály** román. kath. káplán, segédlelkész.

Venczell Ede prépostkanonok.

Kontra László kérdeműlt esperes, r. k. plébános.

Dankó Endre román. kath. plébános.

Dr. **Bozsik Pál** prépost-plébános.

Fáber Adolf román. kath. plébános.

Erdőssy Gyula román. kath. plébános.

Buczko János román. kath. esperes-plébános.

Sülé János román. kath. plébános.

Anwander Andor román. kath. plébános.

Nemes Antal román. kath. plébános.

Török Dezső román. kath. esperes-plébános.

Képes József román. kath. plébános.

Karajz József román. kath. plébános.

Paál Ferenc román. kath. plébános.

Lados Ferenc román. kath. plébános.

Reviczky István román. kath. plébános.

Nemcsak a papi tisztükkel egybekötött tevékenységgel emelik a vármegye közszellemét, hanem ott vannak mindenütt, ahol embertársaik javára cselekedni kell. Nem a mindennapos értelmű jótékonykodásra gondolok itt. Bármilyen szép ez, csak palliatív gyógyszer. Az embertársak javára való azt a cselekvést értem, amely az embertársak életfeltételeinek javítására céloz. Amely a jólétüket akarja fokozni és a rájuk

szakadható bajokat megelőzni. Amely a testük kényelméről gondoskodik, amidőn utat épít, közvilágítást teremt, járdát és csatornát rakat és ásat és a lelkük épüléséről gondoskodik, midőn a templomon kívül is leventéket nevel belőlük, hősök szobrát emel és az olvasóköröket vezeti.

Megbecsülhetlen — és eddig talán eléggé meg sem becsült — szolgálat mindez a kormányzásnak. Mint a gondos földész munkája, aki Isten áldott termése alá szerető és fohászos szorgalommal készíti elő a szellemi talajt. Ha igaz, hogy a lélek építi a testet és a test építi a lelket és lelki művelet a kormányzás, akkor a kormányzástól babér jár ki azoknak, akik építik a lelket, midőn gondozzák a testet és midőn a lelket gondozzák, egészséges erőket adnak a testnek...

Erről a munkáról beszélve, sem ebben, sem más vármegyében nem szabad feledni a községi jegyzői kart, A községjegyzők azok a gyökerei a kormányzásnak, amelyeken át a közérő a való életből és a való életbe árad. A souverainitás minden akarat - nyilvánulását ők viszik tényként a lelkek határához, az ő értelmükön, az ő becsületükön, az ő hazaszerezetükön múlik, hogy kint, a távoli falun, a legjobb souverain akarat is milyen alakot ölt. Az ő tevékenységük van hivatva legszélső ponton szolgálni a lokális vonatkozást. Szinte individualizálnia kell a központi kormányzás generalitását. Az általánosságot hozzáalkalmazni az egyénhez. Az általános szabály merevségét hozzáienyhíteni az élet épen olyan merev kivételeihez. A gyakorlati alkalmazás eljárása során találni modus vivendit ott, ahol a két merevség — az emberi szabályé és az élet törvényéé — okos modus vivendi nélkül jobbra vagy balra csak törhet, mert nem hajolhat.

A kormányzás humanitása és eredményessége is

ettől függ. Ha a jegyzői kar ezt a feladatot lanyhán vagy sehogy sem fogja, jólét helyett elkeseredést okoz. Vagy jólét helyett anarchiát hoz. Meleg lélek és fegyelmezett ember- és életismeret kell hozzá. Amely nem viasz az önzés kezében, de nem is kő a baj, csapás, szenvedés és nehézség előtt. És nagy szaktudás kell hozzá, amely nem lovagol a holt paragrafus-betűn, utat talál a paragrafus betűi közt a lényeg sérelme nélkül. De a lényeg sérelmével nem is buj'kál a paragrafus betűi közt.

Itt áll a névsora azoknak, akik Heves vármegyében ma a kormányzásnak ezt a nagysúlyú részét végzik. Talán nem hiánytalan névsor, de tekintélyes névsor és tisztelő megemlékezésképpen örömmel jegyezzük fel.

Heves vármegyében
Halama Albin körjegyző,
Majzik Ferenc főjegyző.
Tóth Gyula főjegyző.
Schilhaber Ernő főjegyző.
Majnik József főjegyző.
Budo János főjegyző.
Kasziba Károly főjegyző.
Mezey Gyula főjegyző.
Fintha Géza főjegyző.
Szukovszky Gyula főjegyző.
Kecsey Mihály főjegyző.
Gulyás Yince főjegyző.
Litauszky Pál főjegyző.
Markovich Elek h. főjegyző.
Hauer Lajos főjegyző.
Baradóczy Gábor főjegyző.
Kaluzsa Mihály főjegyző.
Tolvay Gábor adóügyi jegyző.
Bátory Sándor főjegyző.
Nemecz Sándor főjegyző.

Gregor János főjegyző.
Lieszkovszky Ernő főjegyző.
Kovordányi Sándor főjegyző.
Popputh Albert főjegyző.
Dudkay Béla főjegyző.
Gumberth Iván főjegyző.
Hauer László főjegyző.
vitéz **Fejér Miklós** főjegyző.
Sztinka Rezső főjegyző.
Andó Sámuel főjegyző.
Lénárd László főjegyző.
Melicher József főjegyző.
Domány Sándor főjegyző.
Stefan Béla főjegyző.
Révász László főjegyző.
Dr. Mezey László főjegyző.
Várady József főjegyző.
Dr. Pozojevich Dezső főjegyző.
Somos Béla főjegyző.
Nagy Miklós főjegyző.
Horváth Endre főjegyző.
Ivány László főjegyző.
Deme Mihály h. főjegyző.
Csórja Zoltán főjegyző.
Ebulth Dezső főjegyző.

Patay János főjegyző azok, akik ott állnak az
önző élet és az önzetlen államkormányzás megütök-
zésének legelőretoltabb frontvonalán...

JÁSZ-NAGYKÚN-SZOLNOK VÁRMEGYE.

A jászok és kunok nagy magyar tradíciójú vármegyét

Almásy Sándor főispán kormányozza. Az ő pályája is mintha tervszerű előkészítés lett volna erre a magas vezető pozícióra. Jász-Nagykún-Szolnok vármegye szinte par excellence a történelmi fejlettségű városok vármegyéje. Nagy őstermelési jellege mellett a törvényhatóságához Szolnok, Mezőtúr, Jászberény, Karcag, Kisújszállás, Túrkeve rendezett tanácsú városok tartoznak oda.

Ma, amikor az államok nemzetközi szerepe városaik számától és fejlettségétől függ, elsősorban nagy súlynak kell feküdni azokon a perifériális hatóságokon, amelyek egy ilyen város csoport sorsát tartják a kezükben és nagy súlynak kell feküdni azokon a főispánokon, akik ezeket a perifériális hatóságokat az ország központi kormányában képviselik. Jász-Nagykún-Szolnok főispánjának ezekből következőleg az a nagysúlyú feladata, hogy ezeket a nemrég még túlnyomóan őstermelő városokat a környék ipari és kereskedelmi centrumaivá virágoztassa.

Almásy főispán, főispánságának még nem is évtizedes tartama alatt Szolnok városát olyan intézményekkel fejlesztette, amelyek tanúságot tesznek amellett, hogy húszesztendő közszolgálatát — mint főszolgabíró, megyék és városok előbb miniszteri, majd kormánybiztosa, — nem hiába lett a Ferenc József-

renddel és a magyar érdemkereszt csillagával kitüntetve. A városi utcarendezés és parkírozás, városi gőzfürdő, színház, bábaképezde, fém- és faipari szakiskola, világosan hirdetik, hogy úgy a város külső, mint kulturális fejlesztésére egyformán kiterjed a gondja, a Zagyva-gát építése pedig azt mutatja, hogy ismeri azokat a távolabbi, közvetettebb tényezőket is, amelyek egy-egy perifériának gazdasági fellendülését magukkal hozzák.

Munkatársai:

Alexander Imre alispán.

Dr. Spetts Ernő,

Dr. Friedvalszky Ferenc,

Dr. Hajnal István,

Dr. Gaal János.

Dr. Tóth Tamás,

Tóth Imre polgármesterek.

Dr. Rázsé Ferenc,

Dr. Bentsik Levente,

Tóth Géza,

Dr. Tóth István tanácsnokok.

Dr. Pápay Pál főügyész.

Dr. Bordács István főorvos.

Dr. Szatmári Imre főjegyző.

Dr. Bense István árvaszéki ülnök a tisztikarban, de közvetett vagy közvetlen munkatársai a törvényhatósági vagy községi munkákban

Kerek Ferenc vm. biz. tag.

Zöldy Dezső vm. biz. tag.

Dr. Elbet Tibor vm. biz. tag.

Kenéz László vm. biz. tag.

Kisfaludi Révész Imre vm. biz. tag.

Mizsey István vm. biz. tag.

Dr. Gyórrffy Péter vm. biz. tag.

Hajdti János vm. biz. tag.

Osváth Sándor vm. biz. tag.

Herczegli László vm. biz. tag.
tornyosnémeti **Olajos Pál** ref. lelkész.

Novák Sándor apát, rk. plébános.

Rigó Mátyás rk. plébános.

Bárányi András rk. plébános.

Szász Károly rk. plébános.

Dr. Markovits Pál rk. plébános.

Kis Balázs rk. plébános.

Müller Jenő rk. plébános.

Koreno Bertalan rk. plébános.

Magyar János rk. plébános.

Herczegh Sándor gazd. főtanácsos.

Dr. Gorove László nagybirtokos.

Wikkerth Lajos ág. hitv. ev. lelkész.

Kalmár Kornél izr. hitk. elnök.

Marjay Károly ref. lelkész.

Pater **Relie Richárd** Szent Ferenc-rendi vikárius.

Pater **Ribay Hugó** zárdafőnök.

Pater **Faragó Fábián** házfőnök.

Dr. Keresztessy Ferenc ref. főgonclnok.

Domby Béla ref. lelkész.

Dr. Kún Lajos főrabbi.

Schuck Mór főrabbi.

Ők végzik Jász-Nagykún-Szolnok vármegyében azt a sokoldalúan áldozatos tevékenységet, amelyet az előzőkben már ismételten kiemelttem és ezúttal is a legmelegebben kiemelek ...

KOMÁROM, ESZTERGOM VÁRMEGYE.

Komárom és Esztergom vármegyék főispánjára, dr. baráti **Huszár Aladár**ra nehéz, az általánosan nehéz viszonyok között is kivételesen nehéz feladat vár. Olyan törvényhatóságok kormányzására van odaállítva, ahol nemcsak a vármegye területét, hanem egy történelmileg fejlődött város testét is kettőbe vágják az új határok, és ha súlyos kór a régi keretek megtörése olyan területre, ahol végre is lakott hely lakatlannal, termőföld a termőfölddel visszatérőleg ismétlődik, tízszeresen súlyos az olyan testre, amelyben, mint a városban, az intézmények — a szervei a városi létnek — nem ismétlődnek, hanem csak együtt alkotnak egy életképes egészet. Az ilyen testet, hogy életben maradjon, meg kell tanítani rá, hogy tovább működjék felvesével és féltudóval. Kétségtelenül nagy, sokszor kilátástalan feladat. Mindenesetre rendkívüli képességeket feltételez és hosszú, türelmes évek kitartása, vesződsége, rendíthetlensége kell hozzá. Az a néhány év, amióta dr. Huszár főispán ül a comesi székbén, olyan rövid időköz, amely még akkor is, ha nem ezerfájdalmú viszontagságos évek járnak is, de az egész ország virágzásban volna, kevés lenne bármilyen szembeötlő eredményre. A vérző sejtiszövetek csendes elköltözésének, a negédesnek halkszavú ideje az, amidőn minden orvoslásnak legfőbb sikere az, hogy sor se kerüljön semmi rázkódtatásos mozdulatra.

Ha szabad különben folytatnom a hasonlatot, Huszár főispánnak a közigazgatási és szociális beteg-ápolás hatalmas gárdája áll az oldalán a munkájában.

szenkirci **Palkovics László** alispán.

Alapi Gáspár polgármester.

Dr. **Antony Béla** polgármester.

Karcsay Miklós főjegyző.

Dr. **Negyedi Szabó Kálmán** t. főügyész.

Dr. **Divéky István** t. főügyész.

Dr. **Brenner Antal** főjegyző.

Dr. Sajó Lajos tiszti főorvos.

Gottmann István főlevéltárnok.

kászón jakabfal vi **László István** p. ü. tanácsos a hivatalos központi testületekből és

Sári Imre ref. lelkész, az egyház helyi vezetője.

Báthy Béla ny. k. jegyző.

Keményfi Kálmán Dániel plébános, szentszéki tan.

Nádlér István tanítóképző-intézeti igazgató, pápai titkos kamarás.

Holender István rk. plébános, a vm. th. biz. tagja.

Dr. **Drahoz János** hercegprimási irodaigazgató, prelátus-kanonok, vm. th. biz. tag.

Dr. **Halmos Ignác** kanonok, seminariumi rector, vm. th. biz. tag.

Dr. **Leopold Antal** kanonok, főszékesegyházi plébános, vm. th. biz. tag.

Galambos János ny. ítélőtáblai bíró, vm. th. biz. tag.

Dr. szőnyi **Virágh Zsigmond** ügyvéd, t. ügyész, vm. th. biz. tag.

Brück Ignác nagybérló, vm. th. biz. tag.

Lusztig Iván bérló.

Szohurek Antal rk. esperes-plébános.

Dr. szőnyi **Virágh Elemér** tisztiorvos.

Dr. **Mihály Géza** tb. főszolgabíró.

Láng Kálmán mézeskalácsosmester és ipartestületi elnök.

- Klotz Imre Ignác** rk. esperes-plébános, vm. tli.
 biz. tag.
- Ott Béla** igazgató, vm. th. biz. tag.
- Kopriva Ferenc** h. bányaigazgató, vm. th. biz. lag.
- Lázár Benő** földbirtokos, vm. th. biz. tag.
- Németh Gyula** rk. plébános.
- Láng József** főjegyző.
- Szánthó Géza** főjegyző.
- Puha Lajos** főjegyző.
- Orbán Lajos** főjegyző.
- Szakáll Dezső** főjegyző.
- Ágoston József** főjegyző.
- Lengyel Károly** adóügyi jegyző.
- Paither Kálmán** rk. plébános.
- Balogh István** ág. ev. esperes.
- Barsy Sándor** ref. lelkész.
- Lengyel István** rk. plébános.
- Maller Kálmán** ref. lelkész.
- Szekerly József** rk. plébános.
- Tóth Sándor** ref. lelkész.
- Németh János** rk. plébános.
- Szijj Bálint** felsőházi tag, földbirtokos.
- Dr. Kálmán Rudolf** szolgabíró.
- Mogyoróssy József** közs. bíró, földbirtokos.
- Dr. Fehér Gyula** prelátus-kanonok.
- Dr. Csárszky István** prelátus-kanonok.
- Tapsonyi Sándor** ref. lelkész.
- Kégly József** jegyző.
- Dr. Antal Pál** körorvos.
- Nagy Pál** ref. lelkész.
- Láng Antal** főjegyző.
 nemes **Kiss László** rk. plébános.
- Edlkraut Jenő** körjegyző.
- Szelle Ferenc** főjegyző.
- Lugossy Gyula** főjegyző.
- Janisch Ferenc** körjegyző.

Bálint Imre adóügyi jegyző.

Dr. László Zsigmond főjegyző.

Bodoky István adóügyi jegyző.

Kábik Ödön főjegyző.

Bozsa Ferenc közs. jegyző.

Béldy György közs. jegyző.

Pusztay József aljegyző.

Pataky Pál főjegyző, vm. th. biz. tag.

Pécsvárad y Gyula főjegyző, vm. th. biz. tag.

Horváth Sándor főjegyző, vm. th. biz. tag.

Tarcsy Gyula főjegyző neveit a társadalom egyéb részeiből közölték velünk, mint olyanokét, akik a három törvényhatóságban sem munkától, sem áldozattól nem riadnak vissza, ha a köz széles értelmű kormányzásának feladatai vannak szóban.

Tevékenységük, a változatos nobile officium, ugyanaz, amelyet az előző törvényhatóságoknál már vázolni igyekeztem. Az ember sorsának gondozása a sírig és még a síron túl is. Önmegtágadó buzgalommal ...

NÓGRÁD, HONT VÁRMEGYE.

Nógrád és Hont vármegyéket

Pályi Pál főispán kormányozza. Nagynevű elődök örökébe lépett és mintha a sors választotta volna ki, hogy az adminisztráció küszöbön álló nagy reformjai idején ő lépjen a nagynevű elődök örökébe: azok közül való, akik negyedszázados pályájuk elején felismerték már, hogy a falu és népének kulturális fejlesztése a jövőnknek a jeligeje. Közigazgatási működésének legelejétől a tisztviselő és a publicista tollával is küzdött ezért az eszméért, bizonyos tehát, hogy ma, mikor ez az eszme programmá vált, a megyekormányzó hatalmával is dolgozni fog ezért a programmért.

Ám azt lehetne mondani, hogy ez a programm a magyar nemzetgazdaság megváltása, a multak egyiptomi fogságából. Kissé soká időztünk az őstermelés árkádiai állapotában. Kissé soká hagytuk, hogy a kalásztengert ringató síkság és a delelő ménes legyen az ideálunk. Kissé soká nem vettük észre, hogy nyugat reformerei az őstermelésben is félreteszik az extensivitást és belterjes productióvá fejlesztik a gazdálkodást ...

A kulturális fejlesztésnek erre kell ráébreszteni a falut és népét. A történelmileg kifejlődött és most történelmi állapotukban stagnáló községi étellel meg kell értetni, hogy gőzmalom és téglaegető, cukorgyár és sörfőző nem ellensége, hanem kiegészítője a mag-

vetésnek és hogy a magvetés ép úgy nem élhet e kiegészítő nélkül, ahogy az ember nem maradhat örökké gyermek. Fel kell nőnie, ki kell fejlődnie, vagy törpe-korcs marad ...

Pályi főispán már évtizedek előtt látta és szolgálta ezt a szükségességet és ha akkor talán még teóriának vagy frázisnak látszott azoknak a szava, akik erről írtak, ma bizonyára mindenki átértette már, hogy kultúrának kell felváltani a közelmúltak elvadását.

Ismerős földön, szinte otthonn dolgozik Pályi főispán. Szellemileg és területileg is. Tisztában van vele, hogy akármilyen kétszer áldott föld a reábízott törvényhatóság, a haza erőforrásai közt kétszeres tételt kell képviselnie, épen mert kétszer áldott. A föld felületi kincsei mellett a föld mélyének az évezredes termését is fel kell ölelnie. Salgótarján szénbányái olyan hatalmas erőtényező az ország virágzásában, amelynek munkástömegét egészen külön kell szemrevenni az ő saját külön pszichológiájával.

Ez a feladat kissé idegen a régi vármegyének. A régi vármegye politikus volt, nem socialis és ha foglalkozott is socialis dologgal, a socialismusa inkább csak agrársocialismus volt. Most azonban az előtt a feladat előtt áll, hogy szinte egy csapásra hozassék be az, amit az öntudatra, szinte túlhajtott öntudatra ingerelt ipari munkás kíván. És ha a túlhajtott öntudatnak kívánságai sok mindenben — egyoldalú felfogás következtében — maguk is túlhajtottak, az az egy mégis bizonyos, hogy otthont kell teremteni az ipari munkának a munka helyeiből. Otthont nemcsak a hajlék és fődél egyszerű értelmében, hanem otthont abban az értelemben is, hogy a munkás a munkahelyén kultúrelétföltételeket találjon. A táplálkozás és egészség lehetőségeit, a művelődés lehetőségeit és a biztosított munkarendet.

Ez a demarkációs vonal. Ezen túl a kívánságai túlhajtottak, ezen innen azonban jogosak és ezért a törvényhatóságoknak erre a demarkációs vonalra kell a községek kultúráját felhozni.

Kétségtelenül nagy, sőt nehéz feladat. De nemcsak a munkásság jóléte függ tőle, hanem az országé. Örömmel üdvözlünk tehát Pályi főispánban olyan férfit a törvényhatóság élén, aki negyedszázada harcosa már ennek a feladatnak és örömmel állapítjuk meg, hogy Nógrád és Hont vármegyékben ehhez a munkájához nagyobbára harcedzett, komoly törekvésű és csendben, de kitartó csendben közreműködő munkatársakra számíthat...

Dr. **Baross József** alispán,

Fayl Gyula polgármester és

Dr. Förster Kálmán polgármester a munkatársak legelső sorában állnak és ha Salgótarján szempontjait vesszük elsősorban figyelembe, egészen különös hivatottságot is jegyezhetünk föl épen dr. Försterről — *mint* Salgótarján polgármesteréről — abban, hogy az ország több fejlődő városában teljesített már polgármesteri szolgálatot, a városi élet exigenciái iránti érzékét tehát nemcsak képességek, de pozitív és többszörös tapasztalatok is támogatják.

A törvényhatóság közönségéből egyébként

Purgy Lajos földbirtokos,

Dinka József rk. plébános.

Nagy Géza rk. plébános, a Ferenc József-rend lovagkeresztese.

Zatkarik Károly ág. ev. lelkész.

Baranyay Károly ref. lelkész.

Kehák Mátyás rk. esperes-plébános.

Krause Ferenc rk. esperes-plébános.

Dr. Tóth Béla rk. esperes-plébános.

Sárgay Ferenc rk. plébános.

Platthy Andor főjegyző.
Genzor József esperes-plébános.
Csernovics György földbirtokos.
Balogh János főjegyző.
Horváth Rezső rk. esperes-plébános.
Klément Lajos főjegyző.
Uzsák József körjegyző.
Dr. Zsigovits Béla rk. plébános.
Beniczky János főjegyző.
Dr. Wildmann Béla rk. plébános
Kovács Pál főjegyző.
Bálás Gyula rk. plébános.
Schéda László főjegyző.
Steiner Samu főjegyző.
Koncz István rk. plébános.
Páter Virág Lénárd házfőnök.
Horváth Gyula rk. plébános.
Csizmadia Gyula rk. plébános.
Schlozár János esperes-plébános.
Vitéz Béla rk. plébános.
Hangay Rupert rk. plébános.
Kopeccky József rk. plébános.
Majzik Ferenc főjegyző.
Szerémy Gyula rk. plébános.
Spanyár István rk. plébános.
Hajdú Lajos körjegyző.
Laczkovich Imre főjegyző.
Zorkóczy Béla főjegyző.
Jungmann Ernő főjegyző.
Krause István főjegyző.

Páter Zuber Zefirin Szent Ferene-rendi házfőnök

Tóth Kálmán esperes-plébános mind olyan munkásai a közéletnek, akiknek tetterejére a törvényhatóság úgy, mint a község és ezzel a kormányzás mindenkor számíthat és építhet. Ott ülnek a törvényhatósági közgyűlésben vagy képviselőtestületben vagy

mindkettőben, az iskolaszékek és művelődési körök, gazdasági és pusztán hazafias szövetkezések vezetőhelyein és alkotják buzgó céltudatos munkával azt a láncszemet, amely a hivatalos adminisztrációt a népiélekekhez beköti. Az egyéni jólétért való küzdelemnek azt az első frontját, amelyről már sokszor beszéltem...

CSANÁD, ARAD, TORONTÁL VÁRMEGYE.

Csanád, Arad, Torontál vármegye, ismét három egyesített név. Gyászos emlékfája a nemzeti tragédiának és nehéz tere a nemzeti hegesztő munkának. Mintha történelmi antikitású műkincsek darabjait kellene egy egészhez forrasztani, úgy, hogy egy történelmi jövődjű műkincs maradjon meg továbbra is. Történelmi jövődjű. Amely él, továbbfejlődik, hogy továbbfejlesztesse a lakói jólétét...

A nagy, kényes, áldozatos és gondos, hozzáértő kezét igénylő munka, amelyet már ismételtén vázoltam, Csanád, Arad, Torontál vármegyékben jöszáshelyi **Purgly Emil** főispán vállaira nehezedik. Tetterős, fiatal férfi, aki magas képzettségű gazdából a világrengés tanulságai által alakult ki a közéleti kormányzás emberévé. A nemzeti konszolidációnak nevezni szokott újraépítő munka hívta a megyeélet élére és azóta szívós, megalkuvást nem ismerő eréllyel alkotja a közigazgatás alapfeltételeit, a kulturális és szociális haladást, a társadalmi különbségek egyetértését és — last not least — a munka megbecsülését. A kormányzására bízott terület mindenféle egyesülésének és szövetkezésének Purgly főispán elnöke és vezetője a szellem, úgy mint az anyag terén és az a tény, hogy vármegyéjének nemcsak politikai, de gazdasági életét is kezében tartja, mutatja legjobban, hogy felfogta a főispáni állásnak azt a modern ötvözését, amely nemcsak díszes stallum,

de archimedesi pont is a nemzeti élet és kenyérharcban. Sőt, a nemzetközi élet és kenyérharcban is. Az az istenáldotta termő róna, amely az egykori példabeszédes Bánátnak ma számunkra féltetten féltett utódja, van a vezetése alatt és ez része annak a reménységnek, hogy termésünkkel számottevő tényezők lehetünk a continentalis piacokon. A nemzetközi élet kenyérharcában pedig végeredményben minden nemzet aszerint méretik meg, hogy mivel járul a nemzetek összességének kenyérszükségletében az életfenntartási hiányok enyhítéséhez ...

Purgly főispánnak Csanád-Arad-Torontál vármegyében

Tarnay Ivor alispán és

Dr. **Nikolszky Jenő** polgármester a proeminens munkatársai.

PEST-PILIS-SOLT-KISKÚN VARMEGYE.

Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyének

Dr. **Preszly Elemér** a főispánja.

Jogászember, törvényhatósági és országos politikai iskolázottsággal. Megvan tehát az az előképzettsége, amely a törvényhatóságok kormányzásának a centralis kormányzásba való bekapcsolódásához szükséges. Preszly főispán ügyvéd volt, de már 1905. óta tagja a vármegye törvényhatósági bizottságának, 1909-től pedig tagja volt az országgyűlésnek. Főispánná 1920-ban neveztetett ki és mindazóta vezeti az országnak ezt a nemcsak talán legnagyobb, de sajátoságos állású vármegyét.

Ha sajátoságos állásról beszélek, természetesen Budapest székesfővárosnak Pest stb. vármegyével való viszonyait értem. Autonóm város, fejlett város van több más vármegye területi bekebeleztségében is. Pest vármegyében is ott van ilyenül Kecskemét, — Budapest azonban nemcsak fejlett és autonóm város, de olyan országos gazdasági centrum, amely páratlanul álló hatást gyakorol a környékén.

Ez a hatás kétségtelenül kétoldalú. Kedvező, de kedvezőtlen is. Hatalmas piac a körülvevő törvényhatóságra — terményekben és munkában is —, de hatalmas concurrentia is a megélhetési viszonyokra. Óriási fogyasztásával reáfekszik az árakra és a megélhetést a fővárosi feldolgozó termelés magasabb kere-

seti dimenzióihoz fokozza. Nagyobb árt vált ki kétségtelenül a termelő qua termelő számára, de magas árt vált ki a termelő qua fogyasztó számára is. Az árstandardot emeli tehát anélkül, hogy emelné az életstandardot is.

Minden más hatás nélkül ez a körülmény elég arra, hogy a főváros a környező periféria viszonyait sajátosságossá tegye. A ma főispánjainak — akik nem szorítkozhatnak többé a politizálásra, hanem éles figyelemmel kell lenniök törvényhatóságuk gazdasági politikájára — finyás helyzetet teremt ez a sajátosság, mert a helyzet nem tőlük pusztán, hanem főleg a főváros törvényhatóságának gazdasági adminisztrációjától függ. Ha ez az adminisztráció élelmes és belátó is, a mai kifejlett közlekedési lehetőségek mellett igen kiterjedt perifériákat vonhat kombinációba, ha nem élelmes és nem is belátó, ráutalva marad az egyszerű és veszedelmes árfelhajtásos eljárásra. Az ország fővárosát körülfogó vármegye tehát lehet rangban és politikában az ország első vármegyéje, életviszonyait tekintve azonban önállótlan és existenciális politikájának — mint gyengéi!) félnek — kell igazodni a főváros moloch-fogyasztópolitikájához.

Mindezekben helyes utat találni nem csekély gazdaság-diplomáciai feladat. Pedig aki kormányozni akar, annak ezekben kell megtalálni a helyes utat. Ha tehát azt mondom, hogy Preszly főispán immár közel egy évtizede rázkódtatás nélkül vezette Pest vármegyét a nehéz idők Scylla és Charibdis-ei között, akkor kormányzásának olyan sikeréről számoltam be, amely teljes garancia a jövő reformmunkáira nézve.

Első munkatársa

Agorasztó Tivadar alispán, tapasztalt, régi közigazgatási erő, aki az administracionális szolgálat összes létrafokáról tanulta megismerni törvényhatósága életfeltételeit a maga kiemelkedett pozíciójában, tehát

a lehető tökéletességű áttekintéssel bír az egész fölött. A részeket pedig szintén markáns közigazgatási szakférfiak vezetik.

Záborszky Nándor,
Dr. Sárkány Gyula,
Antalfly Sándor,
Dr. Holló Béla,
Dr. Thuróczy Dezső,
Dr. Válya Gyula,
Dezső Kázmér,
Dr. Hinyi Chikán Béla,
Dr. Cserba Elemér,
Dr. Sztarcinszky László,
Dr. Semsey Aladár,
Dr. Krakker Kálmán,

Dr. Ugró Gyula polgármesterek állnak az élén a törvényhatóság városainak.

A vármegye közigazgatásának másik nagy nehézsége ezeknek a városoknak a dolga. Van, amely összeépült immár a fővárossal, van, amelynek összeépülése egy-két esztendő dolga. Ám valamennyi olyan csekély távolságra van a fővárostól, amely mellett egész életét a főváros delejerejü felszívóképessége befolyásolja. Asszimilálja őket némely vonatkozásban, de más vonatkozásban elszívja épen azokat az erőiket, amelyek az asszimilálódás követelményeinek kielégítésére szükségesek. Ez a hatás pedig paralizáló. Paralizálja az ilyen városok egészséges kifejlődését. Az igények oldalán túlnőnek, a teljesítőképesség oldalán azonban csenevésznek. Lassan visszamaradnak aztán. Nem bírják a pace-t.

A mi konkrét nemzeti helyzetünkben ez a kérdés kétszeresen kényes. Kényes azért, mert mai alkotmányunk szerint ezek a városok a vármegyei municipium fennhatósága alá tartoznak, holott a városnak úgy a faluközségitől, mint a vármegyeitől teljesen eltérő

életfeltételei vannak. Kényes másodsor azért, mert ha bármikor előbb flegmával nézhettük városaink haladásának vagy maradásának kérdését, ma ettől a haladás vagy maradástól függ világgazdasági versenyképességünk. És világgazdasági versenyképességünkötől függ Európa politikai életében való szerepünk. Az őstermelés primitív jövedelmeivel ma kultúrfölényt fenntartani lehetetlen. A kultúrfölény nemcsak bizonyos intellectus-fokból, a kultúrfölény ma az életfeltételek bizonyos összegéből áll. És az életfeltételek javításának ma olyan nagyok a lehetőségei, hogy azok beállításához a városnak érték-fokozó termelésére lehet csak építeni és számítani.

A városok fejlesztésében tehát óriási érdekek forognak kockán, óriási érdekek forognak így abban is kockán, hogy a székesfővárost körülfogó ez a városgyűrű a székesfőváros absorbeáló képessége folytán a kívánt haladásból ne maradjon el. A mi helyzetünkben egyetlen tényezőt se nélkülözhetünk, amely értékfokozó tevékenységre alkalmas. A megcsonkult területnek egyetlen ellensúlya a megnőtt érték-coefficiens. Azon kell lennünk minden eszközzel, hogy ha kevesebb az őstermő földünk, annál több legyen ezen a területen az ősterményt hatványos értékévé feldolgozó városunk.

Pest vármegyének tehát — városfelügyeleti hatáskörében — erősen számolnia kell ezekkel. Az ország tizenhárom olyan tényezője van a felügyeletében, amelynek boldogulása, az ország világgazdasági boldogulásának tetemes része, és amelynek boldogulása veszélyeztetve, de könnyítve is van a nagy fővárosi centrum közelségétől. Minden attól függ, a veszélyeztetést hogyan sikerül eliminálni és a könnyítéseket hogyan sikerül realizálni. Ettől függ különösen az, vajjon ez a városgyűrű, a centrum primitív őstermészállítója fog-e maradni, vagy a magyar nemzetgazdaság önálló hatógyedévé fog-e válni.

A jelen sorok céljától messzire vezetne annak a kifejtése, hogy ezeket a célokat hogyan lehet in concreto megvalósítani. Munkám más helyén fogok arra rátérni, hogy ezt csak minden városi individuumnak individuális kezelése mellett lehet elérni és mindenféle generalis principiumot csak cum grano salis lehet alkalmazni. Itt azért hoztam fel az elmondottakat, hogy rámutassak azokra a nehézségekre, amelyeknek rengetegébe Pest vármegye közönségének, mint municipiumnak kell a jövőendő útját belevágni és amelyekért valami elemi kötelesség a nehézségekkel küzdő ma munkásgárdájának neveit egy tán késői kor számára lerögzíteni. A vármegyei törvényhatóságnak a székesfővárosi törvényhatósággal való területi elegyedéséből következik, hogy ez a névsor tökéletes nem lehet és hogy a névsornak is bizonyos tekintetben a két törvényhatóságból elegyesnek kell lenni. Minthogy azonban könyvemnek ez a része nem sematizmus, hanem csak, ha szabad úgy nevezni, a közigazgatás mai munkásainak nagy falanxa előtt való tiszteletadás, a lényeg nem az, vájjon ehhez vagy amahoz a törvényhatósághoz tartoznak-e a felsoroltak, avagy a névsor teljes-e, a lényeg az, hogy mindannyian és a hozzájuk hasonlók a magyar kormányzásért, tehát a magyar kultúráért dolgoznak. Mert kultúra nincs kormányzás nélkül és kultúra nélkül sincs kormányzás ...

Kovács József rk. esperes-plébános.

Hajniss Dezső t. kanonok, esperes-plébános.

Máté Károly ág. hitv. ev. lelkész.

Morva Imre rk. esperes-plébános.

Bódy Pál ág. hitv. ev. esperes.

Frimgel János pápai kamarás, rk. plébános.

Molnár Lajos rk. plébános.

Nitseh Arthur rk. plébános.

Bodii János rk. plébános.

Kardos Béla rk. plébános.
Pásztory József rk. plébános.
Dr. Schweitzer Ferenc rk. plébános.
Tillinger Miklós rk. plébános,
Báró Scheh Gyula nagybirtokos.
Miller József prépost-plébános.
Dr. Tantos Gyula esperes-plébános.
Huber Lipót prelátus-kanonok.
Dr. Révay Tibor prelátus-kanonok.
Dr. Kalmár Sándor kanonok.
Dr. Mosonyi Dénes prelátus-kanonok.
Páter Jablonkay Gábor rektor-igazgató.
Kasza Gyula körállatorvos.
Deme László ref. lelkész.
Takács László főjegyző.
Fáy György földbirtokos.
Lotusházi Tarnay Endre ny. Máv. főfelügyelő,
Tobozfíy Béla körállatorvos.
Bajkai János bíró.
Dr. Marko Andor orvos.
Julek Gyula ny. ezredes.
 borosjenői **Jeney István** pénztárnok.
Dömötör Lajos mb. pt. aligazgató.
Rapani József bíró.
Dr. Szalter Károly orvos.
Kovács Tibold aljegyző.
Dr. Kuharik Ferenc orvos.
Polti Ferenc gyáros.
Mihalovics Rezső aljegyző.
Petrányi Károly főjegyző.
Rosenfeld Sándor földbirtokos.
Droba Márton ág. h. ev. lelkész.
Fekete Gerzson Lajos jegyző.
Göllner Hugó gyógyszerész.
Szigvárt János gyógyszerész.
Nagy Sándor főszámvevő.

Dr. Hörl Péter ügy v. orvos, tb. t. főorvos.'

váczi **Hübschl Kálmán** v. tanácsnok.

Dr. Kovács Pál orvos.

Stamberger Rezső igazgató.

Ruch Rudolf ipartest, elnök.

Dr. Klébl József állatorvos.

Hanák Mihály főjegyző.

Schubert Péter körjegyző.

Draber Mihály igazgató.

Géher Gyula jegyző.

Dr. Sepsely Benedek ügyvéd.

Dr. Ransburg Hugó orvos.

Dr. Fürst Manó főorvos.

Ormai Félix fakereskedő.

Dr. Stodolni Dezső gyógyszerész.

Lilik István főjegyző.

Szilágyi János gazdálkodó.

Jandó János bíró.

Dr. Nonn János körorvos.

Kurucz János esküdt, kovácmester.

Bohunka Lajos főjegyző.

Karaz György vendéglős.

Tóth Zoltán Gyula pékmester.

Franki Richárd konzerv gyárigazgató.

Labiner Gyula tanácsnok.

Dr. Somogyi Imre felavatott lelkész, baptista prédikátor, író.

Csopják Attila ny. pénzügymin. számtanácsos, baptista lelképásztor, író.

Dr. Ágh Károly ügyvéd.

Dr. Kovács Géza tanár.

Baksay Béla gyógyszerész.

Bündly János malomtulajdonos.

Medgyesy Gyula rk. plébános.

Milda Pál rk. plébános.

Krommer Béla főjegyző.

Dr. birodalmi lovag **Floch Keyhersberg Alfréd**
Mária nagybirtokos, népjóléti megbízott.

zalachi **Szalachy Béla** ny. huszárszázados, föld
 birtokos.

miskei és csertői **Galgáry Géza** földbirtokos.

Kosa Imre gyógyszerész.

Dr. Igaly Kálmán ny. szfővárosi főjegyző.

Takaró Imre gazdálkodó.

Dr. Hádern Pál körorvos.

Uugváry Antal főjegyző.

Katnyánszky Mihály kertész.

Zlöhl József főjegyző.

Mayländer Mátyás építész.

Vary Gyula igazgató.

Dr. Molnár Sándor közs. orvos.

Hajnal Jenő főjegyző.

Hesp József ny. huszárfőhadnagy.

Dr. Pethó Kálmán körorvos.

Lajos János áll. jegyző.

Baracskay János főbíró.

Kálmán Lajos főjegyző.

Örkényi Ferenczy József földbirtokos.

Kruttschnitt Antal ev. főesperes.

Czeizlinger Lajos rk. plébános.

Vásárhelyi Pál ref. lelkész.

Font Henrik főjegyző.

Smál Dezső főjegyző.

Bocsor László ref. lelkész.

Dr. Krammer Donát orvos.

Tillinger Ferenc rk. plébános.

Dr. Piukovits Péter ügyész.

Dr. Török Ignác ügyvéd.

Dr. Hajdú Béla ügyvéd.

Dr. Ehrlich Alajos orvos.

Dr. Sepsey Mihály tisztiorvos.

Gyüre Pál törvsz. bíró.

Dr. Letfer Ferenc tb. főszolgabíró.
Gemperle Károly főjegyző.
Székely József jegyző.
 taktakenézi **Kövér József** földbirtokos.
Acsay Vilmos főjegyző.
Sterlinger József gazdálkodó.
Dr. Trupp Tibor körorvos.
Bécsy Sándor aljegyző.
 lászlófalvi **Eördögh Tibor** főjegyző.
Nagy Imre Leó rk. plébános.
Dr. Kószeghy Béla körorvos.
Chudán István aljegyző.
Chudán Dénes főjegyző.
Boronkay Ferenc főjegyző.
Dr. Molnár Antal orvos.
Kiss Gábor rk. plébános.
Dr. Kovács Károly orvos.
Csenhi István tanító.
Hannibál Károly főjegyző.
Soés Ferenc ref. lelkész.
Gaál Sándor jegyző.
Dr. Bajusz Mihály orvos.
Herczeg István bíró.
Bohus István földbirtokos.
Czabán Jenő áll. jegyző.
Raffay István aljegyző.
Zimmermann Béla közs. irnok.
 gödöllői fehér **Fridrich Béla** ny. főjegyző.
 simaházi **Tóth Kálmán** főszolgabíró.
Dr. Schultz Gábor tb. főszolgabíró.
Csontos József főjegyző.
Baliczky Béla jegyző.
Dr. Pataki Pál állatorvos.
Dr. Steer Márton közs. orvos.
Bemenyik Imre jószágigazgató.
Jóska József főjegyző.

Grausz Ernő jegyző.

Veér Pál főjegyző.

Kappenstein János aljegyző.

Jiskra István közs. írnok.

Dr. Kümmert L. Ákos közs. orvos.

Farnady Dezső főjegyző.

Lakatos Géza sjegyző.

Dr. Szász József kör orvos.

Nagy Vince ref. lelkész.

Kun Lajos főjegyző.

Ubrankovits Ernő főjegyző.

Ubrankovits Dániel ny. főjegyző.

Prokopovits Brúnó gyógyszerész.

Volter Ferenc főjegyző.

Sára István aljegyző.

Bruckner László jegyző.

Franz Jakus körállatorvos.

Fáska Lajos főjegyző.

Mészáros Bugár János főjegyző.

Dr. Schwarz Sándor körorvos.

Skond Béla közs. jegyző.

Bezdek Kálmán körállatorvos.

Gosztonyi Géza földbirtokos.

tahvári és tarkeői **Tahy István** cs. és kir. kamarás, földbirtokos.

vajai és ibrányi **Ibrányi Mihály** cs. és kir. kamarás, földbirtokos, ny. huszárezredek.

kálnoki **Bedő Béla** földbirtokos, író.

Liptai Lajos ág. ev. főesperes.

Szabó János közs. jegyző.

Szántó J. Géza jószágigazgató.

Tamáskovits Géza főjegyző.

Dinnyés Lajos földbirtokos.

Szűcs István tkptári cégvezető.

Dr. Szinay Ernő körorvos.

Nádas Gergely aljegyző.

- Halász Boldizsár** körjegyző.
Katona József körállatorvos.
Dr. Boross Gyula szolgabíró.
Baráti Beké Gyula kereskedő,
 gönci szatmári és matolcsi **Matolcsi Kálmán** fő-
 jegyző.
Dr. Kálmán Sándor tb. szolgabíró.
Schaff Géza közs. jegyző.
Kovács József közs. aljegyző.
Dr. Gál Adolf jár. t. orvos, egészségügyi tanácsos.
Hrebbay Tibor körállatorvos.
Dr. Liptai István körorvos.
Perényi Kezső igazg.-tanító.
Bálint Gergely főjegyző.
Gergely Mihály tanító.
Förhéncz Sándor főjegyző.
Keményfi Elemér főjegyző.
Virágh Móric aljegyző.
Schrvalt Gizella közig. írnok.
Dr. Jellmann Gusztáv közs. orvos.
Kamenyitzky József állatorvos.
Garzó Sándor közs. főjegyző.
Hankó Gyula s.-jegyző.
Gulyás János irodavezető.
Buttinger Árpád gyógyszerész.
Vörösmarty Jenő főjegyző.
Kun Pál főjegyző.
Túros Borbála közig. írnok.
Dr. Szaszler Gusztáv orvos.
Skvarka Pál jegyző.
Segesváry László ny. áll. számsz. o. tanácsos.
Dr. Thuróczy Dezső polgármester.
Dr. Monszpart János kórh. ig.-főorvos.
Dr. Szabó Imre ügyvéd, tb. t. főügyész.
Dr. Halász D. Sándor városi tanácsnok.
Dr. Novobáczky István vár. ügyvéd, tisztiorvos.

Kurdy Lajos gyógyszerész.

Sáska Károly ny. főjegyző.

Mihalovits Ernő kanonok, esperes-plébános.

Dr. **Pataky József** közs. orvos.

Dr. **Ignácz Márton** ügyv. orvos.

Gaál Mihály főjegyző.

Kelin Mihály főjegyző.

Dr. **Hofier László** orsz. képviselő, földbirtokos,
tb. főszolgabíró.

vitéz dr. **Pesthy János** kir. közjegyző.

Dr. **Mártonfíy I. István** közs. orvos.

Lehoczky Gábor közs. főjegyző.

Kovács József esperes-plébános.

Vujisics Dusán gör. kel. lelkész.

Kiss Tibor főszolgabíró.

veszprémi **Fejes György** ref. lelkész.

Dr. révisnyei **Reviczky Jenő** kir. közjegyző.

Látics György kanonok, esperes-plébános.

Lőrinczy István jegyzőegyesületi elnök.

Szekér Pál városi főkapitány.

Farkas Elek földbirtokos, felsőházi tag.

Dr. **Zilah Benő** ny. járásbírószági elnök.

Tóth Károly közs. pénztárnok.

Papp Gyula közs. iktató.

Dalkó Ernő közs. végrehajtó.

Varga József közs. irodatiszt.

Bedekovich Andor közs. irodatiszt.

Majzik Károly közs. ptári ellenőr.

Benedek István vm. számv. tanácsos.

Gadó Béla jegyző.

Zsíros János s.-jegyző.

Szabó József jegyző.

Dr. **Gusáth György** városi főjegyző.

Takáts Mihály pápai prelátus, esperes.

Dr. **Kökény Dezső** nyűg. polgármester.

Dr. **Csutorás Sándor** orvos.

Dr. Sefcsik Alajos jár. t. orvos.
Brandt István főjegyző.
Kokovay István esperes-plébános.
Nagy Béla főjegyző.
Tajthy Győző jegyző.
Dr. írás Béla ügyv. orvos.
Szabó Géza ref. lelkész.
Molnár Zsigmond rk. plébános.
Holczer József jegyző.
Szőke József ref. lelkész.
Bahó Ede s.-jegyző.
Dobozy Kálmán könyvelő.
Nagy Lajos jegyző.
 vitéz **Eördögh Ernő** rendőrbiztos.
Balogh Károly rk. zárda-lelkész.
Margócsy István ág. h. ev. lelkész.
Csak József rk. lelkész.
Csonka József mk. anyakönyvvezető.
Ajtay Béla főjegyző.
Biber Lajos főjegyző,
 borsiczi **Borsitzky Béla** főjegyző,
 csenkeszkéthyi és bunyai **Sivó Jenő** cs. és kir.
 kamarás, földbirtokos.
 zsarójáni **Dr. Márton Lajos** földbirtokos.
 szecsiszigeti **Thaly Gábor** földbirtokos.
 kostyánfalvi **Kostyán József** földbirtokos.
 kostyánfalvi **Kostyán István** földbirtokos.
 kostyánfalvi **Dr. Kostyán Andor** ügyvezető orvos.
Dr. Szedenik József közs. orvos.
Feleki Elemér gyógyszerész.
Pusztay János rk. plébános.
Téglás Kálmán jegyző.
 kossuthi és udvardi **Dr. Kossuth László** orvos.
Banal Ferenc állatorvos.
Halász József esperes-plébános.
Balogh Kálmán kántortanító.

Dr. Szokoly András orvos.
Búzás István esperes-plébános.
Molnár Miklós gyógyszerész.
Dr. Steiner Ármin gyáros.
 Eisler Adolf bányaigazgató.
Szendrei Gyula főjegyző.
Dr. vitéz Galambos József orvos.
Dómján János főjegyző.
Szeifert Lajos jegyző.
Dr. Jeney Pál körorvos.
Csala Sándor jegyző.
Szendenbach János rk. plébános.
Huszka Gyula ny. főjegyző.
 sübegi **Petréz Zoltán** körállatorvos.
Záborszky Zoltán főjegyző.
Tóth József gyógyszerész.
Horváth Elemér gyáros.
Dr. Csepkez Vilmos főjegyző.
Szentpéteri Gáspár gazda.
Nagy Kálmán gyógyszerész.
Dr. Nádgyula orvos.
Kálnay Miklós jegyző.
 vitéz **Szabó István** erdőmester.
Martinovich József gyógyszerész.
Barra István főjegyző.
Dr. Várhelyi István orvos.
Józsa Lőrinc főjegyző.
Dr. Barbácsy József orvos.
Dr. Beczenkovits Dezső.
Viola Lajos gyógyszerész.
Sztraka Ödön gyógyszerész, gazdálkodó.
Vuits György főjegyző.
Babó Ambrus aljegyző.
Kádár Sándor adóügyi jegyző.
Dr. Ács Sándor közs. orvos.
Pintér Endre malomtulajdonos.

Böröcz József aljegyző.
Zsiak István bíró.
Ballá Mihály bíró.
Kuszenda Lajos főjegyző.
Gombos Lajos áll. jegyző.
 Dr. **Dóra József** főorvos.
Sury Mihály állatorvos.
Dibusz Sándor aljegyző.
Kecskeméthy Imre bíró.
Décsi Jenő aljegyző.
 Dr. **Ungar Gyula** ügyész.
Dr. Kubinyecz Lajos jegyző.
Krenedits Gyula irodatiszt.
 Dr. **Piller György** állatorvos.
Weinzierl Gyula aljegyző.
Pintér Gyula hentes.
Pender K. Farkas bankigazgató.
 Dr. **Herczegh József Iván** orvos.
Schulek Károly ny. főigazgató.
Schwarz József vezérigazgató.
Horváth János közüzemi igazgató.
 vitéz gróf **Feleki Béla** nagybirtokos.
Schuszta Gyula járásorvos.
Horváth Gyula végrehajtó.
Széchy Margit közs. hivatalnoknő.
 szentkirály szabadjai **Bélley Géza** főjegyző.
Vas Lajos közs. bíró.
Kottász Zoltán főjegyző.
Kováts Ede ny. igazg.-tanító.
Szász Károly ny. Máv. műszaki tiszt.
Bazala Gyula kereskedő.
Lázár Sándor törvsz. bíró.
Szánthó Pál tkpt. igazgató.
 id. **Tóth Gábor** gazda.
Bak Gábor főjegyző.
Szabó Balázs ref. lelkész.

Dr. Joannovics János orvos.
Gallé Pál állatorvos.
Tóth István jegyző.
Jakus István jegyző.
Takáts József jegyző.
Télessy István gyógyszerész.
Chronér András gazdálkodó.
Sebestyén Pál ref. lelkész.
Kerkápolyi Zoltán főjegyző.
Wieland Mihály rk. plébános.
Babura József aljegyző.
Szotyory János jegyző.
Tóth Béla főjegyző.
Dragojlovich Márk g. k. elnök.
Szabados Neofil gk. plébános.
Lukács Béla főjegyző.
Domonkos László főjegyző.
Steinz Antal rkpt. igazgató.
Pancz Jenő m. k. e. n. k. tanácsos.
Dr. Rácz Elek körorvos.
Monsberger Ferenc rk. plébános.
Labancz László ref. lelkész.
Hösel Károly főjegyző.
Caprez Boldizsár jegyző.
Dr. Havas Ignác kör állatorvos.
Bergmann Károly százados.
Hörömpő Ferenc ref. lelkész.
Wabrosch Béla főmérnök.
Arman Lajos főjegyző.
V. Páncél József rtsági pénztárnok.
Érdei Dániel ref. tanító.
Pollák József gazdálkodó.
 gyulai **Fodor Dániel** ny. ezredes
Jáky László birtokos.
Sikora Jenő állatorvos.
Kundl József esperes-plébános.

Kontoh Imre főjegyző.
Straub Gyula jegyző.
Fanczal Mihály gazdálkodó.
Szenté Sándor bíró.
Baranyay Sándor ref. kántor,
Dr. Kmitzer Sándor közs. orvos.
Toldy Zoltán ref. lelkész.
Wellenfeld Mihály gyógyszerész.
Unger Pál aljegyző.
Dr. Babiczky Béla körorvos.
Gromon József főjegyző.
Pungür Béla ref. lelkész.
Jaés István főjegyző.
B. Jeney István gazdálkodó.
ifj. Szeicz József bíró.
Kovács Géza ref. lelkész.
Kálai Sándor főjegyző.
Nádlér Mihály v. közs. bíró és birtokos.
Lepcsényi Bezsó az állatorv. egy. elnöke.
Puchoven János bíró.
Dr. Pichsinger Béla orvos.
Buchwald Bezsó írnok.
id. Papp József birtokos.
Holdampf János birtokos, volt bíró.
Kádas Sándor György aljegyző.
Vargha Béla főjegyző.
Petrányi Béla földbirtokos.
Gröher Miklós aljegyző.
Mocsy Mihály esperes.
Dr. Végh János gazdálkodó.
Kalmár Mihály birtokos.
Piri Endre főjegyző.
Kaiser Károly jegyző.
Molnár János ref. lelkész.
Fülöp József jegyző.
Prikkel Kálmán főjegyző.

Szalay Károly áll. isk. igazgató.
Dr. Kardos Miklós közs. orvos.
Hlavács Mihály közs. bíró.
Királymezei Dezső rk. esperes-plébános.
Magócs Károly ág. hitv. ev. lelkész.
Szikszay Imre ref. lelkész.
Tóth Lajos jegyző.
Dr. Haklik József állatorvos.
Aboy Dávid főorvos.
Váiyady Károly állatorvos.
Dr. Kendercsy Pál orvos.
Holéczy Pál ev. lelkész.
Kovács Zsigmond főjegyző.
Schiffler Lipót főjegyző.
Csomor István aljegyző.
Liposits János bányaigazgató.
 vitéz **Fazekas Miklós** közs. állatorvos.
Tirscher Frigyes főmérnök.
Weisz Ferenc főjegyző.
Manhertz János gazdálkodó.
ifj. Frihoíier Ferenc gazda.
Sauhbauer Antal főjegyző.
Schuck Mátyás közs. bíró.
Varga Pál jegyző.
Dobi József jegyző.
Fehér János esperes-plébános.
Tárnok István jegyző.
 csepei **Zoltán Béla** birtokos.
Boross Imre főjegyző.
Németh János rk. plébános.
Balassa Rezső jegyző.
Ernszt Vilmos főjegyző.
Dr. Cironyi Leó közs. orvos.
Dr. Petrányi Rezső ügyvéd.
Morka Pál v. közeg, főnök.
Domonkos Kálmán polg. isk. igazgató.

Hevessy Pál birtokos.
Hegedús Sándor főjegyző.
Mayer Imre közs. bíró.
Dr. Szabados Sámuel orvos.
Hlácsük János jegyző.
Szeles József ref. lelkész.
Katona Imre jegyző.
Polgár Manfréd állatorvos.
Bagusz András tkpt. igazgató.
Hetényi Gyula földbirtokos.
Dr. Galanthai Balog István ügyv. orvos.
Dr. Berczeller Pál orvos.
Varga Sándor főjegyző.
Kálmánczy Jenő j. állatorvos.
báró **Jeszenszky Ignác** birtokos.
Dr. Vékony Gábor orvos.
Veszperényi Géza jegyző.
Dr. Eády Lajos főjegyző.
Dr. Kranovitz Dezső t. orvos.
Dr. Prikl István orvos.
Dr. Puskás Béla kir. közjegyző.
Dr. Bányai Kornél ügyvéd.
Endre János birtokos.
Dr. Táby József vm. t. főorvos.
Dr. Kárpáti Károly ügyvéd.
Dr. Hof fer József birtokos.
Dr. Taby László birtokos.
Bobok Elek állatorvos.
Dr. Tóth Endre ügyvéd.
Kripoczlay Gábor földbirtokos.
Szabó Béla gazdálkodó.
Molnár Imre birtokos.
Dobák István tanító.
Dr. Holló Béla polgármester.
Kerekes Lajos főjegyző.
Homoky László főjegyző.

Dr. Wiederkehr József apátkanonok-plébános.

Antalffy Sándor polgármester.

Bájrátth János törvsz. elnök.

Draskovich Ferenc földbirtokos.

Erdős Árpád árvasz. ülnök.

Tóth István rk. plébános.

Dr. Mócsy István ügyvéd.

Dr. Máté-Tóth Jenő ügyvéd.

Dr. Jagicza Antal h. polgármester.

Sebestyén Pál birtokos.

Nóvák Géza jószágigazgató.

Dr. Marschall Frida várm. orvos.

Meller József tanácsnok.

Berauer József igazgató.

Dr. Jurcsó Lajos ügyvéd.

Antalffy Sándor polgármester.

Kurdi Béla ref. lelkész.

Horváth Dezső főjegyző.

Dr. Blazsek Emilia orvos.

Goszthonyi Menyhért főjegyző.

Czedner Ferenc rk. plébános.

Preszly István jegyző.

Bihari Béla Ferenc főjegyző.

Czuczor János ref. lelkész.

Somody Gyula ref. rektor.

Haász Dezső gyógyszerész.

Dr. Vice Viktor körorvos.

Dr. Szabó Béla gyógyszerész.

vitész Válya Gyula polgármester.

Ragályi Géza tanácsnok.

Dr. Borzsák Endre.

Dr. Gestettner Alajos.

Horváth Ede tanácsnok.

Brendtner Pál főjegyző.

Skultéty Rezső László tanácsnok.

Molnár József tanácsnok.

Halbich Károly állatorvos.
Beretvás Tamás gyógyszerész.
Dr. Kózsa Lajos főügyész.
Dr. Nagy Károly t. főorvos.
Hegedús Gyula főjegyző.
Puhonyi Gyula malombérlő.
Taxner Béla főerdőtanácsos.
Dr. Mertán János rk. esperes-plébános.
Dr. Zsivkovics Aladár főorvos.
Hartyáni Imre földbirtokos.
Dr. Fésűs György kir. közjegyző.
Dr. Gombos Dénes orvos.
Mihályfi Emil főjegyző.
Dr. Barabás Arnold t. főorvos.
Bögre Károly tanácsnok.
Dr. Horváth Endre tanácsnok.
Dr. Balázs Adolf ügyész.
Kertész Vilmos igazgató.
Pálfy Gyula takptári vezető.
Somody József bútorgyáros.
Pflimm György építőmester.
Zimmer Károly mérnök.
Róth Dezső fakereskedő.
Dr. Suha Dezső ügyvéd.
Dr. Rostagni Géza t. orvos.
Hanser Emil állatorvos.
Dr. Varga Samu ügyész.
Orbán Béla tanácsnok.
vizeki Nagy György István főjegyző.
Perényi Imre főszámvevő.
Somody József kántortanító.
Reihard Sándor kereskedő.
Dr. Sárkány Gyula ügyvéd.
Miskolczy András hszt. pénztárnok.
Kiss János gazda.
Fridrich Sándor birtokos.

Laczuska Titusz birtokos.
Lovas Lajos körjegyző.
Ecker László s.-jegyző.
Dr. Fieszl István körorvos.
Dr. Makay Sándor ref. lelkész.
Köpeczky Károly gazd. isk. igazgató, háztulaj-
donos, író.
raksai **Raksányi Elemér** főjegyző.
Sipos Pál ref. lelkész.
Mészáros József bíró.
Szabó Ferenc főjegyző.
Tamás Mihály gyógyszerész.
Korencsi Lajos főjegyző.
Weizskopf Iván főjegyző.
Gonda Balázs főjegyző.
Steiner Ferenc s.-jegyző.
Herkely Imre Mihály oki. jegyző, végrehajtó.
Koncz István bíró.
Kádas Mihály földbirtokos.
Sándor Rezső igazgató.
Végh Sándor szőlőnagybirtokos.
Wahl Ignác állatorvos.
Kardos Mihály gazda.
Lakos József birtokos,
vitéz **Zsengellér Ferenc** igazgató.
Szatmári Albert ref. lelkész.
Törteli Lajos ev. lelkész.
Dr. Raffay Géza ügyvéd.
Unghváry József birtokos.
Kolofonth József főjegyző.
Dr. Lux Ervin t. főorvos.
-Stock Rezső főjegyző.
Dózsa János aljegyző.
Forgács János rk. plébános.
Dr. Országh Zsigmond ügyvéd.
Horcsik Vilmos áll. isk. igazgató.

Dr. Szabó Jenő orvos.

Dr. Hichsán József gazdálkodó.

Dr. **Reich Lajos** közs. orvos.

Puskás Sámuel közs, szavk. gazda.

Alberti Dénes jegyző.

Török Sámuel gazda.

Bognár József földbirtokos.

A. Tóth József v. bíró.

id. **Lassú Sándor** közs. pénztárnok.

Erdélyi Zoltán főjegyző.

Csúzi József esküdt-gazda.

Nagy Géza főjegyző.

Potyondy Sándor főjegyző.

Dr. **Félessy József** orvos.

Dr. **Csekey Sándor** ref. lelkész.

Csikay Imre főszolgabíró.

Csilléry Ferenc főjegyző.

Gyenes Gyula főjegyző.

Derekas Gábor főjegyző.

Mile Pál főjegyző.

Jakab Géza gyógyszerész.

Tulogdy István főjegyző.

Heller Ferenc főjegyző.

Dr. Tallatschek Ferenc közs. orvos.

Dr. **Nyáry Béla** ügyvéd, a **Ferenc József**-rend lovagja.

Dr. **Huzella Lajos** orvos.

felsőványi **Baruch Jenő** földbirtokos.

bíró Zsigmond, a **Ferenc József**- és **Vaskorona**-rend lovagja, földbirtokos.

Dr. Surányi Miklós földbirtokos.

tapolylucskai és kükemezei **Báné László** kormányfőtanácsos, mérnök.

Dr. **Kallós Nándor** birtokos.

felsőpulai és pornoki **Bertalanffy Imre** gyógyszerész.

dömsödi **Hajós József** kormányfőtanácsos, birtokos.

Dr. Klinger Zsigmond főorvos, eg. főtanácsos.

Dr. Szalay Jenő főorvos.

Kobovay István esperes-plébános.

Dr. Nagy Sándor tb. vm. főorvos,

bérei **Papp-Bagány Endre** ny. huszárezredes.

Dr. Kenéz Sándor törvysz. tanácselnök, földbirt.

Báró oroszdi és böi **Orosdy Fülöp** nagybirtokos.

Dr. Ilk Viktor közs. orvos.

Rozgonyi László főjegyző.

Gróf Feleky József val. belső titkos tanácsos,
nagybirtokos.

Böthkös Bálint főjegyző.

Magyar Kázmér földbirtokos.

Dr. Baross Endre szök. és bir. igazgató.

Gróf Teleki Gyula nagybirtokos.

Fonó Albin rk. plébános.

Ádám Antal főjegyző.

Sámson Péter főjegyző.

Kasztovszky Dezső főjegyző.

Fabó János birtokos.

Cserai Etelka tanítónő.

Bóka Imre főjegyző.

id. **Fekete Lajos** birtokos.

Tomcsányi István irodatiszt.

Förster István m. kir. gazdasági felügyelő.

Parragh József földbirtokos.

Tibred Frigyes földbirtokos.

Huszár Elemér földbirtokos.

Greksa István főjegyző.

Dr. Dudás István közs. körorvos.

Dr. Kerégyártó Lóránd ny. közs. orvos, író.

Kanyó Tamás rk. plébános.

BIHAR VÁRMEGYE.

Bihar vármegyének

Almássy Sándor a főispánja. A magyar országos és a büszke helyi szólásmódban ez a vármegye is egykor ország volt. Biharország. Ország nemcsak a terjedelménél, de az intelligenciája, a politikai és a gazdasági vezetőszerébenél fogva. Azok közül való volt, amelyek a hangot adták az országban. A közéleti férfiakat és a közéleti eszmeáramlatokat. Követeinek ékesen szóló és hatalmas szava volt a régi táblákon, az új parlamenti életnek pedig Bihar sok és nagy jeles után, az elmúlt Magyarország világhistóriai hőroszát és az eljövendő Magyarország korszakteremtő vértanúját,

Gróf Tisza Istvánt adta.

Az emberi tökéletesedés, a civilisatio történelmének csodálatos jelensége volt ez az ókorian klaszszikus értelemben vett arisztokrata. Biharról írni nem lehet az ő markáns férfialakja nélkül. Nem születési jogon, nem is királyi kegyből voit arisztokrata. A szellem és jellem arisztokratája volt. Amint az volt Solon, Miltiades, Lykurgos és Themistokles. Az energiája a Cromwell Olivér páthoszmentes energiája volt, a kormányzóképesége a Pitt-ek, Peel-ek, Glaclstone-ok színvonalánál magasabb volt. A debatter-készsége meghaladta Disraelit. A puritánsága azonban Georges Washingtoné volt és a királyhúsége a régi tradíciós magyar királyhúség volt.

Mégis... államférfit alig szerettek olyan fanatikusan és államférfit alig gyűlöttek olyan elkeseredetten. És mégis... államférfiban alig bíztak olyan szilárdan nehéz időkben és államférfit alig kívántak vissza olyan egységesen még nehezebb időkben. A nagy háborúban tőle várták a győzelmet és a nagy összeomlásban az ő elmúltától félték a végzetet. A feltámadásban pedig az ő géniuszától hiszik a magyar jövőnek a reménységét.

Az államkormányzásnak ebben a könyvében Tisza István grófot nagy hely illeti meg. Az ő politikai küzdelme az ifjabbik gróf Andrássy Gyulával a végső mértföldköve annak az útnak, amely a Parlamentarismus új constructiojához vezet. A két parlamenti férfi, aki egyazon angol politikai epocha növendéke, de magán- és politikai egyéniségre nézve egyformán, nem ellentét, csak más és más volt, a Parlamentarismus — sokszor úgy mondták: alkotmányosság — meggyőződéses védelmében futotta ki a politikai életét. Csak Tisza a többség elvét védte, Andrássy a kisebbségét. Tisza a kisebbség terrorját támadta, Andrássy a többségét. Koruk politikai levegőjének ez volt az ütközőpontja és a küzdelmük azt mutatja ki, hogy mindaketten, mint coefficients erők, egy resultáns új elvnek az útját egyengették.

Ez a fontosságuk és ez a csalódásuk. A Parlamentarismus statikájából a kor psychológiájának fejlődését kifeledezték. Kifeledezték azt, hogy többségi és kisebbségi jogok egyformán jók, amíg loyalsan kezeltetnek. De hogy az emberi önzés sohasem engedi, hogy akármelyikük is loyalsan kezeltessék. Az emberi önzésnek a rendeltetése kívánja, hogy találékony legyen, találékony aztán nemcsak a megengedettn kívánatos, de a tiltottan túltengő velleitásaiban is. Többségi és kisebbségi jog csak addig mértékadó előtte, amíg a szemfülessége fel nem fedezte a gyön-

gét, a találékonysága meg nem találta a kijátszás módjait. Akkor mindjárt félreteszi a loyális kezelést. Túlkap. A gyengéit használja ki a parlamentarizmusnak, nem az igazi lényegét.

Olyan ez, aminő a szeszmérő órák régi esete volt. Mikor egyszer új szeszmérőt hoztak be, aggódón kérdezte valaki a pálinkafőzőt, hogy a szeszgyártás így elveszti az eddigi jövedelmezőségét. Ha egyszer minden szeszt becsületesen le fognak mérni. A pálinkafőző elvetőén intett. Ki találta ki ezt az új gépet. Ember. Nos hát, másik ember ki fogja találni a hibáit...

Az államkormányzást épen így, nem lehet a Parlamentarizmus szeszmérőgépeinek loyális kezelésére bízni. A szeszmérőgépek kell olyannak lenni, amely az illoyális kezelést közömbösíti. És miután a parlamentarizmust is ember találta ki és másik ember kitalálja a hibáit, a parlamentarizmust is fejleszteni kell aszerint, amint és mihelyt a hibáit kihasználta valaki...

Ez a pszichológiai momentum az, amelyet Tisza is, Andrassy is kihagytak a reformjaikból. Kisebbségnek és többségnek csak a jogait védték, a kötelezettségeit nem statuálták olyan erősen, hogy azokat megkerülni ne lehessen. Az általános szavazati jog ismeretlen molochja fölött vitáztak, amelyet államellenes áramlatok állítottak oda arcanumnak, mintha az bármit is változtatott volna a helyzeten, vájjon a választói jog négy vagy hat elemi iskola feltétele alapján adatik-e meg. És mintha nem az döntené el a dolgot, vájjon lehet-e vagy sem át- és kibúvókat találni a parlamentarizmus szerkezetén.

Az ő küzdelmeik nyomán ma mindezt tisztán látjuk immár. E munka első kötetében írtam már arról, mi az, amit változtatni kell a parlamentarizmus kormányrendszerén. Ott kimutattam, hogy nem elég itt csip-

csup hárszabály és kerületi beosztás, a szavazatjog szélsőséges kiterjesztése is eredménytelen, itt a reformok hosszú sorát kell végigvinni az egészen.

Haza, nemzet, király és a világ szempontjaiból sok más és nagy érdeme van gróf Tisza István martiralakjának. Az alkotmányfejlődés évezredes evolúciója szempontjából azonban — nem segíthetek magamon — tevékenysége legáthatóbb mozzanatának és eredményének annak a kidomborítását tartom, hogy még az ő cromwelli energiája, washingtoni puritánsága és tehetségeinek egészen szokatlan mértékű skálája sem elég ahhoz, hogy a korabeli Parlamentarismus szűk pallóján állva, megvédhesse az önzések támadásától az országot. Államférfiúi hivatottsága legnagyobb bizonyítékának pedig azt tartom, hogy hatalma delén, a nagy háború előtt, közigazgatási reformjának alapelvül már elfogadta azt a gondolatot, hogy a souverain akarat centralizálásának processusában — ez az összefoglaló neve tulajdonképen a mindenféle választásoknak és szavazásoknak — nem azt kell keresni általánosságban, hogy ki szavazhasson, hanem specialitásban azt, hogy kit muszáj kizárni a szavazásból.

A nagy háború rácsapta a kriptaaajtót, mint sok másra, erre a reformra is. Visszavetette, mint sok másban, az evolúciót ebben a reformban is. Romokat hagyott ezen a téren, amint rombadöntötte az egykori Biharországot is. A hadvezér-püspökök egykori nagy székhelye, Nagyvárad, amely megélt tatár és török vést és Dósa-lázadást, ma a magyar határon túl fekszik és ama, Csonka-Magyarországon immár sokszoros feladat elé állítja a bihari tényezőket, hogy hatalmasan lüktető szívüktől megfosztott területekből teremtsenek egy új Bihar vármegyét.

Ez a feladat ma elsősorban

Almássy Sándor főispáné és

Dr. Fráter László alispáné. Az ő vezetőképességeiknek, közigazgatási tudásuknak és kormányzói belátásuknak kell talán Berettyóújfaluból megteremteni azt az új vérközvetítő gócot, amellyel a gondjaikra bízott terület a nemzet érliálózatának megtépett szövédékebe visszakapcsolódik. A mütő a prédikátor és a nevelő Mentor együttes hármas munkája ez. Egy-máshoz kell hegeszteni a vérző helyeket, felemelni a csüggedő lelkeket és az élet mozgásába beletámogatni újra a csonkaságában támolgyó csonka sebesültet...

Ahogy hozzáfogtak, eddig minden reményre jogosít. ..

Bihar vármegyéből a következő neveket közölték velünk, mint olyanokét, akik a köztéren közreműködnek:

Balázsházy Iván ny. főispán.

Báró Vaj László főrendiházi tag.

Balogh Elemér főrendiházi tag.

K. Nagy Zsigmond főjegyző.

Balku Lajos jegyző.

Kuszka Antal kanonok.

Ambrus Tibor plébános.

Nádasy Béla görög kath. lelkész.

Szúnyoghy Zoltán földbirtokos.

Miklósy Viktor földbirtokos.

Fried Ignác földbirtokos.

Vájna Testvérek földbirtokosok.

Lédig Dezső földbirtokos.

Bognár Sándor földbirtokos.

Balogh Tihamér földbirtokos.

SOMOGY VÁRMEGYE.

Somogy vármegye, azt mondhatnám, azok közé a telivér törvényhatóságok közé tartozik, amelyek kizárólag vármegyei életet folytattak. Székhelye, Kaposvár se fejlődött soha törvényhatósági várossá, habár a rendezett tanácsú városok között kétségtelenül a legelső sorban áll. A vármegyében tehát a községfejlesztésnek óriási tere és a vármegye áldott földje mellett óriási lehetősége is van. Szerencse ilyen körülmények között, hogy a község-városfejlesztés mai tipikus századában a vármegye főispáni székében

Dr. **Fischer Ferenc**, Baranya vm. és Pécs thjf város főispánja ül, akiről már ezeknél a törvényhatóságoknál elmondottam, hogy már főispáni kinevezése előtt a társadalom-vezetés mesterének mutatta magát.

vizeki **Tallián Andor**, a vármegye alispánja is régi és rutinos embere a közigazgatásnak, aki az ő higgadt egyéniségével garantiát ad arról, hogy erőteljes tényezője lesz a küszöbön álló reformmunkáknak.

Dr. **Vétek György** polgármester,

Dr. **Begjedy Péter** főszolgabíró,

Rónai Lajos számvevőségi főnök a további munkatársak, míg a törvényhatósági bizottság tagjai és a községek vezetői sorábarj

Horváth Jenő, az Alsó-Dunántúli Mezőgazdasági Kamara igazgatója.

Szarka János asztalosmester.

Vörös József róm. kath. plébános.

Holló Gyula róm. kath. plébános.

Fejérváry Kálmán ref. lelkész.

Vogzonits János körjegyző.

Komlóssy Ernő ref. lelkész.

Báró Rutoido-Zichy Iván nagykövet, nagybirtokos,
számos rendjel tulajdonosa.

Ravasz István rk. plébános.

Chapó Albert rk. plébános.

Dr. Lindemann István főjegyző.

Bartha László körjegyző.

Brandiss Iván.

Hüller Alajos főjegyző.

Liber István ref. lelkész.

Radnay István főjegyző.

Óváry Ferenc körjegyző.

Dobsa Kálmán körjegyző.

Paál Zoltán körjegyző.

Trenovits Jenő körjegyző.

Goldschmiedt János körjegyző.

Kopilovich József körjegyző.

Kilbinger Zoltán főjegyző.

Héjjas Zsigmond ref. lelkész.

Dr. Tessényi József főjegyző.

Padányi Sándor róm. kath. plébános.

Gróf Széchenyi Géza nagybirtokos, felsőházi ptag.

Dr. gróf Jankovich Iván es. és kir. kamarás,
nagybirtokos.

Gróf Hunyady Imre nagybirtokos.

Gróf Bolza Pál. nagybirtokos, felsőházi tag.

Dr. Szlávy Kornél kir. közjegyző.

Vörös János pápai kamarás, esperes-plébános.

Fuchs Zsigmond fakereskedő.

Tóth Béla főjegyző.

Papp Ferenc körjegyző.

Gadányi József körjegyző.

Szabó Géza ref. lelkész.

Buzsáky Károly jegyző.

Busa Antal körjegyző.

Mikuscsán Géza körjegyző.

Kovács Bertalan ref. lelkész.

Szattinger János főjegyző.

Kocsis Ferenc főjegyző.

Frey Géza esperes-plébános.

Hekinger Sándor körjegyző.

nagymáncsi és vasbogyai **Bogyay Ferenc** nagybirtokos.

Bujinovszky Tamás rk. plébános.

Harsányi Antal körjegyző.

Goricsky Nándor főjegyző.

Apaczeller Károly h. körjegyző.

Csernyus Gergely főjegyző.

Izsák Richárd körjegyző.

Takáts László főjegyző.

Vecsey Ferenc főjegyző.

Buday Flórián rk. plébános.

Halka Sándor ref. esperes-lelkész.

Eder József főjegyző.

Lelbach Keresztély nagybirtokos.

Gavora Viktor főjegyző.

Précényi László h. főjegyző.

Gaál Dénes ref. lelkész.

Baán Ignácz rk. plébános.

Ruiznyák Ferenc rk. plébános.

Márfly-Mantuano Rezső nagybirtokos, rendkívüli követ.

Örgróf Pallavieini György v. belső titkos tanácsos, nagybirtokos.

Huber Gyula apátplébános.

Pálich Antal főjegyző.

Dr. Nagy Gábor főjegyző.

P. Jugh Miklós házfőnök.

Iványi Dániel főjegyző.

Darab Ferenc ref. lelkész.

Lampérth Gyula ref. lelkész.

Mosonyi Sándor ref. lelkész.

Szabó Aladár körjegyző.

Vértesy Gyula főjegyző.

Vince Elek ref. esperes.

Horváth Pál rk. esperes-plébános.

Mayer Gyula rk. plébános.

Lengyel Jenő rk. plébános.

Dr. Szentiványi Róbert rk. plébános, egyetemi
ra.-tanár.

Szabó Ferenc főjegyző.

Boros János körjegyző.

Novothy Kázmér körjegyző.

Zsolnay Dénes körjegyző.

Lendvay Károly körjegyző.

Wolmuth Imre rk. plébános.

Tury Károly ref. lelkész.

Vecseri János ref. lelkész.

Erdélyi István főjegyző.

Sinkovits Nándor rk. plébános.

Szakács József adóügyi jegyző.

Sörös Ágoston főjegyző,

ifj. **Somogyi Kálmán** ref. lelkész.

Rotschild Vilmos földbirtokos.

Máté József h. közs. jegyző.

Szabó János ref. lelkész.

Percei Nándor adóügyi jegyző.

Koltay Zsigmond körjegyző.

Szölösy Viktor rk. plébános.

Boda Péter ref. lelkész.

Kónya János körjegyző.

Halász József főjegyző.

Laky Benő rk. plébános.

Horváth József rk. plébános.

Forizs János főjegyző.

Kardoss Jenő adóügyi jegyző.

Gulyás Lajos ref. lelkész.

Németh Sándor ág. hitv. ev. lelkész.

Simon Gyula körjegyző.

Páter Erős Alajos zárdafőnök.

Molnár Lajos körjegyző.

Hajós Endre rk. plébános.

Gyarmathy János rk. plébános.

Ipsics István rk. plébános.

Hergely József esperes, apátplébános.

Deák Béla főjegyző.

Dóczy Zsigmond főjegyző.

Gerő Jenő Mihály körjegyző.

Vencely Sándor körjegyző.

Horváth Győző körjegyző.

Vértés Ferenc esperes-plébános.

Vásárhelyi Ernő nagybérló,

verseghy **Márty Elemér** földbirtokos.

Csik Gyula erdőmérnök.

hertelendi **Hertelendy Miklós** ny. huszáralezredes,
földbirtokos.

Bakos Ferenc adóügyi jegyző.

Bartalis Béla főjegyző.

Biczi Gyula rk. plébános.

Fischer Gyula főjegyző.

Milkovich László rk. plébános.

Varga Pál főjegyző.

Pintér József segédjegyző.

Neuwirth József körjegyző.

Kelemen István főjegyző.

Macsek Nándor főjegyző.

Dr. Igaz Béla pápai kamarás és prelátnak.

Németh Ferenc Ödön h. jegyző.

Kemény Gábor ág. hitv. ev. lelkész.

Sebestyén Sándor ref. lelkész,

Dr. Gonezlik Kálmán apát, pápai kamarás, esperes-plébános.

Hoffmann Károly rk. plébános.

Németh Zsigmond ref. lelkész.

Maár Gyula földbirtokos.

Maár Lajos földbirtokos.

Tamássy István rk. plébános.

Kutas Sándor főjegyző.

Szammer Ignác rk. plébános.

Tihanyi Péter esperes-plébános.

Takáts Béla ág. h. ev. lelkész.

Fonay Lajos székesegyházi jószágigazgató.

Sipos Csényi János főjegyző.

vághi **Szabó Sándor** rk. plébános.

Bosznay Sándor ref. lelkész.

Dr. Ujváry Endre rk. plébános.

Dr. Petracsek Ferenc rk. plébános.

Pozsgay Zoltán főjegyző.

Bohemszky Adolf körjegyző.

Fischer Lajos főjegyző.

Ragats Kálmán rk. plébános.

Dr. Igmándy Aladár földbirtokos.

nádasdi **Sárközy Imre** m. kir. gazd. főtanácsos.

Nagy Károly főjegyző.

Páter **Jámbor András** plébános.

szabadi **Szabady Károly** körjegyző.

kisjenői dr. **Jankovich Tihamér** rk. plébános.

nádasdi **Sárközy Andor** főjegyző.

Lesz János esperes-plébános.

Varga Dezső ref. lelkész.

Nagy László rk. plébános.

Maresch Aladár főjegyző.

Feller Vince rk. plébános.

Fedrich Ferenc körjegyző.

Káhly József ág. h. ev. lelkész.

Andó Mihály rk. plébános.

Kern Pál főjegyző.

Kutas Sándor körjegyző.

Sándor Géza főjegyző.

Sellgiey Imre rk. plébános.

Daán Miklós körjegyző.

Takáts Imre körjegyző.

Kommandinger Vilmos apátplébános.

Csucsay Pál pápai kamarás, plébános.

Hannig István kegyesrendi jószágkormányzó, kormányfőtanácsos.

Dr. **Egerszegi Lajos** rk. plébános.

Kálmán Gyula főjegyző.

Dr. **Vegeié Lajos** esperes-plébános.

Klemann Antal főjegyző.

Bazgha Gyula főjegyző.

Kozma Andor ref. lelkész.

Gróf Hunyady József v. belső titkos tanácsos, az aranygyapjas-rend lovagja, volt főudvarmester, nagybirtokos.

Berkenyés István esperes-plébános.

Hartmann Ferenc főjegyző.

Dr. **Hoss József** apátplébános.

Boldizsár József Zoltán rk. plébános.

tolnai gróf **Festetich Vilmos** cs. és kir. kamarás, v. b. t. t., nagybirtokos.

Ujváry Lajos gazd. intéző.

Hajós Gábor rk. plébános.

Horváth József Márián földbirtokos.

Kiss Gusztáv főjegyző.

Mérey Lajos főjegyző.

Németh József ref. lelkész.

saághi dr. **Busa Ernő** kormányfőtanácsos, kir. közjegyző.

Kozáry György rk. plébános.

Sziklay István körjegyző.

Gyenyey György rk. plébános.

Arany Imre rk. plébános.

Dr. Györkös Géza körjegyző.

Herbay Pál kanonok, esperes-plébános.

Kiss Pál István körjegyző neveit közölték velünk, mint olyanokét, akik a törvényhatóság' életét vezetik. Harcosai minden kulturmunkának és zászlóvivői mindama mozgalmaknak, amelyek a lélek és testnevelés a szellemi és anyagi felvirulás terén előrevihetik ennek a tősgyökeres magyar vármegyének a boldogulását.

SOPRON VÁRMEGYE.

Sopron vármegyének és Sopron sz. kir. városnak vitéz dr. **Simon Elemér** a főispánja. A Ferenc József-rend, a III. o. vaskorona-rend, a III. o. katonai érdemkereszt, a II. o. és az ezüstérem, a vörös-kereszt tiszti jelvényének, több külföldi rendjelnek a tulajdonosa. Földbirtokos, volt katona — honvédhuzár —, volt képviselő, volt szolgabíró, megjárta a külföldet és szervezte a külföldön elszórtan élő magyar elemeket. Hogy mindenütt kiváló munkát végzett, annak a bizonyítására soroltam fel a kitüntetéseit és hogy mindenütt kitüntetésekert nyert, bizonyítja, hogy meg fogja állni a helyét a jövőben is, megállja Sopron város és vármegye főispáni székében is.

Szükség van rája. A kormányzás mindig és mindenütt nehéz feladat, de kétszeresen az ott, ahol, mint Sopronban, két külön nemzeti kultúra érintkezik. És háromszor is nehéz ott, ahol, mint Sopronban, két külön nemzeti kultúra, egy nemzeti néplélekre mégis összefolyik. Valami régi történelmi kötekedés folyt mindig német és magyar közt és Sopron németsege mégis mindig magyar némettség volt. A német bécsi kultúra Sopronhoz csábító közelben volt és a Lajtha választotta csak el és Sopron lelke mégis mindig Lajthán-innenibb volt, mint más németeké, akiket talán a berlini kultúrától a Kárpát egész gátja és a Duna-Tisza alföld egész mélysége választott el.

Az ilyen *omine et nomine*, »választóvízzel« kipro-
bált idegen nyelvű hazafiság kincs. Erkölcsi bizonyít-
vány kormányzókra és kormányzottakra. A megőr-
zése, a zavartalan megtartása hangos kiáltás ma egész
Európának. Szerencsénk, hogy a javunkra emeli a
szavát és szerencsénk, hogy olyan férfiak gondozzák,
mint vitéz dr. Simon főispán,

rábapordányi **Gévay-Wolff Lajos** alispán és

Dr. **Thurner Mihály** polgármester.

Gévay-Wolff is telivér közigazgatási ember, meg-
futotta 1891-től az egész hosszú adminisztrációs pályát.
Ma nemcsak a megyei önkormányzat élén áll, de élén
áll vármegyéje mindenféle jótékony, közbiztonsági, kul-
turális test- és léleknevelési intézményének.

Thurner polgármester nevéhez meg a város hosszú
évtizedeinek Iminden haladása fűződik. Ha Sopron város
az utolsó idők rázkódtatásai közt mindenkor megtar-
totta hazafias higgadságát, abban a Thurner polgár-
mester higgadt, biztoskezü hazafiságának bizonyára
tetemes része volt.

A törvényhatóságok közönségéből is szép névsorát
bírnak olyan férfiaknak, akik a kormányzás teendői-
nek azt a nobile officiumos részét végzik, amely életre
váltja a kiformalódott összességi akarat betűjét.

Major Gergely pápai kamarás, rk. plébános.

Horváth Lajos kanonok, rk. plébános, kormányfő-
tanácsos.

Farkas Sándor kanonok, rk. esperes-plébános.

Kovács György rk. plébános.

Vissy Gyula rk. plébános.

Biszer Mihály rk. plébános.

Lukács József rk. esperes-plébános.

Havranek Viktor rk. plébános.

Stirling János rk. plébános.

Szökrényes József rk. plébános.

Kovács Péter pápai titkos kamarás, rk. plébános

Fodor Pál rk. plébános.
Ruff Sándor rk. plébános.
Nagy Gyula rk. plébános.
Eröss Sándor főjegyző.
Dala Béla főjegyző.
Gáspár József főjegyző.
Pálffy József főjegyző.
Tóth Mátyás körjegyző.
Pöndör István főjegyző.
Németh Gábor esperes-plébános.
Bognár Sándor h. körjegyző.
Gyurasits János körjegyző.
Mikolász Kálmán ág. hitv. ev. lelkész.
Füzy Ede főjegyző.
Borossay József rk. plébános.
Baranyay Imre főjegyző.
Sághi János főjegyző.
Németh Pál esperes-plébános.
Koncz József főjegyző.
Ziermann Lajos ág. hitv. ev. lelkész.
Dr. Bärchner László társ. kápt. prépost, rk. pléb.
Dihanich Máté h. körjegyző.
Szicheler Sándor esperes, rk. plébános.
Horváth Péter főjegyző.
Róka József rk. plébános.
Vida Lajos főjegyző.
Nagy Sándor rk. plébános.
Kapovits Félix rk. plébános.
Klemm Károly körjegyző.
Horváth Kálmán főjegyző.
Neppel Lajos főjegyző.
Hadarits Kálmán rk. plébános.
Borsits Sándor főjegyző.
Preza Ferenc rk. plébános.
Németh József főjegyző.
László József főjegyző.

Smiczhoffier János rk. plébános.
Csizmadia Vilmos rk. plébános.
Bicovits István rk. plébános.
Kontor Ferenc főjegyző.
Ivánkovits Gyula prelátus, rk. plébános.
Szutter Zoltán körjegyző.
Polgár Aladár rk. plébános.
Kováts Ernő Zoltán körjegyző.
Nemes József főjegyző.
Dőry László körjegyző.
Giczy József rk. plébános.
Németh Rudolf rk. plébános.
Angyal Mihály körjegyző.
Schermann Sándor ág. hitv. ev. lelkész.
Bene Pál rk. esperes-plébános.
Szabó Vince körjegyző.
Szekeres Sándor ág. hitv. ev. lelkész.
Horváth Ferenc főjegyző.
Kron Ágoston hercegi számtanácsos.
Horváth József rk. plébános.
Wagner Mihály rk. plébános, szentszéki bíró.
Süttö István rk. plébános, t. tábori lelkész,
Kasztovits János főjegyző.
Tóth István főjegyző.

Papp Kálmán rk. prépost-plébános, egyházi és világi hivatalukon messze túl dolgoznak a kormányzásnak abban az ezer feladatkörében, amely nem a bürokrácia nehézkes útján, hanem a vele együttélés együttérzés, tanácsadás és vezetés, lelki és szellemi irányítás útján valósul meg körökben és egyesülésekben. Sportban és gazdasági szövetkezésben, tradíciók és hazaszeretet kultuszában. Fegyelemben és lelkesedésben ...

SZABOLCS VÁRMEGYE.

Szabolcs vármegyének

Dr. **Kállay Miklós** a főispánja és az ő kormányzása alatt áll, ami megmaradt Ung vármegyéből is. Már pályája első mértföldjeit is a közigazgatás szolgálatában töltötte, a megye élére azonban a nehéz 1922. év állította. Az az idő őt is, amidőn úgy látszott, hogy államéletünkben mindaz, amit háború és forrongások után hirtelen helyreeszkábáltunk, újra összedől. Képességeiben és tehetségeiben tehát erős bizalomnak kellett lenni, amidőn annak a vármegyének élére állították, amelynek elzsugorodott államterületünkben minden egykorihoz képest, sokszorosán hatványozott productiot kellett kifejleszteni, ha a kis földre tömörült nemzeti sokaság életigényeinek eleget akartunk tenni...

A ma azt mutatja, hogy indokolt volt a bizalom. Szabolcs vármegye megállta helyét a nemzeti termelésben, ami egyetlen és döntő bizonyítéka annak, hogy funkcionáriusai — első helyen a főispán — a helyes utat követték a kormányzásban. Mert az egyéni jólét szempontjából mit sem számít az, hol és mikor és mennyiben vannak napi politikai sikerek. Pártok és pártemberek, érdekek és érdekcsoportok elégedettek vagy elégedetlenek-e velük. Az egyéni jólét igaz szolgálata épen az, hogy megszorítsa sokszor pártok pártemberek, érdekek és érdekcsoportok túlhajtó törek-

véseit. Ennek a könyvnek a lapjain tehát a napi politika hullámverései közömbösek. Nem azt regisztrálják, népszerű vagy népszerűtlen volt-e valamely periféria kormányzása, azt regisztrálják, hogy Szabolcs vármegye kormányzása zord idők válságain át, a ma új ugrópontjára el tudta hozni az egyéni jólét államának ezt a fontos szerepre hivatott területét.

Munka ez és érdem. Érdeme Kállay főispánnak és érdeme

Mikecz Istvánnak, a vármegye alispánjának és **Dr. Bencs Kálmánnak,** Nyíregyháza város polgármesterének. Ők első tényezői annak, amit ma autonómiának nevezünk és szembehelyezünk az állammal. Ha szaván fogták volna a közfelfogást és igazán szembehelyezkedtek volna az állammal, mérhetetlen károkat okoztak volna állam és autonómiának. A hivatottságukra mutat, hogy nem tették és emlékoszlop mindnyájuknak nem ez a könyv, de az, hogy Nyíregyháza várost a közigazgatási fogalom-város nívójáról a kultur-város tényének útján megindították. Bencs polgármester régi városi ember és nem egészen tíz év alatt tette az utat meg a polgármesteri székig a kezdő aljegyzőségből. A tíz év kétségtelenül nehéz idők tíz éve és hatalmas nemzet- és városfejlődési iskola volt. Bencs polgármester megtanulta benne, hogy a városi nem kiváltságok és előjogok, hanem az egyéni jólét kultur- és ökonomialis intézményei teszik. A várossal magával, fejlesztésének politikájával munkámnak más helyén remélek foglalkozhatni, itt csak annyi álljon róla, hogy a városi felső kereskedelmi iskola, a testnevelés és népművelés intézményei, új óvodák és gyermektelepek egyfelől, az utcák és terek kövezése és öntözése, medermélyítés és fürdőrendezés másfelől és a városi színház és városi múzeum felkarolása harmadik oldalon mind olyan létesítmények, amelyek azt mutatják, hogy Bencs polgármester város-

vezetői szemét sem a test, sem a szellem szükségletei el nem kerülnek.

Egy-egy; hatalmas kilátás mindez rá, hogy Nyíregyháza város hamarosan az ország erőteljes emporiuma és az állam tetterős nemzetfejlesztő faktora lesz...

Szabolcs vármegyéből következők közölték velünk neveiket:

vitéz **Reviczky László** tábornok.

Nánássy István vezérigazgató.

Kovács Dezső építész.

Bartos László főjegyző.

Géczy Lajos főjegyző.

Balogh Péter főjegyző.

Donikló József főjegyző.

Varga András főjegyző.

Berzeviczy Andor főjegyző.

Papp Barna főjegyző.

Gurbán László főjegyző.

Laskay Miklós főjegyző.

Kiss Lajos főjegyző.

Dr. **Faucz József** főjegyző.

Kürthy József főjegyző.

Szombathy István főjegyző.

Nagy József főjegyző.

Landa János főjegyző.

Lénárt István jegyző.

Kemecsey József jegyző.

Szikszay János jegyző.

Bökönyi András jegyző.

Balogh Lajos ny. jegyző.

Papp Endre rk. esperes.

Perényi László rk. plébános.

Scharoniczky István rk. plébános.

Kohut István görög kath. lelkész.

barátosi **Porzsolt István** ref. lelkész.

Tomory Dezső ref. lelkész.
Rácz Géza ref. lelkész.
Burger Sándor földbirtokos,
báró dr. **Molnár Viktor** földbirtokos.
Dr. **Fényes Gyula** földbirtokos.
Reismann Károly földbirtokos.
Mikecz Pál földbirtokos.
Lichtmann Mór földbirtokos.
Harstein Sándor földbirtokos.
Vékey István földbirtokos.
Jármy Béla földbirtokos.
Nánássy János földbirtokos.
Szoboszlai Papp Zoltán földbirtokos.
Nánássy Mihály földbirtokos.
Csajkor István földbirtokos.
Nánássy Sándor földbirtokos.
Csernyus Elek földbirtokos.
Desseffy Manó földbirtokos.
Várady Szabó János földbirtokos.
Zuckermann Arnold földbirtokos.
Eröss György földbirtokos.
Tomory Zoltán földbirtokos,
gróf **Szirmay Ottó** földbirtokos,
gróf **Dessewffy Emil** földbirtokos.
Hegedűs Zoltán földbirtokos.
Szentmiklóssy Barna földbirtokos.
Oláh Tibor földbirtokos.

SZATMÁR, BEREG, UGOCSA VÁRMEGYE.

Szatmár, Bereg, Ugocsa, — valamikor mind egy-egy büszke törvényhatóság, — Trianon óta annyi maradt belőlük, hogy a hármat most egy főispán,

Pécsujfalusi Péchy László kormányozza és

Dr. **Streicher Andor** alispánnal együtt osztoznak azoknak a törvényhatóságoknak nehéz munkájában, amelyek a széttépettség minden hátrányát szenvedik.

Mert téves volna, nemde, azt hinni, hogy a törvényhatóságok határait véletlen esetlegek rajzolták a közigazgatás mappájába. Azok a határok logikus gazdasági és népmozgalmi keretek, egy-egy terület egymásraulaltságának a következményei. Orografikus és klimatikus viszonyok irányították az emberi megélhetés csereforgalmát bizonyos földtájak felé, közlekedési lehetőségek szerint és gazdaság-megélhetési érdekek csoportosították és tömörítették az ilyen területen élő embereket törvényhatósági közületekké...

A megcsonkulás ezt a történelmi fejlődésű localis-egységgé alakulást töri szét és az elé a feladat elé állítja a kormányzást, hogy új egységgé építse különböző kialakultságok törött részeit. Kényes hegesztő munka ez és korlátolt lehetőségű. Épen, mert szükségszerűleg formálódott természeti okok productumairól van szó, ritkán van kedvező hasonlóság vagy ellentét, amely kemény csiszolás nélkül elbírná az egymáshoz forrasztás műtétét.

Csiszolást és forrasztást tehát egyformán gondos, szerető és szakavatott kézzel kell foganatosítani és ez a munka az, amelyet most Péchy főispán és dr. Streicher alispánnal együtt Szatmár, Bereg és Ugocsa vármegye közönsége teljesít.

Báró **Kende Zsigmond** cs. és kir. kamarás, felsőházi tag, nagybirtokos, veterán harcosa a közéletnek és rajta kívül

dabasi **Halász Kornél** földbirtokos.

Oszlányi Kornél földbirtokos.

Siposs József ref. esperes.

Török József ref. lelkész.

Tariska Gábor ref. lelkész.

Bart Mihály rk. plébános, szentszéki tanácsos.

Dr. Ascher Kálmán tb. főorvos, járási tisztiorvos.

Kerekes Gyula ref. lelkész.

Dr. Juhász László ref. lelkész.

Ballá Zsigmond körjegyző.

Heller Ernő rk. plébános.

Peleskei Sándor ref. lelkész.

Ballá Béla körjegyző.

Doby Antal ipartestületi elnök, szabómester.

Szabó István fényképész.

Dr. Szepessy Károly vm. főügyész, gyak. ügyvéd.

Szalánszky Bertalan földbirtokos.

Weisz Lajos földbirtokos.

Csizmadia Kálmán háztulajdonos.

Hadády Béla főjegyző neveit köztölték velünk, mint olyan férfiakét, kik lankadatlan tevékenységgel teljesítik a kormányzásnak azt a részét, amely a centrálisán kialakult souverain akarat hatóerejét való életté teszi, mikor azt a hivatalos megnyilatkozástól a lelkekig viszi.

Ismételten vázoltam, hogy ez sokoldalú, folytonos gátonállást igénylő és önfeláldozással határos feladat. A souverainitás akarata sokszor kellemetlen az egyéni

önzés egyéni akaratának és nehéz ezzel szemben elhitetni azt a lélekkal — az emberek belsőjével — hogy az alárendelés ne csak kényszer, de meggyőződés, sőt lelkesedés legyen. Pedig ez a kormányzás non plus ultrája. Az a non plus ultra, amelyre törekedni kell a szomorú ma, államrontó hajlandóságaival szemben. Az a munka tehát, amelyről szóltam, minden hálát és tiszteletet megérdemel...

TOLNA VÁRMEGYE.

Tolna vármegyének

Dr. **Jankó Ágoston** a főispánja. Előzőleg Torontál vármegyének volt az alispánja és a közigazgatás terén mint gyakorlati és mint elméleti szakember is hatalmas nevet érdemelt ki. A háborús tapasztalatok és az idegen megszállás szenvedései rendkívüli idők tanulságaival csiszolták ki a tudását és mindez fényes garancia arra, hogy hosszú pályája után a döntő nemzeti fontosságú községfejlesztés mesterére talál az ő alakjában. Örömkre szolgálhat, hogy Tolna vármegye községeinek fejlesztésétől sokat lehet a nemzet jövőjére elvárni. Szekszárd, mint székhely, ma is okosan rendezett város, amely sok szempontból alkalmas rá, hogy áldott földü perifériájának erőteljes forgalmú ipari és kereskedelmi gózává váljék és bizonyos, hogy dr. Jankó főispán fel fogja ismerni és fel is fogja használni a városi életnek azokat a hatótényezőit is, amelyeket a múltak konservativebb felfogása elmulasztott eddig a köz javára kiaknázni.

Dr. **Éri Márton** alispán és

Vendl István polgármester hivatalos és hivatott munkatársai a teendőkben és a törvényhatósági bizottságban épen úgy, mint a községi képviselőtestületekben, valamint a társadalmi egyesületekben hosszú sora van az olyan férfiaknak, akik tevékeny, lelkes és eredményes részt vesznek a legszélesebb értelmű kormányzás minden mozgalmában.

Beleházy Barta Aurél földbirtokos.
 kerencsi és gosztonyi **Gosztonyi Jenő** esp.-plébános.
Szilágyi Béla ref. lelkész.
Sebő Pál rk. plébános.
Parragh József földbirtokos.
Cserty István rk. plébános.
Tinschmidt Sándor ág. h. ev. lelkész.
Kosta Kálmán főjegyző.
Bencs Miklós körjegyző.
Halmay Emil körjegyző.
Grélinger József főjegyző.
 felsőőri **Adorján Ferenc** ev. lelkész.
Pápay István ref. lelkész.
Takács József főjegyző.
Magyar Béla plébános, vm. th. biz. tag.
Hollósy Antal főjegyző.
Mező Sándor ref. lelkész.
Kiss Lajos ref. lelkész.
Szakács Imre ref. lelkész.
Arany Dénes ref. lelkész.
Balogh József rk. esperes-plébános.
Róth Alajos főjegyző.
Csóry Ferenc főjegyző.
Balogh János főjegyző.
Till Lajos főjegyző.
Fekete János főjegyző.
Tóry Dezső főjegyző.
Berényi György főjegyző.
Takács Gyula főjegyző.
Jákob Kornél főjegyző.
Linka Ottmar főjegyző.
Fehér Mihály földbirtokos.
Huszár Sándor ref. lelkész.
Szofer Simon főrabbi.
Kosa Ferenc ref. lelkész.
Mühl Sándor ág. h. ev. lelkész.

Mayer Lajos rk. lelkész.
Dr. Brányi Kálmán közs. orvos.
Dr. Csök Sándor földbirtokos, orvos.
Szily Dezső körjegyző.
Dr. Gere Gábor rk. plébános.
 vitéz **Hargittay Károly** főjegyző.
Janisch Ferenc főjegyző.
Hegedős Mátyás főjegyző.
Diczendy Pál főjegyző.
Gebauer József főjegyző.
Jenzay Kálmán főjegyző.
Palkó Jézsef rk. plébános.
Kemény Andor rk. plébános.
Kájel István ref. lelkész.
Günther László főjegyző.
Gratzl Gyula rk. plébános.
Mező László főjegyző.
Mészöly Győző ref. lelkész.
 vitéz mádi **Kovács Imre** földbirtokos.
Babay Géza főjegyző.
Papp István földbirtokos.
Bús József ref. lelkész.
Szuprics Jenő földbirtokos.
 mádi **Kovács Dénes** földbirtokos.
Tóth Lajos rk. plébános.
Szalay László ev. rektor-tanító.
Bende József rk. plébános.
Horváth László főjegyző.
Győrffy Zoltán főjegyző.
Schmidt János főjegyző.
Sparach Elek ág. h. ev. lelkész.
Czeiner Ferenc rk. plébános.
Molnár János főjegyző.
Szily Alajos főjegyző.
Farkas György főjegyző.
Kopacsek Ervin főjegyző.

Kruczler János főjegyző.

Szabó János ág. h. ev. lelkész.

Schmiedt Ernő s.-jegyző.

Galambos Kálmán rk. plébános.

Dióssy József rk. plébános.

Kleiner Adolf ág. h. ev. lelkész.

Horváth Zoltán főjegyző.

Spechár Adorján főjegyző.

Keller József adóü. jegyző.

Wagner József ág. h. ev. lelkész.

szentmiklósi és óvári **Pongrácz Lajos** gyógyszerész.

Hradek Károly prépost-plébános.

Benkó Gyula főjegyző.

Parragh Iván főjegyző.

Nagy István rk. plébános.

Tarisnyás I. Gerő főjegyző.

Joo András ref. lelkész azok a férfiak, akiknek nevét, mint olyanokét jegyezték fel nekünk, hogy a nemzet megnyugvással láthatja a kezükben Tolna vármegyének reformmunkáit...

VAS VÁRMEGYE.

Vas vármegye főispánja nyírlaki dr. Tarányi Ferenc, annak a nemzetgyűlésnek volt tagja, amely az összeomlások után elsőnek próbálta egyazon alkotmány fedele alá hozni a régi magyar tradíciót és a világrengésből kisarjadt új korszellemet. A romokból való újjraépítés feladata volt ez, új időálló anyagokkal hozni ki a régi nemes stylust a kritikus, sőt ellenséges Európa nemzetközi Felfogása előtt. Nemzetinek kellett lenni az új építménynek, de olyannak, hogy a nemzetin se találhasson ürügyet a támadásra a körülvevő békediktáló külföld.

Dr. Tarányit a parlament elméleti művéből azok közé választotta a bizalom, akik a kezükbe lefektették alkotást a való életbe átvigyék. Zala és Vas megyék főispáni székébe ültette a kormány, mint olyat, aki kipróbált hazafi, a háborúban pedig, amelyet mint huszárszázados szolgált végig, megismerte a század néplelkének azokat az elváltozásait is, amelyeket semmiféle kormányzásnak többé figyelembe nem venni nem lehetett. A fejlett gazdasági életű Vas vármegyébe különösen predesztinálták őt belterjes gazdasági tanulmányai, amelyeket külföldön, Bécsben és Lipcsében is gyarapított és mint a Zalamegyei Gazdasági Egyesület elnöke, gyakorlatilag is érvényesített.

Most, hogy az első berendezkedés nehézségeinek leküzdése után tisztán Vas vármegye felvirágoztatá-

sara szentelheti munkaerejét, minden remény megvan arra, hogy a vármegye »első tisztviselőjével«,

Dr. Horváth Kálmán alispánnal vállvetve, hosszú lépéssel fogják előrevinni a törvényhatóság egész életét a fokozatos fejlődésnek azon az útján, amelyet a korszerű reformok megkívánnak. Horváth alispán végigdolgozta a municipális adminisztráció szabályszerű létráját a közigazgatási gyakornok, majd aljegyző kezdőpontjától, a vármegye pennája-főjegyzőségén át, az alispán díszes stallumáig.

Am a polgármesterekben is erőteljes munkatársaik vannak,

Jambrits Lajos polgármester 1902. óta van Kőszeg város szolgálatában, 1915. óta viseli a polgármesteri tisztet és ma nemcsak az adminisztrációnak, hanem a város társadalmi intézményeinek is élén áll.

A kormányzás munkájának ama gárdájából, melynek nélkülözhetlen és értékes működését már ismételtelen méltattam, eléggé azonban nem is tudom kiemelni, Vas vármegyében

Dr. Gaál Sándor apátplébános,

Wallner József apátkanonok,

Dr. Császár József c. kanonok, szeminárium rektor,

Schulze Károly közjegyző neveit közölték velünk.

VESZPRÉM VÁRMEGYE.

Veszprém vármegye egész történelmi és közéleti profilját két tényező teszi érdekesebben sajátossá. Az ősi magyar patina mellett a katolicizmusnak a püspöki rezidenciában kidomborodott hatalmas kultúrmozgás és az örökös főispánok által kormányzott vármegyei élet mellett a történelmi múltú Pápának városi befolyása. Pápa az ő főiskolájával már régen kulturális központ volt túl a Dunán, külön törvényhatósággá azonban nem fejlődött át. Ma is, amidőn rendezett tanácsú városaink legelső sorába tartozik, a külön törvényhatósági életre régen megérett és a városi lét közintézményeinek egész sorát felmutathatja, még mindig a vármegye adminisztrációjának keretében él, ami sajátos szint ad egyformán az ő és a vármegye életének.

Erről az életről — mindakettőről — munkám folytatódó monografikus kötetekben lesz szó. Ott fogom kimutatni, hogy Pápa város így is jelentékennyé vált, de mennyivel jelentékenyebbé válhatott volna, ha egy idején bekövetkezett városi reform révén kikerült volna a vármegye ősi díszöltönyéből és a városok külön polgári munkamezébe öltözött volna... Ma és itt azért mutatok rá erre a sajátos jellegre, mert az életrajzi vázlatok során Veszprém vármegyében olyan főispán személyéhez érek, akit eddigi közéleti pályája szinte praedestinál arra, hogy a világfelfogás csillagtanulmányában, az új hajnalhasadás amaz előre vetődő fényfoltjait, amelyekről bevezetésül beszéltem, megértse és lerögzítse ...

Dr. Körmendi-Ékes Lajos a vármegye szülöttje, de közéleti tudását városi kormányzásban izmosította modernre. Veszprém vármegye főispáni székében nagy és díszes nevű elődök utóda, működésének azonban az ad reformszempontról érdekességet, hogy hosszú éveken át Kassa törvényhatósági városnak fáradhatlan agilitású tanácsnoka volt.

Abba az időbe esett ez, mikor városaink a patriaciusi, kissé merev és kissé tulconservatív zárkózottság álmodozó tengéséből, frisebb lüktetésű városi öntudatra ébredtek. Mikor különködő privilégiumok politikájáról letéve, a nemzetgazdasági tényezők actio-szabadságának autonom általánosságára kezdtek iparkodni és hirtelen — bizonyára kissé túlhirtelen — ugrással a »mindenáron városfejlesztés« másik végletére csaptak át. Egymás hegy én-hátán létesítették a városi intézményeket. Nem a helyes fejlődés törvénye, hanem a kínálkozó apropos-k véletlenének sorrendje szerint. Ekkor keletkezett az az állapot, amelyről már szóltam könyvem megfelelő helyén. A városok egyéni fejlődési vonala egyenesen felhágó helyett szeszélyesen cikkázó lett, némely ponton sírszerű hullámvölgy maradt, más pontokon magas régióba felnyúló hegykúppá túltengett.

A lázas cselekvésnek ebben a korszakában Körmendi-Ékes Lajos Kassa város magistratusában azt a helyet töltötte be, amelyet kultúratanácsnoknak neveztek akkor el. Egy elnevezés, amely egészen a hely betöltőjétől függ. Jelenthet a város adminisztrációjában semmit és jelenthet mindent is. A kultúrával a város életében minden összefügg... Körmendi-Ékes Lajos esetében mindent jelentett. Agilis alakja a központi kormányhelyek útvesztőjében mindenütt megfordult, ahol városának az érdekeit tárgyalták. A vágató városok és a kormányfékek helyes egyensúlyának törvényes szükségyszerűségeiről itt éles megfigyelésekhez jutott

és bizonyára ezek óvták meg attól, hogy tevékenysége még sem lett szétfolyó. Éles szemre és gyors elhatározásra valló frissességgel a városi élet és az új technikai vívmányok egy olyan kultúrtényezőjévé specializálódott, amelynek akkor csak kevés üzletember érzékelte még meg a jelentőségét, amely azonban azóta világfontosságúvá fejlődött...

Ez a tényező a film volt.

Nem feladatom fejtegetni, — mindenki tudja, — hogy a film ma mit jelent. Egy óriási business-t és egy még nagyobb szellemi hatalmat. Hatalmat jóra és rosszra. Hatalmat az emberi — nemcsak lélek — de az emberi fantázia fölött... Az életnek ez a vászna az ég és pokol vászna egyformán lehet.

Ma, az éjszakát csillogóvá fényesítő kinók világánál, mondom, mindenki látja ezt. Két évtized előtt, primitíven rezgő mozik homályában azonban, a meglátásához bizonyos intuíció kellett. Dr. Körmendi-Ékes Lajos gyors kritikája nemcsak megkapta, de fel is fogta ezt az intuíciót. A jövőnek éles érzékű, megsejtésével, a városok számára — két évtizede már — monopóliumszerűen kívánta biztosítani a mozijogot...

Eletrajzi vázlatokat írok, nem moziográfiát. Az értekezés ennek a monopóliumszerűségnek a helyesége fölött pedig a moziográfiához tartozik. Nem térhetek ki rá, arra azonban az élettrajzi vázlat érdekében kell rámutatnom, hogy ha óriási business és a fantáziák fölött való óriási hatalom a mozivászon, akkor nem szabad üzleti spekulációnak engedni át ezt a hatalmat és nem szabad hatósági fék nélkül engedni ki ezt az üzleti eszközt.

A Körmendi-Ékes Lajos gondolata húsz év előtt számolt ezzel a két nagy nem-szabaddal. A kultúrán való nyereszkedést a kultúra szolgálatába fogta és a kultúrát áldozatokkal szolgáló várost a kultúra hasznaival kárpótolta...

Olyan telivér koncepciója ez a városfejlesztő politikának, amely minden figyelmet érdemel. Métélytől védi a kultúrát, midőn kultúrát a hatósági garanciájú etika korlátai közt terjeszt és a kultúra céljára nem fejenkénti adót, hanem önkényes szolgáltatást szed. Mindenkitől csak annyit és akkor, amikor és amennyit mindenki maga áldoz...

És olyan telivér koncepciója a városfejlesztő politikának, amely kilátást nyújt rá, hogy ez a főispán — azt mondhatnám, garanciát nyújt rá, hogy ez a főispán — megértené a modern kormányzás reformtörekvéseinek hangját akkor is, ha egyéb — városi szolgáltatát meghaladó — tapasztalatai nem is volnának. Dr. Körmendi-Ékes Lajosnak azonban más tapasztalatai is vannak. Hosszú szolgálata a háborún át, amidőn a városok adminisztrációja elvontabb feladatoktól a legmaterialisabb gazdasági térre a gyomor és nyomor ösztöneinek fékezésére tért át; küzdelme és megpróbáltatásai az összeomlás, idegen megszállás alatt, parlamenti tevékenysége az utódállam nemzeti kisebbségeiért kicsiszolták közéleti egyéniségének minden oldalát. Összevetve mindezt irodalmi és publicisztikai működésével, a »Mozi« c. munkája (1914) úttörő. Veszprém vármegye főispánjában a jövőnek azt a kormányzásra hivatott egyéniségét kell látnunk, aki a fokozatos reformálás munkájában meg fogja állani a helyét...

A helyi munkatársai megvannak hozzá— Dr. **Horváth Lajos** alispán régi bajnoka a közigazgatásnak és a városok — Veszprém és Pápa — polgármesterei, Dr. **Komjáthy** László és Dr. **Fenzlinger** József, biztoskezü gyakorlati emberek. Az alispán és dr. Fenzlinger részletes működési adatai, sajnos, nem bocsátattak rendelkezésemre, dr. Komjáthy Lászlóról azonban néhány markáns adat van a szemem előtt. A pályája szinte recipeszerű összeállítás a vezető embereknek.

Tudori képzettség és ügyvédi oklevél, bírói képesítés és rendőri gyakorlati szolgálat. Polgármesteri tapasztalatok már a háború előtti fejlődés normális idejéből és polgármesteri küzdelmek a háború és összeomlás kivételes korszakából. Az újrāépítés jelenében mindezeknek a leszűrt tanulsága dr. Komjāthy erőteljes egyéniségével, megannyi ígēret arra, hogy a történeti Veszprēm városból ki fog nőni Veszprēm, a modern túladunai közgazdasági emporium...

Amint az országban a kormānynak kormānyzó munkatārsa minden kormānyzott ember, a vármegyében is munkatārs mindaz, aki ott él a vármegyében. Munkatārs a vármegye egész közönsége, amely együtt űl a törvényhatósági bizottságban...

Nagy, pietásos, hazafias fogalom nálunk a »Vármegye közönsége« és a »törvényhatósági bizottság közgyűlése« patinás tradíciókat vett át a magyar történelemből. Kacagányos és kardos gyülekezete volt egykor a nemességnek. Harcot folytatott királyok ellen és bandériumaival királyokat védett meg. Az ő küldöttjei voltak a híres »Karak és Rendek«, amelyek az Alkotmányt építették és azok az országgyűlések is, amelyek a koronát uralkodók fejére tették vagy felkent főkről levették ...

A szónokai és vezetői akkor híres emberek lettek. Nemcsak a neveiket, a szavaikat is a történelem örökítette meg...

Ma a törvényhatósági bizottságokról a kacagánynyal lemúlt a szónoki híresség' is. A nagy politika kérdései helyett, szürke beamter-munkát végző testületek lettek. A közgyűlési termek lángnyelvű dikciói elhallgattak, falaik közt színtelen, szakszerű beszédek halk szavai kelnek, amelyeknek nincsen többé országos visszhangjuk... Emberi hiúság dolga, hogy a közgyűlési termek ezzel a közöny színhelyei is lettek. Az ország szeme alig figyeli őket és egy-egy

restauratio vagy egy-egy napi politikai kérdés — országos vagy perifériális — tudja csak megtölteni a széksorokat... Nem csoda, talán nem is hiba ez. Ahhoz a munkához, amelyet ma a vármegye munkás-zubbony os közönségének teljesíteni kell, nem fulmináns szónoklatok, hanem higgadt és hűvös tárgyilagossága fejek szükségesek. Községek és városok költségvetéseit és számadásait nem lobogó szenvedélyekkel kell vizsgálni, megítélésükben a szükségesség és a lehetőség kiegyensúlyozott viszonyának kell uralkodni... Hangtalanabb, de önfeláldozóbb munka ez a réginél, ám ha nem ad országos hírességet, ne adjon hálátlan elfeledést sem. Azok a férfiak, akik évtizedes odaadással hallgatják, tárgyalják és eldöntik a tisztviselők referádáit, mint a nobile officium utolsó lovagjai, megérdemlik, hogy valahányszor a kormányzásnak valahol monumentuma épül, a neveik odaiktattassanak abba az okmányba, amelyet a monumentum alapkövével szokás pro Memóriám a földbe ásni.

Veszprém vármegye törvényhatósági bizottságának tagjai soráról sem sikerült az egészre kiterjedő életrajzi és működési adatokat megszerezni. Az erre vonatkozó actio is abba a közönybe ütközött, amely a vármegyék közéletébe politikai fontosságuk elhalványulásával költözött be. A tagoknak ama soráról azonban, amely odakint a községek életét vezeti és túlnyomó részben nem a politikát, hanem a községek életével összefüggő száraz beamter-munkát végzi a törvényhatóság ülésében, szép névsort sikerült ideiktatni ...

Ez a névsor Veszprém vármegyében is, néhány földesúron kívül, túlnyomóan a klérusból — itt speciel a róm. katolikus klérusból — és a jegyzői karból rekrutálódik. A dolog természetéből folyólag rekrutálódik ebből a kettőből. A klérus az és a jegyzői kar, amely a közakarotnak centralizálódási folyama:

tát a lelkektől a községi köteléken fel a perifériális kormányzás határáig vezetni és az államfőben souverain valósággá átalakult közakaratot ugyanazon az úton lefelé egészen a lelkekbe való átültetésig köz-erővé alakítani van hivatva.

Annál inkább figyelemre méltó, ha fenntartva az ősi földesúri tradíciókat, egy-egy nagybirtokos is olyan módon vesz részt a helyi közéletben, amely azt mutatja, hogy az országkormányzás atomrendszeréről tiszta fogalma van.

Gróf **Eszterházy Pál** cs. és kir. kamarás, volt főrend, ma felsőházi póttag, v. tart. huszárkapitány, mintegy 19.000 holdon gazdálkodik Veszprémben, de nemcsak az orsz. társaságoknak — Omge, Természet-tudományi Társulat, Földtani Intézet — a Nemzeti Kaszinónak, Park Clubnak, Galamblovó Egyletnek tagja, hanem húsz év óta ül és részt vesz a vármegyei törvényhatósági bizottságban, a községi képviselőtestületben, újabban a Levente Egyesületben és Testnevelési Bizottságban és a vármegyének és községnek minden társadalmi és kulturális cselekvéseiben.

Báró **Watzdorf Lajos** és

Báró **Watzdorf Károly** hasonló tevékeny érdeklődésű tagjai a törvényhatósági bizottságnak. Részt vesznek község és vármegye úgy kulturális, mint gazdasági fejlődésének munkáiban. A képviselőtestületben úgy, mint ipar és gazdasági igazgatóságban. Templom- és iskolaügyekben úgy, mint a vármegye Gazdasági Egyesületében.

ajkai **Nirnsee Pál**, a mondottakon kívül a gazdasági irodalom terén is dolgozik. A mezőgazdasági bank elnöke és tagja a helyi egyesületeknek,

A helybeli káptalanból:

strauzenbergi **Strausz Antal** kanonok, 1923. óta vm. törv. hat. biz. tag, Iskolaszék elnöke.

Kousti Dezső prelátus, apátkanonok, vm. törv. hat. biz tag.

Dr. Simon György prelátus-kanonok, t. m. törv. hat. biz. tag.

Rácz Ferenc kanonok, törv. hat. biz. tag.

Dr. Lukács József egyetemi tanár, apátkanonok, egyházmegyei főtanfelügyelő, szentszéki bíró.

Dr. Weber Pál kanonok, törv. hat. biz. tag.

Veszprém vármegye róm. kath. klérusából azonban a káptalan tagjain kívül is ülnek a törvényhatósági bizottságban.

Olasz Miklós rk. plébános.

Antal Lajos rk. esperes-plébános.

Szentiványi Károly prépost, rk. plébános.

Töre'ky Árpád rk. esperes-plébános, Ferenc József-rend lovag, szentszéki tanácsos, vm. törv. hat. biz. tag.

Prácsér Albert, ker. esperes, rk. plébános, író, ny. gymnáziumi tanár.

Stenger Gyula rk. e: peres-plébános, ker, tanf.

Somlay Amv

vitész **Hevessy István** rk. plébános, a Ferenc József-rend lovagja.

Képviselve van a törvényhatósági bizottságban a reformata Egyház is.

Csomasz Gyula ref. lelkész, kormánytanácsos.

Frarzt Aurél főjegyző.

Holler Ferenc körjegyző.

Jánozsa Ferenc főjegyző.

Kurdy Rudolf községi jegyző.

Schmiedt János főjegyző.

lébényi **Chapó István** körjegyző.

Gácsér Lőrinc vm. törv. hat. biz. tag, főjegyző.

Ülnek a törvényhatósági bizottságban és képviselik a periferialis (középfokú) kormányzásban azt a kapcsolatot, amelynek az államfőtől le kell vonulnia végig az egész vonalon az egyes államtagok lelkéig, a lokális kormányzásig.

Veszprém vármegye klérusa és jegyzői kara hatalmas munkarészt vett ki a hivatalán túlmenő lokális kormányzásból. A lokális ügyeknek abból az intézéséből, amelyből az országos ügy nagy mozaikként összeszetevődik.

Másutt, főntebb már vázoltam ezt a tevékenységet. Elmondottam, milyen munkakört jelentett a háború előtt, milyen feladatokkal bővült a háború nyomán és milyen új szervező és nevelő munkákkal toldotta ki az új idő. Elmondottam azt is, hogy ; egészében szinte többre megy, időt és fáradságot tekintve, mint a hivatal maga és ha a hivatal maga alig hagy ezeknek az önfeláldozó férfiaknak pihenőidőt, a sokféle nobile officium: fizetéstelen tisztség¹, elveszi tőlük épen ezt a kis pihenőt is.

Elmondottam ugyanott azt is, hogy községről-községre ugyanez a sokféle minőség. Nem kell tehát a leírását ismételnem. Ahogy Bács-Bodrog vármegye községében a plébános vagy lelkész megtisztelt tagja a régi képviselőtestülettől a legújabb levanteegyletig mindennek, ugyanúgy az Veszprém vármegyében. És ahogy a jegyző Veszprém vármegyében alkotója olvasókörmelk és villanyfénynek, ugyanúgy az Bács-Bodrog, Fejér, Pest és megannyi vármegyékben...

Ebben a könyvben tehát, amely nem sematizmus, csak megörökítő je a kor érdemeinek, — nem a születést jegyzi fel, hanem a tevékenységet, — elég, ha felsoroljuk, hogy Veszprém vármegyében

ifj. **Antal Lajos** rk. plébános.

Babarcsik Gyula rk. plébános.

Ballá Dezső ref. lelkész.

Ballá Endre ref. lelkész.

Dr. **Bárdos József** rk. plébános, nyug. főginm. tanár és író.

Dr. **Bereczk Gyula** rk. plébános.

Dragovics István rk. plébános és író.

Gubicza Antal rk. plébános,

Gyöngyössy Imre rk. plébános.

Gyóry János ref. lelkész.

Havas Mihály rk. plébános.

Honti Béla kanonok.

Páter **Horváth József házfőnök.**

Horváth Sándor ág. hitv. ev. lelkész.

Hotwágner Pál esperes, rk. plébános.

Hölgye Endre ref. lelkész.

Jakab Gyula rk. plébános.

Karfner János rk. plébános.

Kasza Vilmos rk. plébános és író.

Kiss György rk. plébános.

Konez János rk. plébános.

Krizsek Alajos rk. plébános.

Lamperth Lajos ref. lelkész.

Maár János rk. plébános és író.

Dr. Magyarász Ferenc rk. plébános és író.

Dr. Markovits Bálint esperes, zirci rendházi plébános és író.

Mayer Dömötör rk. plébános.

Dr. Miklós József rk. plébános és író.

Molnár Gyula ág. hitv. ev. lelkész.

Nagy István ref. lelkész.

Németh József rk. plébános és pápai kamarás.

Dr. Orbáni János kegyesrendi házfőnök.

vitéz **Orbán József** rk. plébános.

Pálffy Ferenc rk. plébános.

Sági József nyűg. táb. plébános és városlódi rk. plébános.

Schermann József rk. plébános.

Somogyi János ref. lelkész.

Somogyi Károly ág. hitv. ev. lelkész.

Szakái Ernő ref. lelkész és író.

Szalóky Béla ref. lelkész.

Székely Danáz rk. plébános.

Szűcs Dezső ref. lelkész, a III. oszt. érdemkereszt tulajdonosa.

Takács Elemér esperes, ág. hitv. ev. lelkész és író.

Wachtler János esperes, rk. plébános azok az egyházi férfiak, akik papi tisztjukból folyó működésükön kívül szinte kivétel nélkül virilis vagy választott jogon tagjai a község képviselőtestületének, elnökei az iskolaszéknek, olvasókörnek, legény- és leányegyleteknek, támaszai a levante- és testnevelési mozgalmaknak, hitel-, fogyasztási és gazdasági szövetkezeteknek.

A jegyzői karból meg

Teke László főjegyző.

Teli Imre főjegyző.

Tétényi János főjegyző.

Vadász Ede főjegyző.

Vibur Géza körjegyző.

Bognár Vince körjegyző.

Erdős István körjegyző.

Füredy László h. körjegyző.

Halmos József körjegyző.

Jakói Pál körjegyző.

Jakói Ernő körjegyző.

Hannig Sándor körjegyző.

Nemes István körjegyző.

Németh Ignác körjegyző.

Szabó Dezső h. körjegyző.

Szabó Elek körjegyző.

Szabó Pál közs. jegyző.

Valér Győző közs. jegyző.

Verdinger István közs. jegyző.

Tóth Kálmán főjegyző.

Bocsó István főjegyző.

Bende Károly főjegyző.

vitész **Gomba Sándor** főjegyző.

Czipoth Rezső főjegyző.

Dávid Károly főjegyző.

Einbeck Richárd főjegyző.

Gyóry Géza főjegyző.

Illés Sándor főjegyző.

Kiss Endre főjegyző.

Kovács Miklós főjegyző.

Lakner Károly főjegyző.

Mákay Károly főjegyző.

Neupor Kálmán főjegyző.

Dr. Péter Sándor főjegyző.

Pilz Jenő főjegyző.

Schneider Miklós főjegyző.

Stróbl Tivadar főjegyző.

Szakoly János főjegyző.

Szalay Mihály ág. hitv. ev. lelkész.

Tatay Lajos ág. hitv. ev. lelkész neveit jegyez-
hettük fel. Ők azok, akikben a kormányzás szava,
tetre válik. Az adótól kezdve, amelyet behajtanak,
a hősi szoborig, amelyben a kegyelet, hazaszeretet,
férfibátorság és önfeláldozás jelképét kőbe vésik, a
lelkek kormányzásának minden népszerű és népsze-
rűtlen dolga az ő dolguk.

ZALA VÁRMEGYE.

Zala vármegye főispánja,
gyömörei és földvári **Gyömörey György**, bizonyos tekintetben kivételes jelenség a főispáni karban. Eredeti pályáj a az okleveles mérnöké és haditengerészé. Hosszú ideig volt vasúti és hajózási főfelügyelő és csak 1920-ban tért át a politikai pályára. Tagja lett az első nemzetgyűlésnek, amelyről már fentebb elmondottam, hogy tulajdonképen az ország ősi alkotmányának az új idők nagy fejestugrásaihoz való hozzákorszerűsítése volt a feladata.

Gyömörey főispán innen küldetett Zala vármegye élére és ha főispáni hivatottságát ezen a szemüvegen vizsgáljuk, az előzményeket nemcsak kivételeseknek, de szerencsésen kivételeseknek kell mondanunk.

Zala vármegye, mint kifejezetten agráréletű törvényhatóság, a fejlettség magas fokán állott már az ország nagy megpróbáltatásai előtt. Az új kor katasztrófális rázkódtatásai azonban kimutatták, hogy nem szabad megállnunk a bár legfejlettebb agrárállapotnál, hanem a megcsönkült haza egész productiojának és egész gazdasági existenciájának ipar és kereskedelmi-leg legintensivebbé tételére kell törekednünk. Az 1920-as évek híres »többtermelés« jelszavának nem az lehetett az értelme, hogy a földet kényszerítgessük nagyobb quantumok produkálására, — a magyar föld

mindig megtette a magáét, — hanem az értelmének annak kellett lenni, hogy a kötelességét teljesítő anyaföld nyersterményeit a saját emberi feldolgozó munkánkkal sokasítsuk nem mennyiségben, de értékben és közvetlenebb használhatóságban.

Ez a törekvés a város-központok dolgára billentette a gazdasági súlypontot, különösen is akkor, amikor városi emporiumaink nagy részét elvesztettük. A gazdasági erőcentralizálás ugrópontja a községfejlesztés lett, az, hogy falvak; lendíttessenek fel a kis városok, és kis városok a nagy gazdasági centrumok kultúrfokára.

Az agrár Zala vármegyére tehát nagy feladat vár és ennek a feladatnak homlokterében a megyeszékhely, Zalaegerszeg város áll, amely eddig is már elérte a fejlődésnek azt a fokát, amelyről könnyen felnyomulhat olyan nemzetgazdasági faktorrá, aminőre a dunántúlnak ezen a részén sürgető szükség van.

A város- és községfejlesztésnek ezekhez a munkáihoz pedig áldásszerű az olyan vezető közigazgatási férfiú, akinek technikai képzettsége is van. A várossá fejlődés alapintézményei túlnyomóan olyan természetűek, amelyeknél a mérnöki könnyebb felfogás és belátás óriási fölényben van. Egy elhibázott vízvezetés vagy csatornázás, egy elsietett szabályozási terv, rosszul épített csarnok vagy színház, rosszul vezetett közlekedési vonal és ezer más olyan körülmények, amelyek évekre visszavethetnek egy várost, ha nem dugasztják teljesen a továbbfejlődést...

Gyömöreý főispán technikai jártassága tehát ép úgy áldás lehet Zalaegerszeg és a törvényhatóság más községeinek a fejlesztésére, amint áldás lehet bizonyára az a higgadt fegyelmezettség, amelyet a haditengerészet jellegzett rá és a politikai iskolázottság, amelyet a súlyos viszonyokkal birkózó nemzetgyűlés küzdelmeiben tanult el.

Község- és városfejlesztő kormányzásához kiváló munkatársak állnak az oldalán.

Bódy Zoltán alispán régi, tapasztalt bajnoka a vármegyének, ismerője a municipális élet exigenciáinak és biztoskezü vezetője az adminisztrációnak.

Czobor Mátyás, Zalaegerszeg polgármestere pedig ismeri a vármegyei adminisztrációt is — 1918-ig a vármegyénél szolgált — és a város 1918. óta való új fejlődésének a vezetése is az ő nevéhez fűződik. A szoros értelműen kulturális, közegészségügyi és közlekedésügyi viszonyok és ezzel az intenzívebb kereskedelmi fejlődés új alapjai lettek lerakva már és vannak folyamatban. Lakásépítőakció, járdaépítés, köz-kórház, népház, elemi iskola. Mindez a magvető munkája, amelyet majd a fellendülés dús aratása követ, Zalaegerszegen épügy, mint Nagykanizsán, amelynek

Dr. Sabján Gyula a polgármestere.

De meglesz az aratása a törvényhatóság egyéb perifériáin is. Egy kifejtett és jól irányított forgalmú város hatalmas dinamóként dolgozza fel és árasztja szét a nemzeti erőket, amelyeket terjeszkedő körzetből a dolog természetéből folyólag magához szív. Nálunk ma bizonyos ósdi féltékenységgel áll eszmással szembe falu és agrarismus egyfelől, a mercantilistának vélt város másfelől. A terjedő kultúra vágya azonban felnyitja immár az emberek szemét és, lassan rájön mindegyik áramlat, hogy falu és város csak együtt egy egész... Zala vármegyének, az áldott földön túl, ehhez is megvannak az erői. Hatalmas névsorát közlik velünk azoknak a tényezőknél, akik a kor okos reformjait az életbe átviszik. A törvényhatósági bizottságból

Bojka Lajos nagybirtokos.

Gróf **Batthiányi Pál** cs. és kir. kamarás, nagybirt.

Keszler Mór nagybirtokos.

Csizmazia István nagykereskedő.

id. **Takács Jenő** földbirtokos.

Fischer Mór gyáros.

Dr. **Széli György** ügyvéd.

felsőpataki **Bosnyák Géza** felsőházi tag, nagybirtokos.

Leszner Sámuel nagybirtokos.

Dr. **Roth Aurél** kir. közjegyző.

Schwarz Emil szőlőbirtokos.

Harangozó Lajos háztulajdonos.

Dr. **Berger Sándor** hitközs. elnök.

Stefaits Aladár apátplébános.

Dr. **Lénárd János** főtitkár.

Berényi Béla építk. vállalkozó.

nemesbocsányi **Svastics Béla** ép.-mérnök.

Dr. **Menczer Imre** ügyvéd.

Dr. **Imrik János** ügyvéd.

Dr. **Piller Arthur** ügyvéd.

Dr. Berzsenyi László kir. közjegyző.

Dr. **Koller István** földbirtokos.

Mitzger József kereskedő.

Ferenczy Gyula rk. plébános.

Thassy Imre földbirtokos.

Dr. **Csák Szilárd** ügyvéd.

Dr. **Kecskeméthy Albert** ügyvéd.

Löwenstein Ignác földbirtokos.

Dr. **Fürst Jenő** ügyvéd.

Dr. **Bossán Gyula** ügyvéd.

Dr. **Szász Jenő** ügyvéd.

Farkas József földbirtokos,

nagypéli **Sternthal Bernát** földbirtokos.

Kovács József gazda.

Hámos József hitk. gondnok.

Csigó Ferenc földbirtokos.

Podulczy István földbirtokos, a törvényhatóság községi életében

Fenyő István rk. plébános.

Dr. Macher Emánuel rk. plébános.
Iker István rk. plébános.
Major Gyula esperes-plébános. .
 felsőpataki vitéz **Bosnyák Géza** nagybirtokos.
Nagy István ág. h. ev. lelkész.
Jarka József rk. plébános.
Dr. Friedmann Dénes főrabbi.
Dr. Krieshaber Béla kerül, főrabbi.
Dr. Ellenbogen Ignác főrabbi.
Fáncsik Lajos gyógyszerész.
Horváth János rk. plébános.
Schneller Jenő esperes-plébános.
Goszthonyi László rk. plébános.
P. Matés Hilar rk. plébános.
Fábián Gábor rk. plébános.
Kádija Imre rk. plébános.
Jüngling Zoltán rk. plébános.
Krantzer Ferenc rk. plébános.
Wache Ernő rk. plébános.
Csébaji János esperes-plébános.
Dr. Jünger József főrabbi.
Magyary Miklós ág. h. ev. esperes.
Seregély István ág. h. ev. lelkész.
Szilner József rk. plébános.
Veér Vilmos rk. plébános.
Holzedl Henrik rk. plébános.
Bedics Mihály esperes-plébános.
Biritz János rk. plébános.
Kánzli Gyula esperes-plébános.
Kell Dezső mérnök.
Németh Károly ref. lelkész.
Pálffy László ny. főszolgabíró, földbirtokos.
Dr. Büchler Sándor főrabbi.
Dr. Halpert Salamon főrabbi.
Dr. Rosenthal Jenő körorvos
 végre a jegyzői kar:

Török János főjegyző.
Szilvay Gyula körjegyző.
Hajdú Pál körjegyző.
 seregélyesi **Seregély Kálmán** főjegyző.
Gerencsér László körjegyző.
Kovács Elek körjegyző.
Beznicza Péter körjegyző.
Bogyay Kálmán körjegyző.
Némethi János körjegyző.
 vitéz **Kiss Márton** körjegyző.
Alasztics Gyula jegyző.
Gavallér Gyula körjegyző.
 vitéz **Vattay Lukács** körjegyző.
Grassanovits Ottó körjegyző.
Ruis János körjegyző.
Horváth Ferenc körjegyző.
Csizmazia György körjegyző.
Farkas István körjegyző.
Halmos József főjegyző.
Pruska Sándor főjegyző.
Takács József főjegyző.
Paczulyák Lajos főjegyző.
Jávor Lajos főjegyző.
 bogáti **Hajdú Lajos** főjegyző.
Stefaich József főjegyző.
Plichta Lajos főjegyző.
Török Gyula főjegyző.
Winkler Márton főjegyző.
Amtmann Sándor körjegyző.
Lévay Endre körjegyző.
Gálfy Ernő körjegyző.
Oside László körjegyző.
Tóth János körjegyző.
Nagy Kálmán körjegyző.
György Elek körjegyző.
Szilágyi Lajos közs. jegyző.

Grelbaum József v. jegyző.

Nemes László közs. jegyző.

Horváth Ferenc adóügyi jegyző.

Porubszky Károly adóügyi jegyző.

Dr. Kroker Miksa kormányfőtanácsos.

Mészáros László körjegyző.

Dr. Plósz Sándor nagybirtokos.

ZEMPLÉN VÁRMEGYE.

Zemplén vármegyének dukai és szentgyörgyvölgyi **Szell József** a főispánja, akiről fentebb Abaúj-Torna vármegyénél már megemlékeztem. Zemplén úgy, mint Abaúj-Torna a megcsonkult vármegyék sorába tartozik, székhelye Sátoraljaújhely úgy, mint Komárom, maga is kétfelé szakadt. A kormányzás tehát itt is ama sokszorosan tetézett nehézségű feladat előtt áll, hogy a töredéket kell egészé fejlesztenie.

Széli főispánról már előző megemlékezésemkor elmondottam, hogy hivatott vezére ennek a feladatnak és örömmel állapíthatom meg, hogy munkájában egy épen úgy hivatott szakember

bernáthfalvi **Bernáth Aladár** alispán, kiegészítő működése áll az oldalán. Bernáth alispánnak a családjában szinte tradíció a vármegye vezetése, de ha ebből szinte az átöröklésre is lehetne hivatkozni, ennél is nagyobb garancia az, hogy ő maga három évtizednél hosszabb ideje van és egész idő alatt Zemplén vármegye kebelében, az adminisztráció szolgálatában. Ismerője tehát a régi tradíciók minden előnyének és hibájának, ám miután a háborút katonai és polgári alkalmazásban egyformán szolgálta és a vörös uralom időit egyénileg is végigszenvedte, ismerője az átmenet borzalmainak, valamint az új idők resultánsként kialakult új szellemének. Kétségtelenül meg fogja tehát találni a vezetésnek azokat az új utait, amelyeken a

korszerű reformok nemcsak újak, de az ősi magyar alkotmányban gyökerezők is lehetnek.

Hatalmas gárdára számíthat a cselekvésében.

Dr. Orbán Kálmán polgármester.

Szilvássy Jenő esperes-plébános.

Kocsis János szentszéki tanácsos, plébános.

Horváth Géza esperes-plébános.

Trinke* Jordán rk. plébános.

Vaskó György rk. plébános.

Dr. Majzler Sándor nagybérllő.

füzesséri **Füzesséry Károly** rk. plébános.

Dr. Hariovszky János rk. plébános.

Köhler Jakab szentszéki tanácsos, plébános.

Dr. Csaplaky* Lipót városi tanácsnok.

Dr. Kovalitzky Elek kir. közjegyző, felsőh. póttag.

Both Sámuel főrabbi.

Dr. Klein Károly ügyvéd.

Meczner Béla volt főispán, felsőházi tag.

turapatoki és komjátnai **Thuránszky László** volt főispán.

Gecsey Lajos rk. plébános.

Verebélyi Barna ref. lelkész.

Nagy Sándor Béla ref. lelkész.

Koredkó Ede szentszéki tanácsos, plébános.

Darvai László főjegyző.

Csillag Márton sztszéki tanácsos és bíró, plébános.

Pollák Emmanuel főrabbi.

Horváth István ref. lelkész.

Dr. Erős János t. főorvos.

Hartvogel Ferenc főjegyző.

Karniss István szentszéki tanácsos, plébános.

Bélák Sándor ág. hitv. ev. lelkész.

Balázs Dezső gyógyszerész.

Hubay Kálmán főjegyző.

Dr. Sáray Béla főjegyző.

Genzely András rk. plébános.

Gruber András főintéző.

Korcsmáros János főjegyző.

Kvaszinger József jószágigazgató.

Harsányi Gyula ny. ítélőtáblai bíró, ügyvéd

Rácز Jenő főjegyző.

Nyeviczkey László városi főjegyző.

Dr. Domján Elek ág. h. ev. főesperes.

Osváth József ref. lelkész.

Oravetz József gör. kath. lelkész.

Kormány Árpád főjegyző.

Dr. Filberger Gyula főjegyző, volt főszolgabíró.

Dr. Kondor Miksa körorvos.

Dr. Szabó Gyula orvos.

Dr. kókai Kún Zoltán közeg, főtanácsos, orvos.

Kiss Andor esperes.

Mosolygó József gör. k. lelkész.

Bodnár József rk. lelkész.

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS

A városi törvényhatóságok közül Budapest székesfővárosnak

Ripka Ferenc a főpolgármestere. Minden betűismerő ember tudja, hogy ez az állás mit jelent. A székesfőváros mozaikszerű társadalmát a központi kormányzatba bekapcsolni úgy, hogy állam és törvényhatóság egyformán nyerjenek vele, a törvényhatóságot vezetni úgy, hogy az izgága mozaik meg legyen elégedve, hatalmas jelentőségű és hatalmas nehézségű feladat. Erős fejet és erős kezet is igényel. Biztos tapintatot és határozott akaratot is. Keményen kell megállnia a szertehúzó pártok között. Részrehajlatlannak kell maradnia ellenségek és barátok között. És látnia kell előre a város jövőjébe és az ország jövőjébe, amelynek nem a koronája, nem a szíve, ezeknél sokkal több, a legfőbb góca van a vezetésére bízva.

Gigászi felelősség... Utat és tempót szabni annak a gócnak, amelybe az ország minden ütere öszszefut. Amely felszívja, hogy feldolgozza a nemzet életnedveit és feldolgozza, hogy visszaadja a nemzetnek az életnedveit. Nem érzelem, nem szeretet vagy büszkeség, nem fényűzés és presztízs kérdése a főváros — egy technikai szükségessége az államélet struktúrájának. Az az apparatus, amely egy gazdasági egységterületet mechanikailag államegységbe fog. Központba fűzi a perifériákat. Közigazgatásilag és gaz-

daságilag. A partialis termelésüket visszaadja, mint nemzeti kultúrát.

Talán elég ennyi annak a kidomborítására, hogy a főváros haladásától vagy maradásától mennyi függ. Mennyi függ attól, hogy rohan-e vagy sántikál-e a főváros. Vagy biztos, cél- és Öntudatos kiszámítással megy-e előre, úgy, hogy ki ne fullassza az ország organismusát. Egyensúlyosan végezze a maga felvevő és elosztó munkáját. Jólétre transformálja az ország energiáját. Minden függ a főváros fejlődésének ütemétől. A túltengése vérszegénységet okoz a perifériákon, a satnyulása a perifériák vércsomósodásaival jár. Sem hajszolni nem szabad tehát a fejlődést, sem áldozatoktól nem szabad visszariadni, ha a helyes fejlődés megköveteli. Minden eszközzel be kell tartani a fővárosnak azt a standardját, amely mellett nagy lesz a főváros, hogy nagy legyen a nemzet minden egyese...

A székesfőváros főpolgármesterét tehát nem lehet a szó közhasználatú értelmében a lokális kormányzás exponensének venni. Az ország minden egyes egyénének olyan érdekei függenek és olyan mértékben az ő helyes politikájától, amely őt a kormányzás egészében teljesen sajátosan országos faktorrá emeli. Ha Kecskemét fejlődésében baj van, ez is kétségtelen kára a nemzetgazdaságinak, de Kecskemét, vagy más hasonló város hiányos közgazdasági funkcióját épen a gyűjtő-góc főváros fokozott működése kiegyenlítheti. Ha azonban a gyűjtő-góc főváros működésében van baj, azt Kecskemét, sem más város nem pótolhatja, akárhogy megfeszítse az energiáit. Olyan az, mintha canullal vezetik a szívhez vagy a szívtől el a vért, — valami operálókéssel vágott léken át, — tovább vegetálni lehet vele, de nem szabad a szervezet fejlődését várni tőle és semmikép sem lehet egészséges organismusnak mondani.

Nos, Ripka Ferenc évek óta áll ezen a bonyodalmasán országos poszton. Előbb mint kormánybiztos,, majd most, mint sua forma installált főpolgármester. Egy nagy eredményt már elért, kivezette a székesfővárost annak a káosznak a magjából, amely a világ emberi részének nagy megrendését követte. Elhozta a históriává válamodó zúr-zavar ama tisztultabb rétegehez, ahol immár alkotásokra lehet gondolni. Nem a régi főpolgármesteri mértéknek szinte kicsinyes alkotásaira. Egy-egy Gellértfürdő, nagyszerű fizetésrendezés, hatalmas amerikai kölcsön. Szükséges dolgok, érdemes dolgok ezek mind, de ma nem ilyenekről van szó. Ma a káoszból visszamaradt vagy vegyileg kitenyészett fojtó légkörnek az egyéni jólét éltető ózonára való átreformálásáról van szó! Arról, hogy az ország fő felvevő, átdolgozó és elosztó gócaból, Budapestről kell kiindulni az áramlatnak, amely a kor túltengő egoismusát a jövő éltető egoismusává filtrálja át. Itt kell divinálni a szerkezeteket, amelyek másként is biztosítják az egyén és egyén jólétét, mint ha egyén és egyén, egyik a másiktól, az életlehetőségeket elcsikarni igyekeznek. Egy rövid szóval, itt kell a megélhetést könnyűvé, több kellemessé tenni. A kormányzás egész titka ez. Az ember szívesen követi azt, aki, ha akadályokon át is, kellemes eredményekre vezet.

Azt jelenti ez, hogy a kormányzásnak nemcsak a jövőért, a jelenért is kell tenni. Isteni szikra az emberben, hogy minden nemzedék szívesen dolgozik a következőért, de minden nemzedék élni akarja a saját életét is. Ha a jelent a jövő kényszermunkájának taposómalmává teszik, vagy hagyják lenni, a taposómalom rabszolgái ki fognak törni. Ha a jelent a jövő kényelmet adó munkájának otthonává fogják tenni, ennek az otthonnak a lakói nem fognak üreskezű bujtogatásra hallgatni. A do ut des álláspontja

az emberi természetben örök. Örök az állammal, örök a fővárossal szemben is. A fővárosnak, hogy sokat kapjon, sokat kell adni.

Ripka Ferenc a hivatalos közigazgatásnak nem régi és főleg nem régimódi embere. Nem a teória és nem a bürokratikus basis vitte a helyére. Abban az államkormányzásban, amely mindnyájunk érzéséből és cselekvéséből telik ki, úgy tudom, kora ifjúságától kivette részét mindenkor, olyan pozíciókból, ahol módjában volt a fő- és székváros bonyodalmas szerkezetének fedettebb rugóhálózatát is áttekinteni. És ahol módjában volt másfelől a gazdasági világ bonyodalmas rugóhálózatának összeműködését is áttekinteni. A nehéz idők, amelyek ránkövetkeztek, bizonyára az idők emberét találták meg benne, mikor — a hivatalos mászólétra mellőzésével — röpitették veszett időkben a legveszélyeztetettebb nagy érdekek örének és vezetőjének nagydíszú kormányzóhelyére.

Nem kevésbé súlyos, felelőséges és díszes hely

Dr. Sipőcz Jenő polgármesternek, a székesfőváros első tisztviselőjének a helye. Ha a főpolgármester alkotmányunk szerint par excellence a kormánybefolyás exponense, a polgármester par excellence az autonóm jelleg kifejezője. Mondom, az alkotmány szerint. A gyakorlati fejlődés szerint azonban ennek a két főtisztviselőnek a működési köre és még jobban működési körüknek a karaktere, szinte egybefolyik, nem mintha egy és ugyanazt végezné mindegyik, hanem mindegyiknek át kell hatva lenni a tudattól, hogy kormány és székesfőváros közt normálisan csak összhang uralkodhatik. Mindegyiknek tehát meg kell keresni, sőt, ha működésük áldásos legyen, meg kell találni az egymást megértés módjait.

Tartsuk azonban jól szét a dolgokat. Nem azt jelenti ez, hogy akár székesfőváros, akár csak polgármester servilis legyen. De azt sem jelenti, hogy akár

egyik, akár a másik örökké ellenzék lehessen. Helyes, hogy vannak alkalmak, amidőn polgármesternek és székesfővárosnak a kormánnyal szembe kell fordulni, de helyes az is, ha ez a feltétlen hazafias szükség »alkalmaira« szorítkozik... A székesfőváros olyan összefoglaló szerve az ország perifériáinak, amelyhez nem partikuláris pártelfogultság, hanem a középarányosokban kiegyenlítő állásfoglalás objectivitása illik. Nem feladata csatlakozni helyi velleitások izgult, sőt olykor izgága szenvedélyességeihez, a feladata az, hogy destillálja a helyi szenvedélyeket és nyomós fajsúlyt adjon épen ismert higgadsága által az olyan ügynek, amelyért már a székesfőváros is sorompóba lép. Több London ezen a téren és kevesebb Paris. A nagy történelmi nimboszú francia főváros talán a legelső mindig, amely a gallok földén a szenvedélyes fellángolások féktelenségeihez nyúl. Ma úgy áll ebből a helyzet, hogy politikailag szinte elkülönözni szoktuk meg Parist a többi Franciaországtól... A kérdés ott a mozgalmaknál az, vajjon csatlakozik-e a fővároshoz a vidék is ...

A briteknél — eltekintve a hűvösebb szigeti vérkeringéstől — a londoni City megmozdulása az egész brit nemzetet jelenti. A vidék nagy meetingjei vetik fel a kezdő hangot, amelyet a főváros nagy világgazdasági filtrája — mert hisz minden politika a világgazdasági kérdésekre bökődik ki végül — összehangol egy nationalisan harmonious skálára.

A mi székesfővárosunknak voltak borszakai, amikor mamelukszerű függést tartott a kormánytól é« voltak korszakai, mikor radikalismusokba csapongott. Ma, ha vannak is szélsőségesebb velleitásai olykor, ezek a szélső velleitások is beleokultak, hogy a hivatalos vezetők nem dolgozhatnak politikai izoláltságra, hanem, egyéni felfogásuk teljes integritásával összeköttetést kell fenntartaniuk a kormányhoz. A politika

egy, a kormányzás pedig újra egy. Siámi ikrek módján nem szabad odanőniök egymáshoz.

Ha ez a szétválás az új nehéz idők válságaiban fennmaradhatott, az kétségtelenül dr. Sipőcz Jenőnek is érdeme. Nagy érdeme. A polgármester »autonom« karaktere nagy vokativus az olcsó népszerűség babéraitak kultuszához és nagy vokativusnak ellentállni az emberi lény sekélyebb felének tiszteletreméltó legyőzése. Itt, ahol nem áll módunkban több mint egy-egy hivatali pályának nagy tartóívét vázolni, egy szép ívet vázoltunk akkor, ha feljegyeztük, hogy az eredmények szerint Sipőcz Jenő polgármesternek sikerült a székesfővárost az okos közéleti mérséklet álláspontján, nehéz és ellenkezőre csábító, nemcsak szírenhangok, de közviszonyok közt is megtartani...

Am mindez, amit eddig vele és a főpolgármesterrel kapcsolatban elmondottam, feladatuknak csak egyik, a kormány és összes, felé forduló oldala. A másik oldala, ha nem is nagyobb jelentőségű, de bizonyára nagyobb terjedelmű. A város autonom életének vezetése. A működésben tartása és fejlesztése annak az ezer és egy intézménynek, amely szükséges ahhoz, hogy egy milliónyi embertömeg néhány négyzetkilométer területen kultúréletet éljen. Fokozódóan kultúréletet éljen. Életet, amely megadja a az egyéni jólét összes feltételeit és életet, amely teremti az egyéni jólétnek új lehetőségeit. Életet tehát, amely soha sem áll meg annál, ami ma megvan, hanem holnap és mindig arra tör, amit az ember számára még ki lehet vitatni a rideg természettől. Nemcsak nélkülözhetetlenben, de kellemesben. Nemcsak életbiztonságban, de életkénelemben.

Mert karakterisztikus lényegében ez a város. Község lehet bármilyen, egy helyen való együttélésre törekvő közület. Város azonban csak az az egy helyen való együttélésre törekvő közület lehet, amely szolgál-

jává tudja tenni az ember életének mindazt, amit az emberi elme az emberi életkényelem lehetőségévé teremtett.

Voltaképen az emberi önzés nagy munkája ez. Az emberi test önzés-ösztöne hajtja az emberi szellemet, hogy a föld hátán maradás és a föld hátán előrejutás viszontagságait könnyítse meg a testnek. Ha gondolatban lesöpörjük mindazt, amit az emberi szellem a föld hátára rárakott, a földabroszon nagy hegyek, nagy síkságok és nagy mélyedések fognak maradni, amelyekben összegyülekeztek a nagy vizek. És a szerves életű rengetegek fognak maradni, amelyek közül az ember is egy. Maradni fog tehát mindaz, ami nehézség és viszontagság az embernek. Ha a táplálékát akarja keresni, végig kell futnia hegyeket, vizeket és rengetegeket. Ha végig akar futni hegyeket, vizeket, rengetegeket, az izmai megerősödnek de kengyelfutásban fogja tölteni az életét. Mint a ceyloni nagy elefántcsordák, amelyek mértföldeket száguldanak be, hogy egy cukornádbozóthoz jussanak és mértföldeket száguldanak vissza, hogy valamely patak néha dúsan hömpölygő, néha kiszikkadó vizéből itathassák a szomjúságukat. Az életük hosszú, de a hosszú életük ebben az ide-odaszáguldásban telik le. Ám nem is hallottam róla, hogy ezek a derék pachidiermosok, diluviális vagy bár antidiluviális korban — minden közismert tanulékonyosságuk mellett — valaha is tudományos akadémiát vagy csak elemi iskolát is létesítettek volna... Az ő önzésüknek nincs inventiója. Diluviális vagy antidiluviális földön járásuk óta sem jutottak odáig, hogy a cukornádbozótig vízvezetékét vezessenek vagy hogy cukornádat a vízparton termeljenek.

A mi földi pályánk a pachidiermosok földi pályájához arasznyi. És mi mégis mértföldekre való odaszáguldás nélkül, az otthonunk négy kényelmes fala

közt tudunk raffinált cukornádakat szopogatni és mértföldre való visszazágulás nélkül tudunk otthonunk ugyanazon négy kényelmes fala közt szomjunk oltására egy rézcsapot megnyitni. Ha tudunk. Ha városban élünk. Ha nem városban élünk, nekünk is talán mértföldről kell a cukornádakat az otthonunkba hozni és a szomjunk oltására láncos kutak vedrét csikorgó mozgásba hozni. A különbség ez megélhetési lehetőség és megélhetési kényelem közt. A mértföldre szágulás és a kerekes kút is megélhetési lehetőség. A kézügyben levő vízőkádó rézcsap azonban mégis több ezeknél. Nem feltétlen szükség, de egy pluszlehetőség arra, hogy az ember a kerekes kút forgatása helyett a radiográf feltalálására fordítsa, izmai helyett az elmeélet. Sőt talán egy még kényelmesebb vízivási lehetőség feltalálására fordítsa az elmeélet.

Azt mondják önök, hogy kissé nyitott ajtókat döngetek... Ez a szó, hogy városi kényelem, szállóige. Mindenki ismeri. Sőt. Mindenki követeli. És a baj épen az, hogy ma is még szükséges a várospolitikán követelni... A várospolitika ma is még kissé közjólétes...

Ahogy az állammal tették, a várossal is megtették. Öncélnak tették meg. A városfejlesztésben nem azt nézték mindig, mi kell az egyéni jólétnek, azt nézték sokszor, mi kell a város szépségének. Az egyenesrevágott sugárutak nagyon szépek, az egyéni jólétnek azonban fontosabbak az olcsó lakások. Az olcsó lakásoknak pedig az a titka, hogy ne legyenek drágák a házakhoz fűződő közszolgáltatások ...

Ezért a nagy elvért kell a fenti nyitott ajtót örökké döngetni. A város nem teheti magáévá azt a közjólétes fiskarius kényelmi álláspontot: ott veszem el a pénzt, ahol legkönnyebben látom. A városnak, ha város akar lenni, szigorúan ügyelni kell arra, hogy

císak úgy nyúljon az egyéni jóléthez, hogy »több« egyéni jólétet nyújtson.

Hogy ennek mi a módja... Nos, nem a pótagó. Mindaz, amit könyvem első kötetében a mai helytelen állami adósziszteméről elmondottam, kétszeresen vonatkozik a városi pótagókra, mert egyrészt városokban épen sok a kevésbé virilibis, de nagy vagyoni tehetőségű ember, másrészt maga a vagyoni tehetőség sincs semmi összefüggésben a városi intézmények igénybevitelének egyénekenkénti mértékével. Nem jutna, nemde, senkinek eszébe, hogy a világító villanyáramok költségét vagyoni tehetőség szerint repartirozza az emberekre. De annak viszont eszébe kell jutni minden embernek, hogy a város kövezetén a stráfós szerkér vagy a teherautó a gyalogjáró embernél többet koptat.

A városi intézmények költségeinél tehát nem a vagyoni tehetőség a cinozura, hanem az igénybevitel. És nem tesz itten különbséget az, vájjon az az intézmény géperőre jár-e vagy emberi munka. A városi intézmény mindig az egyéni jólét emelésére szolgál és nem olyan jólétfeltételek megteremtésére, mint az Állam által alkotottak, amelyekre minden állampolgárnak egyforma szüksége van. Annak, aki restaurációban él, nincs közvetlen szüksége főzőgázra, annak, aki üzemben tart restaurációt, a főzőgáz erős igénybevitelére leszállítja az üzemi költségét feleszázaléokra... Ezek tehát igazságtalanul terheltetnének, ha egyformán terheltetnének a főzőgáz termelési költségével, dacára annak, hogy a főzőgáz termelése mindakettőnek érdekében van... Vagy más példa. Az utca járhatósága minden lakosnak, sőt az idegen látogatónak is érdekében van. Helyes tehát, hogy minden lakos, sőt minden látogató hozzájáruljon az utca fenntartásához valamilyen alakban. Az utca nyilvánossága azonban már nincsen minden lakos közvetlen érdek-

kében, csak egyesek vannak olyanok, akik külön egyéni hasznot húznak az utca nyilvánosságából. A hirdetőt például. A hirdetményük hiábavaló volna, ha azt nem támasztaná alá az a nagy forgalom, amelyet a városi utca összevon. Nem volna tehát igazságos, ha a járókelő és a hirdető városi lakos csak egyforma részt viselne az utca költségeiből... Vagy ha a vagyona arányában véne részt belőle. A hirdetőnek hozzá kell járulnia a költségekhez: ama plusz fejében is, amelyet ő külön haszonként húz az utca nagy nyilvánosságából...

Nos és ha ennyit mondunk a költségek fedezéséről, mondjunk legalább ugyanannyit azok felhasználásáról is. Ez van annyira fontos, ha nem fontosabb amannál... Maradok az utcánál és a főzőgáznál...

Elmondtuk, hogy a főzőgáz költségét az igénybevétele arányában az igénybevevőkre kell repartírozni. Ez rendben van. Szabad-e azonban többet repartírozni rá, mint amennyit a lehető legtökéletesebb gáz legolcsóbb termelésének a költsége tesz ki. Szabad-e a legolcsóbb és legtökéletesebb termelés költségén felül városi jövedelemszázalékot is kivetni és beszedni... És szabad-e ezt a jövedelmi százalékot a gázproductiótól különálló valamely más célra használni...

Kétségtelen, hogy nem. Még a legszentebb, legnépszerűbb célra sem. A város, mint közösségi erő, azt a feladatot vállalta (ebben az esetben az egyének azért léptek városi közösségbe), hogy az egyéni jólét emelése érdekében főzőgázt szolgáltat, úgy, ahogyan az az egyéni jólét érdekében van. Legjobban, tehát legolcsóbban. Nem szabad tehát egy fillérrel sem többet vennie a gázért, mint ami költségbe az neki magának van. A város nem vállalkozó, a város közösség, amely önmagának termel. Mindnyájan vagyunk a város, mindnyájan önmagunknak termelünk, nem egy város nevű fantomnak vagy molochnak, amely

vállalkozói haszonpercentet vehetne rajtunk. Ez a dolognak az erkölce, az etikája és a raisonja is. Város, amely másképp tesz, megszűnt az egyéni jólét szeplőtlen exponense lenni és egyszerű ipari vállalkozó lett, aki bármily hasznos tagja a társadalomnak, nem tarthat számot arra a közjogi respektálásra, amely egyedüli jogosítványa a városnak a hatóság-posícióhoz...

Ennyi tulajdonképpen eldönti azt a másik kérdést, szabad-e az ilyen jövedelmet más célra felhasználni. Ha szedni nem volt szabad, felhasználni nem is lehet azt, ami nem szedetett. Azt mondják azonban, hogy beszédés-technikailag ez kivihetetlen. Azt is mondják, hogy a városnak sok mindenféle kiadása van, amit nem fedezhet pótagókban, kénytelen tehát a pótagózókat tehermentesíteni ilyen alig érezhető vállalkozói haszonpercentekkel...

Ám feleljünk meg erre...

Még ha a költségeknek ilyen minutiosus repartírozása beszédés-technikailag lehetetlen volna is, a technikai nehézség révén beszédett többlet akkor sem szolgálhat másra, mint a következő termelési évad gázdíjtételének leszállítására. Akár a termelési be rendezések által, akár közvetlenül a költségvetésben való előírás által. A város egyszer »a legjobbat és legolcsóbbat« vállalta, nincs joga tehát csak a legjobb maximuma és a legolcsóbb minimuma közt való legszigorúbb mozgásra.

Mondhatnám különben, hogy a technikai lehetetlenség sincs meg itten, sajnos azonban nincsen elegendő terem ezekre a részletekre. Csak a vezető fogalmak tisztázására kell szorítkoznom. Azok közül pedig fontosabb az, hogy az általam vitatott álláspont nemcsak etikája, de raisonja is ennek a dolognak...

Emlékeztetek itt arra, amit az első kötetben a drágaság keletkezéséről mondtam. A gazdasági csere

körforgásába valaki valahol, akárki akárhol beledob egy jogosulatlan haszonpercentet, ez a haszonpercent a cserében való áthárítás útján körülfut az egész árképződési folyamaton és minden árban, mint drágasági percent jelenik meg. Nem egy cikknek, minden cikknek az árában. A kenyérében épen úgy, mint a ruháiban, a szellemi munkáiban épen úgy, mint az izommunkáiban...

Nos, ez történik akkor is, ha a város vet oda a gáz árában egy illetéktelen haszonpercentet. A restaurációs felszámítja azt a levese árában, a vidéki mezőgazda, aki a levest megette és fizette, felszámítja és továbbadja a burgonyája árában... A burgonya árában a városi fogyasztó újra átveszi és ha ő is termelő vagy kereskedő — már akár materiális, akár szellemi — továbbszámítja fel a saját portékájában...

Az ilyen város tehát maga csinálja a drágaságot és az ilyen, város pótdója cseberből-vederbe jutott. Kisebb pótdót fizetett, de az élet ezer más tételénél fizette a drágulási percentet... Hát nem ennek az ellenkezője volna a raison akkor is, ha ezzel a dolognak vége volna... ha a pótdózás egész gondolata a városi életből törlendő nem volna... ha a pótdózás nem volna az a hamis vágány, amelyen a városi élet teljesen elszárgult a saját rendeltetési céljaitól..

Mi köze a városi életnek az állami adóhoz. . Az állami adót — helyes adórendszert feltételezve — a vagyoni tehetőségem arányában fizetem az egyéni jólétemnek ama generalis feltételeiért, amelyeket az állam teremt meg... Mi köze azonban az én vagyoni tehetőségemnek, sőt csak az állami adómnak ahhoz, hogy a városban az egyéni jólét generalis feltételein túlmenő több jólétet, kényelmet, sőt luxust kívánnak emberek. Amint furcsán néznék arra, aki a városi vízvezetékéből díszbokrokat öntöz meg vagy salátás-kertet, ha azt kívánná, hogy én, aki csak fürdésre

és ivásra használok két csapatot, a tehetőségem arányában fizetek vízdíjat, furcsán nézek arra is, aki a magánügyeivel három fogalmazót, két tanácsnokot és egy polgármestert foglalkoztat hetenként és azt kívánja, hogy én, aki a városházának feléje se megyek, vele egyformán, az állami adóm arányában viseljem a közigazgatási költségeket...

Nem, uraim, nem úgy... Az állam egy közösség. Az intézményeire egyformán szüksége van gazdagnak és szegénynek, élet- és vagyonbiztosság, becsület- és munkabiztonság nélkül sem kicsi, sem nagy nem élhet. A város pedig más közösség. Az intézményeire nem egyformán van szüksége mindenkinek. Főleg pedig az intézményeiből nem egyforma haszna van mindenkinek. A kövezeten egyformán járunk, de nem egyformán szállítunk fuvarot a kövezeten és nem egyformán húzzuk háromemeletes palota hasznát, ha az a macskafej-kövezetes külvárosban, vagy az aszfaltos kerületekben van... A kövezethez tehát nem a vagyoni tehetőségnek és nem az állami adónak van köze, hanem a haszonvevő vagy haszonkereső igénybevételnek ... A város nem házak tömege, a város intézmények tömege. Intézmény az igazgatási apparátusa épen úgy, mint a piaca, a közlekedésügye, a világítása, a vízvezetéke, a vágóhidja, az iskolája, kórháza és színháza és minden egyebe. De mindegyik intézménynek más és más a természetrajza és mindegyiknek a természetrajza szerint nem az egyszámfás pótdadó, hanem egyéni szabás a fenntartásmódja...

Aki szeret a dolgok végéig gondolkozni, elindulva az itt bekötött gondolatláncon, el fog jutni a speciális városi mizériák megoldásához. Sajnos, munkám más helyére kell fenntartanom, hogy végigvigyem a fonalat, de itt is rámutatok arra, hogy a finanszírozásnak az az elve, amelyet itt vettem fel, megszünteti azt az örök egyensúlyharcot, amely a városok pótdadót

fizető és pótdátót nem fizető elemei közt az idők legeleje óta fennáll és rákfenéje a kultúréletnek... Ez az egyensúly sok máson kívül oka annak, amit a városi élet drágaságának neveznek. A városi élet drágasági percentjében csiraszerepe van a városi pótdátópercentnek ...

A drágasággal való ez az összefüggés nemcsak városi, hanem államéleti reform dolgává teszi tehát azt, vajjon az ország gazdasági életében vezérszerepre hivatott főváros vesz-e az intézményeinél jövedelempercentet és a közszolgáltatásokkal az igénybevétel szerint tereli-e az egyéneket, vagy a vagyoni tehetőség szerint. Pótdátót szed-e vagy használati díjakat... Ez az ő autochton életének az ügydöntő kérdése és ügydöntő kérdése az államéletnek. Mindez pedig a városi vezetők, a főpolgármester és polgármester kezében van, nem a közgyűlésekben. Nekik kell megérteni az új irányokat, kitervezni a reformokat és azokat kormánynál és közönségnél keresztülvinni. Ettől függ, hogy tudnak-e a fővárosi élet drágaságával megküzdni és ezzel az egyéni jólétet fokozni, vagy vitetik-e magukat a régi nem bánom-úton, amely egyenest és száguldva visz a városi lakosság gazdasági késharcáig..

Lesznek, akik mindezt kicsinyesnek fogják találni. Akik nagy szavakra fognak hivatkozni... Örület... az egész drágaság, a világpiacnak ez az ezerfejű sárkánya, a városok berendezésein, azok díjszisztemáján forduljon meg... Itt gazdasággigászi nagy dolgokról van szó, nem holmi vízdíjakról és kövezetvámokról...

Nos, hát nem lesz igazuk. Szó sincs róla, a drágaság gigásszá tengett óriása a világcsere kötszövegetinek. Külföld és belföld mindenféle tényezői hatnak egymásra, oda és vissza, míg ez az óriás kitenyészhet. Rámutattam első szóval már az első kötetben és azóta folyton ismétlem, hogy egy óceáninál nagyobb víztömeg hullámgyűrűverése ez, mihelyt valaki a ter-

mészetes tüköregyensúlyú folyamatba valahol egy jogosulatlan követ vet. De ismétlem azóta folyton azt is, hogy aki ezt a gyűrűverést meg akarja állítani, annak hiábavaló a hullámzó gyűrűk után kapkodni. Annak a követ vető kezeket kell elfognia. A csekélységet, azt a kicsiséget, amely törpe oka a gigászi okozat-egésznek. A forrást, mielőtt folyammá dagad, és ezt sem ott, ahol már ellenállhatatlan erőként a felületre bugyog, hanem ahol légköri és talajköri behatások alatt vízcesppé folyósodik ...

Ilyen légköri és talajköri összehatás az emberi önzés és a városi élet. Azt kell megakadályozni, hogy ezek ketten ellenállhatlan erővé ne sűrűsödjenek... Amint a városi terület sanálásával elveszünk a lehetőségét az iszaprengetegnek, épen úgy kell a városi terhek helyes elosztásával elejét venni annak, hogy az emberi önzések gazdasági posványá ne gabalyodhassanak ... Kis fixpont, de fixpont ezek a városi terhek. Olyan fixpont, ahol az összesség erejének cselekvő karja, a hatóság megfoghatja az egyéni önzések kezében a követ... Azt nem teheti a városi hatóság, hogy ne fizettesse meg a városi élet terheit, azt azonban megteheti, hogy ne azokkal fizettesse meg, akik a városi élet intézményeit csak használják, de saját javukra külön nem jövedelmeztettek. És megteheti azt is, hogy ne olyanokkal fizettesse az intézményei terheit, akik aztán önkényes szazai ékban háritják a többire át azt is, amit nem fizettek...

Egy példát... A városi áralakulásnak a városi lakás egy bázisa. Aki a város gazdasági életébe, mint activ tényező akar kapcsolódni annak ott — közvetlenül vagy közvetetlen — lakást kell »fogyasztania«. Ha nem a termelőnek, a közvetítőnek, a közbeeső eladónak, a végső eladónak, néha mindakettőnek, néha mind a háromnak, néha az árunak is ... A lakás-»fogyasztás« tehát mint producensregie az árban fel-

tétlenül revellálódik. Az egyéni jólét nevében kell is revellálódnia... Minden városi árban így; egy állandó tétel a lakásbér. Emeli vagy leszállítja. Azaz... leszállíthatná, ha volna város, amely ma kellő intenzivitással törődik a lakásbérekkel.

Mert az, hogy néhány bérházat emelnek... Csepp víz a tengerbe és tengernyi pénz a kútba. Nem segít semmin és ront mindenben. Miből épít a város. A város nem keres semmit sem. Olyan pénzből épít, amelyet lespórolt vagy megspórolt más intézményeken... így vagy úgy más intézményeket drágított, ha lakásokat épített...

A városi drágaság egyik sarkpontja tehát a városi lakáspolitikáé. Az a lakáspolitikáé, amely nemcsak a kőművesállványig gondolkodik, de elmegy a telepedésügyig!... A lakásdrágaságnak nagyon sokszor a Lakáskereslet az oka...

Vegyek más példát vagy folytassam ezt. Leírom, hogy lesz a lakásdrágaság hópelyhéből országos drágaságlavina... Nos, aki lakást fogyaszt, világítást is fogyaszt. Villanyt avagy gázt. Városi szállítást is fogyaszt. Adminisztrációt is fogyaszt. Minden városi közintézményt fogyaszt és ha ezek mindegyikében »városi külön jövedelem«-percentet vesz, az illető közintézmény költségeiből különálló bármilyen hasznos és közcélra, már megindult a lavina. Mindegyik »jövedelem«-percent hópelyhe ott lesz a városi piaci árgomolyokban.

És akkor többé nem lehet ezt a gomolyagot szétválogatni. A falusi termelő, aki gabonát hoz a városba, hozzátapad a gomolyaghoz, mikor cipőt, vagy ruhát, gépet vagy kötelet vagy csak ebédet vásárol a városban. A cipő, ebéd stb. árban megfizette a külön »jövedelem«-percenteket a városi fogyasztónak, mikor az cipő-, ruha-, gép- és ebédeladó, megveszi

rajta duplán is, mikor az gabona-, kender- és hús-
 vevő, Országos lett a lavina...

... Elmondtam fent, hogy kultur és conimerciális
 centrum a főváros. Elmondtam most, hogy országos
 »árkialakító« centrum is. Minden nemzeti büszkeségen
 túl, ez a különállása az ország minden más városai
 közt. Ezért országos tényezők a vezető tényezői, ka-
 pocs a kormány és az Élet nehézségei közt.

Ezért kellett ezekről a tényekről megemlékezni
 itt. Könyvem második kötete, a tervezettnél bővebbre
 tágult, ezáltal, de tenni kellett a dolgot a kép össze-
 függősége kedvéért... Tenni kellett főleg azért, hogy
 megmutassam: a drágaság mindenütt folytatódik, de
 minden drágaság is csak egy ponton kezdődik. A joga-
 sulatlan, önkény tes, meg nem engedhető, de ma, saj-
 nos, meg nem akadályozott haszonpercentnél...

*

Végeztem ezekben munkám második kötetével is.
 Befejeztem az előadását azoknak az elveknek, amelye-
 ket a jövő Államkormányzásának megvalósítani kell...
 Ismétlem, amit ismételten elmondottam, hogy mind-
 ezek fokozatosan megvalósítandó feladatok, amelyeket
 azonban végre is egyszer meg kell kezdeni és meg
 kell kezdeni nemcsak otthon, de a népek szövetségé-
 nél is

Itt hozzászém az, hogy meg is fogják kezdeni.
 Az ember eltolódott psychejében mindez benne van
már, erőszakkal sem lehet visszatartani. A kérdés
 csak az, ki fogja megkezdeni. Annak a neve a kultúra
 nagy könyvében nagy lesz. Az egész világ meg fogja
 becsülni. Azért szeretném, hogy a magyar legyen az,
 aki megkezdi...

És azért, hogy a magyar legyen az, aki megkezdi,
 ha ma fejszóválással, ellenmondással, gúnykacajjal, tá-
 madással találkozom is, következő kötetekben meg

fogom írni a centralis elvek után a periferialis fejlődési elveket. Nem generálisan, — individuumokban. A városaink concret életképeiben ...

Mert ha az ember élete, mint eddig is, ezentúl is a Természetben van, az ember küzdelme a természettel, mint eddig, ezentúl is a városok fejlődésében van...

Dixi et salvavi animam meam ...

VÉGE.

Thália-Kultura kő- és könyvnyomda rt. Budapest, V., Csáky-utca 14.
Műszaki igazgató: Elbert A.